

Fekete István

Zsellérek

Fekete István életmű sorozat
Sorozatszerkesztő: Véber Károly
© Fekete Istvánné ISBN 963 7523 01 4

Felelős kiadó: Dr. Véber János
Felelős szerkesztő: Véber Károly
A borítót Hortobágyi Tibor felvétele alapján Lengyel János tervezte

Készült a Dabasi Nyomdában
Felelős vezető: Bálint Csaba igazgató
Munkaszám: 90-1486

I. RÉSZ

I.

Egy haris kiáltott a réten, aztán újra csend lett, csak a lovak dobbantak néha, mert a meleg odadőlt a kocsi mellé, és sok volt a bogár.

Délre járt az idő. A vadkörtefának kerek volt az árnyéka és a domboldalakon fehér ingvállas asszonyok vitték az ebédet.

Jó volt ez a csend. Összeértem benne a földdel, az éggel, a remegő levegővel, és nehéz lett volna megmozdulni, mert kapaszkodó két kezemmel megmarkoltam az aszott fűvet és úgy éreztem, ujjaimnak gyökere nőtt mélyen a hűvös földben.

Hátam a vadkörtefának támasztottam. Fejem alatt a cserepes, kemény kéreg pattant néha, és hajam megfogták a repedések, melyekben télen lepkék alusznak bábkoporsójukban.

A lekaszált fűvek keserű, tiszta illata lengett körülöttem: íze az ínyemre tapadt, melytől könnyű lettem, és révedező gondolataim széticsapták szárnyukat, mert velük együtt határtalan lett a messzeség.

Ez az íz, ez az illat volt a ballagó évek elvetett gondja: maga a szabadság. Ez az illat volt a Te Deum, a bizonyítvány, a vakáció. Kitérult tőle a hullámos dombvidék, és közel jött a völgyek kékbehajló messzesége, a fehérülő gyalogutak pántlikája, a patakok ezüst sudara és a puhán szálló szelíd felhők, melyek talán pehelyből voltak, és azért kerülték a napot, hogy lángra ne lobbanjanak tőle.

Közel jöttek az évek, melyek itt fordultak el előttem valahányszor hazahozott a nyár, és a lekaszált rendek alól mindig így áradt rám a fonnyadó szénaillat.

Nem a húsvét és nem a karácsony ünnepein fordultak meg az évek, pedig az ünnepek áhítata szétáradt bennem, mint hajnalban a harangszó. A karácsonyi szánkócsilingelés csak átreppent felettem: a párnás hó hűvössége elolvadt bennem. A húsvétok is elsuhtak kapkodó, lázas sietséggel, és összefolytak csillogó eggyé, mint a tavaszi vizek, melyek esténként tükröt tartanak a holdvilágnak.

Ment az idő nesztelen észrevétlenségében, és csak ilyenkor kaptam fel a fejem, amikor a kaszák öreg, nagy rendeket írtak a réten, és a fűvek haldoklásukban nehéz illatot sóhajtottak.

Ilyenkor lépett el mellettem egy év, és én lustán, pihenve néztem utána, mint akivel megverekedtem, és nincs már számadásunk egymással.

Leróttam az adósságom, ezt tudja mindenki, és igazolta az egész tanári kar. Nyolcszor mentünk egymásnak növekvő fortélyokkal, és most a legutolsó után fáradt bódulatban ülök itt a vadkörtefa tövében.

Nyolcadszor. Egy gólya kering a rét fölött, megint kiált a haris, a patakpartról idelátszik a vízililiom sárga feje, és úgy érzem nyolc év alatt nem változott semmi.

Az éjjel ezen is gondolkoztam. Az óra ketyegve járt-kelt, és a sötétségben, később megszólalt a kakas az eperfán, és a bakter nehéz léptei nyugodalmas éberséggel dobogtak el az ablak alatt. Mint nyolc éve.

Reggel szinte vártam, hogy édesanyám megfogja a kezem szelíden: – Ébredj, Péter... Indulni kell, Isten nevében.

Apám úgy állt mellettünk, mint a zsandár. Keményen tett-vett, hangosan beszélt, és amikor anyám megölelt, előrántotta óráját: – Na, a Pilátus verje meg, aligha el nem késünk...

Egyszerre túlestünk a búcsúzás szomorúságán. Csak felugráltunk a kocsira, és a két csikó úgy kirántott bennünket az udvarból, hogy anyám még a kötényét se ért rá szeméhez emelni.

A falu végén pedig markomba nyomta a gyeplőt: – Fogd egy kicsit, amíg a pipám megtömöm...

Így aztán elég vidáman váltam meg a falumtól.

Azóta eltelt nyolc év. Én megnőttem, a falu kicsit összezsugorodott, édesanyám halántékán ezüstös lett a haj, de apám – mint a rét, az öreg vadkörtefa és a földünk a domboldalon – nem változott. Pedig azóta sokszor előrántotta az órát, ha szét kellett verni nehéz pillanatokot...

A gimnázium nagy vaskapuját megbámultam, és már megálltam volna az ámulattól, amikor apám rám nézett:

– Az öreg Compó jobban kicifrázta volna...

És nem néztem tovább a nehéz, kovácsolt kaput. Amíg velem volt, könnyű és lehető volt minden, de amikor egyedül maradtam, sokszor bizony elakadtam.

Jó messze, kint laktam a város végén egy kőművesnél, akinek a komája a falunkban asztalos volt.

– A gyerek ért a jó szóból... – búcsúzott apám a kőművestől. – Akkor itt lakik még főispán korában is – mondta parolázás közben a házigazdám. Ki is húztam náluk a nyolc esztendő.

Másnap aztán nagy pirulás közben benyitottam a terembe, melyre ki volt írva: I. A.

És ezzel elkezdődött a nyolc esztendő.

Idegen volt ott minden. Besurrantam az első padba, és ijedten néztem, hogy a többiek milyen otthonosan verekednek.

Itt! Verekedni? Ebben a gyönyörű teremben, melynek nagyobb ablakai voltak, mint nálunk a templomnak?... Csak ültem. A sok idegenség zsibbadt bennem, mint valami valószínűtlen álom. Otthon most hajtják ki a disznókat, és a sánta Bicó akkorát durrant ostorával, hogy megrezzenek az ablakok. A falka után száll a por... itt meg napsugaras tiszta a levegő. A tábla nem lábon áll, hanem a falon. Ott is rámában, és felette, a falon nagy betűkkel: "Ora et labora".

Ebből egyelőre csak az "órát" értettem... Bár csodálkoztam, hogy a vesszőt elhagyják róla. Egy ilyen nagy iskolában... Ez nálunk nem fordulhatott volna elő. Pataky mester úrnál az ékezetek mindenütt fel voltak rakva, bár százhuszan voltunk egy szobában, téglavolt a padló, és a szél akkor nyitotta ki az ajtót, amikor akarta.

Amikor az első csengetés végigszaladt a folyosókon, lassan elült a lárma, mintha titkos kéz tapogatta volna végig a nagy iskola ereit, és hideg, félős nyugalmat simított volna mindenkire.

Ó, milyen tisztán érzem a pillanatot! Talán mosolygok is rajta, hiszen azóta azok a hegyek megrokkadtak, mint tél után a vakondtúrás, de az emlékek olyan tisztán állnak fel előttem, hogy ez a mosoly felszárad arcomon, és oda nézek az ajtóra, mely kinyílt, és mi a nyolc esztendő első napjának első óráján zörögve álltunk fel Koltóy tanár úr üdvözlésére.

A nyitott ablakon halkán beszűrődött egy mozdony pöfékelése és a katonazene elmosódó zümmögése. Aztán a vonat felsikoltott, mintha ijedt erővel ugrana neki valaminek. Csend lett. Állt az osztály.

A katedrán Koltóy tanár úr, katona ruhában, két aranycsillaggal, két medáliával. Néztük egymást.

– Akik most odakünt elmennek a harctérre, értetek is véreznek, és talán sohase jönnek vissza. Legyetek méltók hozzájuk, és tegyétek meg Ti is a kötelességeket. Üljetek le!

A háború második esztendejében jártunk akkor.

A napok, hónapok aztán egymásnak adták kezüket és összefolytak.

Házigazdám – Potvocsek Tamás kőművesmester – ősszel már többet volt odahaza, és megszoktam kemény, nagy lépteit, reszelős hangját, repedéses nagy kezét, melyben rendesen újságot tartott és amely még karácsonykor is szürke volt a malterportól.

– Kutya gyerek ez a Höfer. Megint kibabrált a muszkával! csapott néha a térdére. – Csak egy kicsit nagyobb lenne! Mi a fenét csinálunk ezzel a sok földdel, amit meghódítottunk? – tűnődött. – A városok összevissza voltak döntögetve... hát építkezés az lesz, csak majd bírja

az ország...

Ilyenkor kimentem tanulni a fészerbe, mert Tamás bácsi nem állt meg az építkezésnél, de politikailag, vallásilag, sőt nyelvileg is elbánt a meghódított lakossággal.

Már rettegetem, amikor elővette az újságot, mert ilyenkor csak kint tanulhattam. Ekkor már hideg szelek jártak, és a kalendárium novembert mutatott.

– Hadd a gyereket tanulni, Tamás – mondta egyik nap Róza néni, a felesége, amikor látta, hogy megint hurcolkodom kifelé. Tamás bácsi akkor éppen Szerbiát hasogatta, és megsértődve nézett rám.

– Éntőlem nem tudsz tanulni? Éntőlem?...

– Dehogya – ijedtem meg –, csak egyedül jobban tudok...

És írtam haza kabátomért, mert Tamás bácsi tovább politizált, én pedig már fáztam.

Egy szobánk volt csak, meg a konyha. A szoba mellett egy kis kamra, melyen nem volt ablak, csak szellőzőnyílás. Mostanában nem használták, mert Tamás bácsi a konyha mellé új kamrát épített.

– Ez lenne nekem való szoba! – sóhajtottam egyszer. – Csak ablaka lenne! Még egy kis kályha is elférne benne...

Tamás bácsi oda se hallgatott, mert már a gyarmatokat osztogatta – oda ugyan nem kell kőműves, mert mindenféle ringy-rongy népek lakják, akik náddal építkeznek... – Csak amikor megint kisomfordáltam, fordult feleségéhez:

– Mit mondott, ez a gyerek?

Másnap pedig, amikor hazamentem, Tamás bácsi füttyörészve verte ki a téglákat egy ablakra való helynek a kamra oldalán. Kalapácsával meg-megkoppintott egy téglát: – Mint a harang mondta. – Ilyen téglát ma már nem csinálnak.

Később úgy malterozta be a téglákat, mint ha tortát kent volna, és tiszta örömmel ragyogtatta mesterségét.

Közben persze politizáltunk is, mert – mondanom sem kell ott dideregtem egész nap, hiszen az én szobám készült. Az én szobám! Hallottam már fiúkról az iskolában, akiknek külön szobájuk volt, de ezt csak úgy mondták. Nem igen hittem!

Estére készen volt minden, akár azonnal beköltözhettem volna. – Ráérsz holnap is – mondta Tamás bátyám – megfájdul a fejed. Friss még a meszelés.

Sokáig nem tudtam aludni. Kép is kellene a falra...

Másnap alig vártam, hogy az előadásnak vége legyen. Szinte a sarkára léptem Tolnay tanár úrnak az utolsó óra után.

– Hova futsz? – kérdezte Cserepes Miska, egy mészáros fia, aki mellettem ült, és egy darabig együtt szoktunk menni.

A szobámat rendezni! Most képet veszek... Miska majdnem kalapot emelt.

– Egy képet kérek! – estem be Zakariás Menyhért könyv-, papír- és zenemű-kereskedésébe.

A vékony, nagy ádámcsutkájú segéd éppen ebédelt. Egy kis papíron szalonna volt és kenyér. Szája tele, és belevörösödött amíg a nagy falatot lenyelte.

– Milyet? Szentképet rámában, történelmi képét, vagy aktot? Vannak olajnyomások is 10 koronától felfelé...

Elpirultam. – Valami olcsót. A szobámba...

Végre megállapodtunk Zrínyi Miklós kirohanásában. Zrínyinek mosolygós kék szeme volt és piros nadrágja. Vidáman ült lován, pedig egy félmeztelen janicsár két lépésről, húzta már az íját... Nagyon tetszett!

Nyolcvan fillért fizettem – rettenetes drágák ezek a képek –, és majdnem feljajdultam amikor a segéd zsíros, paprikás keze a képhez hozzátért.

A következő sarkon már kibontottam. Nem lett-e paprikás a kép, mert akkor visszaviszem. Amint nézegetem, csak szétválík a kép, és egyből kettő lett. Össze voltak ragadva. Két kép!

Két Zrínyi és két janicsár...

Megszédültem. Két képem van! És óvatosan körülnéztem... – Tolvaj vagy! – mondta bennem valaki...

– Nem tudja meg senki – gondoltam. – Mindegy. Vidd vissza...

Régen volt ez. Azóta sokszor álltam a jó és a rossz mezsgyéjén, de olyan harcom kevés volt. Lelkem két üllőn verték, és bár azt mondtam: – Nem adom vissza... nem adom vissza... – lábaim vittek visszafelé. Két becsületes, kis, csizmás lábam egymás elé lépegetett, és vittük a képet...

– Visszahoztam... – mondtam, és ekkor kajánul felkacagott bennem valaki: – Szamár! Szamár! Nézd, hogy néz rád a segéd... azt hiszi bolond vagy...

– Nem tetszik?

– De ez kettő... össze voltak ragadva... – és majd sírva fakadtam.

Zakariás Menyhért a kályha mellett pipázott. – Mi az?

– Képet vett a kisfiú – mondta a segéd – össze voltak ragadva. És most visszahozta az egyiket.

Zakariás Menyhért letette pipáját. Állam alá nyúlt, és arcom maga felé fordította.

– El is vihetted volna. Mi a neved? – Zsellér Péter... első.

Megsimogatta a fejem. – Segéd úr! A kis Zsellérnek mától kezdve tíz procent. És válassz, kis fiam még két képet. Ingyen... Rohantam hazafelé. Valami forróság szaladgált bennem. Jól van. Jól van. Így kellett ezt tenni... és most három képem van... de mi lehet az a procent?

– Az annyit jelent – mondta Tamás bácsi ebéd közben –, hogy egy korona helyett csak kilencven fillért fizetsz. Derék ember ez a Zakariás. De te is az vagy!

A képeket mellém tettem a székre, s ebéd közben is rájuk pislogtam. A göngyöleg szétnyílt egy kicsit, és látszott Zrínyi sárga csizmája. Nem több, de nekem ez is elég volt.

A téstát már úgy hánytam be. Mentem volna szobámba, de Tamás bácsi felolvasta az aznapi harctéri jelentéseket, s ilyenkor mozdulni nem lehetett. Szerencsére a csapatok többnyire állóharcra rendezkedtek be. Nem tartott sokáig...

A képeket aztán bevitettem a szobámba.

Hűvös, mézszagú, tiszta négy fal vett körül. Az ablakráma mentén még meg se száradt. Behúztam az ajtót, és egyedül voltam. A szobámban!

... itt ülök az öreg körtefa alatt, zsongó, álmos nyári csendben. Tenyeremre már apró árkokat húztak a kemény fűszálak. Nyakkendőm kibuggyant kabátom két szárnya közt, lábamon barna félcipő, és én most mégis ott állok kis csizmáimban, magas nyakú kabátban, üveggombú háziszőttes ingben, abban a kis szobában, mely akkor lett az enyém, és most is érzem friss leheletét. Három falára a három képet szegeztem, negyediken volt az ablak.

Kívülről ezt az ablakot meg sem néztem, de belülről messzelátó, képeskönyv, kalendárium volt és egyetlen barátom, aki mindent tudott. Gondolataim átrepültek rajta és visszajöttek. Kedves, jóbarát volt, aki mindig engedett. Ha álmaim szárnyai túlságosan megnőttek, mindig akkorára tárult, hogy a vágyak kifejejenek rajta. Télen kis cinkék jártak oda szalonnabőrkére, nyáron a verebek berzenkedtek a kenyérmorzsa körül, és eszembe juttatták, hogy odahaza ilyenkor már a búzatáblákra járnak, és a kalászosokon alig tudnak megülni a sárga torkú verébfiókák.

Függöny persze nem volt az ablakon, így a reggel és az este szabadon benézhettek, hogy mit csinálok. Mit csináltam volna? Vagy könyveimet szíjaztam össze reggel indulóban, vagy belenéztem az alkonyatba, amint elősont a nagy félszer alól, hol Tamás bácsi szerszámai tartotta, és mindig homály volt.

Leckémmel ilyenkor már elkészültem. A nagy almafa ágai közül – különösen télen – villogó kis csillagok néztek ablakomra, de derekától lefelé már fekete csend volt, melyben a

mesék átfolytak életembe, összekeveredtek vágyaimmal, és a végén már nem is tudtam, táblabíró leszek-e, Rinaldo Rinaldini vagy hittérítő?

Így szállt rám az est nagyon sokszor. A sötétség csendben rám borult. Lámpát csak később gyújtottam, de mindig sajnáltam szétvágni a csendet és a homályt, melyben merészeket és nagyokat gondoltam.

Ablakom ilyenkor becsukta szemét, merev és fekete lett. Hiába leselkedtem ki rajta, csak árnyékom ágaskodott a földön vagy a havon. Szerencsére nem lehetett sokat világítani, mert akkor már kevés kezdett lenni a petróleum, meg a cukor, meg a tea. Háború volt az egész világon. Nekem ugyan nem hiányzott egyik se. Reggelire tejet ittam, cukor ahhoz nem kellett. A teát pedig nem szerettem, mert úgy véltem: teát csak a betegek isznak. Amíg levetkőztem, csak addig égett a lámpám. Azután a sötétség lengett körülöttem. Télen kis kályhám gömbölyű szemei hunyorogtak, és meleget néztek az arcomra abból a fából, melyet édesapám vágott az erdőn, ott, ahol varjak éjszakáznak a tölgyek sudarán, és az odvakban mókusok laknak.

Mindig éber alvó voltam. Amikor a kályha kezdett kihűlni, halkan pattant a kürt, amire felébredtem, de ilyenkor már félig hamuba fúltak a piros szemek, és csak a gödrükben parázslott valami álmos tüzezske.

Reggelenként mély dübörgés hozta az ébredést. A mi utcánkon mentek a falusi kocsik a piacra. A saroglyában szénakötegek hánykolódtak, a lekötött kosarakból baromfinépség forgatta a fejét a városi világban, és én sajnáltam őket, mert sose kapirgálhatnak többet a gypük alatt, hol árnyék és szabadság van, és sose bukácsolhatnak a malomtóban, hol kövér csikok úszkálnak, és öreg füzek mosogatják lábaikat.

Egyszer láttam a kisbírót is az egyik kocsin, de olyan idegen volt, olyan ünnepélyes, hogy nem mertem neki kiáltani. Ablakom előtt így ballagtak el a napok. Az iskolában már nem volt semmi újság. Összebarátkoztam ezzel, azzal, még olyanokkal is, akik első napokban csizmás kandúrnak csúfoltak. Nevettem rajtuk. Ha tudták volna, hogy az én csizmáimat az öreg Nyivák készítette! Ugyanaz a Nyivák, aki a tisztartó úrnak is csinált már több csizmát...

Később megszokták a csizmáimat, és én is közelebb kerültem az osztályhoz. Csak egy fiú volt, akit elkerültem, ha csak lehetett, pedig falumbeli volt. Ughy Laci, a tisztartónk fia. Odahaza nem is tudtam, hogy Ughy a neve, mert otthon úgy hívták a falu: Tisztartó Laci!

Az elemi otthon végezte. Pataky mester úr járt hozzájuk. A faluban ritkán lehetett látni, csak, ha végigbicikliztek az utcán, vagy két kis szamarát hajtottak, akkor szaladtunk a koci mellett, hogy megbámulhassuk a piros küllős kerekeket.

Itt egy osztályba kerültünk. Lehet, hogy meg sem mondták, kicsoda ő otthon, mert akkor legalább külön padba ültették volna... És mindenki tegezte. Ez szinte rosszlesett. Mondtam is Csuka Jósának, akinek az apja pék volt, és magunk között csak Prészinek hívtuk:

– Te, Prészli, hogy mered tegezni Tisztartó Lacit? – Ki az a Tisztartó Laci? – ámult Prészli.

– Hát nem tudod? Ughy Laci... – És mi az, hogy tisztartó?

– Tisztartó az – magyaráztam –, aki mindenkinél nagyobb úr. Aki... – és elakadtam.

Hogy mondjam meg ennek a vörös szemű pékgyereknek, hogy amikor a tisztartó kocsija végigrobbog a falun, még a kutyák is tisztességgel ugatnak... Hogy mondjam meg neki, hogy Vak Számi, a félszemű korcsmáros, akinek száz hold földje van, csak azért áll ki a kocsmajátóba, hogy a tisztartónak köszönhessen. Hogy mondjam meg, hogy a vizsgán ő osztja ki a jutalomkönyveket, arató csak az lehet, akit ő akar és – saját szememmel láttam –, a csendőrmester úgy állt előtte, mint a cövek, pedig ő csak szivarozgatott. Hogy mondjam meg, hogy a legvadabb béreslegények, akiknél pedig a csizmaszárban konyhakés van, elpirultak, ha hozzájuk szólt, és lesütötték a fejüket, mintha nagylegénykedéseik jutottak volna eszükbe. Hogy mondjam meg mindezt ennek a Prészinek?

Prészli várta a magyarázatot.

– Bolond vagy – mondta nevetve. – Itt mindenki egyforma. Nem is beszéltem vele tovább. Ez a Prézli nem tökéletes. Tisztartó Lacit pedig kerültem, de ő sem nagyon vett észre, talán azt se tudta, hogy a világon vagyok.

Pedig ő mégis csak falumbeli volt. Amikor felelés közben megakadt, szinte nekem fájt. Szép, fehér arca vonaglott ilyenkor, szeme riadt lett és könnyes. Súgtam neki, ahol csak lehetett, és ökölbe szorult a kezem, ha valaki kicsúfolta a szekundáért.

Különösen egy Kriszta nevű fiú volt, akinek öröme telt bosszantásában. Hallottam egyszer, amikor megállt előtte, és azt mondta neki: – Hülye vagy, Te, Ughy?! Még azt sem tudod, hogy kell törtet törttel szorozni.

– Mi közöd hozzá?

– Annyi, hogy hülye vagy! Laci arca kicsit elferdült.

– Eredj, mert felrúglak! – és elfordult.

Kriszta pedig nekiugrott, és lerántotta a földre. A többire már csak homályosan emlékszem. Krisztát hajánál fogva húztam le Tisztartó Laciról, engem pedig Koltóy tanár úr...

– Gyertek utánam!

Akkor kezdett csak világosodni előttem, hogy baj van, amikor a természetrajz-szertár hűvössége megcsapott, és a kitömött madarak hideg üveg szemükkel, mereven néztek rám.

Koltóy tanár úr hamar megtudta az igazságot.

– Ughy, te elmehetsz. Tanulj szorgalmasabban, akkor nem csúfol senki. – Amikor becsukódott az ajtó, felénk fordult.

– Kriszta! Ha meghallom, hogy valakit még gúnyolni mersz, kizavarlak az iskolából. Ezt különben ma megírom apádnak. Takarodj!

Kriszta is elkullogott.

– És Te? Mi közöd neked ahhoz, ha mások verekednek? Néztam a csizmám.

– Felelj!

Felemeltem fejem, de nem igen láttam sokat a könnyektől.

– Ez a Kriszta kezdte... igazságtalanul... és Tisztartó Laci a földim...

Koltóy tanár úr elfordult. Sokáig nézett ki az ablakon.

– Te nem lehetsz bíró! Érted? Most pedig vagy megverlek, vagy megírom apádnak. Válassz!

Megtörültem öklömmel a szemem. – Tessék megverni...

– Szégyelld magad. Hát csak veréssel lehet belőled embert faragni? Ha még egyszer rosszat hallok felőled, megverlek, és haza is megírom. Fogd ezt a vadmacskát!

... ülök a vadkörtefa alatt. Előbb egy gerle szállt a csúcsára, és most itt kurrog felettem. A cipőmre egy szöcske pattant. Felmászott az orrára, és onnét akar elugrani. A nyár reng körülöttem. Puha melegére rádőlnek a vetések... és én viszem a vadmacskát Koltóy tanár úr után a hűvös folyosón. Szőre az orrom csiklandozza. Mielőtt belépnénk a terembe, megtörlöm a szemem.

Akkor este sokáig néztem ki az ablakon.

Másnap reggel pedig arra ébredtem, hogy megáll egy kocsi a házunk előtt. Ugrom ki az ágyból, szaladok az ablakhoz. A Hókának csak a fejét látom, de már kapkodtam fel a ruhámat. A mieink jöttek meg.

Odakünt nagy a beszéd. Hallom anyám hangját: – A tűz vesse fel azt is, aki a háborút csinálta...!

– Most már aztán csendben lehetsz! – zördült meg apám. Nem jajgatni jöttünk. Elégedj meg, hogy eddig felmentettek. Az a böcsület, hogy most meg az menjen el, aki eddig itthon volt.

Akkor tudtam meg, hogy apámat behívták katonának. Vasárnap délutánonként, hát a kaszárnnyába jártam.

– Zsellér szakaszvezető urat keresem – mondtam a kapunál mire a tölténytáskás félreállt. – Eredj fiam. Kintin felett a másodík emelet.

Az udvaron már nyíltak a vadgesztenyék, és többnyire lent ültünk egy padon. Egyszer egy főhadnagy jött a hátunk mögött. Apám szalutált, és én is csak akkor ismertem Koltóy tanár úrra, amikor már mellettünk állt.

– Hát Te? – nézett rám Koltóy.

– Főhadnagy úr, alázatosan jelentem – a fiam.

Koltóynak meleg lett az arca. – Igen? Hát akkor menj fiam a kintinba, hozz egy csomag török dohányt. – És pénzt nyomott a markomba.

Majd sírva fakadtam. Most elmondja a verekedést... és aggódva kullogtam vissza a dohányval.

– Köszönöm főhadnagy úr. Nem akartam háborgatni ezzel, de most már nyugodtan megyek el... – hallottam apám hangját, amikor visszafelé jöttem a dohányval. Tisztelgett, aztán újra egyedül maradtunk.

Valami csend ereszkedett közénk. Most már tudtam, hogy Koltóy elmondta a verekedést. Csak ültünk szótlanul és szomorúan. Apám végre megköszöörülte a torkát.

– A főhadnagy úr jó ember. Vigyáz majd rád. Dicsért. Szerettem volna Koltóynak kezét csókolni. Nem árult el. – Azt mondta: jól tanulsz.

– Nyáron majd segíts anyádnak. Ha vásárra megy, ott légy. Számolni tudsz, hogy be ne csapják...

– Hát édesapám?

– Én be vagyok osztva a menetszázadba. Kedden indulunk. Azért mondom.

Ekkor már alkonyult az udvar. A vadgesztenyék virágai mint gyertyák fehérlettek. A fák alatt itt is, ott is asszonyok ültek a padokon. A padok mellett kosarak, azokon színes kendő. A levegőben csend.

– Holnap még találkozunk – húzta elő apám óráját –, most már menj csak haza.

Akkor este megint sokáig ültem ablakomnál. Kicsit szomorú voltam, de sokszor gondoltam Koltóy tanár úrra, és ilyenkor meleg lett a szívem.

Reggel megjött anyám. Láttam rajta, hogy egész éjjel sírt. Később apám is megérkezett.

– Itt elbúcsúozunk, Erzse – mondta. – Mára, vagy holnap az már mindegy. Az Isten majd csak megsegít; aztán mért rínál ott az emberek előtt? Röstelleném. Meg így nekem is könnyebb...

Összeszedtem könyveim. Mennem kellett, és nem tudtam mit szólnak.

– Én még látom, édesapám?...

Nagy lett a csend. Anyám feje megcsuklott, mint a búzáé, amikor alásuhint a kasza, apám felállt égő szemekkel, és keményen mondta:

– Jókat kérde, te, gyerek... hát ha az isten is úgy akarja, persze, hogy látsz.

Megcsókolta mind a két arcom, megfogta kezem, és kivezetett az ajtóig: – Menj, Isten hírével!

Amikor délben hazamentem, már elutazott anyám is.

Tamás bácsi azt mondta, hogy reggel hatkor megy a menetszázad. Ezen elgondolkoztam. Ablakom már nyitva volt, és amikor a takaródó szomorkás zengése végigszállt a városon, elhatároztam, hogy én is kimegyek a vasútra.

Reggel felültem a kőfalra, hogy belássak. Ott állt a vonat is már nagyokat pöffentve, de később elcsendesedett, mert jött a zene, és a dübörgés elnyomott minden más hangot.

Láttam apámat is. Lehúzódtam, hogy ne vegyen észre. Kemény volt az arca, de elgondolkodó. Beszállás után a vonat előtt sétált. Most már nem bántam volna, ha meglát.

Úgy éreztem valami nagy szomorúság van körülöttem. Kinyújtottam a kezem és talán

kiáltottam is, amikor észrevett. Ekkor vészes nagyot sípolt a vonat, mintha vasvesszővel vágta volna a májusi reggelre. Apám odaszaladt, leemelt a falról, magához ölelt.

– Hát kijöttél, te, gyerek, mégis csak kijöttél? – Okosan tetted...

Könnyeim az arcára folytak.

Aztán csak álltam, és a vonat ment, mind gyorsabban, mind gyorsabban, és síró ritmusokat vertek a kerekek.

... itt ülök az öreg körtefa alatt. A gerle már elröpült. A dombokról, mintha mind ide folyt volna a csend, és én mégis tisztán hallok a vonat szomorú kattogását.

Délután könyvtáróra volt. Ez egy kicsit elverte apám után szálló gondolataimat. Amióta eszem tudom, mindig szerettem a könyvet, és amikor egyszer bepillantottam a könyvtárszobába, még a szívem is megállt. Mennyi könyv!

Nyolcadív papírt kellett megvonalmazni. Balról a könyv címe, jobbról a száma. Felül a név. Mindenki tíz könyvet választhatott, s abból kapott kettőt.

Az osztály zsibongott. Tanár nem volt velünk. Izgatottan vonalaztak új és új íveket, mert akié nem volt szabályos, az nem kapott könyvet. Az enyém már készen volt.

Amint hátranézek, megakad a szemem Tisztartó Lacin. A vonalzó remegett kezében. Ujja tintás, előtte az elrontott papírok darabjai. Arcán pedig ijedség és kapkodó tanácstalanság.

Összeakadt a szemünk. Ekkor megint csak megmozdultak kis csizmáim, és félszegen odavittek Lacihoz. Ő önkéntelenül beljebb húzódott a padban, ami annyi volt, mintha leültetett volna.

Magam elé tettem a papírt. Megvonalmaztam, megírtam. – Tessék...

– Köszönöm.

Ekkor néztünk csak egymásra. Melegen és kicsit titkosan összemosolyogva. Falubeliek voltunk...

– Ha valami kellene, csak szóljon Lacika... – és helyemre lépkedtem.

Koltóy tanár úr osztotta a könyveket.

– Zsellér!

Előrementem. Két könyvet adott. Egyik sem az volt, amit felírtam. Szinte haragudtam Koltóyra. Az egyiknek címe volt: A szív. Ó, azóta, de sok könyvet olvastam. Amit elérhettem, mindent, de ez a könyv magához ölelt, mint búzaszemet az omló föld. Hát ilyen szép is van a világon?!

– Péter! – Ojtsd le már a lámpát, fiam! – Mindjárt, Róza néni, mindjárt...

Kiszáradt a torkom. A betűk táncoltak előttem, és én sírva, nevetve repültem a könyvvel boldog magasságokban.

Hiszen olvastam én már azelőtt is könyvet. Búcsúkor megvettem "Báthory Erzsébet"-et 20 fillérért, és úgy féltem utána, hogy egész éjjel nem tudtam aludni. Az a könyv véres árkokat vágott előttem. Ismeretlen, hóhérlelkű emberek gonoszságai felett megsédültem, de amikor ezt elolvastam, úgy éreztem, mintha az anyám meleg ölelése fogna át, és apám nézne rám, hogy legyek csak nyugodtan, minden rendbe jön...

Felnéztem a könyvről. Feketén néz rám az ablak. Éjszaka van. Valahol szalad a vonat két tűzveres szemével, és viszi apámat.

... napokig élődtem könyvemen. Valakivel beszélni kellett volna róla. Tamás bácsinak mondtam is belőle egyet s mást.

– Szép – nézett rám. – Tegnap pedig kétszáz hadifoglyot ejtettünk. Megesznek bennünket...

Prézlivél is elkezdtem.

– Mi annak a könyvnek a címe? – A “Szív”!

– Hülyeség. Én “A tigrisek közt az őserdőben”-t kaptam. Az könyv!

Szerencsére eszembe jutott a természetrajzi szertár. Nem vertem meg Prézlit, pedig nagy kedvem lett volna.

De nem fért meg bennem az a könyv sehoggy se. Becsomagoltam szép fehér papírba, és egyik gyerekkel odaküldtem Ughy Lacinak. – Mondd meg, hogy én küldöm. Ha elolvasta, adja vissza.

Mikor óra végén hátranéztem, Laci rám mosolygott. Szája mozgott: – Köszönöm:

Pár nap múlva visszaküldte Laci a könyvet. – Nem mondott semmit? – kérdeztem.

– Dehogynem. Hogy adjam neked. – Egyebet semmit?

– Mit mondott volna? – és otthagyt. Nem néztem Lacira. Szomorú lettem. Talán el se olvasta.

Vittem haza a könyvem. Be volt csomagolva rendesen. Útközben megsimogattam.

Estefelé megint csak elővettem. Mit tehettem volna? Úgy éreztem, mintha valaki lett volna a szobámban és én nem beszélnék vele. Amint kinyitom, egy levél csúszik be-ki belőle.

Kedves Barátom!

Könyvedet kétszer elolvastam, gyönyörű, nekem a szardiniai kis dobos teccet legjobban. Nem is aludtam és most nem tudom a számtant pedig Harka azt mondta megbuktat.

Üdvözl

Ughy László I. o. t.

Először csizmámra néztem. Orra már kopott volt. Nadrágom térdben fényes. Kabátujjamból kilátszott a meghúzott durva ing,... de ez mind jól van így, mert a Tisztartó Laci azt írta: Kedves Barátom!

Ekkor már meleg volt az éjszaka is. Ablakom nyitva. Az almafa körül döngve szálltak éji bogarak. A templomóra elmosódottan verte az időt, én pedig a levéllel aludtam el.

... Kedves Barátom...!

Másnap Ughy Laci megint ott állt a táblánál, és Harka kegyetlenül elzavarta.

– Téged már hat ökör se húz ki a bukásból! – Megrémültem.

Akkor jövőre Laci nem járna velem. Mintha valakit elszakítanának tőlem. Most, amikor már... Igen, amikor azt írta: – Kedves Barátom...

Az udvar ragyogott. A tavasz már előregegett, és a nyár meleg kezétől szárba indultak a fűvek. A növekedés fiatalsága bizsergett mindenki alatt, és csak ketten álltunk. De az udvar két szélén. Laci a földet nézte, én pedig elindultam feléje.

– Még majdnem két hónap van... és Harka csak beszél... Elindultunk egymás mellett. Két csizma és két vékony bokájú sárga cipő.

– Azt hiszed?

– Azt hiszem...

Még sok mindent akartam hirtelen mondani, de elakadtam. Igen, most már igazán éreztem, hogy barátok vagyunk. Másként nem tegezett volna.

– Most természetrajzóra jön. A kutyafélék. Talán elmondanám. Jobban tudjuk mind a ketten.

Elmondtam. Lassan, értelmesen. Laci kezdetben nem nagyon figyelt, de aztán, hogy megálltunk, szembefordult.

– És most, én is elmondjam?

– Persze. Akkor aztán tudjuk igazán.

Elmondta. Döcögött, és látszott, nem igen tudja. Újra elmondtam. Ő is. Mire csengettek, már nem féltettem.

– Csak rám nézz, Lacika... ahogy a szám mozog. Meghökkenem. Az osztályban

mindenki tegezi Ughy Lászlót. Még Prézli is. Hát én utolsóbb vagyok ezeknél? De azért nem tudtam azt mondani, hogy: Te...

Megjelent előttem a fényes hintó, tisztartóék nagy sárga háza, a boltíves kapualja, a csengős számárfogat, az oratórium titkosan előkelő messzesége, melyben Laciék ültek, és az esperes úr feléjük hintette először a szenteltvizet, az uraság helyett, akiről csak beszéltek, de én sose láttam.

Ha egyszer Prézli ott állt volna templomunkban mezítláb, és látta volna a tisztartóékat abban az elérhetetlen messzeségben, ő sem tegezné...

Ezeket már az osztályban gondoltam. Folyt a felelés.

– Ughy László!

Megrándultam, mintha engem szólítottak volna. Laci kiállt a katedra elé, majdnem szemben velem. Arcán megint az a merev, fájdalmas ferdülés, és akadozva indult neki a kutyaféléknek...

Ökölbe szorult a kezem. Hiszen tudja, csak ne álljon meg! Mondja! Mondja!

Laci szeme rám tévedt. Bólintottam. Jó! Jó! Tovább... Nekiindult. Mindjobban. A végét már fújta.

Koltóy tanár úr felfigyelt.

– Most még egyszer az elejét. Ment az is vidáman.

A tanár úr csóválta a fejét. – No látod, úgy indultál, mintha semmit sem tudnál. Pedig ez jeles...

Az volt az utolsó óra. Csengetés után szuszogtam kicsit a könyveimmel, és amikor elindultam, már csak ketten voltunk az osztályban Lacival.

A folyosón csendesen mentünk lefelé. Valami nevető jókedv harangozott bennem.

– Jelest adott! – mondta Laci. – Jelest...

Amikor a nagy kapu bedördült utánunk, Laci megállt. – Ha akarod, máskor is beszélgessünk. Akkor jobban megy. Akarod? – Szívesen!

– Te lefelé mégy? – Igen.

– Hát akkor szervusz! – és nyújtotta kezét.

Az én maszatos kezem is darabosan nekilendült. Kezet fogtunk, és halkán én is azt mondtam: Szervusz! – Laci elfordult, én meg csak álltam.

De az iskola nem dőlt össze...

... ülök a vadkörtefa alatt. Megsűrűsödtek a felhők az égen, és csapott fenékkal úsznak a dombtetőn át, mint selyemvitorlájú égi hajók. Kezet fogtam én már azóta sok emberrel, de a sok közül csak ezt az egyet érzem még ma is.

... és ettől kezdve tízpercekben mindig együtt voltunk. Laci már javított számtanból.

– Ha legközelebb kihív: kettesre felelek – reménykedett. Még egyszer, Péter, a törteket.

– Hát ide nézz, Lacika... – és megmagyaráztam a törteket. Egyszer Koltóy tanár úr meglepett bennünket.

– Mit csináltok?

Ijedten álltunk fel. – Beszélgettünk...

A padon, ahol összebújva ültünk, ott volt az irka. – Okosan. Ez többet ér, mint a verekedés...

Következő órán pedig Laci számtanból jelest fogott. Boldogan támolgott le a dobogóról, és rám nevetett. Barátok voltunk... Már vizsgák előtt jártunk, és megint a padon ültünk, ismételve a sok tudnivalót, amikor a pedellus kiáltott értünk. – Ughy! Zsellér! Az irodába.

Szorongva mentünk az irodába. Mi baj lehet?... Koltóy mellett Laci édesapja állt. A tisztartó úr. Meghajoltunk. Laci aztán tétován megindult, kezet csókolt apjának.

– Azt mondja a tanár úr, jól viselitek magatokat, és te, kis Zsellér, tanítod Lacit.

– Nem tanítom!...

Olyan hirtelen buggyant ki belőlem ez ellenkezés, hogy kemény lett a csend, és Koltóy keze indulatosan mozdult meg a nagy asztalon.

Megrémültem. De hiszen nem tanítom...

A hidegülő tanácsalanságban tisztartó úr arcára néztem. Bozontos szemöldöke alatt két nyugodt szem. Körülöttem minden idegen. A könyvek, a képek. Az ablakon túl a köves város, de ez a két szem a falum volt. A föld s a fák megbonthatatlan, öreg nyugalma. Az apám szemei.

– A tanár úr tudja, hogy te, fiam, másként akartad mondani... – Igen, másként akartam mondani.

Megint a kis csizmáim léptek maguktól kettőt Koltóy felé: – Tanár úr kérem, nem ezt akartam mondani...

Kotóy elmosolyodott: – Hát mit, te hörcsög?...

– Azt, hogy nem tanítom, hanem csak úgy beszélgetünk... én is felmondom, meg ő is felmondja...

– Hát nem tanítod, no! – mondta Ughy tisztartó, – te fiskális! Tanultok! És ez jó. Megértitek egymást: ez okos és segítetek egymáson: ez pedig szép cselekedet.

– Éppen ezért ma délután moziba megyünk! Elviszlek benneteket. Laci, majd hívd meg a barátodat 4 órára.

Ekkor megszólalt a csengő. Még egy pillantást vettem Koltóy arcára, de úgy láttam, nem haragszik. Aztán rohantunk az osztályba. Ha akkor felelni hívtak volna: beszekundázok. Gondolataim szétlőkték egymást, és hol a moziban ültem, hol a falumban hagyott barátaimra gondoltam, akik most már a Cönde alatt őrzik a kis libákat. Én pedig tisztartóékkal megyek moziba...

Nem fért belém ez a hír. Először csak a ceruzámat nézegettem, de aztán elővettem a rózsaszínű tábori lapot és írtam: “Édes Apám! Amikor a vonat elment, már nem is sírtam. Csak egy kicsit. Délután könyvtár volt és Koltóy tanár úr gyönyörű könyvet adott. A “Szív”-et. Én egészséges vagyok, amit Édes apámnak is tiszta szívből kívánok. Tegnap Finta Pali bácsit láttam; a sánta szabót is hozta kocsiján. Meg libákat. És ma délután Tisztartó Laciékkal megyek moziba. Kezeit csókolja szerető fia: Péter.”

A konyhaajtón úgy estem be siettembe.

– Kilincs is van a világon, fiam... – nézett rám Tamás bácsi szigorúan.

– Tamás bácsi! Tisztartóékkal megyek moziba. Meghívtak... – Szép tőlük, hogy nem néznek le! Csak viseld magad okosan. Örülök... Bár ezt a nyavalyás Potioreket aligha ki nem porolták a rácok. Az öreg király nem is tudom, mire nézi a napot az ilyen Potiorekekkel...

Ebéd után Rózi néni kiadta az ünneplő ruhámat és tiszta alsót is hozzá. – A csizmád meg ragyogjon! – mondta.

Hát ragyogott is. Akár a szemem. Úgy lépkedtem óvatosan, hogy tiszta maradjon. Az utcákon mintha egyedül jártam volna. Tisztartóékhöz megyek...

Óvatosan megnyomtam a csengőt, és szorongásom csak akkor esett szét, amikor Laci rohant a kapuhoz.

– Szervusz! Szervusz! Kaptam két koronát apámtól. Majd veszünk valamit. Na, gyere.

Laci szobájában csak magunk voltunk. – Ez a te szobád? Egyedül csak a tied? – Igen.

– Szép. Az enyém kisebb...

Körülnéztem, de kalapom még a markomban tartottam.

– Tedd le már a kalapod – mondta Laci –, még nem indulunk. Letettem a földre.

– Nem vagy éhes? – kérdezte Laci, és kinyitotta szekrénye ajtaját. Olyan illat csapott meg, mint a főutcán a boltokból, melyekben sose voltam.

– Nem, kapok én otthon eleget...

– Tudom – csak gondoltam, szereted az almát... Ekkor nehéz léptek jöttek az ajtóhoz.

– Itt vagy, Péter?

Meghajoltam. – Igen. Megjöttem, tisztartó úr... Megsimogatta arcom, és én megint bátor lettem. Mint a kertünkben, vagy a szérűben, hol a miénk volt minden. Ezt a derűs nyugalmat csak az apám mellett éreztem. Ughy tisztartó urat eddig csak messziről ismertem. Félttem tőle. Egy intésére otthon nevettek vagy sírtak az emberek. Többnyire szidták... Azok is, akik nevettek. Ezt nem értettem.

De most nem is törődtem vele. Jó volt közelében lenni. Jó volt hangját hallani. Mély volt, igaz és erős. Szinte kondult, mint az öreg harang, amikor azt mondta: Dél van! – és senkinek sem jutott eszébe mást gondolni.

Mentünk a moziba.

Az előcsarnokban vártunk egy kicsit a jegyekre, aztán felmentünk az emeletre. Bent már sötét volt.

– Adjátok ide a kezeteiket!

Szinte álomban jártam. A sötétség puha volt és jó szagú. Lassan lépkedtünk a helyünkre, és Ughy tisztartó fogta a kezem.

... ülök az öreg vadkörtefa alatt. Egy kis szél jár a levegőben. Felborzolja a rendeket, és megringatja a rétet ott, ahol még nincs lekasálva. A méhek döngése, a tücsök muzsikája zsongva leng a széljárásban, és én hallok benne hegedűk lágy panaszkodását, mint ott a sötétben, a páholyülés szokatlan puhaságában, amikor először voltam moziban.

... amikor kijöttünk már estébe járt a város. Az utcákra behordta a szél a szabad mezők virágszagát. A villanylámpák körül esti lepkék rajzottak, és a számban olyan íz volt, mintha márcot ittam volna.

Tisztartóék kocsija már ott állt a mozi előtt. Az a kocsi, melyet odahaza sötétben is köszöntöttek az emberek, mert nem lehetett tudni, nem ül-e benne valaki.

Ferenc, az öreg kocsis megismert. Odébbhúzta az ülést, aztán gazdájára nézett. Annak csak a szeme mozdult, és Ferenc, aki húsz éve hordozta a bartali tisztartót – visszaült helyére.

– Laci barátjának hátul is jut hely...

Ferenc megmerevedett a bakon, és eltávolodott tőlem.

A kocsi aztán végigcsattogott a városon. A gyalogjárók megálltak, mert a szerszámok veretén szikrázott a lámpák fénye.

– Hol a lakásod, Péter?

– Ivánfai dűlő. Itt jobbra fordulunk...

– Még tojás se voltál, amikor én már ott jártam. Odatalálok magamtól is.

Ezt Ferenc mondta. Nem akart, elengedni maga mellől. Nem akart látni megnőni. Ellenséges volt a hangja, és éreztetni akarta, hogy hozzá tartozom.

A kis ülésen ültem, szemben Ughy tisztartóval, és amint ekkor arcára néztem, megértettem, hogy miért félnek tőle otthon a béreslegények, akik pedig úgy viszik a mázsás zsákot, mintha pattogatott kukorica lenne benne.

Hangja tompa volt és fenyegetően halk:

– Ez is tudhatná, hogy a fiam barátját nem tegezheti. És akkor beszél, ha kérdik!

Csak a patkók verték a követ. Néha szikrát vetettek. Nehéz lett a szívem, mintha én gázoltam volna végig az öreg Ferencen, aki bémáláskor négyesen hordta a püspököt...

– Itt lakom...

A lovak megálltak. Levettem a kalapom: – Köszönöm a...

– Nincs mit, Péter fiam. Most aztán szorgalmasan neki a vizsgának...

Laci kezét nyújtotta: – Szervusz, Péter. – Szervusz, Lacika.

Jó hangosan mondtam. Nem tudom, miért...

Megvártam, amíg a kocsi megfordult. Megemltem kalapom, aztán egyedül maradtam.

– Láttam a hintót! – mondta Tamás bácsi. – Micsoda lovak! Nem néznek le. Hazahoztak...

– Miért néznének le?

– No, persze, hogy miért. Ha van eszük.

Még álmomban is moziban voltam. Újra láttam a sziklás tengerpartot. A parton Ferenc állt, az öreg kocsis. Rongyosan, dideregve, és szomorúan nézett rám:

– Nem tudtam, hogy úr lettél, Péter... nem tudtam. Azért nem kellett volna ilyen csúnyán legorombítani...

A vizsgák előtt anyám is bejött egy napra.

– Tudod-e, ki volt nálunk tegnap? – lelkendezte.

– András, a kastélyból. Hogy ne gondoljak rád, mert tisztartó úrék hazahoznak. Alig hittem. De András belső ember...

– Itt meg moziba viszik – újságolta Tamás bácsi –, aztán hintón jön haza, mint egy báró. Így van. Ha egyszer tanul valaki, akkor mindjárt más az élete... A mesterembert meg, se teszik, se veszik... Igaz, hogy énvelem parolázott a főispán is, mikor a megyeházát raktuk...

– Maga első a mesterségében – dicsérte anyám. – Mindenki mondja... Az uram is... szegény. Alig várom, hogy Péter hazajöjjön. Olyan egyedül vagyok. Ha gyerek is: csak férfi...

Anyám magához ölelt, és én ruhán keresztül is éreztem keze melegét. Furcsa, forró volt ez a meleg, és nekem apám jutott eszembe.

A vizsga komoly volt és ünnepélyes. Nem féltem, mégis szorongó volt és templomi a csend. Mintha azoknak a remegése járt volna a levegőben, akik megbuknak.

Talán én nem is felelek. Tudtam már, hogy vastag betűs jeles leszek az értesítőben. Könnyen tanultam, és egyszeri magyarázatra világos volt előttem minden. Igaz, én hat osztályt végeztem otthon, és két évvel idősebb is voltam, mint a többiek.

Laci számtanból és természetrajzból felelt. Számtanból döcögve indult, de aztán megcsinálta a feladatot. Természetrajzból a kutyaféléket kérdezték tőle. Összemosolyogtunk. Minden jól van.

Délután pedig a szabadság részegségében kószáltunk a városban.

Bizonyítvány kiosztás reggelén már hajnalban felébredtem. Párás derengés ült még az ablakon, de már nem tudtam aludni! Itt hagyom a szobám. Az esti magánynak most már vége, és ha hazamegyek, nem járnak a mesék ablakom alá.

Gondosan öltözködtem, mert Lacival megyünk haza. Koltóy tanár úr megint katonaruhában volt.

– Abay! Acél! Bernát! Dubovánszky!...

És sorjában megkapta mindenki bizonyítványát. – Zsellér!

Én voltam a névsorban az utolsó. A nagy papír megrögzött a kezemben, de nem néztem meg. Majd egyedül. Lacival. Szigorúan megfogadtuk, és csak most tudtam meg, milyen nagy fogadalmat tettem... Nehéz ezt megállni...

Amint lefelé megyünk a lépcsőn, Koltóy ér mellénk. – Milyen a bizonyítvány?

– Még nem néztük meg. Majd az úton...

– A számtant a nyáron is nézegesd, Ughy. Beszélgetsetek róla. – Igen, tanár úr...

A gimnázium előtt boldog ragyogásban fürödtek a kövek. A nagy vaskapu előtt pedig várt a hintó. Megnézem a kaput. Apám szinte tegnap mondta: – Az öreg Compó jobban kicifrázta volna... Elszaladt az év.

Annyian voltak a kapu előtt, hogy alig fértünk a kocsihoz.

– Ül fel, Péter. Te vagy a vendég.

A bőrülések melegek voltak, és olyan úri szaga volt a kocsinak. A fiúk bámulták a lovakat.

– Ughy Lacit viszik haza. Meg a barátját: Zsellért – mondta valaki.

Lábunk nem ért le a kocsi fenekére, ezért előkelően hátradőlünk. Zsebemben megroppant

a bizonyítvány kemény papírja. Arcom zsibbadt a gyönyörűségtől, amikor meglódult a kocsi, és lány himbálással végigvitt a városon.

Amikor már fogyogattak a házak, elővettük bizonyítványunk. Megnéztünk minden vonást, és észre se vettük, már kint jártunk az országúton, hol gébicsek ültek a kökénybokrok ágán, és a nyárfák elszaladtak mellettünk a város felé.

Laci bizonyítványa jobb lett, mint gondoltuk, és Harka, a veszedelmes Harka számtanból kettest adott neki. Nem rossz ember ez a Harka...

Messze az erdő mögött ekkor már kinőtt falunk gombos templomtornya. Ez már a mi határunk. Szépek a vetések, és a kalászkok felénk bólongattak. A falu alatt alánk dobog a híd, és a víz ezüstös útja elvékonyodva szalad a rétek puha ágyában.

– Érzed, milyen jó szag van itt? – mondta Laci. – Talán szalonnát sütnék?...

Hogyne éreztem volna!... Éhesek voltunk, mint a farkasok. A hintó parádézva állt meg a kapunk előtt. A kiskertben már nyílt a lilium. Kéményünk füstje ünnepi kékségben buggyant ki a levegőbe, és a kiskapukból kinéztek az utcára fehér kötényes asszonyok.

– Holnap várlak, Péter... – Ott leszek.

Édesanyám csak akkor lépett ki a konyhából, amikor a kocsi elrobogott. De akkor aztán szaladt elém. – Édes fiam! Csakhogy te itthon vagy...

Mindjárt körüljártuk az udvart. Anyám ezret kérdett, de én csak rövideket feleltem, mert az emlékek úgy burjánzottak bennem, mint út mentén a bodza. Ott is hagyott hamarosan, mert valami sisterség hallatszott a konyhából.

Kimentem a kertbe is. Olyan, mint tavaly ilyenkor. Duzzadó, meleg nyári kert, melyben zöld még az alma, de a cseresznye pirossága szinte nevet a fán.

– Péter...

Valaki szólít. Körülnézek, de nem látom. Halkan nevet. – Péter...

Most már mérges vagyok. Micsoda buta “falusi” vicc ez?... Megfordulok. Nem törődöm vele.

– Peéter... – egész közről. És kiáll az útra Tóka Jóska.

– Mit akarsz?... – és ránézek. Jóska először nevet, de aztán elcsendesedik. Mögöttem áll a város. A szobám. Az egész gimnázium. Az elmúlt év. Jeles bizonyítvány... Tisztartó Laci...

– Mit akarsz? – mondom enyhébben, mert Jancsi zavart és egyik lábát a másikra teszi. Mezítláb van.

– Csak átjöttem...

Állunk. Mit mondjak neki? Hogy eminens vagyok? Ne, nem tudja, mi az az eminens. Hogy külön szobám van. Nem hiszi el. Mit mondjak? Az elmúlt év mély barázdát húzott közénk, és idegen sövényt rakott a partjára. Latinból, geometriából...

Ekkor kondult meg délre a harang.

Jancsi arca felderült. – Hallod? Dél van...

Ez a hang a régi volt. Vagy az út volt régi, mert hozzám talált. Az öreg harang szava a nyár ölében ringott körülöttünk, és hidat vert a barázdákra.

Komolyan néztem a torony felé, mintha egy városi ember más szemmel nézné a harangszót.

– Csakugyan. Déli 12 óra... Mi van a kalapodban?

Jóska most már közelebb lépett. Rongyos, zsíros kalapját úgy húzta szét, mintha fészek lett volna:

– Cseresznye. Mondom, legyen, ha megjössz... – és markomba nyomta.

Nagy ebédet csapott anyám. Ettem, mint a farkas, ő pedig bizonyítványom nézegette, úgy, hogy a sarkait tiszta kötényével fogta. – Jeles... jeles... jeles..., ha szegény apád itthon lehetne!

Láthatná. Már egy hete nem írt. Ki tudja... mi van vele? Estére írunk neki...

– Írunk...

Délután Jóskával csavarogtunk a határban. Aztán leültünk az árokparton, és meséltem neki a városról. Az iskoláról. Szobámról...

- Tisztára, egyedül, egymagad vagy benne? – Hát persze.
- És Tisztartó Lacinak is csak úgy mondd, mint nekem, hogy szerbusz?
- Úgy hát...
- Akkor, Te már úr leszel, Péter – és maga alá húzta poros lábait.
- Sokat kell még tanulni...

Ezen aztán elgondolkoztunk. Néztük a vizet, mely hűvös csobbanásokkal úszott előttünk, és sejtelmes, távoli délutánok üzenetét hordta.

Amikor hazaértem, már árnyékban járt kertünk, a konyhában pedig halkán dalolt édesanyám. Siettem befelé. Anyám a nyitott tűzhely előtt ült. Ölében tábori lap.

– Olvasd el! Nem is jó ennyi öröm. Délben Te, most meg édesapád. Három hétig jó helyen lesznek. Azt írja: pihennek. Olvasd! Kezembe vettem a lapot, de a betűk és a szavak mögött apám látom, amint írja ezt a pár sort. Látom a kezét, amint keményen fogja a ceruzát, és maga elé néz. Látom, nem azon gondolkodik, hogy mit írjon, hanem, hogy mit ne írjon meg. Ismerem én az apám!

Vacsora után anyám hamar rendet tett a konyhán. Lázas örömmel készülődött, mintha vigalomba mentünk volna. A kemény tölgyfa asztalt ragyogóra törülte. Középen a lámpa. Én innen, ő túl. A lámpa sárga kört hint magaköré. Az óra ketyeg. Egymásra nézünk, mintha egymástól várnánk a gondolatokat. Aztán nekihajlunk, és írunk. Tábori posta 245. Az apámnak!

II.

Másnap bódultan ébredtem. Az óra szokatlan ketyegése nehezen talált utat öntudatomba. De aztán kinyitottam a szemem, és úgy éreztem, mintha egy kéthónapos vasárnap kezdődne. Jól van minden. Kilence megyek Laciékhoz.

Gonddal öltözködtem. Sose voltam Tisztartóéknál.

A bolthajtásos nagy kapubejárat alatt úgy koppantak lépteim, mint a templomban.

Balra nyitott ajtó, azon túl, piros szőnyeges hosszú folyosó. Itt már csendesen jártam. A folyosó végén négyszögletes üveges veranda. Megtorpantam. Ott ült Laci mamája. Törékeny, magas asszony. Azt mondják, beteges.

Lassabban lépegettem, de azért csak oda kellett érnem... Meghajtottam magam, mint az iskolában, és halkán köszöntem. Aztán kezet csókoltam.

Fáradt, árnyékos szemekkel nézett rám, de olyan kedvesen, hogy egyszerre megtaláltam magam.

- Igen. Zsellér Péter elsős vagyok – válaszoltam. – Másodikos...
- Igen. Jövőre másodikos. – Reggelizett már?
- Igen, reggeliztem.

A nap keményen besütött az ablakon. A kőkockán egy légy rebbent fel minden pillanatban, aztán újra visszaszállt helyére, és szárnyait emelgette. Jól megnéztem, mert ez volt az első eset életemben, amikor nem tegeztek.

Laci kis húga jött be ekkor. Jól megnézett, és úgy ment anyjához, hogy a szeme állandóan rajtam volt.

- Ez a fiú, Laci barátja. Köszönj neki, Jutka!
- Jó reggelt kívánok! – és tovább nézett.

Laci csak ekkor robogott be. Nem sok maradásunk volt aztán a lakásban. Kertjük akkora volt, hogy végét sem lehetett látni, és mire mindent megnéztünk, már dél volt.

Amikor hazamentem, anyám akkor adott enni a teheneknek. Eszembe jutott apám mondása: – Anyád egyedül marad. Segíts neki! – Adj ide, édesanyám, azt a villát!

És a nyár érlelő gondokban ballagott tovább. Laciékhoz ritkábban mentem. Segíteni kellett. A kocsikon többnyire asszonyok ültek, a réteken asszonyok kaszáltak. Esténként csend volt a faluban.

A vasárnapok csak olyan ragyogóak voltak, mint máskor, de a templom félig üres. Az asszonyok során legelől, sok volt a gyászruha. Egy-két szabadságos katona is mindig volt itthon. Ezeket mise után körülfogták, és kérdezték az öregek. Ilyenkor új szavak röpködtek a levegőben: srappell, gránát... akna, dekkung, front.

A kereszt mellett Tilló Magda áll feketében, mellette Deres Péter, felkötött karral. Magda egy éve asszony, az ura elesett. Deres Péter ott volt. Arról kérdezi Magda.

– Jól láttad, Péter? Hátha elnézted. Más volt... Péter nagy kínban van.

– Nyugodj meg, Magda. Jól láttam.

– Istenem, Istenem – sírdogál a fiatal asszony.

– Nem szenvedett, – mondja Péter – csak, hogy mondjon valamit. – Mellette voltál? – Pár lépésre...

– Legalább te ott voltál, az Isten áldjon meg... Lefogtad a szemit?

– Lefogtam, Magda. Tiszteltetett...

Deres Péter piros, mint a rák... – Azt mondta, ne sírj. Vigyázz a gyerekekre, a földre, csak úgy, mintha itthon lenne. Szép temetése volt. Kapitány úr búcsúztatta...

Az asszony szeme csupa könny. Beszélni nem tud, csak a szája remeg. Kezet fognak, és elmegy hazafelé, síró vállakkal.

Más lép most Deres Péterhez. Öreg ember. Hallotta a beszélgetést. – Legalább nem kínlódtok – mondja – meg mégis csak beszélt veled. Falubelivel...

Deres Péter keserűen néz az öregre: – Ne legyen gyerek, András bácsi. Ennek a szegény asszonynak kellett valamit mondani... – Hát nem fogtad le a szemit?

– Lefogtam volna, Isten a tanúm, de szegény Miskát úgy szét dobta a gránát, hogy csak imitt-amott maradt belőle valami. A fejét meg éppen nem találtuk...

Hazamentem, és egész úton azon gondolkodtam, hogy szegény Cseresnyés Miska darabjait hogy trombitálja össze Szent Mihály arkangyal az utolsó ítéleten? Mert, hogy összetrombitálja, az bizonyos!

A nyár meggyújtotta a füveket a réten. Virágot is rakott rájuk bőségesen. Szárak megkeményedtek a napban, és zöld színük fakóbbra vált.

Kaszálni kellene a rétet.

Szalagáltam segítségért, de mindenki a magáéval bajlódott. Vasárnap délután hamarabb elköszöntem Lacitól.

– El kell mennem kaszásokat keresni. Elvénül a rétünk... – Hadd vénüljön – mondta Laci. – Maradj még.

Mögöttünk nyitva volt az ablak. És megszólalt Ughy tisztartó, aki az ablak mögött pipázott:

– Szamár vagy fiam. Hagyd Pétert a dolgát végezni. Az a rét nagy pénz ma. Kiadja Péter egész évi ellátását.

Visszafelé még beugrottam Lacihoz, mert könyvet ígért. – Kaptál kaszást? – kérdezte.

– Csak az öreg Peták ígérkezett, de hát nem várhattunk... Reggel elláttuk az állatokat, aztán anyám reggelit tett egy kosárba. – Vidd ki fiam az öreg Petáknak... Kilencre én is ott leszek. Nincs más. Kaszálok én is...

A gyalogút mellett embermagas volt már a gabona. A kalászkok hintázva záródtak össze utánam. Csak tudnék kaszálni! Amikor kibukkantam a rétre, megdöbbsenem. Az öreg körtefa alatt Csépay ült, az ispán, rétünket pedig kemény suhintással tíz ember vágta... Az öreg Peták vizet hozott éppen.

– Ispán úr – dadogtam – ez a mi rétünk. Jó reggelt kívánok. Csépay úgy ült, mint a kapubálvány.

– Csak volt, apád eladta fiam...
 – Hiszen nincs itthon...
 – Tudom. De írt a tisztartó úrnak. Úgyse tudtátok volna magatok levágni...
 – Anyám se tud róla...
 – Talán elveszett a kártya. Megesik az ebben a zavaros világban... Letettem a kosarat, és csak álltam. A kaszások ütemes hajladozására, mintha ringva elindult volna a rét. A mi rétünk. Hogy tehetett apám ilyet?...
 – Nem ülsz le, fiam?...
 – Nem. Nem ülök. Ispán úr. Hazamegyek... Ekkor ért oda az öreg Peták.
 – Nézed, mi? De azért azt megmondhattad volna, hogy én csak vízfordónak köllök.
 Csépay úgy nézett az öreg Petákra, mint a kígyó a békára, de az öreg nem vette észre.
 – Kemény ember a mi tisztartónk, kutya kemény ember, de jó az öreg! Segít!
 Csépay arca, mintha elmosolyodott volna, és ekkor vettem csak észre, hogy tréfált velem.
 – De most már leülsz?...
 – Igen. Leülök.
 Visszajött a rétünk.

... ülök a vadkörtefa alatt. Az árnyék már elindult kelet felé. Egyedül vagyok, mint ez a fa. Messze nem jár senki, és most mégis Csépay ispán súlyos kezét érzem a vállamon.

– Sajnálta volna?...
 Estefelé elmentem Laciékhoz. Új ruhámat vettem fel, mert anyám azt mondta, hogy ilyen nagy dolgot új ruhában illik megköszönni. –... Aztán csak csókolj kezét a tisztartó úrnak. Az ilyen nagy urak szeretik. Hátha másban is segít?...
 Bekopogtattam az irodába. Amint beléptem, már az ajtóban megragadtam. Ughy tisztartónak nem volt jó kedve.

– Mit akarsz?
 – Megköszönni...
 – Jó, megköszönted. Hát még?
 – Mást nem – rebegtem.
 – Akkor elmehetsz, fiam. Dolgom van.
 Kézcsókról szó sem lehetett. Nem baj. A rétünk le van kaszálva. Fél óra múlva Lacival és két vadászkutyával kergetődzünk az udvarban, Ughy tisztartó lejött, és nézte játékunk. Nevetett.

Milyen más, amikor nevet...
 Eközben megsárgultak a gabonák. A búzák kemény kalásza zizegve hajladozott a szélben, és súlyosan hajolt a föld felé, mert már pihenni kívánczozott.

Aztán felbúgott a cséplő, mintha orgonáltak volna valahol. Csend volt a faluban, csak a cséplő búgott, és úgy éreztem, mintha ünnep lenne.

Az asztagok tetején verebek csiripeltek gond nélkül, és esténként a nap lángolva bújt a szérűk mögé, melyek felett szállt a por, ki a mezőkre, és elnyúlt a kukoricák felett, mint a köd.

A gép házról házra járt. Ahova behúzták, ott már előtte való nap sütöttek, főztek, bort készítettek, és úgy várták a masinát, mint kedves vendéget szokás.

Édesanyám is nagy dologban volt. A kalácsok pirultak már a kemencében, és a kéményből húst akasztott le.

Délután elszaladtam Lacihoz, mert már régen nem voltam náluk.
 – Holnap csépelünk! – újságoltam. – Anyám süt-főz... igazán eljöhetnél. Sose voltál még nálunk...

Laci ugrott egyet: – Hű, de mennék! De aligha eresztenek... talán, ha Te szólnál.

Megszívtam a fogam. Bajos ügy ez. A hideg is végigszaladt rajtam, ha a múltkori fogadtatásra gondoltam. Laci unszolt.

– De jó lenne! Egész nap együtt... Szólj, Péter! Lenyeltem a félést, és nekivágtam.

– No, kis Zsellér, mi jót hoztál?...

Egyszerre felemeltem a fejem. A komor iroda otthonos és meleg lett ettől a hangtól.

– Holnap csépelünk... Ha Lacika eljöhetne hozzánk... Sose volt még. És holnap csépelünk.

Ughy tisztartó felkelt. Az uradalomban akkor talán húsz cséplőgép ontotta a piros szemű búzát, de azért úgy nézett rám, mintha tudná, hogy ez másfajta cséplés...

– Csépeltek? Persze örülsz te is? Mennyi a gabonátok?...

– Össze-vissza hatszáztíz kereszt... de akkora kévék, hogy én el se bírom...

– Csoda! – ámult. – És lesz friss kalács?

– Kétféle! – mondtam büszkén. – Mákos, meg lekváros... Reggel eljönnek Lacikáért, és este hazakísérném... tessék elengedni!

– Hát persze, hogy elengedem. Csak vigyázzatok magatokra Nem is kell érte jönnöd. Miért kísérgetnéd? Odataál maga is... Rohanva vittem a jó hírt, és örömünkben azonnal bukfcet vetettünk.

– Majd nektek idebent teríték – mondta anyám, ami nem nagyon tetszett, mert szerettem volna – mint máskor – a többiekkel enni.

– A fehér abroszt teszem az asztalra, meg a cifra tányérokat. Másnap a derengés még magasan volt a levegőben, már bűgva megindult a gép. Sietni kell. Másutt is várják.

A zúgástól lassan kivilágosodott, és megmelegedett a levegő. A kévéket legyezőként tárta szét az etető, és a gép hörögve rágta szalmává a lengő, karesú szálakat, melyeknek kopasz orsóján nem maradt egy szem se.

Teltek a zsákok.

Sűrűn néztem a kapu felé, hogy Lacit észrevegyem, bár tudtam, hogy később jön csak. Ott akartam lenni, ha anyámmal találkozok. Nem tudom miért, de ott akartam lenni...

Reggeli után az öreg Petákot hallgattam. Arról beszélt, hogy az ő legénykorában még lovakkal tiportatták ki a gabonát, és ezt úgy hívták, hogy: nyomtatás.

Anyám ekkor kiáltott, hogy menjek már én is reggelizni. A konyhában megtorpantam. A búbos kemence padkáján Laci ült, kezében nagy darab kalács. Szuszogva nevetett: – Szervusz Péter! Te, ilyen jót én még sose ettem.

Anyám piros volt az örömtől.

– Ez csak olyan szegényes, parasztkalács...

– Parasztkalács, de jó kalács. Zsellér néni, ad még egy kis darabot?

És anyám boldogan vágott a foszlós, fehér kalácsból. Odakünt pedig égett a munka. A szalmakazal nőtt, az asztag apadt, és a zsákhordók nehéz léptekkel jártak a padláson, mint a mennydörgés.

Anyám néha kiszólt: – Péter, ne menjetek közel a géphez! Később cseresznyét küldött nekünk. Deres Erzsi hozta a kötényében. Csak odaállt elénk nekipirulva: – Cseresznye. Maguknak hoztam – és Lacira nézett.

Erzsi a szomszéd lánya. Velem járt iskolába. – Vegyél, Laci!

Laci óvatosan belenyúlt Erzsi kötényébe. – Köszönöm. Én is kivettem pár szemet. – Még neked is maradt, Erzsi. – Nem, ezt mind nektek hoztam. Én szedtem.

Elfogyott a cseresznye.

– Bújócskázunk – mondta Laci – a kertben! – Én is? – kérdezte Erzsi.

– Ketten nem is tudnánk – és kiszaladtunk a kertbe, melynek minden zugában ott hallgatódzott a szalmaszagú nyár.

A kert zugai egyszerre titokzatossá váltak. A sűrű ribiszkébokrok alja hűvös volt, mint a pince feneke, de felmáztunk a fákra is, ha jó búvóhely kínálkozott. Csak akkor ébredtünk

magunkra, amikor elhallgatott a gép.

– Ebédelni, gyerekek!

Erzsi is velünk jött a konyhaajtóig, de ott megállt. – Erzsi nem ebédel velünk? – kérdezte Laci.

– Erzsi? Jut neki is, ha Lacika akarja.

– Én? Én nem parancsolok itten – mondta Laci –, de cseresznyét hozott nekünk... Meg együtt is játszottunk.

Édesanyám megsimogatta Erzsi piros arcát. – Hát akkor gyere, te kis kócos. Hanem előbb mosd meg a kezed.

Erzsi, hát megmosta a kezét, bár egyformán maszatosak voltunk mind a hárman.

Ebéd alatt csendben ültünk. Mi, Lacival faltunk. Erzsi csak csipegetett.

Még bort is kaptunk. Mindegyikünk egy kis pohárral. Ettől aztán egyszerre nevetni kezdtünk, és hamar véget vetettünk az ebédnek. A hűvös szoba után hunyorogtunk a napon. Az udvaron szinte lángolt a forróság. A szálló portól már szürkén álltak a fák, és a gép is mintha fáradtabban bűgött volna.

Kimentünk a kertbe és végigheveredtünk a fűvön a kert sarkában, hol az öreg almafa állt. Laci ásított. – Jó itt – mondta – ide se lát senki. Akár alhatnánk. – És ásított.

– Aludjunk – mondtam, mert szokatlanul álmos voltam. Fűvet téptünk a fejünk alá. Egyedül voltunk. Felettünk az öreg fa, előttünk a ribiszkebokrok. A cséplő mind távolabb bűgött. A fára egy sárgarigó szállt, füttyöresztett egy verset, aztán elrepült. Nehéz lett a szemem. Laci és Erzsi még beszélgettek, de ezt már alig hallottam. Szemeim lecsukódtak.

– Holnap is hozok cseresznyét – susogta Erzsi – eljön?

– Nem tudom. Nem mindig engednek... pedig szeretek idejönni.

Aztán elaludtam. A kert hűvös lehelete megsimogatott néha álmomban. Ilyenkor, mintha hallottam volna a cséplő távoli mormolását.

Arra ébredtem, hogy megfájdult a nyakam. A nap ekkor már a sövény felett járt. Hirtelen felültem. Arcom barázdásra vágta a kemény fű, de ennek sajkását is elfeledtem. Valami titokzatos, meleg zsibbadás szaladt át rajtam. A torkom száraz lett, néztem Lacit. Hátát az almafának támasztva aludt. Egyik kezével Erzsi kezét fogta, a másikat a kislány arca alá tette, ki mosolygós arccal aludt az ölében.

Fájdalmasan szép volt ez a látvány. Nekem még senki nem hajtotta így ölembe a fejét, pedig már gondoltam néha rá. Hiszen itt volt ez az Erzsi, de csak most látom, hogy szép. Igen, szép.

Felkeltem, és kóboroltam a kertben, de időnként valami visszahúzott, hogy beleskeljem hozzájuk. Karjaimba ilyenkor ónos fáradtság kúszott, és keserűség szaladt torkomra.

Később felébredtek, de talán észre se vették, hogy én nem vagyok ott. Úgy maradtak, ahogy voltak. Csak néztek egymásra valami tört mosolygással és homályos szemekkel.

Megköszörültem a torkom, hogy észrevegyenek, úgy mentem vissza. Erzsi egy fűszálat tépegetett. Laci pedig már állt mellette. De egyik sem nézett a szemembe.

– Én most hazamegyek – mondta Erzsi és elindult a bokrok között. Amikor már nem láttuk, Laci utánakiáltott: – Erzsi, várj egy kicsit. Mondok valamit...

Összeszorítottam a fogam. A bokrokon túl a kukorica sásos nagy levelei hajladoztak sejtelmesen. Talán meg is csókolják egymást... Laci egy perc alatt visszajött. Mosolygott.

– Megcsókoltad? – kérdeztem savanyúan.

– Meg – és sóhajtott. – Neked elmondhatom. Te úriember vagy – és belém karolt.

Sokáig jártunk a kerti úton. Az alkony hűvössége már mögöttünk szállt, és a cséplő bűgása hangosabb lett. Én nem sokat szóltam, csak Laci beszélt. Arról, hogy Erzsi ugyan parasztlány, de ő azért szereti... Fenének se kell az úrilány. Az csak nyafog, és nem engedi pipázni a szegény férjet...

Laci keze melegen fogta a kezem. Máskor örültem, ha Laci karon fogott, és most, nem

bántam volna, ha elereszt.

És örültem, amikor elment.

Este vacsora után a küszöbre ültem, és néztem a csillagokat. A szérűben lomha-púposan állt az új szalmakazal, és meleg áradt felőle, mintha a nappal forróságát is belerakták volna.

A csend mind nagyobb lett, a csillagok szikrázóbbak, s amikor aludni mentem, üresség volt bennem, mintha elvesztettem volna valamit.

Reggel is így ébredtem. Kedvetlenül. Édesanyám később átküldött valamiért Erzsikéhez. Szinte dühösen mentem. Konyhájukba besütött a nap, és a padkán ott ült Erzszi kócosan, álmosan, mosdatlanul. Vékony lábszárai vörösek voltak...

Hazafelé már fűtyörészve mentem. Lacira gondoltam, Tisztartó Lacira, akit én szeretek.

Délután el is mentem hozzájuk. Amint egyedül maradtunk, nekem esett.

– Nem láttad Erzsit?

– Dehogynem. Reggel voltam náluk. Fésületlen és mosdatlan volt. Nem hozzád való!

Laci meghökkent. Arca olyan lett, mint feleléskor, amikor megakadt. – Azt gondolod?

Most én karoltam belé: – Azt. Ha láttad volna! Lába vörös volt és ide nézz, ilyen görbe...

– Megmutattam.

– Azt még elnövi. Nekem is X volt a lábam. Csak azt nem szeretem, ha piszkos.

Küldj neki szappant. De keféit is...

Laci ezen már nevetett. Nem is szólt többet Erzsiről. Új kuglizót állítottak fel neki, ezen játszottunk estig. Este fáradtan, boldogan bandukoltam haza. Búcsúzáskor Laci azt mondta, hogy ha ilyen jó barátja nem lenne a faluban, megenné az unalom.

Erzszi házuk előtt ült a padon. Kötevényét csavargatta. El akartam mellette menni, de megszólított.

Tisztartóéknál voltál?

– Ott.

– Játszottatok? – Játszottunk.

– Lacika nem mondott semmit? – és rám nézett. Arca most megint más volt. Félig mosolygó, félig mintha sírni akart volna. Előrehajolt, és úgy várta a választ.

– Mi a fenét mondott volna? – mordultam rá.

Erzszi meg sem moccant. Csak a szemei mélyültek el. Otthagytam. Amikor a kapunkból visszanéztem, még mindig úgy ült. És ezen az éjszakán megint rosszul aludtam.

Másnap Laci azt mondja. – Nem viszel haza egy kis epret?

– Ha adsz egy marékka...

Szedtünk egy papírzacskóval.

Amint hazafelé megyek, Erzszi megint csak ott ül a padon. Vártam, hogy szóljon, s azért megálltam. De nem szólt. Csak nézett.

Ölébe tettem az epret. – Laci küldte a cseresznyéért... Amikor kapunkból visszanéztem, még hozzá sem nyúlt a kis csomaghoz. Csak a kezét tette rá, mintha melengette volna.

És amikor rám nézett, az volt az érzésem, mint amikor Zrínyi kirohanását visszavittem a Zakariás-féle könyvkereskedésbe. Ezen az éjszakán aztán jól aludtam.

Közben a naptárakról peregtek a napok. Álmosak voltak már a délutánok és nagyon csendesek a hajnalok. A határban száraz emlékként lapultak a tarlók, és a napraforgó bólongató nagy feje lekonyult, mintha tűnődve gondolna a nyár csillagszemű éjszakáira, melyek meghűsültek, és a kolompok hangján kiáltottak valamit, mert a jószág már a réten éjszakázott.

István királykor még egyszer fellángolt a szabadság és a nyár. Ezen a napon volt a búcsú. Lacival ödöngtünk a sátrak között. Vettünk bicskát, szájharmonikát, és nagyot ittunk a márcból, amely felett annyi volt a darázs, mint nálunk a zsúphéj alatt a fészekben.

Egyszer csak meglök Laci: – Te, itt van Erzszi. Vegyek neki valamit?

Erzszi a sátor mellett állt. Amikor oda néztünk, elfordult.

– Persze, hogy vegyünk. Egy hatost én is adok hozzá. Az epret is múltkor neki adtam. Még azt hinné, hogy csak akkor kell, ha játszik velünk...

– Gyere, Erzsi, veszünk neked búcsúfiát – mondta Laci. Erzsi jött velünk, mint az üdvözült. Arca kipirult, szótlánul lépkedett köztünk. Kezében zsebkendője, és arca megint olyan volt, mint akkor a kertben.

– Mit vegyünk neked, Erzsi? – kérdezte Laci.

– Mindegy nekem, – suttogta – mindegy. Akármit. A vásáros ráncsapott.

– Van itt minden. Bugyelláris és aranygyűrű. Képeslap és rózsafüzér. Tessék egy szép bugyellárist venni a kis kisasszonynak.

– Nem vagyok én kisasszony – mondta Erzsi.

– Tetszik neked ez a bugyelláris? Nézd meg, Erzsi!

Laci kezébe adta a bársony bugyellárist.

– Nagyon szép!

– Hát még mit szeretnél? – Egy... egy rózsafüzért.

A vásáros leakasztott egy piros üveg rózsafüzért.

– Mint a rubin! Szerencsét hoz! Negyven krajcár az egész.

– Köszönöm, Lacika...

A rózsafüzért beletette az erszénybe, s az egészet beletakarta a kis keszkenőbe.

Amikor deket harangoztak, elváltunk. Laci szaladt haza, és mi is siettünk Erzsivel. Egész úton egy szót sem szóltunk. A kapuban Erzsi anyja állt.

– Kaptál-e búcsúfiát, lányom? – és rám mosolygott.

Erzsi kibontotta a kendőt: Péter adta... s a bársony bugyellárisból kivette a rózsafüzért.

– Hát ezt ki vette?

– Ezt meg a Tisztartó Laci. – És beszaladt a házba.

Másnap már csak emlékei voltak a búcsúnak, de a hétköznapi pora ezekre is rászállt. A vakáció utolsó napjai összeörlődtek a készülődésben. Ládám, ruhám, könyvem már elvitte egy igáskocsi Laciéval együtt, és a második év felállt előttem, mint a hegy, melynek túlsó hajlásában még messze alszik a jövő évi nyár.

A réteken boglyában állt a sarjú, a torony körül ezernyi fecske beszélte meg a költözést, és a patakok hajnalonként álmos ködöt hoztak valahonnan északról, ahol már talán ősz van.

Esett az eső, amikor Tisztartóék hintója megállt házuk előtt. Anyám megölelt, megcsókolt: – Vigyázz magadra fiam...

– Csak bízza rám, Zsellér néni – nevetett Laci. – Tudom, Lacika, jó mihozzánk. Köszönjük is.

Laci elvörösödött. – Csak tréfáltam. Nem kell Pétert féltetni... Meglódultak a lovak. A kocsi fedelét kopogva verte az eső. Hűvös volt, összébújtunk. Hallgattunk. Valami ránc nehezedett, és az ismeretlen, következő esztendő rohant felénk.

Tamás bácsi a kapuban állt. Tudta, hogy kocsin jövök, hadd lássák a szomszédok, hogy az ő kosztosuk kicsoda... Pedig szakadt az eső.

– Szobádat magam meszeltem ki. Mint a patyolat. Egy hadseregparancsnok is ellakhatna benne. Erről jut eszembe: mit szólsz a tengeraltjárókhoz? Kuttya német! Ezek aztán tudnak. Én nem szeretem a németet, de ami igaz, az igaz...

Elfogódottan álltam meg a kis szobám küszöbén. Tamás bácsi félreértett: – Hát ezt én meszeltem! – és kiment.

Egyedül maradtam. Ablakomon túl esett az eső. Az almafa levelei már itt-ott sárgultak. A félszer hidegen ásított az udvar végén, és öblében már őszi árnyékok jártak. Leültem az asztalhoz. Elővettem egy új füzetet, és ráírtam: Zsellér Péter II. oszt. tanuló.

Ezzel aztán elkezdődött a második év.

Az eső esett még pár napig, és amikor újra kisütött a nap, már ősz volt. A katonavonatok fájdalmasan hujjogattak az éjszakában. Ilyenkor mindig apám jutott eszembe, és szerettem

volna vele lenni a lövészárkokban, vagy ahol van. Azt hiszem én sem félnék. Múltkor láttam egy gyereket – alig volt pár évvel idősebb, mint én – az állomáson. Még tavaly elszökött a katonákkal, s azóta az ezreddel jár a harctéren. Nagy bakancsok voltak a lábán, keményen szalutált és cigarettázott. Irigyeltem.

Az iskolában pedig hadikölcsönre gyűjtöttek Mindenki adott valamit. Én is jegyeztem egy koronát. Amikor odaadtam a papírkoronát, nem igen értettem a dolgot. Ilyen papírkoronát csak nyomhatna eleget a király...

Hetenként egyszer-kétszer Lacinál voltam. Ezek szép napok voltak. Tanultunk, de játszottunk is sötétig. Amikor elmentem, sokáig éreztem még magamon lakásuk különös illatát. Laci azt mondja, ezt az illatot nagynénje locsolja szét a lakásban. Ez a nagynéni titokzatos lény volt előttem. Sose láttam, és Laci azt mondta, hogy jobb, ha nem is látom, mert igen előkelő, és úgy néz az emberre, mint a sárkánykígyó... Az ura kapitány volt és báró...

– Elesett?

– Fenét. Leesett a lóról. Fejtetőre. Aztán krics-kracs, kitörte a nyakát.

– Szegény! – részvétkedtem... – Huszár volt?

Laci legyintett: – Dragonyos volt és cselák... apám gyűlölte. Amikor megjött a levél, azt mondta, hogy nyugodjék, de kár, hogy nem harminc évvel előbb törte ki a nyakát. Pedig csak negyven éves volt össze-vissza...

– Persze a néni búsul utána...

– Hát azt nem tudom. Amíg élt – hallottam a mamától –, hónapokig se beszéltek. De azért most lehet, hogy búsul. Meg mérges is. Az asszonyoknak azért kell a férfi. Hiszen tudod...

– Mit?

– Hogy az asszonyok férfi nélkül nem élhetnek. Ha nincs férfi, akkor nagyon mérgesek...

– Ezt sose hallottam.

Laci nevetett. – Ne tessed magad. Ezt mindenki tudja. – Nem. Én nem tudom. Meg is esküdhetek...

– Hát ide figyelj!

Összebújtunk, és Laci suttogva mesélte a titkot.

– Egyszer otthon a szalonban aludtam, és arra ébredtem fel, hogy a szomszéd szobában apám és anyám beszélnek.

Apám mérges volt. – Ezt az Ellát már igazán férjhez kellene adni, mert egészen megbolondul.

– Mindig ideges volt, szegény – mondta anyám.

– Mert egy olyan kiélt pipaszár vette el, mint az a Vencel. Ha gyerekei lettek volna, mint Magának, nem lenne ideges. De hát mit kapott az urától? A méltóságosságot, azt a buta gögöt és egy csomó váltót. Holott Ellának egy Tekintetes férfi kellett volna. De férfi!...

– No és aztán?... lestem tovább Laci titkait.

– Szóval, ha nincs férfi, akkor a nőnek fáj a feje... akinek rendes ura van, annak nem fáj a feje... Szereti az urát – tudod... meg minden... aztán gyereke lesz...

Ezen gondolkoztam egész este. Ha nekem feleségem lesz, én bizony férfi leszek... meg minden...

Az őszi közben egészen úr lett, és az este minden nap hamarabb jött a városba. Ilyenkor már rendszeren otthon voltam. Amikor az utolsó napsugár vörössége megsimogatta a szomszéd kémény szájának kormos bársonyát, odakuporogtam az ablakhoz és vártam az estét. Szerettem az estét, mert úgy éreztem, hazulról jön. A mi erdőnkől. Ott állnak össze az árnyékok. Megmosakodnak a fekete csendben, mely az odvakból folyik ki. Megnőnek, aztán nagy léptekkel elindulnak először a faluk, aztán a város felé.

Én pedig ültem az ablakban, mint a pók a sarokban, és néztem a várost, mely alattunk volt. A mi utcánk a domboldalban húzódott a szőlők felé, és felölünk ment az alkony a városba.

Mostanában sokszor fáklyások jártak az utcákon, szólt a katonazene, mert győzelmi hírek érkeztek. Egyszer én is lementem Tamás bácsival, de a tömegben hamar elvesztettük egymást. Majd agyontiportak, löködtek, és alig vártam, hogy otthon legyek. Tamás bácsi jó későn vetődött haza, s azt mondta, hogy engem keresett. Én már akkor régen ágyban voltam.

– Nem az “Utolsó garas”-ban kerested a gyereket, Tamás? kérdezte Róza néni.

– Benéztem oda is. Olyan lelkesedés volt bennem... nem is értem ezt a Pétert. Nincs ebben semmi hazafiság... Megdöbbsenem. Én bennem nincs hazafiság? Majdnem sírtam.

Akár holnap kimegyek a frontra, és meg is halok, ha kell. Az apám is ott van, de én nem szeretem a rezesbandát, és úgy is győzünk. Minek azt kitrombitálni?

Nincs bennem hazafiság? Bennem, aki utolsó koronámat hadikölcsönre adtam?...

Alig tudtam elaludni, annyira bántott, amit hallottam. Csak addig tartana a háború, amíg én is felnövök!...

Apámtól néhanapján tábori lap érkezett. Semmi baja nincs, írta, csak én vigyázzak magamra, és tanuljak szorgalmasan. A lapokat mindig elküldtem anyámnak. Olvassa ő is.

Eközben leesett a hó. Korán jött akkor a tél, és mindenki sapkát, meg érmelegítőt kötött a katonáknak.

Lacival sűrűbben voltunk együtt, mert a számtannal megint baj volt. Harka tanár úr megígérte Lacinak, hogy félévkor megbuktatja.

– Hát akkor megbuktat – mondta Laci –, úgyis tudom, hogy pikkel rám..

Elővettem a számtankönyvet. Lássuk csak azt a példát. Itt van. Kérlek Laci, csináld meg.

Laci hozzáfogott, és nem tudta megcsinálni.

– No, látod. Harkánál tudni kell, mert kegyetlen.

– Te is csak olyan vagy, mint Harka – mondta Laci.

– Én? Hát ez igaz... – Összeráncoltam homlokomat, mint Harka szokta, és vékony, nőies hangon utánoztam: – Ughy... Ughy, ez egy szemenszedett szekunda...

Laci elnevette magát. – Egye meg a fene Harkát, és mutasd meg azt a példát...

Estélig csináltuk a feladatokat. Amikor hazamentem, már égtek a lámpák, és nagy pelyhekben hullott a hó. Kevesen jártak az utcákon, és nagyobb volt a csend, mint máskor. Siettem. Olyan puha volt a járás, hogy az utcasarkon nekimentem egy alacsony férfinak, aki elkapta a vállam, és teljes erővel pofon ütött.

– Nem tudsz vigyázni, te piszok kölyök?...

Engem otthon soha meg nem vertek. Az iskolában se. Ez az ember megfogta a vállam, és megint felemelte a kezét... Valami sikoltás féle hang szakadt ki belőlem. Nem is tudtam, mit teszek, csak a kegyetlen megbántást és az arcom sajgását éreztem. Nekiugrottam az embernek, és belevágtam az arcába, aztán felhemperedtem a hóban, mert az ember fellökött.

– Hej, az anyád piszkos mindenségét!! – és ütött, vert. Valaki aztán lehúzta rólam. Nem fájt semmim. Felugrottam azonnal, de elszaladni nem tudtam, mert ekkor már két ember állt mellettünk.

– Miért bántja a gyereket? – kérdezte az egyik.

– Kérem, uraim, havat dobott az arcomba... mégis csak felháborító. Békésen járkálok itt az utcán, – pardon – Borsicki tanító vagyok – és ez a kölyök...

Amikor azt mondta, hogy ő tanító, valami összeomlani készült bennem. Ez tanító? Ez? Öreg tanítómesterünk jutott eszembe, aki maga volt a tisztesség és a szigorú jóság...

– Hazudik – mondtam. – Nem dobtam meg. Véletlenül nekimentem. Akaratlanul.

– Uraim, ez a srác... akarom mondani fiú... – Az egyik férfi zsebébe nyúlt, és zseblámpát kattintott a tanító arcába. Az csak hunyorgott. – Kérem, kérem, ne tessék molesztálni.

– Hol lakik? – kérdezte, akinél a lámpa volt.

– Itt az utcában, itt a közelben...

– Hányas szám alatt?

– Kérem – nyolcvankettő alatt.

– Ebben az utcában? A Király utcában, ezen a soron?...

– Igen. Itt a Király utca nyolcvankettő alatt.

– Jó. Hát akkor jöjjön a rendőrségre, mert ezt az esetet tisztázni kell.

– De, kérem...

– Béla állj a háta mögé. Te is gyere, fiam. Figyelmeztetem, ha ellenszegül, megbilincselem...

– Engem? Engem megbilincselni...

– Indulás!

Halkan mondta ezt a magasabb férfi, de olyan sziszegő parancs volt a hangjában, hogy egyszerre nekilódultunk valamennyien.

– Eredj fiam, előre!

Előttük mentem pár lépéssel. Esett a hó. Fejem kóválygott. Valami feszültséget éreztem mögöttem, melyben szinte elveszett már a harag és a szégyen, melytől az előbb még majd rosszul lettem. Mért viszik ezt a rendőrségre? Igaz, engem megvert, de én csak gyerek vagyok. Egy kis parasztgyerek. Ezért?

– Hej! a...

A tanító úgy elugrott mellőlünk, mint a nyúl. Közel volt már a sétatér... Amint árnyéka megnyúlt mellettem, éreztem, hogy menekül. Önkénytelenül gáncsot vettem neki. Felbukott, mintha leütötték volna. A másik kettő már rajta volt.

– Csavard hátra a kezét... Keljen fel tanító úr!

Attól kezdve nem esett egy szó sem. A rendőrségen kongott a folyosó, és hűvös fényességben égett egy-egy lámpa.

Ahova beléptünk, meleg volt. Egy aranygalléros rendőrtiszt állt a kályha mellett.

– Ki ez?

– Borsicki tanító úr...

– Király utca nyolcvankettő alól...

– Hol van ez az utca?

– Hol van ez az utca, tanító úr? Mert ebben a városban – ott tévesztette el, kedves tanító úr – ilyen utca nincs...

– Én csak néztem.

Az az ember – most láttam csak – fiatal volt, de borotvátlan, és úgy járatta körül szemét, mint a patkány.

– Hát akkor nincs – mormolta.

– Motozzák meg!

– Emelje fel tanító úr a kezét. Csak magasra, mint az oroszok. Apropos, nem volt maga besorozva?...

– Hagyjuk a mókát. Nem vagyok tanító, de katona se vagyok. Kimustráltak. A szívem végett...

– Gyenge a szíve, szegénynek – mondotta a magasabbik férfi. Nem szeret vért látni. Különösen a sajátját. Ilyenek ezek a néptanítók...

– Átutazó vándor vagyok... Mondtam már...

– Tudjuk, kántor úr. Nyáron a patakparton citerát penget, a felhőket nézi és virágokból koszorút fon... de így télen mért utazgat azzal a gyenge szívével?... Egyébként vesse le a kabátját!

– A kabátom? – és meg se mozdult.

Én csak dermedten néztem. Kalapom a kezemben. Azt hittem, a rendőrök félig agyonverik, mert hangjában mind több konokság és elfojtott dac volt.

– Jól hallotta, tanító úr: – a kabátját... – Minek?... és megrándította a vállát...

A magasabb odalépett hozzá. Állát felemelte, és szemébe nézett: – Vesd le a kabátod, mert ha én húzom le rólad!... Ekkor erősen kopogtattak az ajtón. A vetköztetés abbamaradt.

Egy hórihorgas, sápadt arcú férfi lépett a szobába. – Tátray tanácsos urat keresem.

– Tessék – mondta az aranygalléros.

– Batla főfelügyelő vagyok.

A tanácsos egyszerre barátságos lett.

– Nagyon örülök – szorongatta a másik kezét. – Híres embereket úgyis ritkán látunk. Az a “Kígyós” úgy országos port vert fel... Vigyék ki addig ezt az embert.

Batla csak most nézett arra, hol a detektívek álltak. Szemem csak úgy itta minden mozdulatát. Nagyon okos, sápadt arca volt. És szemei gúnyos keménységgel néztek az emberre, akinek arca elferdült, a padlót nézte.

– Pardon – intett a tanácsos felé – azt hiszem... – és elindult az ember felé, aki szinte összeroskadva nézett a földre.

Különös csend támadt. Batla megállt előtte, s amaz szinte megbúvólva emelte fel fejét. Szemei meg-megrebbentek, és torz vigyorgás kúszott lassan arcára.

Batla a zsebébe nyúlt. Halkan csörrent valami, s az ember, aki semmibe se vette az itteni detektíveket, engedelmesen nyújtotta kezét, s hagyta a bilincset csuklójára rakni.

– Tessék letartóztatni, gyilkosság gyanúja, betörés és lopásért. Egyébként katonaszökevény, akit lázításért is keresnek.

– Én... – kezdte a megbilincselte...

– Majd Pesten! – intette le Batla – a kollégáid már várnak. Szép dolgokat meséltek rólad...

– Nem lehet engem palira szedni! – Miféle kollégák?...

– A máramarosi és szolnoki haverok. Mindent rád kentek. – A piszkok. Felügyelő úr tudja...

– Tudom. Láthatod, mindent tudok.

– Kérem kolléga urat – fordult a detektív felé –, ne tévesszék szem elől. Legjobb lesz, ha az inspekciósszobában marad. És jól megmotozni. Háromszor ugrott már meg. A neve különben: Kőris Vili, de egymás közt “Késes”-nek hívják...

Az egész szoba összenézett. Most tudták meg csak, hogy nagyon veszedelmes embert fogtak. Az újságokból én is ismertem ezt a nevet.

Batla azután az aranygallérossal átment a másik szobába., Késes” erre látszólag megkönnyebbült.

– Ez aztán a pech, Vilmos úr – mondta az egyik detektív.

– Ne is mondja, felügyelő úr. Szabad leülnöm?

– Ide a sarokba. És semmi ostobaság. Holmi megugrási kísérlet. Kapsz egy cigarettát, és elmesélgetsz reggelig.

Kőris Vili leült a sarokba. Nagyokat szippantott cigarettájából.

– A frontot úgy hagytam ott, ahogy akartam. Nem úri embernek való hely az, felügyelő úr... A sok bűdös paraszt káplár, meg őrmester piszkálja az embert. A többi paraszt meg ugrál. Sturm, meg hurrá: marhaságok. Nekik való. Potyognak is szépen. Akkor aztán ordítanak az árok előtt, hogy húzzák be őket. Hát ilyen marhák...

Vártam, hogy a felügyelő legalábbis felrúgja ezt a férget. Nekem Zrínyi járt az eszemben, meg Dobó. Én előttem elvonultak ebben a pillanatban a menetszázadok. A “sok bűdös paraszt”. A templomunk a fekete ruhás özvegyekkel. Tilló Magda, amint elmegy rángatózó vállakkal... mert soha, soha többet nem látja az urát. Ez az ember meg itt ül, cigarettázik. Meg tudnám ölni! Kap egy-két esztendő, és megmarad. A mieink meg soha nem jönnek haza.

– Az a fiú jöjjön be – szólta ki az aranygalléros a másik szobából, és intett.

Bementem.

– Hogy volt az eset, kisfiam – kérdezte Batla.

– Elmondtam.

– Visszaütötte?

– Igen. – Égett az arcom a visszaemlékezésre. – Engem sose vertek. Apám se, aki most a harctéren van. Igen, visszaütöttem... Ameddig tudtam...

– Okosan tetted. És most menj haza. Legjobb, ha elfelejted az egészet...

– Az adatait talán felvesszük – mondta a tanácsos.

– Nem kell. Nem fontos – és intett a tanácsos felé, hogy hagyjon elmenni.

Felkelt, megsimogatta a fejem. – Jó tanuló vagy? – Eminens.

– Derék! Apádnak mi a foglalkozása?

Felvettem a fejem. Az a gazember jutott eszembe ott a másik szobában, amint félrehúzta száját, és azt mondta: sok bűdös paraszt. Valami megfeszült bennem, és a torkomon alig fért ki a szó.

– Az édesapám: földmíves. Paraszt!

Batla jól megnézett. Kezét még mindig a fejemen tartotta, és úgy éreztem, keze most súlyos lett.

– Az enyém is az volt, amíg élt – mondta, és a dac, mely már hegyé nőtt bennem, szétfolyt, mint egy meleg tó. – Csak tanulj szorgalmasan. És most menj haza. Szeretném, ha senkivel sem beszélnél erről a dolgról...

– Nem beszélek.

Kitámolyogtam a szobából. Még hallottam, amikor a tanácsosnak azt mondta: – A gyerek szerepe nem fontos. Neve is jobb, ha suba alatt marad. Ennél a csirkefogónál bosszúállóbb, kegyetlenebb gazembert nem ismerek. Ha kiszabadul, a gyerekek baj eshetne. Nem tudom, nem tenné-e el láb alól...

Odakünt még hullt a hó. Hordta a szél, és a kapualjakba éles gerincű kis hegyeket rakott. Már a második utcában jártam, amikor eszembe jutott kalapom, melyet még mindig a kezemben vittem.

– Az enyém is az volt... – mondta az a magas, sápadt arcú ember, de nem úgy, mint én. Nem méregből. Csendesen. És nem pirult el, mint én szoktam, amikor az iskolában egyenként felálltunk, és bediktáltuk apánk foglalkozását.

Ordódy? – MÁV-főellenőr.

Örley? – Méntelepparancsnok. Ezredes.

Varga? – Orvos.

Ughy? – Tisztartó.

Zsellér? – Gazda... gazdálkodó... földmíves... – és elpirultam. Mintha ez szégyen lett volna. Talán az is volt, mert sokszor hallottam, amikor veszekedés közben társaim egymás szemébe vágták: – Te paraszt!

Bódultan ballagtam hazafelé. Úgy éreztem, mintha a szívemben összevissza volna dobálva minden. A szardíniai kis dobosra terített véres zászlót, mintha leköpték volna...

Zrínyi, a félszemű magyar hős mögött Kőrös Vili röhögött, és puffadt arccal szippantott a cigarettából: – Ez is kirohan... ez a marha...

Körmeim a tenyerem vágta, és kedvem lett volna megdöngötni a nagy ház falát, mely mellett mentem, csak hogy üssek valamit...

Fehérek voltak az utcák, a házak, a fák. A kertekben bársonyos fehér takarók nyújtózkodtak, szemem előtt mégis fekete foltok terjengtek, hol itt, hol ott, mintha a tisztaság fehér mezőjén varas, ocsmány foltok nőttek volna.

Vacsorámat magamba süllyedve ettem. Aztán kinéztem az ablakon. Kályhám két meleg szeme az arcom sütötte, ahol az az ember megütött. A parázsló fán zümmögve táncolt még egy kis kék láng, és olyan hangja volt, mint a dongónak, amikor megszorítják. Ezt a fát az apám vágta. Ott, az öreg erdőben, ahol most varjak alusznak a fákon, és a dombok felett dermedten száll a holdvilág.

Álmosodni kezdtem, de lefeküdni nem tudtam. A nap még nem múlt el bennem. Meggyújtottam a lámpám, és elővettem a könyvem, a "Szív"-et. A szavak aztán elsimogatták

bennem a gödröket, és az átfordított lapok zizzenése mögött az az élet állt fel újra, amiben én szerettem volna élni.

Az este aztán elment tőlem. Könyvem ráborult, és letakarta. Amikor elfűjtam a lámpám, künt már kitisztult az ég, és fehér volt a kertünk, a házak, a város, mely felett nagy gödrös arcával álmosan úszott a hold.

... ülök a vadkörtefa alatt, és most úgy érzem, azóta ez az este mégis sokszor meglátogatott. Most is úgy érzem, hogy akkor megütött valaki. Érzem Batla kezét fejemen, és hallok hangját: – Az enyém is az volt... Pedig hat év múlt el azóta. Most nyár van, délután, amikor az árnyék már elindult kelet felé, és mögöttem az úton emlékeim még jönnek, egyre jönnek.

A nap már ide süt, de nem érzem a melegét, mert körülöttem annak az estének hava csillog tisztán, hidegen.

... pár napig elgondolkozó voltam akkor, és Lacihoz sem mentem. Nem tudtam volna elhallgatni az esetet, pedig megígértem.

– Mi lelt? – faggatott – bántott valaki? – Dehogy.

– Mért nem jössz már napok óta? Azt a bűdös számtant megint nem értem.

– Holnap megyek. Délután háromra.

De nem mentem. Csak ültem a szobámban, és néztem a hóesést. Egyszer csak Tamás bácsi hangját hallom.

– Itthon van. Persze, hogy itthon. Tessék csak bemenni. Maga a tisztartó úr fia?

– Igen.

Tamás bácsi szélesre tárta az ajtómat. – Vendéged jött, Péter. Tessék úrfi!

Laci jól körülnézett kis odúmban. – Micsoda rendes kis hely! Ezután én jövök hozzád.

Azt hittem: gúnyolódik. – Jó ez nekem!...

– Mi bajod? Én komolyan mondtam. Isten bizony megcserélném. Pláne, ha Ella nénit is ki lehetne cserélni.

– Ez egy odú a te szobádhoz képest. Vak is látja. Hát csak vedd elő a számtant. Megmagyarázom.

Laci már könyveit bontogatta, de ekkor összecsapta az egészet. – Ha nem látsz szívesen, elmegyek. Azt hittem örülsz, ha eljövök. Ha nem, én nem erőszakoskodom, mert az igazán parasztság lenne...

– Szóval: én paraszt vagyok?

Laci meghökkent. – Ezt én magamra mondtam.

– De rám értetted. Tulajdonképpen igazad van. De ezt én úgyis tudom, ha nem mondod...

Laci csak állt. Feje tanácstalanul félrebillent, és nem tudott mit mondani.

– Akkor én most megyek. – mondta végre – Isten veled. Vékony kis lábszárai elindultak az ajtó felé.

Én nem mozdultam volna, mert igazságtalanságom és Laci elvesztése fájdalmas ólmossággal fogott, de kopott orrú kis csizmáim most is elindultak. És csak az indulás volt nehéz.

– Lacika, ne haragudjék. Bolond vagyok. De majd elmondom, miért.

Laci tétovázva megállt: – Hagyj, elmegyek! – és csak állt.

Ekkor világosan elszaladt előttem minden, amit tőle kaptam. A mozi, a játékok náluk, a kocsikázás hazafelé, az úri környezet, a tisztartó úr, és lekaszált rétünk.

Keserű vádakot vert magam ellen a szívem, és alig tudtam beszélni.

– Nagyon kérlek, hallgass meg. Aztán nem is bánom, ha itt hagyasz, mert akkor én úgyis

elemészttem magam. Nagy titok ez, de esküdj meg, hogy nem szólsz róla senkinek.

Elvettem tőle könyveit. Laci tétovázva leült a székre. Maga elé nézett: – Úgy gondolod, hogy esküdjem meg?...

– Igen, mert talán az életem áll ezen...

– Megesküdhetem, de ahhoz feszület kell...

Kiléptem a másik szobába. Róza néni ágya fölött volt egy feszület, azt behoztam, és letörölve róla a port, remegő kézzel Laci elé tartottam: –... Hogy amit most tőlem hallasz, nem mondd el soha senkinek...

... Ó, azóta sok esküt hallottam, fakó zászlós öreg templomokban, katonáktól is, dörgő férfihangon, de ennél igazabbat, soha. – Ez van bennem már napok óta. – És elmondtam mindent aprólékosan.

Laci úgy szívtá szavaimat, mintha álomban járna. – És te vissza merted ütni?...

– Vissza. Magam sem tudom, hogyan volt. – De nem tudja, hogy ki vagy?

– Ez a szerencse. Ha kiszabadul, megölne... Ez bolondít már napok óta. Nem is tudom, mit teszek, de most, hogy neked elmondhattam, megkönnyebbültem. Ugye nem haragszol már?

– Én? Miért? – és látszott arcán, hogy rég elfeledte gorombaságom.

– Igazán nem haragszol?

Laci kezét nyújtotta, és én úgy markoltam meg, mint egy megtalált kincset. Amint fogtam a kezét, éreztem, hogy csak most hullott le rólam az elmúlt napok sok tépelődése. Akármilyen is, ketten már csak megleszünk valahogy. Lacin keresztül éreztem a falum, éreztem apja érdes jóságát, a templomtorony magasságát, a napsugár melegét és mindent, hogy úgy van, mint a könyvekben, a képeken, magamban, és nem úgy, mint Kőris Vili mondta, aki valószínű bolond, és azért nem bántották a detektívek.

Egy cinke szállt az ablakra. Lacira néztem, aki csak szemével intett, hogy látja a kis madarat. A cinke keményen meg-megvágta a szalonnabőrökét, majd cserregve elröppent.

Ekkor összenevettünk Lacival, és nekem ez volt az első nevetésem egy hét óta.

A számtant hamar megcsináltuk.

– Fene egye meg, milyen egyszerű – mondta Laci. – Én azt a Harkát soha nem értem meg.

Hazafelé elkísértem. Valami felszabadult vidámság toporzékolt bennem. Laci fogta a karom. Sugdosódtunk a nagy titokról, és óvatosan körülnéztünk, hogy nem hallja-e valaki.

Az állomás előtt Laci megállt: – Gyere, megtojtatjuk a vastyúkot. Van egy hatosom.

Bedobta a húszfillérest, és az automatából kotkodácsolva gurult ki a tojás. Amikor kivettük, még egy tojás gurult utána. Laci vidáman adta nekem: – Jó kis tyúk. – Ikreket tojt. Láttá, hogy ketten vagyunk...

– Te, Laci, ezt vissza kellene talán adni.

– Ne bolondozz. Kinek adod vissza. Nincs itt egy lélek se. Az állomás egészen üres volt. Mindenki egy vonagnál tolongott, mely most futott be. – Gyere, nézzük meg. Talán sebesültek...

Kiosontunk a sínekhez. A levegőben keserű karbolszag volt. Valaki halkan nyögött. Ó, Boga! Ó...

– Lassan, lassan, emberek.

Sebesült szerb hadifoglyok érkeztek.

A hordágyakat csikorogva tolták a mentőkocsiba. Többnyire nehéz sebesültek voltak. Ruhájuk földszíni szenny, arcuk benőve, csak a szemük járt fáradtan, tapogatózva.

– Szegények – mondta valaki.

– Hát a mieink? – mondta más – azoknak talán más a sorsuk? – Emberek ezek is...

Most egy új sebesültet emeltek ki a vagonból. – Ezt félre lehet tenni...

Odanéztünk. Sárga arcú halott feküdt a hordágyon. Szeme félig nyitva. Mellette egy másik szerb topogott, és nézte a halott arcát, mintha a szemét se tudná róla levenni. Vitték a

hordágyat. A szerb csak ballagott mellette. Sapkája a kezében, és fogta a halott köpenye csücskét.

A vonat mellett szuronyos baka állt. Amikor elhaladtak volna, megállította a szerbet.

– Hova még, testvér?

A szerb a halottra mutatott. Aztán magára.

– Nem lehet, testvér. Elhiszem, hogy jó komád volt, de nem lehet. Szólj a kapitány úrnak.

A hordágyvivők megálltak: Ereszd el a köpenyegit – intettek a szerbnek. – Nem ácsoroghatunk itt.

Az egyik vasutas odalépett. – Mi az, miért álltak meg?

– Valami atyafia lehet ennek ez, aki meghótt. Nem akar elmaradni tüle.

A vasutas fejét vakarta. – Valamicskét tudok horvátul. Majd megkérdem. A szerb csendesen válaszolt.

– A testvére. Kicsit szeretne vele lenni...

Egyszerre csend lett. A baka tarkójára lökte sapkáját.

– Hát mért nem mondod, testvér? No eredj. Csak ne messzi vigyétek. Majd szólok a kapitány úrnak.

– Mit akartok itt gyerekek? Kifelé! – mordult ránk valaki, és nehéz szívvel ballagtunk ki az állomásból. A kerítésen még beleskeltünk.

A szerb ott ült a halott mellett a földön. Keze néha lágyan megigazította testvére köpenyét. Válla megroskadva, feje előrebukott, mintha valami érthetetlen mélységbe nézett volna.

Ekkor újra megeredt a hó, és mi tűnődve mentünk az utcákon. Eddig a háború csupa győzelem volt. Csupa katonazene és távoli dicsőséges harc, de most, az a szerb ott az állomáson mellénk ült. Hát ezeknek is ennyire fáj? Fene azt a kutya Petárt! Az az oka mindennek.

– Gyere be, Péter – mondta Laci, lakása előtt.

– Nem. Köszönöm. Tudod, nem akarok még egy olyan találkozást.

Laci megszorította a kezem. – Igazad van. Holnap megint én megyek hozzád.

Tamás bácsi nagy hangon fogadott. – Hallottad-e, Péter? Vadrácok érkeztek a városba.

– Milyen vadrácok?

– Szerbiánusok. Veszne ki a magja is. Vadállatok ezek. Felvágják az ember hasát, és rongyot tömnek bele...

– Láttam őket – mondtam aztán –, de ezeknek nem olyan kinézésük volt. Egyiknek a vonaton meghalt a testvére. Kitétték a hordágyon, az meg kiült melléje; és csendben sírdogált.

– Siratta? Hát nem mondom, iszen vannak ezek közt is emberek...

III.

Szobám most megint a régi volt. Ablakomon vidáman hunyorgott be a téli est, és én számoltam a napokat karácsonyig. Laci már régen mondta, hogy együtt megyünk haza. Csak szánút legyen! Hintón már mentem, de igazi csengős, vastalpú szánon még nem.

A mi szánunk csak olyan fatalpú volt. Csengőt ugyan akaszthattunk rá, de a kas billegett benne, s a rakoncák trágyások voltak.

Tamás bácsi minden este kinézett az égre. – Hideg lesz. Nem tudom, hány szegény bakának fagy le megint a lába?

Ilyenkor mindig apámra gondoltam. Mostanában ritkán írt. Valahol a Kárpátokban voltak. Egy-egy gyűrött tábori lap azért néha csak érkezett. Ilyenkor beültem a szobámba, és sokszor elolvastam. – “Itt óriási fenyőerdők vannak” – írta egyik lapján. Megszagoltam írását, és éreztem a gyantaszagot.

A karácsony aztán mellénk lépett. A kirakatok már egy hete tündököltek. Hazaindulásunk előtti délutánon, Lacihoz menet, bámultam a sok szépet. Délután volt, de már égtek az apró villanykörték. Ékszerek, cipők, prémek, játékok csillogtak az üveg mögött, és vidáman jártak az emberek az utcán. Az ünnep már ott úszott a levegőben.

Ekkor halk, szomorú zene bűgött fel az utca végén, és befordult a menet a karácsonytváró, prémes, ékszeres, vidám utcába. Pergett a dob, és amerre eljött, csendesek lettek az emberek.

Egy katona tisztelgett, egy öreg ember megemelte a kalapját, de a többiek elsiettek, vagy beléptek valamelyik üzletbe.

Ujra megzendültek a kürtök, és a zene szinte a falhoz szorított. A katonakocsis vörös orral ült a bakon, és amikor megláttam 61

az egyszerű koporsókat, levettem a kalapom. A széles, lapos kocsin öt koporsó ment el előttem. Egyiken volt valami kis csinált virág, a többin semmi, és egy öregasszony botladozott a koporsók után. Vállán fekete kendő, kék eres kezeiben imakönyv. Látszott rajta, hogy azt sem tudja, merre jár. Kezét néha az utolsó koporsóra tette, mintha igazítani akarna valamit rajta, vagy talán meg akart kapaszkodni benne. Szemei fájdalmasan mélyek és messzenézők, mint azé a szerbé, az állomáson.

A menet mögött aztán újra felállt az utca. Egy inas fűtyörészni kezdett, a boltokból kijöttek, akik nem akartak a temetéssel találkozni, és mögöttem, a boltajtóban is megszólalt egy kövér úr: – Elmentek már, nagyságos asszonyom. Elég gyorsan mennek...

– Köszönöm. Olyan lehangoló az ilyesmi...

– Tulajdonképpen tapintatlanság. Jó, jó, hiszen együtt érez az ember, de mellékutcán is vihetnék szegényeket. Csókolom kezét nagyságos asszonyom. Legyen szerencsénk máskor is...

Valaki elsuhogott mellettem, és úgy éreztem, mintha tömjénszaga lett volna. Az utcán már újra csilingeltek a szánok, ragyogtak a kirakatok, és csak én álltam még mindig kalappal a kezemben. A város – úgy látszik – csak az élő katonákat szereti. A halottak már nem számítanak. Hiszen igaz, sok itt a temetés, de azért a kalapjukat mégis csak levehették volna az emberek.

Ezen tűnődtem Lacikáéig, de ott a nagy csomagolásban lassan elfeledtem az egészet.

– Majd érted jövők – mondta Laci – minek kutyaagolnál ide? A szán reggel kilencre jött értem, de Tamás bácsi már nyolckor kileskelt az ablakon. – Jöhetnének már... Nem fázol meg, Péter, az úton? Igazán vehetne anyád egy kis bekecset. Bár a szegény ember megvan anélkül is. Nekem ugyan sose volt... de beteg se voltam. Ezek a táltosok csak úgy röpülnek. Hideg lesz az úton.

– Laci hoz nekem is bundát... kocsibundát.

– Kocsibundát. Hát így van. Még csak másodikos, és már kocsibundát hoznak neki. A szegény iparos meg kékül-zöldül a hidegben... De azért szép dolog!

Kilenckor aztán halkan becsilingel a szán. – Gyere Péter! Akkora bundát küldött a mama neked is, hogy meg se találják benne.

Amíg felültünk, a környező házakból mind kint álltak a kapuban. Tamás bácsi hangosan rendelkezett. – Csak a lábakra vigyázni. Oda a bundát. Húzd össze, Péter fiam. Úgy. Tessék kicsit felemelkedni. Úgy.

– Köszönöm, Tamás bácsi – mondta Laci. – Most igazán jól ülünk.

Tamás bácsi elpirult. – Kérem... kérem... gyermekkoromban én is... Hát csak vigyázni a lábakra. Mindig a lábakra. Öreg tapasztalat! Jó karácsonyt!

A szánkó himbálva elindult, és én megint éreztem, hogy valami jószágos hatalom visz előre, melyet talán meg se érdelek.

Mért ne érdemelném meg, kérdeztem aztán magamtól. Eminens vagyok, Laci barátom: megérdemlem.

A kocsis bajszán zúzmara csüngött, és megálltak az emberek. De amikor azt az öt

koporsót vitték itt végig, akkor nem állt meg senki.

Az úton nagyokat hallgattunk. Beszélni nem nagyon lehetett, mert belénk fagyott a szó. Később eleredt a hó, és a sűrű hóesésben, mintha a levegőben jártunk volna. A finom apró esengés messzire előttünk szállt, és mögöttünk a halk sűrűlódásra újra ráesett a hó.

Az út fele táján egy katona bandukolt az árokparton. Odaszalutált a szánnak, és már el is maradt.

– No, szegény, ez is jó időt választott ki.

– Falubeli. Béres a pusztán... – mondta a kocsis, és lassabbra fogta a lovakat.

– Vigyük haza. Jó lesz, Péter?

– Persze, hogy vigyük. Szabadságra megy. Talán nem volt pénze vonatra?

A kocsis hátrafordult. – Mozogj már, Miska. Felülhetsz!

A baka úgy sietett, majd felbukott. – Jövök már, az Isten áldja meg az urakat. Csak a lábam – tetszik tudni – nem olyan futós már, mint azelőtt. Belegéppuskázott a muszka.

– Húzd magadra ezt a pokrócot, mert megfagsz!

Miska megfogadta a szót. Leült a kocsis lába mellé, és beburkolódzott a pokrócba. – Akár az anyám ölibe – fújt egy nagyot és mentünk tovább.

Később megszólalt a kocsis: – Most meg a csöndérok jönnek. Van-e Miska szabadságos levél?

– Na, fene megette – húzta össze Miska magát – akkor csak tegye rám András bátyám a lábát... én vagyok az ifiurak cókémója.

Megdöbbsentem és meglöktem Lacit. – Hallod, katonaszökevény.

– Bánom is én. Hazavisszük.

A csendérok elmaradtak, és Miska vidáman bontakozott ki a pokróc alól.

– Ha megtudják, egyesbe kerülsz, Miska... – mondta a kocsis.

– Katonák csinálták azt, András bátyám. Meg, ha nem adnak szabadságot...

Nekem apám járt az eszemben, aki nem szökne soha. Valahogy nem tetszett nekem Miska. Mért szökdösik? Ez már fél hazaárulás – gondoltam.

De Miska vidám volt, mint a madár.

– Tegnap is odaállok a reportra, mondom a főorvosnak, hogy adjon szabadságot. Azt mondja, hogy: Vasz? Majd, ha meggyógyulsz. Mondom neki, hogy nincs énnékem semmi bajom. Azt mondja, azt ő jobban tudja. Lelépni! Panaszodom aztán az ápoló sveszternek, hogy itt a szentkarácsony, aztán nem láthatom a kiscsaládom. A gyerekek vettem falovat, most aztán mit csináljak vele?

A sveszter érti a szót. Aszongya egy-két napot kicsinál nekem, de két nap múlva becsülettel vissza kell mennem. Majd megcsókoltam. De vissza is megyek, ha lábam szakad is bele.

– Csak szökés az azért – piszkálta András –, és én is ezt gondoltam.

– Hát, tudja, én nem bánom, akár szökés, akármi. Ha meggyógyulok, kivisznek a frontra, aztán fene tudja, hol károg fölöttem a holló. Ki a fenének hiányzom én az asszonyon és a gyereken kívül?

– Így legalább azt mondom: láttam a gyereket, megöleltem az asszonyt, mit akarsz még Miska? A többinek ennyi se jut. Igaz-e, fiatalurak?

Miska nevetős szeme kék volt, mint a cinege.

– Igaz, igaz, – bólintottunk, és én sem néztem már Miskát hazaárulónak. Játszik egyet a gyerekekkel, megöleli az asszonyt, aztán visszamegy a kórházba. Onnan a frontra. Onnan – ki tudja? Talán Miskával is végigdöcög a szekér valahol, valami nagy városon, hol érzékeny szívű nagyságos asszonyok vannak és fényes kirakatok, melyek szégyenkezve elhomályosodnak, ha a kocsi fekete árnyéka végigkúszik tükrös üvegükön.

Elállt a hó, és leszállt a köd. A fák sudarát már nem lehetett látni, és az útról felrebbent varjak mintha kirepültek volna a világból.

– Én itt majd leszálok – mondta Miska – érzem a falut, aztán nem szeretnék csöndérrel összefutni.

Akkora köd volt, hogy a lovak fejét se láttuk.

– Érzed a fenét – dörögte András –, miről éreznéd?

– Csak álljon meg, András bátyám. Olyan friss kolbászszag van itt, hogy a nyálam is kicsordul. Isten áldja meg az ifiurakat. – Köszönöm a fuvart – tisztelgett, és vidáman ellépett a ködben.

Egy perc se telt bele, már ugattak a kutyák, és mi is éreztük, hogy disznótor volt valahol a falu végén. András a fejét csóválta: – Fene jó orra van ennek a Miskának.

A szán lassan ment, mert elűthettünk volna valakit. Itt melegebb volt, mint kint az úton. Az utca vályújában szél se járt, csak enyhe füst lengedezett, mely a nyitott tűzhelyekről szabadult el.

Házunk előtt elhallgattak a csengők. – Megjöttünk, Zsellér néni!

– Köszönöm, Lacika, hogy elhozta Pétert, – lelkenedett anyám. – Ne bújj, te lány a hátam mögé, ha itt akartál lenni. Erzsi piros nagykendője világított a hóban, mint a pirók melle.

– Én is csak kijöttem, hogy megjöttél, Péter...

Erzsi mintha nőtt volna. A szemei bizonyára nagyobbak lettek. – Hogy van, Lacika?

Laci kitakarózik a bundából: – Jól, Erzsi.

És mindnyájan hallgattunk. Ekkor megvillan a fejemben valami: – Édesanyám, van-e itthon levélpapír?

– Csak kártya van.

– Lacikám, akkor engedd meg, hogy Erzsi elmenjen veled a boltig. Nagyon fontos nekem az a levélpapír. Még ma meg kell írnom.

– Elmegy Erzsi gyalog is – mondta anyám.

Erzsi nem szólt semmit. Csak arca lett olyan, mint a kendője. – Elmehetek...

Laci nem hagyta. – Csak gyere Erzsi, ülj be Péter bundájába. Egy-kettő itthon vagy...

Erzsi édesanyámra nézett.

– Megfáznak a lovak. Ugorj!

Ráségítettem a bundát. A csengők kacagni kezdtek. A köd még sűrűbb lett, és Erzsi piros kendője olyannak látszott a bunda hasítékán, mint egy tiszta, nagy szív.

Meleg szobánkban leültem az öreg padra. A csengők még mindig csengtek a fűlemben, és úgy éreztem, a múltkori igazságtalanságomért leróttam Lacinál valamit. Édesanyám tett-vett a szobában, mintha dolga lett volna, és valahányszor elment mellettem: megsimogatott. Az óra ilyenkor, mintha halkabban járt volna.

– Csak szegény apád lenne itthon!

Igen, én is érzem, most nem szabad semmi bajnak lenni, mert mi ketten kevesen vagyunk.

– Kinek akarsz írni?

– Az osztályfőnökömnek. Ünnepeket kívánok. – Talán lapon is lehetett volna. Olcsóbb...

– Illendőbb levélben.

De Erzsi csak nem akart megérkezni. Nekem ugyan mindegy volt, mikor jön, Mert az osztályfőnök megtiltotta, hogy karácsonyi lapokra pazaroljuk a pénzünk, de kíváncsi voltam arcára. Olyan lesz-e, mint akkor a kertben?...

A konyhában pattogott a tűz. Az ablakok ónosak voltak a ködtől. A szobában kenyérszag és csend volt. Egyedül voltam, és mintha vártam volna valakit. Ó, nem Erzsit! Más valakit...

Amikor a pitvaron végigdobogott, megint magam előtt láttam a piros kendőt a bunda alatt.

– Meghoztam a papírt, Péter. Lacika estére vár. Ott légy hat órára, azt üzeni; – és kezét visszadugta a nagykendő alá.

Arca piros, szája reszkető, szeme nagy, mint este a macskának. Mint akkor a kertben...

– Hogy vagy, Erzsi?

– Jól, Péter. Nagyon jól. Itt bent nagyon meleg van... – Nem izensz Lacinak semmit?

– Nem, dehogy. Mit is izenhetnék?... Egy szót se szólt hozzám egész úton.
Anyám jött be ekkor.

– ... aztán csak a második boltban volt ilyen levélpapír... Ebéd után anyám sietett az edénnyel. Nem tudtam, miért. Fényes tisztára törölte az öreg tölgyasztalt.

– Írjál, fiam, az osztályfőnök úrnak.
Szégyelltem magam. – Majd estére. Lacival együtt.

Aztán kiültem a konyhába a kemencepadkára. Itt már este volt. Anyám lassan törülgette az edényeket, és nem akartam mozdulni, mert láttam, örült, hogy vele vagyok.

– Hát a Csillag? Van-e már csikója? – Van bizony. Nem nézed meg?

Most már kimehettem. A köd felszállt. Kertünk felett varjak kerengtek, és egy szarka cserregett az istálló üstökén.

Csillag barátságosan röhögött, és okos szemével rám nézett. – Ez az én kisfiam, Péter...

Az istálló meleg volt. Megvakargattam a kisborjúk nyakát, szénát vettem a tehenek elé, s mire bementem, már égett a lámpa az asztalon.

Anyám akkor tette el az imakönyvet. – Ilyenkor jobban ráérek. Este mindjárt elnyom az álom.

Aztán csak ültünk. Az ünnep már az ablak alatt járt, és én azokra a kis karácsonyfákra gondoltam, melyeket a városban láttam.

– Jövőre mi is csinálunk karácsonyfát – mondtam. – Ilyenkor díszíthetnénk. Mint a városban.

– Drága a cukor, fiam. Aztán mit vigadozzak itt? Apád meg födelet se lát hetek óta...

Csend lett. A karácsonyfa nekem se lett volna vigasság. Csak ünnep. Anyám megérezte: – Azért te csinálhatsz magadnak... – Majd jövőre...

Az ablak mögött már fekete tükröt tartott az este. Az utcán betlehemesek jártak. A levegőben kalácsillat szállt.

– Mikor jössz vissza, fiam?

– Sietek. Ma este nekem is itthon illik lennem.

– Csak maradj. Megvárlak. Nekem úgyis nagyon hosszú az éjszaka.

Az ablakok mögött ma fényesebb volt. Mellettem apró gyerekek surrantak el titokzatosan összébújva. A tisztartóház bolthajtásos kapuja sötét volt, mint a pince. A folyosószőnyeg alig szisszent, s amikor a végére értem, beláttam a harmadik szobába, hol csodálatos meleg fényben úszott a karácsonyfa.

Itt nem állhatok a sötétben. Letettem a kabátom, és elindultam a fényesség felé. Kopogtam kétszer is, de nagy zsidongás volt a szobában, hát csak beléptem.

– Péter, Péter, ide nézz! Valódi flóbert...

Ughy tisztartó barackot nyomott a fejemre. – Szervusz Péter. Mi újság otthon?

– Csak megvagyunk.

– Mit hozott a Jézuska? – kérdezte egy magas vendégkisasszony kit még a nyárról ismertem.

– Semmit. Nem volt karácsonyfánk...

– Ide hozta a te részed is, Péter... Tudta, hogy jössz, – mondta Ughy tisztartó, és a vendéglány elcsendesedett.

– Tudom, szereted a könyvet. Tessék.

A könyvek tokban voltak. Szinte átnéztem a fedelükön... – Nézd meg! Jól választott-e a Jézuska?

– ...“A szív”... “Villámsugár”...

– Köszönöm. Nagyon szépen köszönöm – és körülnéztem, kinek csókoljak kezet érte?

Mindenki csendben volt. Én pedig álltam tanácstalanul, és magamhoz szorítottam a könyveket.

– Most pedig dominózunk – mondta keményen Ughy tisztartó, – Lenke, Péter, Laci –

gyertek.

Így nem kellett külön megköszönni a könyveket senkinek.

– Az idő elrepült. A szoba langyos levegőjében fenyőillat úszkált, a bútorok simák voltak és kényelmesek. Lábam alatt mindenütt szőnyeg és aranyrámás képek a falon. Istenem, ha én ilyen úr lehetnék valamikor!

De aztán eszembe jutott anyám. Egyedül van. Szégyenlem, de nehéz volt elbúcsúzni.

– Majd én kikísérem Pétert – mondta Ughy tisztartó –, úgyis be kell az irodát csuknom.

Elköszöntem. Felkaptam kabátom, és végimentünk a sötét folyosón.

Az iroda előtt megfogta a kezem, mint valamikor régen a moziban. – Gyere be, fiam. Még van egy kis dolgunk.

Az iroda sötét és papírszagú volt. Meggyújtotta a lámpát, benyúlt a fiókba, kivett valamit és közel lépett hozzám.

– Tartsd a markod! Kinyújtottam a kezem.

– Tedd el ezt a pénzt, fiam. Lacit te segítd, tanítod. Én is segítlek téged.

Egy százas bankó remegett a kezemben. Megszédültem. Száz korona! Az öröm lobogva vágatott bennem, de aztán kihűlt a százas.

– Köszönöm, de én nem ezért tettem. Szeretem Lacit. Laci... falumbeli, és a... barátom.

– Tudom, fiam. De ha te el nem fogadod, másnak kell adnom. Laci gyenge a számtanban, s akkor fogadni kell melléje valakit. Ezt akarod?

– - Nem! Nem akarom.

– Hát csak tedd el, és örülj neki. Ha én mondom, nyugodtan elteheted. ‘

A százast belegyűrtem a kabátomba. Szinte meleg lett a zsebem tőle.

– No, szervusz, Péter! Nem félsz? – Dehogy félek.

Akkor harangoztak első éjféli misére. Hónom alatt a könyvek, f sebemben a százas, az utcán homály, csípős hideg. Siettem.

Anyám a konyhában ült, és nézte a tüzet, mely álmos lángokkal égett a kemencében.

– Nem megyünk éjféli misére, anyám?

– Én elmennék, fiam, de neked nem muszáj. Talán álmos is vagy. Gyere a szobába. Mesélj! Milyen volt a tisztartóéknál? Anyám felcsavarta a lámpát, és úgy nézte az arcom.

– Szép lehetett... – sóhajtotta.

– Ajándékot is kaptam: Két könyvet.

Kibontottam a könyveket: – Gyönyörűek! Ugye édesanyám?

Forgatta a könyveket.

– Szépek. Ez milyen aranyos, de inkább pénzt adtak volna!...

Megsimogattam a könyveimet. – Igen, csak menjen édesanyám éjféli misére. Én itthon maradok.

A pénzről nem szóltam, és jó volt, amikor egyedül maradtam. A könyveket hol itt nyitottam ki, hol ott, és elsüllyedt a világ körülöttem.

Csend volt a szobámban. Az óra halkán lépegetett az idő gyalogútján, és egyszer csak arra ébredtem, hogy anyámra gondolok, ki most lehajtott fejjel hallgatja a dudáló orgonát; talán az apámra és rám gondol. Ott vagyunk mi is imádságában, ott van a földünk, házunk...

Most már bántam, hogy nem mentem vele, és lestem az éjszakát, hogy mikor dobban meg a pitvar. Sokára jött. Léptei gondolkodva ballagtak el az ablak alatt, és amikor bejött, szeme csodálkozva állt meg az aranyos kötésű könyvön, melyet a lámpa alá tettem...

– Hát ez a százas, Péter?...

– Ez a könyvben volt, édesanyám!... A napok aztán rótták a havas utakat.

Mire felocsúdtunk, már vitt bennünket a szánkó vissza a városba.

Hallgatagon ültünk. A hó már megsüppedt, s az utak szennyesek voltak. A havon nyulak baktattak.

– Visszafelé még az út is más – mondta Laci. – Más.

- Erzsit a másik boltba is elvittem, amíg papírt kapott...
- De nem szóltál hozzá egy szót se...
- Mit szóltam volna. A bunda alatt odaadta a kezét. Azt simogattam...

Este elővettem ajándék könyveim. Most látom csak: Zsellér Péter kedves jó barátomnak, hálás megemlékezésül: Ughy Laci.

Anyám jutott eszembe, házunk, és úgy éreztem: messzebb van tőlem, mint innét az út odáig.

Eloolvadt aztán a hó. Nemsokára a böjti szelek nyargaltak az utcákon, és úgy sütött a nap, hogy kabát sem kellett. Ekkor már a húsvéti vakációra készülődtünk.

Utiládám már készen volt. Nem sok holmi fért bele, mégis nagyon nehéznek éreztem, és estefelé már olyan fáradt voltam, hogy alig álltam a lábamon.

- Tamás bácsi, nem jól vagyok. Lefeküdnék.

Róza néni ágyat vetett, teát csinált, melytől fél óra múlva csárdást kellett volna táncolni, ha olyan csodaszor lett volna, mint Róza néni állította.

De bizony én nem keltem fel tőle. Egész éjjel dobált a láz. Később szűnt valamelyest, de a délelőttre már nem emlékszem. Délután magamhoz tértem. Ágyam mellett a széken orvosság. Hőmérő.

- Tüdőgyulladásod van. Az orvos mondta. A fene azt a kiskabátot... Ez az újság. Meg az, hogy áttörtük a frontot. De ez téged nem érdekel.

Nem, a front engem akkor igazán nem érdekelt. Visszazuhantam valami végtelen szomjas, égető mélységbe, amely felett – mintha szitán néztem volna át –, ismerős és ismeretlen arcok jelentek meg. Az anyám, Tamás bácsi, Laci, Ughy tisztartó, egy szemüveges úr. De ezek csak pillanatok voltak. A front deszkából volt és rajta nagy plakátok: Jegyezz hadikölcsönt!

Egyszerre aztán megismertem magam körül mindent. Ablakomon besütött a nap, s az orvos – az a szemüveges úr – az ütőerem fogta.

Néztük egymást. – Nem szédülsz, fiam?

– Nem.

– Hogy érzed magad?

– Jól.

– Köszönd az Istennek és apádnak, hogy megmaradtál. Olyan szívet kaptál tőlük, hogy tehervonatot is elhúzna.

Ekkor láttam csak, hogy kezeim beteg-fehérek, és ablakom előtt az almafa tele van virággal.

– Idd meg ezt a tejet. Megittam.

– És most aludjál!

Aludtam. Hogy meddig, nem tudom.

Amikor felébredtem, már újra nappal volt. Anyám ült a széken az ágy mellett, s az ágy végénél a doktor.

– Most már nyugodtan hazamehet, Zsellérné.

– Elmenjek, Péter? Iszen nem mondom, annyi a munka...

– Csak menjen, édesanyám. Nincs már semmi bajom.

– Látod, látod...

Első napokban felülni is alig tudtam.

– Tisztartó Laci hússzor is volt itt, de nem engedte be a doktor – mondta Tamás bácsi. – Egészen odavan érted.

Másnap már kiültettek az ablakhoz. Odakünt már tavasz volt. Hat hétig verekedtem az életért, de érdemes volt. Az almafán nevető kelyhű ezer virág. Felettük messze, báránnyelűs kék ég. És levegő, édes, illatos levegő. Szinte haraptam belőle, s irtózáttal gondoltam arra, amikor fuldokolva kapkodtam érte.

– Tessék, tessék, most már lehet, – hallottam kívülről. Laci úgy jött be az ajtón, mintha

gyóntatnának idebenn.

– Péter!...

Gyenge voltam és elkínzott. Tele lett a szemem könnyel. Pár nap múlva hintó állt meg a ház előtt.

– Ughy tisztartó vagyok – hallottam a másik szobából –, a kis Zsellért szeretném látni.

Fel akartam állni.

– Ha le nem ülsz, itthagylak. Milyen barátságos kis szobád van – nézett körül, aztán megfogta kezem, és csendesen kérdezte: Hogy vagy, Péter fiam?

– Most már jobban... és köszönöm, hogy el tetszett jönni.

– Az ebadtát! Mért ne jöttem volna el? Félig-meddig hozzánk is tartozol. Csakhogy túl vagy rajta. Most már hamar összeszeded magad.

Amikor elment, erő és gyógyulás maradt utána, és arra gondoltam, ha az anyám látogatott volna meg, annak nem örültem volna ennyire.

– Látod, Péter, ez úr! – tódult be Tamás bácsi. – Bejön, bemutatkozik, kezet fogunk, én csak intek, hogy hol a szobád, felül a kocsira, kalapot emelünk, és el. Így néz ki egy úr! Itt a kulcsod. – Milyen kulcs ez?

– A ládád kulcsa. A kocsis tette le.

– Az én ládám a padláson van. Tudja, Tamás bácsi.

– Te, ez ajándék! Hát nem mondom, hogy talpig úr... Éppen a láda előtt ámuldoztunk, amikor Laci is megérkezett. – Nem is tudom, hogy köszönjem meg?

– Egyél, azt izeni a papa, hogy egyél, és ne hogy szólj neki erről a kis ennivalóról, mert nyakon ver.

Aztán hamar talpra álltam. A vizsgák felé már úgy rúgtam a labdát, mint a többiek, és kipótoltam az elmulasztottakat is, bizonyítványom megint színjeles lett.

A Te Deum-on apámért is imádkoztam. Régen nem írt.

A hintó már nem volt újdonság, amikor ellódultunk a gimnázium elől bizonyítványkiosztás után. Laci egy futballt kapott, mert csak három elégséges lett, s ezt mindjárt a város végén felpumpáltuk.

Aztán megbeszéltük, hogy mit csinálunk a nyáron. Futball, kirándulás, fürdés.

A kocsi derékig úszott a nyárban, a ragyogásban. Két esztendő már mögöttünk van!

Az útszéli csárdában szólt a cimbalom. Éppen lépésben mentünk, hát megkérdeztem egy embertől, lakodalom van-e?

– Fenét. Két asszony mulat. Futja a hadisegélyből... Ilyenek ma az asszonyok.

– András hátrafordult a bakon. – Instállom, ha szabad szólnom, nem asszonyok ám azok.

– Hát? – kérdezte az ember.

– Szemetek, földi. Szemetek... na, Isten megáldja földi.

És ballagtunk tovább, de a cimbalomszó még egy darabig elkísért. Igen, Andrásnak igaza volt. Andrást különben is jobban szerettem, mint az öreg Ferencet, aki most már félig nyugdíjban volt, mert többször azt mondta: fiatalurak...

– Csakhogy megjöttél, Péterkém. Megbolondulok már magam. Most már te is segítesz – ezzel fogadott anyám.

– Még vigyáznom kell magamra...

– Látod, látod! Csak az orvos nyolcvan koronát kért. Hát még az a sok drága patikaszer. E nélkül ellehattunk volna... de hát mindegy most már, csakhogy meggyógyultál.

Ebédre megint sütt-főzött. Ebéd után mellém ült, simogatott, és megint éreztem, hogy szeret engem az anyám, de a pénzt is szereti. Igaz, hogy kevés volt belőle, de mégis...

– Hogy vagy, Péter? – nyitott be Erzsi. – Hallottuk, hogy milyen beteg voltál...

– Jól, Erzsi. Most már egészséges vagyok.

– És Lacika?...

Erzsit se az én betegségem érdekelte.

Hiába volt minden terv, segítenem kellett otthon. Ha anyám parancsolta volna, talán lázadozom ellene, de nem szólt semmit csal dolgozott, mint az igavonó... Kinek dolgozik? Magának nem, mert egy kendőt sem vesz, de félrerak minden krajcárt.

– Tandíjmentes vagy Péterkém, de a kosztod, kvártélyod mégis sokba kerül...

Csak ezt ne mondta volna!

Az uradalomban hadifoglyok dolgoznak. Oroszok. Magas, csizmás, jó arcú emberek. Van már belőlük béres, kocsis tehenes. Lassúak – azt mondják – a munkában, de jóindulatúak. Vasárnaponként bejönnek a korcsmába, és alumínium gyűrűket árulnak. A pénzt aztán megisszák.

Laci izent értem egyik reggel, hogy délután menjek, mert orosz temetés lesz a pusztán. Meghalt egy kozák...

Kocsival mentünk. A pusztán csak négy ház van, de mindenki ott volt. A csend szinte megállt a falak között, amikor kihozták a koporsót. Nem volt feketében senki, de valami néma szertartás ült a foltos ruhákon és az arcukon. A temető pár lépésre volt. Letették a koporsót, és körülállták a sírt, mintha azt az idegen földet örökre elfoglalták volna halott bajtársuknak. Egyikük felemelte kezét, és soha nem hallott orgonás hangok jajdultak meg a kis temetőben. Könnyes szemük az elsüllyedt messzeségben járt, az ének úgy keringett felettük, mint távoli pusztaságok síró üzenete. Aztán halk lett a kórus, és az ének a földön kúszott, mint a szerető panasza, és elhallgatott, mintha a búcsúztató ének belehullt volna az árnyékos torkú sírba.

A lábam a földhöz tapadt. Az oroszok álltak, könnyes, torz arccal, és nézték a koporsót, mely lágyan merült el az ellenség földjében.

... ülök a vadkörtefa alatt. A délutáni szél suttogva bujkál a fa lombján. Egy rigó furulyáztat az árokparton, és egy nagy darázs gordonkázik a virágokon. De ezeken túl, messze valahol, mint szél zúgása magányos éjszakákon, halottsiratót énekelnek az árva oroszok.

...ha volt szabad délutánom, Lacival rúgtuk a futballt a boltíves kapu alatt.

– Kár, hogy csak ketten vagyunk – mondta Laci.

– Hiába – vontam a vállam –, ezek a parasztyerek nem tudnak futballozni.

Csak később kezdtem gondolkozni. Parasztyerek? Hát én mi vagyok?...

Megint eljött a búcsú. Az oroszok harmonikázva jártak a sátrak között. Magyarul beszéltek, és a cselédlányoknak ajándékokat vettek.

Erzsit kerestük, de Erzszi nem volt sehol.

– Leesett a kocsiról – mondta Tóka Jóska –, nem tud lábra állni. Lacinak megrándult az arca, és úgy nézett rám, mint felelés közben. Segíts, Péter!

Menjünk az istóriásokhoz!

Vettünk egy szép lakkövet, egy fésűt, tükröt és Laci – lesz, ami lesz: – egy gyönyörű, nagy bábszívet.

Aztán elindultunk mifelénk. Még magam sem tudtam, miként csinálom, de Erzszi anyja is akkor ért haza.

– Hű, de meleg van, Bözse néni.

– Üljetek le fiam, itt a hűsön. Tessék ifiúr... – Szép nagy búcsú van...

– Hál' Istennek. Csak én vagyok ilyen szerencsétlen ezzel a lánnyal...

– Erzsivel?

– Nem is tudod? Leveszekedett a kocsiról. Az öreg Anti húzta helyre a lábát, még az este. Aztán máma hogy engedjem el a búcsúba... Sír, ri reggel óta. Nem is eszik.

– Szegény.

– Hát persze, az ilyen lányfélének nagy nap a mai, de hát ad még az Isten búcsút...

– Egy kis márcot kellett volna inni – legyezte magát Laci.

– Inkább valami gyümölcsöt – reménykedni kezdtem. – Attól a márctól betegséget lehet kapni. Nekünk nincs most, amivel kínálhatnánk...

– De van nekünk! – mondta diadalmasan Bözse néni. – Olyan körténk, amelyet nem esznek a papok. Tessék ifiúr. Gyere Péter. Bent jó hűvös van, majd ezt a lányt kiküldöm addig a másik szobába.

– Hadd maradjon, ha fáj szegénynek a lába.

– Akkor inkább be sem megyünk – és megálltam. Laci azonban ekkor már az ajtóhoz ért, hát csak beléptünk.

– Erre tessék! Na, te rosszcsont, ne mondd, hogy nincs búcsú. Legényeket hoztam!

A kis ablakon csak egy tenyérnyi napsugár ragyogott a szobában. Hűs, sötét volt. Megálltunk egy pillanatra.

Erzsi ült a nádfonatú széken. Egyik lába bebugyolálva, de a másikon új cipő. Fehér, piros, csipkés ruha rajta, nyakán vékony aranylánc, kezében apró selyemkendő...

– Bolond vagy te, Erzsi! – csapta össze kezét anyja. – Hát mégis felöltöztél?

– Fel! Iszen búcsú van – és ránk mosolyog, de a sírás még csak most szárad fel a szemén. Apró, egérfogai alig látszanak. Arca ragyog. Nem mondja, talán nem is tudja, csak érzi –... és jó volt, hogy felöltöztem.

– Hozom a körtét! – Bözse néni eldobogott hátra a kamrába, és én kiálltam a konyhaajtóba, hogy mikor jön vissza.

Amikor Erzsi anyja kilépett a kamrából, befordultam a szobába. Erzsi ölében már a búcsúfia – a tükör, a fésű, a csillogó öv. A nagy szívet a kezében tartja, és Lacira néz. Ó, Istenem, ha valaha így nézne rám valaki!

Bözse néni leteszi a körtét a cifra nagy tálba. – Hát még az íze! és csak akkor veszi észre az ajándékokat. Kicsit gyanakszik, mert valami van a levegőben, de aztán elmosolyodik.

– Te, Péter!... – fenyeget meg szelíden, de ez mindkettőnknek van szánva.

– Ha már legényeket hozott, Bözse néném...

– Nagy fiskális vagy, te – és most már szívből nevet.

Amikor kiléptünk és egyedül maradtunk, Laci csak földet nézte. Átölelte vállam, mint akkor a kertben... Arcán valami boldog mosolygás.

– Péter, Erzsi anyjának igaza van.

– Miben? – hökkentem meg.

– Abban, hogy te nagy fiskális vagy... Neked ügyvédnek kell lenned. Tudod, mit mondott apám? Az uradalom ügyésze annyit keres egy hónap alatt, mint apám – az uradalom első tisztje – két év alatt...

– Jó. Ügyvéd leszek. Hát te?

– De nem nevensz ki?

– Sose nevettelek ki.

– Tudod, Péter, én legszívesebben paraszt lennék. Pár évvel idősebb. Elvinném Erzsit, szántanék, vetnék, vasárnap beülnék vele a hűvös szobába, és...

– És?

– És megcsókolnám a lábát. Ott, ahol kifecamította. – Beszélj komolyan Laci.

– Szervusz! – és kezét nyújtotta. – Ennél komolyabban életemben sem beszéltem.

A szabadság aztán elröpült. Tamás bácsi már nem is a pohár, de üveg borral várt bennünket, amikor szeptemberben berobogtunk.

– No, András, fiam – mondta Andrásnak, aki legalább öt évvel volt idősebb Tamás bácsinál –, csak szívesen. Ezt magának hűtöttem be.

András habozás nélkül nyelt el vagy három pohárral. Megemelte kalapját. – Isten fizesse

meg, építőmester úr...

– Szobám – szokás szerint – olyan fehéren várt, hogy az már művészet volt.

– Tamás bácsinak festőnek kellett volna lenni...

– Elkallódik az ember – legyintett –, sok mindenhez volt nekem tehetségem. A szívem mégis csak az építészethez húzott... Hanem a fronton bajok vannak. Kevés a menázi. Legjobb lenne abbahagyni.

– Most, amikor mindenütt győzünk?

Megdöbbsentem. Hogy a háborút el is veszíthetjük, ekkor szaladt végig először gondolataim tetején.

Én láttam a menetszázadokat elvonulni. A föld is mozgott, amerre elementek. A fegyverek barnák és kemények voltak, a szíjak sárgák, elszakíthatatlanok, a nóták bizakodók, férfiasak, hogy a vakolat potyogott le az állomás homlokáról.

Ilyenkor úgy éreztem, én is velük megyek, velük lüktet minden vérem, minden gondolatom. Ha meg kell halni, hát meghalunk, de győzünk. Győzünk! Ilyenkor úgy éreztem, magyarnak lenni: gyönyörűség.

– Ja, ha mind magyarok lennének – válaszolt Tamás bácsi szinte a gondolatomra –, de így...

Akkor este sokat gondolkoztam ezen. Hiszen, igaz, persze hogy nincs úgy, mint ezelőtt két évvel. Elfogyott ez is, az is, de az emberek csak megvannak. Az apám, két nagybátyám, az egész falu, egész ország kint van, hát csak nem engedik!

De az bizonyos, hogy a menázi meggyöngült. Nem csak a fronton, hanem Róza néni konyháján is. Pedig anyám sűrűn küldött hol ezt, hol azt. A piac még tele volt, de a péknél már kevés volt a kenyér, és a mészárosnál kevés a hús.

– Polgármester úrék vitték el az utolját – mondta a mészáros.

– Persze, az urak. Azoknak kellett a háború, azoknak jár a hús is. A szegényember meg éhendöglik – kiabálta egy kócos asszony, aki hasonlított a községi bábához – itthon is meg a fronton is. Ott a tiszturak kapják az elejét, itt meg a polgármester. De mi is leszünk ám még urak!...

Ezt aztán nem egészen értettem.

Szóval, akik most nem urak, esetleg azok lesznek az urak, a kócos szerint. Urak akkor is lesznek, mármint ez az asszony... Nem mondom, én is úrnak készülök, de nem ilyenfélének...

Meg, hogy az urak csinálták a háborút!

Kik? Melyik urak? A plébános úr szörnyűségnek mondta, a jegyző úr ostobaságnak, az állomásfőnök úr disznóságnak, a doktor úr szerencsétlenségnek. A főerdész úr nem mondott semmit, mert már tizennégyben elesett, az alerdész úr fél szemmel jött haza, de szidta a háborút, mint a bokrot. A tiszttartó úr azt mondta, hogy ha már belekerültünk, hát mutassuk meg, hogy kik vagyunk, annál hamarabb vége lesz.

Kik akarták hát? Talán a városi uraknak sok volt már a szegény ember?

Ki tehet arról, hogy a trónörököszt meggyilkolták, és az orosz nem engedte, hogy a szerbeket elagyabugyalják. Aztán ki tehet arról, hogy erre összegabalyodott az egész világ?

Bolondokat beszél ez az asszony!

De azért amit mondott, ott maradt a levegőben. Az utcán. A tereken. Talán a kaszárnákban is. A feljajdulások pora, az éhség, a fájdalom a levegőben úszott, és olyan váróteremszaga lett az egész városnak.

A napok azonban nem álltak meg. Még októberben is nyár tanyázott a szőlőkben, és ha az őszi bogár bánatos citerája meg nem szólalt volna esténként, azt hittük volna, július van.

Néha anyám jött be hetipiacra, és mind kétségbeesettebben újságolta: – Apád nem ír! Mi lesz velünk...?

Egyszer aztán kaptunk levelet, de nem az apám írta. "... Zsellér őrmester kezén és lábán

megsebesült, azért írok én helyette. Sebesülése nem életveszélyes. Legyenek nyugodtak, azt izeni, és mindenkit csókoltat. Kádár hadnagy.”

– Még leveszik a lábát – jajgatott anyám –, kódis lössz.

– Akkor azt írták volna, hogy leveszik a lábát – próbálta csitítani Tamás bácsi kevés sikerrel.

– De őrmester lett – mondtam –, annak már kardja van.

Később már apám is írt. Javul szépen a keze is, meg a lába is. Anyám erre megnyugodott.

Az őszi egy éjjel azután megrohanta a szőlőket. A piros levelek kemények lettek, mint az üveg és, ha mozdult a szél, lepattantak, és halk susogással lefeküdtek a tőke mellé, mely árva lett egyszerre.

A dér nyomán a vizek hátán összefutott a hártya, és éppen azon gondolkoztam, megvegyem-e Szalay Pista korcsolyáját, amikor egy katona lépett el az ablakom alatt. Kit keres ez a katona?

– Izenetet hoztam Zsellér őrmester úrtól! – hallom a másik szobából.

– Péter! – szólt be Tamás bácsi.

– Azt izeni az őrmester úr a fiatalúrnak, tessék meglátogatni.

– Hol fekszik az őrmester úr?

– Kilences szoba, első emelet.

– Lassan, barátom. Úgy értettem, hogy melyik megyében és melyik városban?

A baka nagy szemeket meresztett.

– Hát ebben a városban; de vicces az úr... Reggel érkeztek. Kapkodtam össze a ruhámat. Megjött az apám! Megjött az apám!

Mit is mondok neki? Kóválygott a fejemben ezer gondolat. Most már mégis harmadikos vagyok...

Olyan régen volt, hogy leemelt a falról, olyan régen, és keze szorítását mégis érzem két karomon.

– Be szabad menni?

– Négyig – mondta az őrtálló. – Négykor csengetnek, akkor aztán kifelé!

Fojtó, nehéz szag az emeleten, pedig nagy a tisztaság. Az udvaron foltos kérgű platánok, bent suttogó csend.

Ez a kilences szoba. Megállok az ajtó előtt. Megigazítom nyakkendőmet. Cipőm tiszta. Kopogjak?

Kopogok. Csend. Benyitok. A szobában homály van már. Nagy szoba, két sor ágy. Nem tudom, jobbra forduljak-e vagy balra. Megállok a középén, és szemem végigszalad az ágyakon.

Egy ápolónő jön felém, s halkán kérdi: – Kit keres, fiam? – Zsellér őrmester urat.

– Jöjjön!

Még egy ajtóval odébb megyünk. Ez egy kisebb szoba.

– Azt fogom majd mondani, hogy mennyire hiányzott, hogy minden rendben van, hogy eminens vagyok...

Apám soványan, sápadtan ült az ágyában. Karja felkötve, arca megviselt. Csak a szeme a régi. Elindulok feléje, aztán csak átöleljük egymást...

– Édesapám!

Csak később gondoltam arra, hogy hátán minden csontját éreztem.

– Állj kicsit odébb! Jól megnőttél. No, most aztán mondd el onnét, amikor elindult a vonat...

– Anyádnak még nem kell tudni, hogy itt vagyok. Majd, ha már egy kicsit lábra álltam.

Egy hét múlva aztán megírtam a nagy hírt. Anyám már másnap délben megjött, és egy órával a kapunyitás előtt ott sétáltunk a kórház előtt...

Közben megjött a tél. Apám már kint járt az udvaron, és karácsonyra hosszabb

szabadságot kapott.

– Majd szólok Lacinak, és elvisszük édesapámat is. – Csak menjetek, ti együtt.

– Akkor én sem megyek Lacival!

– Szeretem, fiam, ha velem vagy, de azért csak menj te a Tisztartó Lacival.

Apámék jóval előbb indultak, de azért elértük kocsijukat. Laci vidáman emelte meg sapkáját, apám komolyan szalutált, hintónk elhagyta őket. Visszanéztem. A lovak lassan lépegettek, és szüleim nem nevettek utánam. Az öreg szekér zörögve mászott meg minden göröngyöt, a mi hintónk meg alig hintázott. Már messze elhagytuk őket, és úgy éreztem, mintha apám, anyám otthon várnának, a szekéren pedig csak két ismerős ülne.

Este aztán megtelt a szobánk. A füst a mennyezetbe kapaszkodott. Anyám már behozta az összes székeket, de még mindig érkeztek.

– Láttad-e az uram – Gábor?

– Találkoztál-e a fiammal – Gábor?

Volt, akitől apám üzenetet is hozott, de sokakról nem tudott.

– Majd megjönnek azok is.

– Ha megjönnek! – sóhajtott valaki. Erre csend lett a szobában. A padláson nagy koppanásokkal egerészett a macska, és a lehajtott fejek alól szétszaladtak a gondolatok.

– Mondják, rossz sorotok van – köszörülte a torkát az öreg Cser Péter, akinek a fiát csak most sorozták be.

– Hát, nem lakodalom...

– Meg, hogy a tiszturak csak titeket zavarnak. Azért aztán száz baka is elpusztul, míg egy tiszt.

– Ez igaz – mondta apám és én megdöbbsztem –, mert háromnegyszáz bakára jut egy tiszt. Ha háromszáz tiszt lenne és egy baka, akkor a tisztek pusztulnának. Igaz-e?

– Persze,... de hát mégis...

– Fenét mégis! A kend feleségének van ötven tyúkjá és egy kakasa. Ha közibéjük vág a kánya, talán éppen a kakast viszi el? Ámbár az is megesik, mert a mi századunkhoz kijött a Dobos zászlós úr. Reggel átvette a századot, délután már el is temették... Isten nyugtassa!

– Hát nem mondom – kötekedett tovább az öreg Péter –, de ez csak az apraja. A nagyja az hátul van...

– Aki a gyeplőt fogja, az mindig hátul van... kend talán elülről kormányozza a lovait?

Az öreg Cser elmérgesedve rága pipacsutoráját.

– Úrpárti lettél, Te, Gábor – mióta őrmester vagy...

– Ne beszéljen bolondokat, Péter bácsi! Én ott voltam, hát tudom, kend meg itthon volt, hát nem tudhatja. Ez az egész. Lassan aztán kiürült a szoba. Búzás Vera volt még ott, amikor kiléptem az udvarra megnézni, hogy esik-e a hó. Vera eladósorban van. A néniével lakik, Zsófi-val, akinek az ura Csatári Lőrinc, káplár az olasz fronton.

Nézem az eget. Jeges szemű csillagok sziporkáznak mindenfelé. Nem lesz hó. Nem lesz fehér karácsony. Pedig az idén lenne karácsonyfa. De még két nap van a szentestéig...

Vera ekkor lép ki a konyhából. Utána apám. – Mit akarsz, Vera?

Vera körülnéz. – Gábor bátyám, nem hallott Lőrincről semmit?

– Nem hallottam, Vera.

Csak állnak. Vera topog. Ujjait tördeli...

– Gábor bátyám, nekem megmondhatja. Én már úgyis tudom... és sír.

Apám megfogja Vera vállát. – Akkor meg mit akarsz, Vera? – Hát igaz?

– Igaz, Vera.

– Istenem, Istenem. Hun itt sírok, hun ott sírok, hogy Zsófi meg ne lássa... Csak azért gyöttem, hogy ne beszéljen róla. Nem tudja senki. A postamester úr egyedül, de ő nem beszél. Mert megírták... de Zsófi maholnap kisgyereket vár. Ha megtudná, meghalna ő is, meg az az Ártatlan is...

– Jól van, Vera. Csak tartsd magad. Nem tudja meg senki. Vera kiballag. Utánezek. Látom, a kúthoz megy, és megmossa szemeit...

... Mire visszamentünk a városba, megrokkant a hó, és déltájban megcsordultak az ereszek. A domboldalakon még tél volt, de a város utcáin már híre sem volt a hónak, csak esténként szállt le a köd, mely mögött elhalványultak a fényes boltok, az állomás, hol a várótermekben fáradt katonák dőltek végig a földön, mert másutt nem volt hely.

De ott is sűrűn felkeltették őket: – Hol a szabadságos levél?... Mert ekkor már szökevények bujkáltak az országban, és békéről beszéltek, melyben újra a régi lesz minden... Valami nyálkás bizonytalanság úszott a levegőben. Az újságok is békéről írtak, és láttam egy katonavonatot, melyre krétával, nagy betűkkel ki volt írva: – Le a háborúval!

Amikor a vonat kiment az állomásról, a vasutasok tisztelegtek, a kapitány úr, a vasútparancsnok tisztelgett, és a felírást senki sem törölte le.

Ebből azt láttam: mindenki végét akarja a háborúnak. Valami szomorúság úszkált bennem ez időben. Valami roskadozni kezdett gondolataim között. Ekkor már faltam én is az újságokat, melyekben egyre csak győztünk, győztünk. Ezerszám ejtettük a foglyokat. Lampionos, zenés felvonulások egymást érték, de a kórházak tele voltak, és a menetszázadok ruhája csalánból volt.

Tudta ezt mindenki. Legjobban azok, akik viselték, de azért virág volt, nóta volt, és a 18-20 éves legények vidáman mentek a háborúba. Ilyenkor megnyugodtam. Nem lehet baj!...

Húsvétkor elvitték a harangokat. Gyorsan ment akkor az idő, mert mire felocsúdtunk, már húsvét volt. Ott volt az egész falu. Az öregek száraz könnyekkel néztek a toronyra, melynek ablaka ki volt már véve, és látni lehetett az embereket, akik szedték le a harangokat. Mintha szű örölné az öreg fában – úgy éreztem.

– Vigyázzanak! Álljanak messzebb!

– Csak nem dobják le? – sírtak az asszonyok.

– Nem. Dehogy – mondta az egyik szerelő –, majd kötényben hozzuk le! Mindegy már annak...

Mintha halottról beszélt volna, akinek már mindegy, hogy egy vagy két darabban kerül a sírba.

Alig lélegzett a falu. A harangok néha megkondultak, mintha zihálva birkóznának odafent, és lekiáltanak utolsó vergődésükben: – Hát nem látjátok? Segítsetek!...

De a falu csak állt, mint egy nagy temetésen. Először a nagyharangot húzták ki a gerendák végére. – Vigyázzni! Eleresztjük!

– Jaj! – sóhajtott valaki.

A harang meglódult, és olyant ütött a földre, hogy az emberek a szívükhöz kaptak.

Nem volt már nyelve, hogy kiálthatott volna, de felnyögött a föld, megrendült a templom, és az emberek hangtalanul széteszlottak. A másodikra nem volt már kíváncsi senki.

De azért, amikor kocsira rakták őket, megint csak összeverődtek az emberek. Többnyire öregek és gyerekek. És kikísérték a harangot a határból.

A kocsi után a plébános úr ment, a tanító, meg az öreg bíró. Fehér fejű mind a három. Mire a falu végére értünk, ott volt már mindenki és a kiskertben kinyílt pár szál virág is elment a harangokkal.

– Finom, jó ágyú lesz belőlük – mondta Bacse Lajos, aki szabadságon volt itthon. – Ha vége lesz a háborúnak, visszakapjuk...

– Emlékszel, Lajos? – hajolt a plébános úr az öreg bíróhoz. A te lovaidd hozták be a nagyobbikat hatvankettőben. Fiatal házas voltál...

Az öreg bíró csak legyintett: – Elmúlik minden...

A híd a határ. A hídon megáll még egyszer a kocsi, és megállnak az emberek.

– Járjatok Isten hírével! – int a plébános úr, és a kocsi dübörögve indul a két haranggal.

Tavaszi csend van. A víz felett bíbicek hintáznak. A kiöntésekben sárga már a gólyahír, és

egy pacsirta énekel valahol a párás levegőben.

Mennek a harangok. Állunk és nézünk utánuk. A fiatalabbja már megindult hazafelé, de az öregek csak nézik az út porába elmerülő kocsit.

Alig látni már. Csend van, csak a patak vize beszél, és úgy érzem, emlékeket hoz az öregeknek. Hajnalokról, melyekben fiatalok voltak és éberek, vasárnapokról, amikor tiszták és napsugarasak voltak az utcák, és a templomban lágyan szállt a tömjén füstje, mint égi selyem; estéről, melyekben szerelem, álom és lakodalmak születtek, temetésekről, melyeknek könnyei rég felszáradtak már, és fejfáin elmosódott az írás.

Az emlékek itt zsonganak körülöttünk és felettük, vidáman vagy sírva, imádkozva vagy temetve, de ott leng-bong a sok elmúlt harangszó, és láthatatlan szárnyával megérinti az öreg szíveket.

És aznap este már csak egy harang szólt. A legkisebb. De ennek hangja vidám volt és bizakodó. Bíróék kéményén tűnődve igazgatták fészküket a gólyák, a vetések mélyen lélegzettek és este, amikor Laciéktól hazafelé mentem, láttam, hogy Bertók Jancsi átölelte Pintér Katát, mintha sose akarná elereszteni.

A torony szegényebb lett ugyan két haranggal, de a levegőben tavasz járt.

... ülök a vadkörtefa alatt. Az idő pereg mellém a csöndben, és szomorúságot szítál a rétre. A réten átvág az a patak, amelynek hidjáról elindultak a harangok.

Dübörög a híd, mint az emlékek boltja, és az úton lassan ballag a szekér a két néma haranggal.

... apám karja nehezen gyógyult, így húsvétra ő is otthon volt. Hallgatagon járt-kelt az udvarban, és ép kezével ezt, azt helyreigazított. Szerettem volna hozzá csatlakozni, de az utóbbi időben mindig Laciéknál voltam, és valahogy eltávolodtunk egymástól.

Most éreztem ezt igazán, amikor apám magánosan nézelődött az udvarban. Szeretettel nézte meg az ekét, a boronát, egy törött kereket, de aztán abbahagyta, mintha azt mondta volna, kár hozzányúlni, mert két nap múlva lejár a szabadság, s akkor ezek a szerszámok úgymint elérhetetlenül messze lesznek.

Én a kapuban álltam, és apám már majd belépett a házba, amikor szemünk mégis csak összeakadt. Megállt, aztán elindult felém.

– A te szabadságod is lejár holnap...

– Az nem baj!

Apám jobban rám nézett:

– Akkor jól van.

– De édesapámnak többet adhattak volna.

– Annyit adtak, amennyi jár. Csatári Lőrinc ennyit is elfogadna. Tudom, hallottad, mit beszéltünk Verával.

– Nem szóltam róla senkinek.

– Azt is tudom.

A tavaszi nap megsimogatta a levegőt, mely melegen remegett körülöttünk. Csatári Lőrinc ezt már nem érzi. Tilló Magda ura se. Deres Péter se...

A vetések húsos levelei idezöldültek a földekről, a réten a füzek barkája ezüstbársony kucsmába dugta fejét, és ekkor megint közel éreztem az apámat. Szerettem volna vele maradni. Vele, egyedül...

– Nem megyünk ki a határba, édesapám?

– Arra gondoltam én is, de rád nem számítottam...

– Csak nem akartam szólni. Megnézünk mindent. A rétet, a vetéseket. Menjünk!

Apámat mintha kicserélték volna.

– Megérezted a földszagot? Mi? Jó parasztvér szorult beléd. De az nem baj. Ha úr leszel is, hasznát látod...

Tarisznyát kanyarintott a nyakába. Megfogta a kezem.

– Gyere, Péter! Estig nem látnak bennünket.

Anyám zsörtölődött:

– Mi szállt meg benneteket? Ahelyett, hogy itthon pihennétek...

A föld akkor száradta el a téli vizeket. A gyalogutak már simára voltak taposva, és minden dűlőt jól megnéztünk.

– Ezt a búzát sűrűn vetették. Ezt meg már fogasolni kellene. Megnyomta a hó, és belefulladt a gabona. Ez itt a miénk... csak valami ne érje. Messze még az aratás...

Megálltunk a rét mellett. Az aszott, tavalyi torzsák hónaljából gyenge kis fűnyelvek tölték fel magukat. Az út mentén már araszos volt a csalán, és a vén körtefa levél nélkül állt itt, de rügyeiben már ott hallgatózott millió fehér virág.

Leültünk alá. Egy-egy korai méh eldöngött mellettünk. Apám ilyenkor felkapta fejét:

– Ilyenformán zümmög a puszkagolyó...

– És a gránát?

– Az tutul... De legrondább az akna. Az tett csúffá.

– Az mit csinál?

– A levegőben nem igen jajgat, csak a farát hányja. Lehet látni. Hanem, amikor leesik... összedül a világ. Hallottál már vásznat repíteni? Hát, az mintha egy égisz erő vásznat repítenének el, de nagyon hirtelen...

– Rohamban volt-e, édesapám?

– Csak kettőben. Egyikben majd ottmaradtunk, de jöttek a tizenhetes népfölkelők. Azok aztán megnyomták a digót. Pedig öreg legények voltak. Népfölkelők; de somogyiak. Fokossal verekedtek...

– Szép lehetett... – sóhajtottam.

– Fene tudja. Én először puskával bökölödtem, de amikor benneakadt egy taljánban, fokra kaptam én is. Hevert ott elég a földön. Azzal aztán mindjárt frissebben ment...

– Egyszer meg a bosnyák sógorokkal sturmoltunk. Hej, de jó verekedők azok! Puska se kellett. Csak rohamkés, meg kézigránát. A bosnyákokat szerettük legjobban. Hullott is szegényekből elég. A harmadik roham akkor éjjel lett volna, amikor az az akna beesett a kavernába. Ketten maradtunk meg a húsból. Úgy, ahogy... Szedj, fiam, egy kis tűzrevalót!

Tűzet raktunk a rétszélen. A tarisznájában szalonna volt és kenyér. Először vékony füstszál úszott az égnek, aztán lángra lobbant a gally. Néztük a tüzet, amíg össze nem roskadt, és a hamvas parázs fölött megcsordult a szalonnalé.

Akkor már alkonyodott.

A parázs helyén csak egy marék hamu maradt, azt is hordani kezdte a szél.

Amikor felálltunk, már tavaszi párák úsztak a rét felett, és a Nap piros tányérja ellapult, mintha a földhöz nyomták volna. Nehezen indultunk el. Apám sűrűn visszanézett. De nem, szólt semmit. A gyalogúton csendesen jártunk. Ha apám itthon lenne, talán kevesebbet mennék a tisztartóékhoz. Ma megint a régi volt, és jó volt vele lenni.

Már a kertek alatt jártunk, amikor elgondolkodva megszólalt: – Igen, a bosnyákok... meg a mieink. Csak többen lennénk. Eszembe jutott Kőris Vili, amint fújja a cigarettafüstöt... sok a bűdös paraszt... potyognak is szépen... – és keserű lett a torkom.

A hintó aztán megint csak odaállt a házuk elé. Laci leugrott, és beszaladt egy percre.

– Hogy van, Zsellér bácsi?

– Köszönöm, Lacika. Öregesen... Hogy viseli magát Péter? – Péter? – egy pillanatra meghökkent, de aztán felcsillantak szemei. – Péter? Nem a legjobban. Kicsit nehéz felfogású, de hát azért vagyok én itt. Tanítgatom. Különösen számtanra...

Apám, anyám integetett utánunk. Apám arcán komoly büszkeség, mintha azt mondta volna:

– A gyerek jó úton van.

IV.

Mire visszamentünk, a kertekben virágzott már a barack, és Koltóy tanár úr helyett egy fiatal cvikkeres tanár jött be az órára.

– Koltóy tanár úr helyett én tanítom a földrajzot. Leülni! – Ez volt Gyenge Aladár tanár úr bemutatkozása.

Óra után aztán megtudtuk, hogy Koltóy tanár úr már be van osztva a menetszázadba. Egyesek szerint önként jelentkezett.

– Amilyen marha, megteszi! – mondta Kriszta.

– Te, Kriszta! Nem ütöttek téged még pofon délelőtt tizenegykor?

– Engem, hát nem – állt elém Kriszta, aki egyedül Koltóytól félt az iskolában.

– Hát, akkor, hogy megemlegesd! – És Kriszta majd felbukott, úgy állon vágtam. De nem hagyta magát. Összekapaszkodtunk. Gáncsot vetett. Elestem, és Kriszta volt felül. Mire felülkerekedtem, már vérzett az arcom, de aztán – az osztály üvöltése közben – elláttam Kriszta baját. Amilyen vitézül ütött, amíg alul voltam, úgy vinnyogott alattam. Amikor már alig szuszogott, feleresztettem.

Kriszta összeszedte könyveit, és hazament. Bánom is én! Menjen.

Utolsó óra után Gyenge tanár úr hívatott. Krisztára nem is gondoltam, hogy mert volna árulkodni. Pedig ő volt. Ott állt dagadt orral az új osztályfőnök mellett, s az ablaknál egy pocakos úr, akiről később tudtam meg, hogy Kriszta apja. Dr. Kriszta Tódor ügyvéd.

– Mért verted meg Krisztát?

– Verekedtünk, tanár úr, kérem... én is kaptam.

– De, te kezdted.

– Igen.

Gyenge tanár úr hangja felcsapott a szertár tetejéig, hol az üvegszemű sasok is megrezzentek.

– Micsoda disznóság ez! Majd csinálom én rendet ebben az elvadult bandában! – Az öklével az orrom előtt hadonászott: – Azt hiszed, otthon vagy? Jó, hogy bicskát nem szúrtál a társadba...

Először ijedt voltam, de amikor az otthont említette, azt hiszem, belesárgultam az igazságtalanságba.

– Kérem, tanár úr...

– Ne kérj semmit! Hitvány szemét vagy! Magaviseletből megrólak, és legközelebb repülsz a fatornyos, bicskás hazádba!

– Kérem, tanár úr, Kriszta lemarházza Koltóy tanár urat... Az ablaknál támaszkodó úr erre megmozdult:

– Pardon. Ez nem igaz. Fiam elmondta az esetet. Ez nem igaz.

– Tízen is hallották.

– Akkor sem igaz. Fiam elmondta az esetet. – Ő – elég meggondolatlanul – mondott valamit általánosságban azokra, akik a frontra önként jelentkeznek, de a volt osztályfőnök urat nem érintette. Ez az igazság. Egyébként pedig, azt hiszem, a tanulók – akikben csak egy csepp hazulról hozott intelligencia is van – jól tudják, hogy nem vehetnek maguknak elégtételt. Itt nincs ököljog... Ez nem front...

– Azt mondta, hogy Koltóy tanár úr amilyen marha, önként jelentkezik a frontra. Ezért ütöttem meg.

– Hát csak te ne üss meg senkit! Ha valami bajod van, jelentsd, és megkapod az igazságot.

Így pedig megkapod a rovót. Takarodj!

Úgy mentem ki, azt hittem, összeroskadok. Rovót kapok, mert Krisztát megvertem. Ő pedig bent maradt a papájával. Ő, aki Koltóy tanár urat lemarházta, mert önként jelentkezett a frontra.

Laci ijedten várt a folyosón. – Mi baj van?

Ekkor már sírtam. Laci megért vigasztalni. Közben azt mondta, hogy másnap fejes vonalzóval jön, és azt összetöri Krisztán, ha kicsapják is. Pedig Laci szelíd fiú volt!

Én pedig nem találtam helyem egész nap. Estefelé aztán elballagtam a kaszárnyához. Először csak homályos gondolataim voltak, hogy mit teszek, de aztán mind egyenesebben kopogtam a nagykapu felé.

– Szakaszevezető úr, kérem, mikor megy a menetszácad?

– Nem tudom, fiam. Lehet, ma, lehet, hogy egy hét múlva. Kivel szeretne találkozni?

– Koltóy főhadnagy úrral.

– Tessék bemenni! Pityke! Kísérd fel a fiatalurat Koltóy főhadnagy úrhoz!

Pityke közlegény akkorákat lépett, hogy alig értem vele. Az első emeleten megálltunk egy barna ajtó előtt.

Pityke kopogott. Belépett. Én pedig kint maradtam a folyosón. – Főhadnagy úr, alássan jelentem, egy fiút hoztam.

Koltóy meglátott az ajtónyílásban. Mosolyogva jött ki.

– Gyere be, kis Zsellér. Ma csupa kedves vendégem van.

A szobában egy hölgy és egy kislány voltak. A lány olyan magamkorú.

– Zsellér Péter, az én legjobb diákom.

Éreztem, elpirulok. A hölgynek kezet csókoltam, a kislány előtt meghajtottam magam, amint Lacitól láttam.

– Nyújtsd a kezed, Klári! Most ketten pirultunk.

– No, lám csak! Ez a fiú kedvesen, úri módon meghajol, te meg csak bámulsz...

Koltóy aztán megoldotta a helyzetet:

– Klári meglepődött, ez az egész. Úlj Péter Klárika mellé, mesélj neki a faludról, amíg mi egyet s mást megbeszélünk.

– Itt vannak a kulcsok, Erzsike – hallottam Koltóyt –, ha valami történne velem, mindent megtaláltok...

– Remélem, nem lesz rá szükség – rebegte az asszony. – Isten kezében vagyunk. Mamának nem kell tudni... Ekkor megszólalt Klári.

– Maga falusi?

– Igen – és önkénytelenül megigazítottam a nyakkendőm.

– Hova való?

– Bartali. Nincs messze. Túl a dombokon. Hintón másfél óra. Télen szánon szoktunk menni.

– Az szép lehet...

– Nagyon szép. A szán csúszik, és esik a hó. Köd van. Szólnak a csengők...

Klári szája kinyílt. Szeme elnedvesedett: – Jaj, de szép lehet! Ekkor az jutott eszembe, mikor azon a téli estén Erzsit vártam a levélpapírral. A szobában puha meleg volt, és az óra halk ketyegése a csend letráján járt föl s alá. Egyedül voltam, és úgy éreztem, nem Erzsit várom. Valaki mást. Hamvas arcút, kék szeműt...

Klári anyja felállt. – Még Bélát is megnézzük, aztán visszajövünk. Gyere Klári!

– Maradj csak, Péter – mondta Koltóy, amikor felálltam –, ráérsz, és még azt sem tudom, miért jöttél.

– Elbúcsúzni...

– Jól van, Péter. Nem is tudod, milyen igaz öröm ez nekem... – megsimogatta arcom, aztán a kezére nézett: – Vérzik a füled... Azt hittem, ijedtemben leesem a székről. Nem

mertem felnézni. – Péter! Te megint verekedtél?...

Koltóynak nem lehetett hazudni. Bár maradtam volna otthon...

– Igen. Verekedtem – és felálltam, hogy elmenjek.

– Űlj csak le. Te nem hazudsz Péter, mert ki tudja, látsz-e még, és mindig arra gondolnál, hogy utolsó találkozásunkkor is hazudtál nekem. Mondd el, hogy történt?

A végén már alig tudtam tartani magam, de elmondtam szóról szóra...

– Ne törődj te mással, fiam. Köszönöm, hogy értem verekedtél, de nem ez lett volna a teendőd. Ígérd meg, hogy máskor fékezed magad.

– Megígérem.

Ekkor jöttek vissza Kláriék. Klári mamája szeme nedves; egy kis csend lett a szobábari. A szétrakott holmik, mintha lélegeztek volna. Koltóy tanár úr tett-vett.

– Segítetek, Laci. Szerencsét hoz, ha én csomagolok...

Így tudtam meg, hogy Klári mamája és a tanár úr, rokonok. Valahogy feleslegesnek éreztem magam. Klári is csak hallgatódzott, és néha rám nézett. Mi ketten, mintha idegenek lettünk volna.

Az idősebbek csomagoltak, néha egymásra néztek.

– Erre vigyázz Laci, a mama kötötte. Tiszta gyapjú...

– Igen, – mondta Koltóy – puha és meleg.

– És írj mindennap. Gizinek is.

– Igen, neki is – és ránk nézett. – A gyerekek talán sétálhatnak a kaszárnyaudvaron, amíg elkészülünk... Menjetek le, Klárika. Mi is mindjárt megyünk.

A kaszárnyaudvaron jöttek-mentek a katonák. A vadgesztenyefák rügyei akkor pattantak ki, és a zsenge, zöld levelek még bágyadtan csüngtek, mint a kismadár szárnya.

– Én még sose voltam falun – mondta Klári –, csak Pesten. – Pedig szép a falu. Különösen vasárnap. És nyáron, amikor aratnak meg csépelnek. De télen is. Nagy csend van és sok hó. Maga polgárista?

– Igen, de tanítóképzőbe megyek. Laci bácsi mondta. Nem mindenki megy férjhez...

– Klárika biztosan férjhez megy.

– Honnan tudja? – és rám nevetett. – A szép lányokat hamar elviszik...

Klárinak még a füle is piros lett. A földet nézte, és úgy ballagott mellettem. Nem szólt sokáig. Talán megbántottam? Ökölbe szorult a kezem. Ilyen számár vagyok én!

A kapunál visszafordultunk, de akkor már jött szembe velünk Koltóy és Klárika mamája.

A tanár úr megölelte, megcsókolta Klárit, aztán hozzám fordult. Átölelte a vállam, magához húzott.

– Légy egyenes mindig, tanulj, és ne félj senkitől a világon. Isten veled, Péter!

Akkor úgy éreztem, minden elmúlt bennem. Ketten voltunk a kaszárnyában s az egész városban.

Koltóy tanár úr intett még egyszer, aztán arra ocsúdtam, hogy Kláriékkal megyek az utcán. Hallgattak ők is. Megnéztem a házat, ahol megálltunk.

– Mit csinál vasárnap, Péter? – kérdezte Klári mamája.

– Semmit.

– Akkor jöjjön el hozzánk. Elbeszélgetünk.

– Köszönöm. Eljövök.

Aztán céltalanul jártam-keltem az utcákon.

A délelőtti szomorúság salakján új rétegek nőttek. Mélyen el volt már temetve Gyenge tanár úr kiabálása. Az igazi osztályfőnök megölelt engem! És már majdnem hazaértem, amikor megnéztem a tenyerem, melyben valami meleg, puhaság lapult. Üres volt. Ekkor valaki azt mondta:

– Négykor, Péter.

– Igen, Klárika – és kezet fogtunk. Ez a kézfogás bujkált még a kezemben, és amikor erre

gondoltam, még Koltóyt is elfeledtem.

De ekkor már lassan este lett. Szobám ablakát kinyitottam, és néztem a város ezer, apró csillagát. Klárikáék háza előtt is van egy villanyoszlop. Vajon melyik az?

A sötétség körülvett. Kertünkben már az álom járt, amikor a dombokon túlról katonák jöttek végig az utcánkon. Daloltak. Először csak messziről szólt a nóta, aztán a döngő dobbanások hátán zengve szólt az ének:

*Arra alá vörös az ég alja,
A bakának szalma a fejealja...*

Aztán halkult a nóta, és elveszett a városban, hol sárgán égtek a villanyfények, és nem értették a dalt, mely falun született. Kemény volt ez a nóta, kemény dobbanások felett szállt, mégis valami mérhetetlen szomorúság úszott mögötte. Akkor még nem értettem, csak éreztem. Talán nem értették azok se, akik énekelték.

Arra alá vörös az ég alja...

Vészes, távoli nagy tüzek égtek valahol a fülledt éjszakában. Talán a harangokat is félreverik, csak nem hallani... Talán az otthon ég, az asszony sír, beteg a gyerek... és azt jelenti a vörös égalja.

De hát mindegy: – “A bakának szalma a fejealja...”

Az otthon messze van. Otthon most az egész ország. Azt kell menteni! Csak az ne égjen!

Ó, pedig jobban bele kellett volna nézni ebbe a nótába! Mert akkor már bizony vörös volt az égalja. Mindenki azt hitte, távoli tüzek, pedig már a határon égtek, a szomszédban égtek, itthon égtek! De nem merte mondani senki. Csak a katonák kiáltották l meddő tavaszi estéken, fájdalmas férfiszóval, mintha érezték volna, hogy azokban az ismeretlen tüzekben megolvadnak majd minden fegyverek...

Tamás bácsi esténként későn jött haza. Szakszervezeti gyűlésre járt mostanában.

– Az angol is békét akar, a francia is, Károly is, csak az a kutya Vilmos nem akarja. A mieinknek legjobb lenne letenni a fegyvert. Béke kell! Béke mindenáron, mert elveszünk. Amazok tele vannak menázssal, mieink meg éhen halnak...

– Ki mondta ezt?

– Csikár úr, a titkár. Ismered.

– Hogyne. Sose volt a fronton...

– Azért tudja. Ő mindent tud. A központ mindent megír neki. Csuda dolgokat mesélnek Oroszországról. Az igen...

– Ölik egymást rakásra.

– Mit értesz te ahhoz? Oroszország lesz a világ legboldogabb állama. Felosztanak mindent, és úgy élnek, mint egy nagy család... Csikár úr mondta... Aki útba áll, persze fellökik. Nekik szent a cél... magyarok is dolgoznak ott. A magyar hadifoglyok mind bolsevikok...

– Ezt is megírták Csikár úrnak?

– De meg ám! Tudod, te gyerek, hogy ez a kis púpos ember valódi lángész? Ez mindent tud. Azt mondta, itt is csak úgy lesz. Csak a katonaság ne okvetetlenkedjék... meg a tisztekkel kell megértetni, hogy most már elég a vérből. Internacionalizmus! Ez a nagy szó! Boldog Európa! Nincs német, nincs magyar, szerb, orosz, meg a többi. Nincs határ. Jöhet-mehet mindenki, ahogy akar. Minden a népeké, minden ország. Nincs gróf, nincs báró... egyforma mindenki! Nagy fizetés, munkamegosztás! De hát, ezt te nem érted!

Ez igaz volt. Nem nagyon értettem. Csak még azt kérdeztem meg Tamás bácsitól, hogy akkor miért tanulok én, ha úgyis egyformák leszünk?

– Miért? De bolondokat kérdelek: hogy úr légy!

Ezzel aztán el is aludtam. Álmomban fent álltam a dombtetőn.

Körülöttem sötétség, de távol a horizonton lángtalan, párás tűz derengett, és úgy éreztem, mintha túl ezen a tűzön valami rém leskelődne.

Amikor felébredtem, csupa verejték volt az ingem, és a szívem mély dobbanásokkal vesződött.

Másnap szinte idegen volt az iskola, mintha egy év múlt volna el tegnap óta. Krisztát pedig többet nem vettem észre. Gyenge tanár úr néha rám nézett. Szemében valami figyelmeztetés volt, hogy emlékszik. Nem sütöttem le a szemem.

– “Légy egyenes mindig, tanulj, és ne félj senkitől ezen a világon” – hallottam halkan Koltóy hangját, és nyugodtan néztem vissza Gyenge tanár úrra, mert úgy éreztem, ő áll mögöttem.

Laci hívott vasárnapra. – Bent lesz Apám is – mondta –, valahova majd elvisz bennünket...

– Nem mehetek Lacikám, uzsonnára vagyok hivatalos. Muszáj elmennem. Koltóy húga...

Szinte rosszul esett, Laci olyan hamar lemondott rólam. Szerettem volna bizonyítani, hogy nekem ugyan ő az első, de hát Koltóyval nem húzhatok ujjat. Talán azt is mondtam volna, hogy maga Koltóy hívott meg... de Laci nem firtatta a dolgot.

– Persze, hogy oda kell menned. Szép lány? – No, láttam már szebbet is, de hát Koltóy... – Igazad van.

Amikor hazafelé mentem, csak Klári kék szemét, szőke haját és kis nedves száját láttam magam előtt. Laci mögöttem maradt. Alig éreztem, hogy ő is van, és hogy félrevezettem.

A vasárnap reggel csak úgy lobbant fel, mint máskor, de én már ébren voltam hajnalban, mikor a fecskék először köszöntik a virradatot.

Meghozza-e a szabó a ruhámat? Meghozza, biztattam magam. Tegnap háromszor voltam nála.

Ingem ragyogó fehéren várt a szék karján, és nyakkendőt erre az alkalomra vettem.

Délután, amikor elindultam, úgy éreztem, idegen ember jár a ruhámban. Kis csizmáim félrebillent szárral álltak az ágy mellett, és én alig néztem rájuk. Lábamon fényes, fekete félcipő. Mintha rajtam se lett volna. Talpam alatt minden követ megéreztem.

– Isten hozta, Péter!

Kezet csókoltam. Valamit kellett mondanom: – Nem késtem el?

– Dehogy – nevetett Klári mamája –, mindig jókor jön. Akit a tanár úr szeret, az nekünk is barátunk. És ne nagyságosasszonyozzon engem. Mondja, hogy Berta néni. Jöjjön!

És elkezdődött a délután. A kávé ízét ma is a számban érzem. Klári zongorázott, és én elhatároztam, hogy hegedülni fogok. Az alkony már felütötte fejét a szobában, de nekem alig jutott eszembe hazamenni. Meséltem a falumról, házunkról, az iskoláról és a harangokról, melyeket elvittek. De nem beszéltem sem Laciról, sem a szüleimről. Nem tudom, miért, de nem beszéltem.

Amikor Berta néni néha kiment egy percre, elhallgattunk. Ilyenkor, mintha közelebb hajoltak volna a falak, a képek. Klári az asztalkendővel játszott, és csak néha nézett fel.

– Mikor jön el megint?... – Amikor hívnak...

– Jövő vasárnap. Ha nem unalmas... – Klárika...

Ekkor belépett a mamája.

– ... és nyáron mit csinál a vakációban?

Elpirultam. – Fürdünk, futballozunk...

– Hát vannak ott más gimnazisták is?

Csak legyintettem, mintha Bartalon minden második házban gimnazisták lettek volna.

Az utcán felgyúltak a villanyok. Klári haja aranylani kezdett és a homályból most már bátrabban nézett rám.

Nehezen indultam haza.

– Klári, megkérdezted Pétert, mikor jön el megint?

– Nem, mama – és nézett rám.

– Szép kis háziasszony vagy. Egy hét múlva, Péter, ha ráér.

– Igen, ráérek. Köszönöm.

A szobám bódultan zsongott akkor este körülöttem. Új ruhámat még le se vettem, csak ültem az ablaknál, és néztem a várost. Igen, hegedülni fogok... most már mindig nyakkendő kötök, és elválasztom a hajam.

Most már tudtam, melyik villany ég Klárikáék ablaka előtt. Néztem a kis villogó fényt, s úgy éreztem, én vagyok ott. Klári ott ül még az ablaknál, szeme rám nevet, és én kinyújtottam a kezem, hogy megsimogassam drága aranyhaját.

Ott aludtam el ablakomnál.

Amikor felébredtem, már éjszaka volt. Tamás bácsi akkor jött haza. Dohogva vetkőzött.

– ... tudják ezek, hogy mi az internacionalizmus? Nem tudják. Az orosz tudja, a cseh is, a francia is, mind tudja. Csak ez a buta magyar nem. Ez még verekedni akar... Szabadság, egyenlőség, testvériség – kiabálta –, minden rongy náció megértette az idők szavát, csak a magyar nem. Különösen a falusi. Pedig ennek lenne a legnagyobb haszna. Felosztják a földeket, annyit kap mindenki, amennyit akar...

– Feküdj már le, Tamás...

– Fekszem, fekszem, de úgysem tudok aludni. Minden nép előrébb van, mint mi. De majd összefogunk! Nem kell katona! A kaszányákból kórház lesz, meg iskola... Az erdőkben parkok, üdülők a munkásságnak...

– A fát kifizetted, Tamás?...

– Most már hagyj aludni – morgott egyszerre szelíden Tamás bácsi.

– Igen, hegedülni tanulok. Csizmát csak télen viselek... De ez a földosztás nem bolondság. Nekünk is adnának száz holdat... minden ember boldog lenne...

Ruhástul aludtam el az ágyon. Álmomban szorongatta valami a torkom. Szobámban különös fény lebegett. Ablakom alatt pedig Csatáry Lőrinc állt, Deres Péter és Tilló Gábor. Megzörgették az ablakot:

– És mért haltunk meg, Péter? Nem mondanád meg?...

– ... Gyönyörű volt a mozi – mondta Laci másnap –, hát te hogy mulattál?

Legyintettem. – Sehogy. Bár veletek mehettem volna. És készültem a következő vasárnapra.

A tavasz pedig mind mélyebbre szállt le a városba. A fák levelei sötétebb zöldek lettek, a gimnázium udvarán elfakult már a fű, és esténként száraz porköd szállt a város fölött.

Szombaton vártam, hogy Laci talán szól valamit. Amikor elbúcsúztunk, csak annyit mondott: – Jó mulatást!

De ezt másnapra elfeledtem. A délelőtt alig akart elmúlni, és amikor Berta néninek kezét csókoltam, mintha csak előbb búcsúztam volna innét. Klári kabátja ott lógott a fogason, mint múltkor, és a néni kezének is jó szaga volt, mint a borbélynál, ahol frizurára nyírtak, és utána a segéd beszagositotta a fejem.

Amikor beléptem és becsukódott mögöttem az ajtó – mint a múltkor –, úgy éreztem, magam mögé zártam az egész világot. Lacit, Tamás bácsit, az iskolát: mindent.

Amikor egyedül maradtunk, Klári azt mondta: – Nem megyek képzőbe...

– Nem?

– Nem. Maga mondta: úgyis férjhez megyek... – Az biztos.

– Miért?

– Azt is megmondtam a múltkor. Nem emlékszik? – Nem. Igazán nem...

– Mert maga szép. Nagyon szép...

A vér az arcába szökött, és úgy nézett rám, hogy szinte súgva megismételtem: – Nekem...

nagyon szép!...

Hosszú csend lett. A székek megpattantak néha. Künt egy ajtót csaptak be.

– Ugye most haragszik rám? Nem kellett volna mondanom... – Nem haragszom. Nem is tudnék magára – Péter...

Úgy botolgattam haza, mint egy részeg. És ettől kezdve egyik vasárnaptól csak a másikig éltem.

– Olyan furcsa vagy, Péter – mondta Laci.

– Ez nem jeles ám, Zsellér fiam! – mondta Harka tanár úr. – Nem eszik ez a gyerek – mondta Róza néni.

Az újságok háborúról, békéről, halálról, nyomorúságról írtak. Egy ezred fellázadt a szomszéd városban. Nem magyar ezred volt. Leverték.

Ezek a dolgok távol voltak tőlem. Nem érdekelt senki és semmi. Csak a vasárnapok, melyek mind közelebb hozták hozzám Klárit. Harmadik vagy negyedik vasárnap Klári kísért ki.

– Kezét csókolom, Klárka.

– Tessék – és tréfásan odatartotta kezét. Összecsókoltam kezét. Aztán megijedtünk. – Ó, nem így gondoltam, Péter...

– Istenem, bolond vagyok – hajtottam le a fejem –, bocsásson meg!

Újra odanyújtotta kezét. Magasan tartotta. Nem kézfogásra...

Következő vasárnap már csak a búcsúzást vártam. Meg is mondtam Klárinak, mikor egyedül maradtunk.

– Maga olyan szórakozott ma, Péter... – Úgy búcsúzunk, mint a múltkor? Kicsit pirosabb lett: – Akarja?

– Hiszen tudja, Klárka. Én már csak a vasárnapokból élek... meg a búcsúzásból.

– Nem is muszáj arra várni... – és fehér kis keze lassan átcsúszott hozzám az asztalon.

Ettől kezdve valahányszor Berta néni kiment, Klári kis keze elém vándorolt: – Búcsúzunk...

Egyik vasárnap kirándultunk a szentpáli erdőbe. Berta néni erdész ismerőse hívott bennünket. Én vittem a hátizsákot, Klári a messzelátót. A réten virágot szedtünk, és Klári csodálkozott, mert minden virágot ismertem. Az erdőben szólt a gerle, a rigó. Egy tisztáson a domboldalon leültünk.

– Keressünk gyöngyvirágot!

– Messze ne menjetek.

– Nem tévednek el – mondta az erdész, aki abban az ezredben szolgált, ahol Klári apja százados –, ha innét kiáltunk, meghallják.

Az erdő hűvös és visszhangos volt, mint otthon a templom, amikor aratásban Gergely bácsi helyett délre harangoztam. Hallgatagon jártunk. A száraz avar alól különös, mély illat szállt, és egy helyen kígyó csúszott a tavalyi leveleken.

Klári ijedten felkiáltott. Megfogta karom, és mellém simult. – Péter, úgy félek...

A kígyó hideg csúszása rég elhallgatott már, de mi még mindig így álltunk. Kis keze melege karomon át a szívembe szállt, és amikor elindultunk, már karonfogva mentünk. Hogy volt-e ott gyöngyvirág, ma sem tudom.

Mentünk, mentünk. Minden tagomban részeg remegés bujkált. Valami fájdalmasan szép vágy, valami titkos láng csapkodott bennem.

Egy nagy fánál megakadtunk. Ha szakadék vagy örvény lett volna előttünk, talán abba is belementünk volna.

A fa szürke, mohás törzse felnyúlt az erdő tetejéig, és mi felnéztünk rajt, túl a lombon, hol tenyérynyi kék darabkáival beleskelt a májusi ég.

Valahol a kakukk kiáltott kongó messzeségben, és amikor szólni akartam, torkom szikkadtan sügni tudott csak.

– Klárka... édes, szép...

Klári felém fordult, arcom simogatta: – Péter...

És szemei már az enyém előtt lobogtak. Már átöleltem. Szája úgy közeledett, mint az ígézet. Amikor megcsókoltuk egymást, azt hittem, összecuslik a térdem, és süket mélységbe süllyedt körülöttünk az erdő.

... ülök a vadkörtefa alatt. Egy piros lepke szálldos körülöttem, és lágyan, alig érintve, száll a réti virágokra. Ilyen volt az a csók is. Tiszta, igazi, első. Ó, azóta kaptam más csókot is, melyek elmúltak, mint a tavalyi hó, de ez a csók ma is ég bennem, és akármilyen volt azóta, a bánat és idő akármennyi feledést mosott rá: múlhatatlanul az első, ma is.

Ennek a vasárnapnak bódulatában jártam napokig. Csütörtök reggel azt mondja Laci: – Gyere, Péter, délután moziba. Mama van itt bent.

– Köszönöm, Laci.

– Ne köszönd, hanem gyere el! – Csak egyedül leszünk?

– Éppen ezért hívlak. Ella néninek egy barátnője is jön, meg annak a lánya. Szeretném, ha eljönnél! Ella néni nem jön – nyugtatott meg –, neki megint fáj a feje. Mamának már meg is mondtam, hogy te is jössz.

Mit csináljak? Elmentem. Kocsin mentünk a moziig. A páholyban még nem volt senki. A vendégasszony is idejön a lányával. Elkezdődött az előadás.

Már sötét volt, amikor megérkeztek a vendégek.

– Ella nem jött el – mondta Laci mamája –, én a húga vagyok. Ide előre üljetek. Laci segíts. A fiam. Ez meg a kis vendégünk, Laci osztálytársa.

Kezet csókoltunk, de körülöttem kerengeni kezdett a mozi. Sötét volt nagyon, és ha nem féltem volna, hogy kivilágosodik, elsírtam volna magam. Vége az én titkos vasárnapjaimnak, vége senkitől nem ismert, édes együttléteimnek. Laci tudni fog mindent, amint kivilágosodik, mert előttünk Klárka, az én Klárikám ült mamájával... Ő volt Ella néni barátnője. De hát ki tudta ezt?... Nem ismertek meg a sötétben...

Beleharaptam az öklömbe kínomban. Csak soha világosság ne lenne!

A film fénycsóvjára fejünk felett remegett, és benne millió porszem úszkált. Lebegő, könnyű, millió porszem; én meg nehéz voltam, mint a sár.

A filmnek végeszakadt. A világosság megütött s elesetten, rogygyantan meghajtottam magam.

– Péter! No, hát ez kedves. A mi kis barátunk...

– Laci barátja és segítsége.

– Közös ismerős. Hát Ella?

– Olyan migrénje van szegénynek, majd megőrül... de üljön le kis Zsellér...

Leültem. Újra sötét lett. Mi a bajom? Klári kedvesen, mosolyogva nézett rám...

Laci meglökött a sötétben. Visszalöktem. Magához húzta a fejem: – Honnét ismered?

– Koltóy húga... – Gyönyörű..

Lacinak rossz a füle, mert különben meghallotta volna, hogy összecusikordult a fogam. Laci úgy tudja, hogy nekem teher volt hozzájuk mennem... csak Koltóyért... Miért jöttem én ide?... Miért? Akkor is megismerte volna! Ó!... és nem néztem a képre, hanem magam elé a sötétbe, mely tanácstalan volt és mély, mint a beteg álom.

– Köszönöm, kedves, – búcsúzott Berta néni. – Isten vele, Péter! Vasárnap hozza el a barátját is. Elengeded, kedves?

– Péterrel, akárhová...

A kocsiban úgy ültem, mint a kapadúc. Torkom keserű volt, és Laci még suttogott is.

– De szép kislány! Neked nem tetszik?... – Tudja Isten...
– Csodálom. Láttad, hogy nézett rám? Mikorra megyünk?
– Ötre – mondtam, de négyet gondoltam. És csodálkoztam, hogy még beszélni tudok. Talán nem is én válaszoltam. Hazudtam, és most itt a büntetés, és még tovább is hazudni fogok, mert nincs már erőm kimászni ebből a hínárból...

- Szervusz, Péter.
- Szervusz, Lacikám...
- ... Hol voltál? – kérdezte Róza néni.
- Moziban.
- Kilenc óra van már.
- Mennyi?
- Kilenc.

És nem tudtam, hogy hattól kilencig merre jártam.

A múltó tavasz bágyadt melege osont akkor az estében ballagó utcákon, és minden házból a bánat pányvája hullott a nyakamba. Miért? Miért? Miért?...

Gyenge tanár úr másnap azt mondta: – Nézze, Zsellér, én most nem írok be magának semmit, mert maga azt mondaná, rosszakarátú vagyok. De ha még egyszer így makog: elkergetem, ha ezerszer jeles volt is eddig...

A szégyen se térített magamhoz. Nem tudtam aludni, és másnap nem mentem iskolába.

Vasárnap pedig már négy órákor Kláriéknál voltam. Az előszobában megnyugodtam egy kicsit. Egy órám van még. Ekkor kihallatszott Klári kacagása, és amint kilépett Berta néni, Laci hangját is meghallottam.

- Laci már itt van? – és mosolyogtam. Igen, mosolyogtam.
- Nem régen. Menjen be, Péter! Én is jövök mindjárt.

Laci majd megölelt. Látszott, hogy Klári közelsége egészen kiforgatta magából. Mókázott, szellemeskedett. Klári kacagott, és kacagása úgy hullott a szívemre, mint a virágra a jégverés. Nehezen múlt el a délután.

- Klárinál szebb lány nincs a világon – lelkesedett Laci hazafelé.
- Láttam már szebbet is...
- Én nem. Csodálkozom, hogy neked nem tetszik, de így jobb is.
- Miért?...
- Csak úgy mondom. Mit lehet tudni, hátha belém szeret?!...
- És Erzsi? – mondtam, de már szólni is alig tudtam.
- Erzsi, hát izé... az más.
- Persze...
- Igen. Előtted beszélhetek – neked úgyse tetszik se Erzsi, se Klári, – tudod Erzsi mégis csak... falusi lány...

Jó, hogy elbúcsúztunk. Sokáig már nem bírtam volna! Erzsi is, Klári is. Gyűlöltem Lacit. Gyűlöltem!

És vonszoltam tovább a képmutatás átkát.

Következő vasárnap egy percre egyedül maradtam Klárral. Úgy néztem rá, mint a halálraítélt. – Klárika – és a keze után nyúltam –, búcsúzzunk!

– Ugyan, Péter – és elpirult, mintha először csókoltam volna meg a kezét. Klári távolodott tőlem...

A másik vasárnap nem mentem el, de ott leskelődtem az utcasarkon. A vágyódás fájó, mély árkot vágott belém, és kínlódva néztem Laci vidám alakját, amint belépett a kapun. És néztem az ablakot besötétedésig, amely mögött ők vannak most ketten... Jó lenne nem élni!

Másnap Laci azt mondja: – Péter, téled valósággal fél Klárika.

- Fél?
- Igen. Azt mondta, hogy amit mi egymás között beszélünk, el ne mondjam neked. Te

olyan furcsa fiú vagy... olyan öreges. Persze nem tudja, hogy nekünk nincs titkunk egymás közt...

– Nincs! – mondtam.

– Te, Péter, – de becsületszóra – megcsókoltam a kezét!

A szoba mintha fordult volna velem egyet, és olyan hideg lett a mellemben...

– Igazán?!

– Bizony Isten! Olyan szép, puha kis fehér keze van, hogy azt hiszem nagyon szerelmes leszek bele.

– No, jó! De most foglalkozzunk egy kicsit a számtannal.

– Péter, mondanék valamit, nem haragszol?

– Miért haragudnék?

– Engem hajszoatsz, magad meg elhagyod. Múltkor is Gyengénél, mintha nem is te lettél volna... Beteg vagy, Péter?

– A fejem fáj néha, de most tanuljunk.

Nem ment az se. – Olyan szép, puha kis fehér keze van... hallottam újra, és úgy mentem haza, mint a félhalott.

Akkor éjjel azt álmodtam, hogy megint az erdőn vagyunk. Párás, nehéz alkony volt, és annál a nagy fánál Laci állt és Klári. Kitátottam a szám, hogy kiáltsak, de nem volt hangom. Oda akartam rohanni, de lábaim nem mozdultak. Klári aranyhaja már Laci vállára hullott, és én kínomban sírva fakadtam.

Tamás bácsi rázott fel: – Mi bajod, gyerek? Úgy nyöszörögsz, mintha ölnének...

Harmadik vasárnap már fel sem öltöztem. Csak hétköznapiosan ültem ablakomban, és néztem a várost. Elfeledtem mindent, és mintha a világon egyedül csak én lettem volna, meg az árvaságom.

Később kigyúltak a villanyok. Láttam Klárit, és úgy véltem, látom, amint Laci hazamegy. Talán már meg is csókolta... Ó, de gyűlöltem, és nem vettem észre, már gyűlölni kezdtem Klárit is... De ezek csak pillanatok voltak.

Másnap az iskolában első tízpercben Laci titokzatos arccal jön felém.

– Készülök, Lacikám, most hagyj egy kicsit... Még azt tudtam mondani: – “Lacikám”.

Következő percben már nem kerülhettem el, amit úgy is éreztem.

– ...de becsületszavadra, Péter?!...

– Nem is kell mondanod.

– Megcsókolt! Megcsókoltam! Ó, Péter!

– Elég hitványság... – mondtam, és a hang csak úgy töredekezve jött fel a torkomon...

– Mi, micsoda?...

– Ilyet csak csirkefogó tesz. Egy utolsó... – most szakadt fel bennem minden, mint egy gennyedt seb.

– ...otthon Erzsi... itt meg ez, és te úrigyerekek tartod magad?

– Péter!

– Ne Péterezz! Eredj a pokolba! Igaza volt Krisztának. Hülye vagy... és hozzád való az a rongyos is... az a lány...

Csak nézett rám elferdült fejjel, és mielőtt elfordult volna, végigmért, és csak ennyit mondott: – Paraszt!...

És ettől kezdve sokáig nem találkoztam Ughy Lászlóval.

Az, hogy “paraszt”, szinte jólesett. Igaz! Paraszt! No és? Más világ jön most! Majd meglátjuk, mennyi marad Ughy tisztartóék híres uraságából?

Esténként Tamás bácsi terveivel aludtam el, melyeknek szülőanyja Csikár úr volt. A sötétben belemarkoltam a semmibe, és fojtogattam valakit.

Igaza volt Tamás bácsinak: érett a mi vetésünk. A fronton a mi embereink voltak, itthon a mi embereink éheztek. Éreztem, hogy hozzájuk tartozom. Igaz, volt e mögött valami végtelen

keserűség, valami akaratos felénk fordulás...

Az újságok már szabadabban írtak. Megírták a tisztek kegyetlenségeit, a grófok haszontalanságát, a papok hereségét és a háború kilátástalanságát.

A katonavonatok pedig mentek, mentek. Ostobaság! Még volt virág, volt nóta, de már más szemmel néztem, mert más szemmel akartam nézni.

Akik a csapatokat vezették, nem hozzám tartoztak, hanem Ughy Lászlóhoz és ahhoz a lányhoz. Én a néphez tartoztam, megmondta ezt Tamás bácsi, és én keserűen, összeszorított állal mentem el álmaim mellett. Igen, a néphez tartozom, mely "le fogja rázni a kapitalizmus véres béklyóját"... Akkor aztán egyforma jólét és csak boldog ember lesz az egész világon.

Ha fiatal tisztek mentek el mellettem az utcán, gúnyosan igyekeztem rájuk nézni... Tudják ezek, hogy a dolgozók ökle már a levegőben van? Én tudom, mert Csikár úr megmondta... Látszott rajtuk, hogy sohase aludtak szalmazsákon... bár egy furcsa esetet is láttam.

Az állomás mellett mentem el. Éppen jött egy menetszázad. Elöl fiatal hadnagy. Lányos arca kevély volt, mintha érezné, hogy milyen erő van mögötte. A nép ereje... de ő azt hiszi, az övé. Minden az övék...

A hadnagy hányaveti, nevető arcán jólét. Erre azt mondaná Tamás bácsi: kitenyészett, úri fajta...

A század kemény zökkenéssel megáll a vagonok előtt.

– Pihenj! – csattan a hadnagy. A katonák is jókedvűek, és látszik, a hadnagy legényessége rájuk ragadt. Nem tudják szegények, hogy ez az úri fajta hova vezeti őket... Ha Csikár úrék kerülnek felül, majd mások lesznek a vezetők... Közülünk valók...

A kerítés mellett egy középkorú, sokszoknyás parasztasszony. Szeme könnyes, de arca nem síró. Valamelyik legény anyja, akit a hadnagy nem enged kilépni a sorból, hogy elbúcsúzzon... lelketlen kutyák ezek...

A hadnagy elindul a kerítés felé. Mosolyog. Kineveti az asszonyt. Megállok, hogy ezt a képet soha el ne feledjem. Hallottam már ilyet. Gorombáskodtak vagy trágár vicceket mondtak a síró anyáknak, de elbúcsúzni nem engedték őket...

A kerítés alacsony. A hadnagy áthajol rajta, megöleli, megcsókolja az asszonyt: – Hát mégis eljött, édesanyám?...

Sokáig nem tudtam ettől a képtől szabadulni. A hadnagy parasztyerek volt. Valami jómódú paraszt fia lehetett...

Közeledtek a vizsgák. Kicsit már magamra találtam, és tanultam éjjel-nappal. Sokat kellett pótolni. Ha mostanában kihívtak felelni, szinte kérdezve válaszoltam. Megtanultam még az apró betűs részeket is.

– Ez már más – mondta Gyenge tanár úr –, ezt nevezik feleletnek.

Pedig én nem neki tanultam. Talán magamnak se. Ughy Lászlónak tanultam. Hallod? Így tud egy paraszt!

Amikor ő felelt, oda se néztem. Nyavalyogjon, ahogy tud... Legjobban szerettem volna ott se lenni. Legutóbb Harka elzavarta. Még gúnyolta is. Ez igazságtalanság! Buktassa meg, de ne csúfolja. Ehhez Harkának nincs joga. Ha valaki, hát én utálom Ughy Lászlót, de az igazság: igazság...

Egy hét múlva egy kicsit megdöbbenem. Tízpercben Ughy Kalamárral sétált, és a számtanról beszélgettek. Hallottam, amikor Kalamár mondta: – Csak nyugalom. Mindenre megtanítlak.

– Jól van, Péter.

A helyem el van foglalva.

Nem baj. Én máshova tartozom. Tamás bácsi mondta, hogy ne törődjek semmivel, a jövő vezetői, urai belőlünk lesznek. De vajon tudja-e Ughy tisztartó, mi történt? Persze, hogy tudja. Ő fogadta fel Kalamárt. Nem sokat törődöm vele. Lehet, hogy vakációra haza se megyek. Tanítok majd valakit a nyáron. Megkeresem a koszt árát.

És nehéz volt az utam hazafelé. Ez a szegény ember sorsa. Csak az boldogul, aki dörgölődzködik. Mint ez a Kalamár...

Nem, nem megyek haza!

Apám már majdnem teljesen meggyógyult.

– Majd összeszeded magad a nyáron – mondta. – Rossz bőrben vagy...

– Szeretnék itt maradni – mondtam elpirulva –, tanítanék... – Megbolondultál? – és rám nézett. – Lacika biztosan keresne. Talán tanítani is kellene. A rétet se kaszálnák le...

Hallgattam. – Tudja, hogy nem akartál hazajönni?

– Nem. Nem tudom... már más tanítja...

Apám nagy dobbanásokkal járt a szobában. Láttam, hogy küzd magával.

– Miért tanítja más? – és megállt előttem, de úgy, hogy anyám jónak látta mellém állni. Sose álltam ilyen közel a veréshez.

– Nem taníthatom tovább. Elmondott mindennek. Parasztnak...

– Igaz ez?

– Igaz – és sírtam.

– Hát akkor nem tanítod tovább – vágott bele a levegőbe –, azért hazajössz. Marhaság lenne itt maradni. Segítesz otthon. Vagy nézed, hogy kaszál nyomorék apád... – Ezzel bevágta az ajtót, és elment.

Amikor egyedül maradtam, a gyűlölet, a harag, a hazudozás, a gyengeség s a magam sajnálása valami ragadós kovásszá dagadt bennem, és konokul, megbántottan néztem ki az esti fénybe boruló városra.

Egy villanyoszlopnál aztán megálltam. Ott kezdődött! Ott! És megátkoztam azt a lányt. Ő az oka. Én nem! Én nem! Engem ne okoljon senki, ha apám verejtékezve kaszál nyomorék kezével.

És tenyerembe hajtottam fejem, mert gondolataimnak mindig sárburka nőtt, mint a porba hullt vízceppnek.

Csak a tanulás volt már a menedékem. Megtanultam mindent, akár kellett, akár nem kellett. A tanárok előtt újra a régi Zsellér lettem, csak belül voltam fáradt és úttalan.

Bizonyítványosztáskor a bőrüléssel hintó megint odagördült a gimnázium elé, de nekem semmi közöm nem volt hozzá.

Oda se néztem, csak a szemem sarkával láttam Kalamárt is felterpeszkedni. Hadd menjen. Felőlem ugyan mehet. Nekem van még pénzem vasútra...

A váróteremben narancshéj, pipafüst és lárma volt. A kijárat előtt katonák, kosaras asszonyok. Amikor csengettek, mindenki megrohanta az ajtót, és káromkodva szoroskodott át a tömeg a nyíláson.

– Majd másképpen lesz minden – hallottam Tamás bácsi hangját –, mert a mi népünk tanulatlan és fegyelmezetlen. Ingyen iskola, ingyen mozi, ingyen kórház...

Igen, a mi népünk fegyelmezetlen. A vonatra alig hogy felfértem. Hely már nem jutott, kint álltam egy cigány kofa piszkos kosara és egy ronda zsák mellett, melyet átütött valami folyadék. A megállásoknál ijedten kapaszkodtam, hogy ruhám piszkos ne legyen.

– De kényes a fiatalúr – vihogott a kofa –, miért nem megy első osztályon...

– Vagy repülőgépen – röhögött egy baka.

Elfordultam, és kinéztem az ablakon. A távírópóznák sűrűn vágattak el mellettünk és mindig, mintha megütöttek volna.

– Nem lesz különbség ember és ember között – mondta Tamás bácsi, és ezt jó volt hallani. Ughy László is csak olyan lesz, mint én... Itt utazunk majd mind a ketten a röhögő baka és a kofa ronda batyuja mellett. Egyformák vagyunk... Én, Zsellér Péter parasztyerek, Ughy László, a tisztartó fia és ez a cigányasszony?...

Ezen kicsit gondolkodtam. Azt hiszem, Tamás bácsi a cigányokról nem szólt. Ezt megkérdem, ha visszamegyek.

– Kényeskedni azt tud az ilyen, de felelni nem, ha szegény ember szól hozzá – folytatta a kofa –, minket csak kutyának néznek...

– Ezeknek van jó dolguk – köpött a baka –, kijön az iskolából, aztán hadnagy lesz. Akkor aztán tud ordítani. Most meg kuka.

Nem tudom, mi lett volna, ha nem jön a kalauz. – Jegyeket kérem!

Erre csend lett. Csak a vonat kattogott, és a távirópóznák szaladtak fáradhatatlanul a réten, melynek fűvében jó lett volna eltemetni arcom. És egyedül lenni. Egyedül!

A katona csak ült, és konok nemtörődomséggel nézett ki az ablakon.

– Kérem a menetlevelet! – Elvesztettem.

– Akkor a következő állomáson leszállítom. Adja ide igazolványát.

– Mondom, hogy elvesztettem. A frontról jövök. A kádernél majd adnak másikat.

– Ismerem az ilyen meséket. Lógnak összevissza... A cigányasszony is beleszólt:

– Hagyja már szegényt. Magának könnyű itthon a papírt likasztani. A szegény katonát elbírja még a vonat...

– Igaza van – mondták többen. A kalauz tehetetlen volt.

– Mutassa a jegyét! – mordult a kofára.

– Csak ne kiabáljon. Így kell a szegény emberrel beszélni? Az uraknak kezét csókolom, nekünk meg, mint a marháknak? Itt lopják az időt, a mieink meg a fronton döglenek, és még ők kiabálnak. Hát nem mutatom! Tudja, nem mutatom. Vakuljon meg, aki mutatja.

Szája sarkában nyál úszkált, és visítózva rázta öklét.

– Megfizettem, de így nem lehet velünk beszélni! Majd én megmutatom...

A kalauz bevágta maga mögött az ajtót. Egy kis állomásra értünk.

– Vigyázzon! – mordult rám a kofa, és az ellenkező oldalon ledobálta piszkos batyuit. Már nem volt mérges. Ravasz elégedettség bujkált szemében, amikor lelépett.

– No, ennek se volt jegye – mondta valaki. – Aztán hogy szájalt!

– Volt valami igaza...

– Büdös cigány volt. Ez az igazság.

– Az is ember – mondta végül a katona, és felkelt, mintha a másik kocsiban lenne dolga. Többet nem láttam. Úgy látszik, mégis félt a kalauztól, és lelépett valamelyik állomáson.

Amikor magamhoz tértem, és jobban megnéztem az embereket, akkor láttam csak, hogy parasztember öt-hat ült a kocsiban, de ezek hallgattak. Csak a többi beszélt. Nagy csomagjaik voltak, Pestre mentek, és szidták a háborút...

Úgy szédültem le a vonatról. Ablakai töröttek voltak, vezetői tehetetlenek, és olyan ijedten üvöltött fel néha, mintha valami rém várná valamelyik állomáson.

A nyár melege játszva remegett a sínek felett. Megmostam arcom, kezem az állomás kútjánál, aztán kiráztam kabátom, mert így éreztem: piszkos vagyok.

Aztán elindultam hazafelé. Nem a kociúton mentem, mert akkor végig kellett volna menni a falun, hanem a dűlőúton, melyen nem járt senki. Egyedül akartam lenni.

A dombtetőn megálltam. Innen már látszott a falu. Az érő búzatáblák susogva hajladoztak körülöttem, az útszélről kék szemével rám nézett a szarkaláb virágja, mintha kérdezne valamit.

– Igen, most már megérkeztek – válaszoltam, és csak akkor éreztem meg, hogy végig az úton gondolatban a hintó mögött jártam, mely Kalamár Pétert vitte Ughy tisztartóék bolthajtásos, puha szőnyegű házába. A kerten át mentem haza. A kemence parazsa mellett valami leves pőfögött, és anyám nem tette le a főzőkanalat kezéből, amikor megőlelt.

– Látod... látod... most gyalog jöhettél...

– Gyalog! – és befordultam a sötét szobába, mert szólni sem tudtam többet.

– Gyere, egyél valamit.

– Nem kell semmi – és kimentem a kertbe, elfeküdtem a nagy almafa alá, mint a beteg kutya.

– Tartsa meg a főztjét – kavargott bennem a méreg, és úgy éreztem, az elmúlt évek megérkezési ebédjét anyám a hintónak főzte.

Később kiabált utánam. – Péter... Péterkém – és ijedt arccal járt fel s alá a kertben, de én hallgattam, és egyedül maradtam keserűségemmel.

Éjjel pedig az istállóban aludtam.

– Megvettem az ágyat, miért hálnál az istállóban? – könyörgött anyám.

– Csak! Korán akarok kelni, s az állatokat szeretném a nyáron én etetni...

– Megteheted, ha itt benn alszol is. Mit szólnak a népek? Nem azért taníttatunk drága pénzen...

Erre megint nem tudtam szólni. Egyedül lettem. Fogtam egy pokrócot, azt sem mondtam jó éjszakát, és kiléptem az udvarra. Hallottam még anyám mérges felcsattanását: – Hát csak eredj! Talán csak nem könyörgök egy ilyen taknyosnak...

Az istálló szalmaágyán elvackoltam. Néha dobbantak a lovak, csörrent egy lánc. A padláson zizegett a széna – talán görény mászkált rajta –, és szemem lassan fogta meg az állatok puha alakját.

Nem tudtam elaludni. A kakas már másodszor szólt az eperfán, é feljött a hold is. Amint forogtam, zsebemben gyűrődve ropogott valami. Odanyúltam és kivettem a kemény árkus papírt. A hold is odanézett. Kibontottam. “Zsellér Péter, harmadik osztályú tanuló. Jeles, jeles, jeles...” Kezem fáradtan mellemre esett a bizonyítvánnyal együtt, melyre nem volt kíváncsi senki...

Az apám se kérdezte, amikor megjött.

– Az állatokat Péter látja el – mondta dicsérve anyám. – Megteheti a dolga felől...

Ettől kezdve úgy éreztem, valami keserűség ülepedik meg bennem, mely eleinte fájt, később tompult, de megmaradt, és nem tudtam róla beszélni senkivel, mert mindenki úgy nézett rám, mint aki lemaradt tisztartóék hintójáról.

Kerültem mindenkit, bár apám már egy-két jó szót is szólt hozzám.

– Ne törd magad – mondta egyszer, amikor kaszálni akartam. Nem kívánja téled senki...

– Nem nehéz... – pedig majd elszakadt a derekam, és reggel mozdulni is alig tudtam.

A rétünket ez évben napszámosok vágták le. Én is kaszáltam egész nap, mégis megkéstünk, mert csupa öregember dolgozott, és a szénát napokig verte az eső. Ebben az időben az ebédeknél alig szóltunk egymáshoz valamit.

Egyik este kihallatszott az udvarra, amikor apám azt mondta:... mert kényeskedett ez a számár. Ha azt mondta, hogy paraszt, hát azt mondta. Igaza volt. De most nem ázna a szénánk...

Vasárnaponként kimentem a szőlőnkbe. Itt legalább egyedül voltam, és nem kellett látnom, amikor Kalamár Péter tisztartóékkal bemegy az oratóriumba.

– Te is ott ülhetnél – mondta az anyám ebéd közben.

– Ott. – És nem ettem többet.

A szőlőnkben volt egy kis pince. Felül egy szoba, alul a gádor és lent a hordók. Kinyitottam az ajtót. Besütött a nap. Leültem az öreg asztal mellé, és gondolataim vadul rohantak Tamás bácsihoz, tisztartóékhoz, Koltóy tanár úrhoz, Klárhoz, Kőris Vilihez, a cigányasszonyhoz, szüleimhez, de mindenütt ellökődtek, és nyugtalanul kerengtek a kifáradásig.

Egyszer beszólt valaki az ajtón.

– Aggyisten! Csak így egyedül?...

Cser Péter volt. Katonaruhában, puskával. Köpenye csak úgy a vállára dobva. Mellén öt vitézségi érem.

– Mit csinálsz, Péter? – Semmit.

Puskáját a falhoz támasztotta. Leült mellém, és nagy öklét az asztalra tette. Olyan füstszaga volt, mint a sátoros cigányoknak. Nyakán szalmatörmelék. Valamelyik kazalban

aludt az éjjel...

– Arról aztán ne essék szó, hogy találkoztunk... – és kezét az enyémre tette. Nem vettem el a kezem.

– Mondani sem kell! Majd csak vége lesz ennek a marhaságnak. Akkor aztán mi parancsolunk. A dolgozók.

Cser Péternek kinyílt a szeme.

– Nem hiába vagy iskolázott ember. Ezt szépen mondtad. Engem se egzecérozta senki... Igaz?

– Igaz. Az urak itthon vakaródnak, a nép meg pusztul. Ha mindenki hazajönne, nem lenne háború, mert a többi országok békét akarnak. – Úgy beszéltem, mint Tamás bácsi, és Cser Péter ámulva hallgatott.

– Öcsém se lehetnél, az igaz, de tanult ember vagy, hát szerbusz. – És kezét fogtuk.

– Engem nem látnak többet – mondta –, ötven töltenyem van... egy főhadnagyot már ledurrantottam a fronton. Mi nekem egy rongyos csöndér?

Ha nem mondott volna főhadnagyot, talán maradtam volna, de Koltóy jutott eszembe, és felkeltem, mert Cser Péter közelében úgy éreztem, hogy a nyitott ajtón egyszer csak belép Koltóy, és rám néz. Nem haragosan, ó, dehogy! Szelíden és csak ennyit mond: Péter!... – és ekkor semmivé válik minden körülöttem.

De azért Cser Péterrel máskor is találkoztam. Dohányt vittem neki és szalonnát. Egyszer lőttem a puskájával, és akkor erős lettem. Ha valaki még bánt, elkérem a puskáját...

Közben behordtuk a gabonát is. A cséplő felbúgott az udvaron, és én etettem. A nyár megerősített, a munka könnyen ment, és jó volt, mert akkor nem gondoltam semmire.

Nyelte a gép a kévét. Hadd jöjjön! De a kéveadogató megállt, és kinézett az utcára. Az üres dob nekiszaladva sípolt, amikor hátrafordultam. Az úton két csendőr ment, köztük megbilincselve Cser Péter – a barátom.

Ez a fizetség, hogy egy évig volt egyhuzamban a fronton. Öt érmet kapott. Aranyat is. Most viszik az urak kutyái.

– Cser Péter bőrében sem szeretnék lenni! – mondta a közös ebédnél valaki.

– Majd kiszabadul. Addig nem viszik a frontra...

– Eleget szenvedett szegény – mondtam –, egy évig elég volt neki. Öt medáliája is van. Nagy arany...

Karacsi Ferkó bácsi nevetve tette le a kanalát.

– Tréfás gyerek vagy te, Péter. Bagót evett ez a hitvány Cser gyerek, hogy ugráljon a szíve, aztán egy évig lámpát pucolt a kórházban, meg az őrmester úr disznait etette...

Nevetett mindenki.

Estére készen voltunk a csépléssel. Fáradt voltam nagyon, és vacsoravárás közben elaludtam az asztal mellett. Nem is alvás volt ez, mert éreztem a lámpa fényét, és hallottam minden szót a konyhából.

– Péter hol van? – kérdezte apám. – A szobában. Elaludt.

– Nem csodálom. Két ember helyett dolgozott. Holnap meg is mondom neki, hogy legyen vége ennek a tisztartógyerek-féle számárságnak. Mi is hibásak voltunk.

Ekkor már teljesen éber voltam, de a szemem zárva tartottam. – Nem engedett magán tiporni. Ilyen a természete...

– Akárcsak az apjái... – mondta anyám.

– Akár az enyém, akár a tied. Mégis csak ez a mi gyerekünk, nem a Tisztartó Laci. Látom, milyen magának való... Urat akartunk belőle nevelni és ostorozzuk, mert már annak érzi magát. Na hozd már azt a vacsorát!...

Szemem le volt hunyva, amikor beléptek a szobába.

– Ébredj, Péter! Itt a vacsora.

– Megmosom a kezem. – Kiléptem a konyhába, mert egy kicsit össze kellett szednem

magam. Anyám halkán mondta: – Kend is megmoshatná...

Mostuk a kezünket apámmal a kis teknőben, és kezünk néha összeért. A törülköző egyik végét én fogtam, a másikat apám. Utána előre akartam engedni, de apám kezét vállamra tette, és magával húzott: – Gyere te... te főispán!...

Különös csendben folyt a vacsora. A kis lámpa fénykarikája megint összefogott bennünket, és ebben a meleg fényben egyszerre úgy láttam a dolgokat, mint valaha régen. A gondolataim burka áttörött, a keserűséget elmosta valami meleg csörgedezés, ami az előbb indult el a mellemben. Most mégis valami üresség volt bennem, olyan, mintha egy fájó fogat húztak volna ki belőlem.

A helye vérzett még, de nem fájt. Jó volt ez az üresség! Vacsora után felkeltem, és ládamból elővettem bizonyítványom.

– Talán megnézi, édesapám?

Apám pipára gyújtott, és hosszan rám nézett. – Talán meg...

Hangosan felolvasta az egészet. Összehajtotta, és eltette a szekrénybe. Újra leült és azt mondta: – Most aztán mondd el még egyszer, hogy volt azzal a tisztartógyerekkel?

– Parancsolja, édesapám? – Nem. Csak, ha akarod... Csend lett.

Tisztartóék ágyában Kalmár Péter alszik. Én az istállóban. Az oratóriumból ő néz el az emberek feje felett, én a szőlőben bujkálok. A hintón ő utazik, én a cigánykofával. Valahol a gondolataim mélyén Klári is átsuhant, és amikor megálltam Lacinál, összemértem magam vele és – alul maradtam.

– Én voltam a hibás, édesapám. Felkeltem, és kimentem az istállóba. Másnaptól kezdve békesség volt a házban.

Búcsúkor pedig gyöngyöt vettem, köves gyűrűt és csontnyelű tükröt Erzsinek.

Este egyedül ült a padon. A kis csomagot ölébe tettem: – Laci küldi...

– Iszen nem is beszélsz vele...

– Mindenki azt hiszi. Csak te tudod most meg, hogy én azért sokszor találkoztam vele. De erről nem szabad beszélned. Mondd: Isten bizony!

– Isten bizony, nem beszélek. Nem izent semmit?

– Dehogynem. Csókoltat, de addig rá se nézz, amíg ő nem szól...

Mi lesz ebből megint? – ütődött fel bennem, de nem volt a kérdés sem keserű, sem nyugtalanító. Valahogy majd csak lesz. Ezen dől el, leszek-e ügyvéd.

Reggel felé azt álmodtam, hogy búcsú van megint. Bent vagyunk Lacival – mint tavaly – Erzsiek hűvös szobájában, s az asztal tele van gyönyörű, jó szagú körtével.

Amikor felébredtem, még a szagát is éreztem, olyan erős volt az álom... és a fejőszéken a fejem mellett ott illatozott egy szakajtó sárga-piros körte.

... de ekkor már az őszi bogár sírt a réten. A kukoricák titkosan susogtak estefelé; a tarlókon idei nyulak ültek kétlábra, ha valaki végigment a gyalogúton, és a hold széles arca ijedtre torzult esténként, mintha rémet látna az erdőben, amely felett elúszott.

Gyalog mentem le újra az állomásra. – Leviszlek, fiam, kocsin...

– Dolguk van a lovaknak, édesapám. Séta az egész.

A vonaton már nem kérte senki a jegyemet. Annyian voltunk, hogy a kalauz be sem tudott jönni. Főleg katonák. Az ablakok kitorve, a folyosókon csomag csomag hátán. Kormos, piszkos minden. Az emberek rekedtek, álmatlanok, ordítózik, vagy maguk elé meredtek.

Lassan ment a vonat, óriás késéssel. Hamar megállt, és úgy rángatózott az elindulásnál, mintha utolsó erejét szedné össze. Fáradt volt a vonat kihasznált mint az emberek. Talán, ha nem síneken jár, minden kocsija másfelé futott volna...

– Csakhogy jössz! – lelkendezett Tamás bácsi. – Nagy dolgok vannak készülöben. A párt készen áll a harcra. Csikár úr mondta, hogy a hadsereg már a miénk. Budapest már nem tűri

sokáig. A munkásságnak elég volt. Nemsokára üt az óra...

– S akkor?

– Átvesszük a hatalmat. Mi fogunk diktálni! A paraszt földet kap, a munkás magas fizetést. És békét kötünk mindenkivel. A fegyvereket beolvasztjuk, a katonaposztót kiosztjuk a népnek. Nem kell már katona az országnak!

– Az ellenségnek se lesz?

– Ellenség? Hol itt az ellenség? Mindenki hazamegy, és ha a tisztek, a grófok, meg a papok háborút akarnak, hát csak verekedjenek egymással. A népnek, fiam, nincs ellensége!

Az ős azonban minderről nem tudott semmit. Megjött, mint máskor. Szemerkélő eső szitált napokig, és olyan köd ült a városon, mintha történe alatta valami.

Közben a rémhírek nyúlós drótjai megakasztották az embereket. “Az olaszok áttörték a frontot. Tízezer ember az Isonzóba veszett.” “A németek visszavonultak.” “A franciák félmillió fekete harcost hoztak a gyarmatokról.” “Anglia azt üzeni, most még lehet békét kötni, de egy hét múlva már nem.”

Susogott a város. A villanyt már tízkor eloltották, és a sötétség mögött gomolyogtak ki nem mondott gondolatok, megnyíltak láthatatlan rések, és épültek utak, melyekről nem tudta senki, hogy hova vezetnek.

Talán még Csikár úr sem tudta...

V.

Egy reggel aztán megoldódott minden.

Tamás bácsi dobogva jött át szobájukon, kivágta ajtóm, és bekiáltott rekedt izgalommal:

– Forradalom!

Lassan felálltam az ablaktól. Tamás bácsi gomblyukában piros szalag. Arcán, szemében reszkető dicsőség.

– Forradalom!!!

Petőfi jutott eszembe, a Talpra magyar, a piros sapkások. Damjanich, Branyiszkó, Kossuth... Igen. Forradalom! Le a zsarnoksággal! Világszabadság!

Éljen a forradalom! – akartam mondani, de gondolataim közben megálltak, hallgatództak, mert a szívemben halálosan nagy volt a csend.

– Hallod? – intett Tamás bácsi a város felé.

Igen, hallottam. Zúgott a város, és a zúgás fölött egy géppuska kelepelt.

– Kire lönek?

– Mit tudom én? Lönek és pont. Forradalom van, nem érted, forradalom! Most megyek a tanácsba. Permanens üléseket tartunk... Az építési ügyeket én vettem kézbe... Nem jössz?

– Dehogynem. A gimnáziumig együtt mehetünk. – Csak nem akarsz iskolába menni?

– Mért?

Tamás bácsi megrázta a vállam. – Ember, hát nem érted: forradalom van! Az ország ropog, Európa ropog, és te iskolába akarsz menni?

De azért benéztem az iskolába is.

– Menjetek, fiaim, haza – mondta Harka tanár úr –, ez a sok marha összevissza lődöz...

Valami várakozás volt bennem. Azt hittem, hogy kibontott zászlókat látok majd. Valaki szónokol, és az emberek összecsókolják egymást.

Azt hittem, valahonnét csapatok jönnek. A nép, az új Magyarország katonái. Szól a zene, a kétféjú sást leverik a kaszánya homlokáról.

Hát leverni leverték, de a koronával együtt.

Szerettem volna tudni, ki most hát a főember, ha már nincs király, ki kormányoz, ki hozza meg Tamás bácsi és Csikár úr törvényeit, hogy boldog legyen minden ember? De nem tudott senki semmit.

Mindenütt tanácskoztak a Nemzeti Tanácsok. Fölesküdték az emberek ide, fölesküdték oda. A katonák, akik szökésért börtönben voltak, kiszabadultak, a rendőrökre nem hallgatott senki, a sok ember kérdezősködve járta az utcákat. Zúgott a város.

Az utcán csak egy csapat katonát láttam, akiket egy tiszthelyettes vezetett valahová. Fegyver nélkül voltak.

A sarkon valaki elordította magát: – Le a tisztekkel, le a gyilkosokkal?...

A tiszthelyettes rántott egyet a vállán, a katonák nevettek.

– Ki bántotta ezt a marhát? – mondta egy nagy bajuszú szakaszvezető jó hangosan. – Jött volna ki a frontra ordítózni... Úgy mentem haza, mint az alvajáró. Biztattam még magam. Ez nem forradalom. A forradalom jólétet hoz. Szabadságot. Földosztást... A kaszárnnyákból iskola lesz. Kórház. Ez a zűrzavar csak ma van. Holnap már rend lesz. Új egyenruhák, tiszta vonatok, és minden péküzlet tele lesz fehér kenyérrel. Holnap már minden másként lesz!

De, ha magamba néztem, a szívemben még nagyobb, még mélyebb, még hidegebb lett a csend...

Tamás bácsi késő este vetődött haza.

– A katonaság felesküdt a Nemzeti Tanácsra. A hadsereg jön haza. A fegyvert letettük. Most aztán jön az építkezés...

– Hol tettük le a fegyvert? – és Világos jutott eszembe.

– Butaságokat kérde! Mindenki ott, ahol volt...

– Az ellenség előtt?

– Azt most nem úgy kell gondolni. Béke van. Mi a fenének hozzák haza a fegyvereket? A katonák izgatottak. Még ellenünk fordítanak...

– Ellenünk? Ki ellen?

– A forradalmi kormány ellen. Mi lenne ennek a vége? A nemzetközi szervezetek hadsereget küldenének bennünket megvédeni, mert itt többet királyság nem lesz.

– Hát azoknak van hadseregük? Azok nem tették le a fegyvert?

– Szamár vagy, fiam! Mért tették volna le? Ki őrzi meg akkor a békét?...

Zúgott a fejem. Sok mindent nem értettem. Ablakomba ültem, átnéztem a holnapi leckét, de a szemem mindig a városra tévedt, mely felett őszi köd úszkált...

Néztem a várost, mely lassan elsüllyedt az estében. Ott most is tanácskoztak a magyar forradalom vezetői. Okos, nagy tudású emberek. Talán tanár is van köztük. Több nyelven beszélnek. Franciául, oroszul, csehül... Nem tudtam ugyan, minek kell ez a magyarok forradalmához, de Petőfi is beszélt franciául... Úgy látszik, a forradalomhoz ez szükséges.

Aztán hazagondoltam. Tudják-e otthon, hogy itt forradalom van? Tudják-e, hogy földosztás lesz? Ughy tisztartó úr talán sajnálja a sok szép földet, de hiszen marad még elég. Nem is az övé.

Éjjel arra ébredtem, hogy dörög. Ilyenkor? Hiszen ős van már. Ez megint valami nem jót jelent. Majd megnézem az álmoskönyvet.

A dörgés egyre tartott. Később száraz kopogás is hallatszott, mintha borsót pergetnének a teknőben. Ablakom vaksötét üvegje villant néha, aztán vörös fény lobogott fel rajta. Különös.

A nőta jutott eszembe: “Arra alá vörös az ég alja...”

Tamás bácsi nyitott be hozzám csendesen. Azt hitte, alszom. Az ablaknál összecsapta kezét: – Szent Isten! Ég a város! – és kirohant. Dermedten nyitottam ki ablakom. Emberi hang nem hallatszott, csak néha dördült fel valami, és a géppuska kelepelt szaggatottan, mintha valahonnét riasztó híreket kopogtatott volna egy öles karú morzegép.

Lángot nem láttam, csak fojtott, véres derengést a város fölött, melynek arcát nem lehetett látni, de úgy éreztem, vonaglik a sötétségben.

Nem aludtam reggelig. Tamás bácsi hajnalban rohant haza. – Nem mondtam? Hazahozták a fegyvereket! De majd csúnya világ lesz itt. Csikár úr telefonált Pestre... A Tanács segítséget küld. Majd lesz itt rend. Tengerészeket küldenek...

– Tengerészeket?
– Igen. Tengerésszázadokat. Pesten is azok állították helyre a rendet. Csupa intelligens ember... Nem olyan paraszt, mint ezek.

Nem szóltam. Ez a szó mindig megütött. Hát mindent a parasztok tesznek?

Reggelre csend lett. Égett üszökszag szállt a levegőben. Könyveimet hónom alá csaptam, és elmentem a gimnázium felé, hátha lesz tanítás...

De nem jutottam el odáig.

A főutcán alig lehetett menni. Csupa törmelék minden. Az üzletek redőnyei felgömbölyve, vastag üvegjeik pozdorjában. Az úton ruhák, kalapok, bőrök... Sok helyen még füst gomolygott.

A tűzoltókocsi bűgva jött, és hamar eloltotta a lappangó tüzeket, melyek egy-egy kifosztott üzlethelyiségben égtek.

Egy baka részegen kurjongatva ment végig az utcán, nyakában szép boa.

A bakát megfoglák. Disznó! Gazember. A kárvallott kereskedők leköpték. Két rendőr hátracsavarta kezét, és ellökődtek a kapitányság felé.

Ez az egyetlen ember volt, aki azért az éjszakáért börtönbe került. Szinte sajnáltam a bakát. De hova lettek a többiek?

Majd jönnek a tengerészek. Majd azok... Mindenki erről beszélt.

Az egyik kapu alatt csoportosultak az emberek.

– Úgy kellett! Minek ment oda, ahol lőnek! – mondta valaki.

– Olyan fiatal...

– Három kitüntetése van. A fején ment be.

– Félre, emberek! A rendőrség...

A széles vállú rendőrtiszt mellett én is odamentem. Azt hitték, talán hozzá tartozom.

Egy katona feküdt a földön. Mellén vitézségi érmek szalagja. Gallérján a csillagoknak csak a helye, de a cernák még ott vannak a paroliban...

Ó Istenem!

... ülök a vadkörtefa alatt. Felhúztam térdeimet, mert elzsibbadt a lábam. Az árnyék már itt hagyott, és az égő nap alatt zizegve zsugorodtak a rendek, én mégis hűvösséget érzek. Annak a kapualjnak a hűvösségét. Szívem most is rekedten dobban, mint akkor. És a szám íze könnyesen keserű. Látom a poros tábori sapkát, a leszakított csillagok helyét, görcsösre meredt kezét, véres csíkot a halántékról a fülbe, a félig nyitott szemeket, melyekben csillog még valami, mintha sírt volna.

Összefonom a kezem most is a mellemen, hogy fel ne kiáltsak, szinte magam átölelve.

Ó, Istenem, miért nem ment haza, miért nem ment haza!?

... ülök a vadkörtefa alatt, és tisztán látom az én szegény, sánta halott hadnagyom.

... Kifordultam a kapu alól. Arcomon megfeszült valami. Szememet két ököllel megtörültem. Szám ferde lett, megbotlottam egy vasrúdban, és émelygő, síró kétségbeesésemben szerettem volna, ha valaki ököllel vág az arcomba, hogy fájjon hát nekem is valamim a szívem körül...

– Tessék, fiatalúr, virág! Néztem a virágokat.

– Ezt tessék! Őszirózsa. Ez a forradalom virága. A katonák ezt adták a tiszturaknak... amikor hazamentek. Őszirózsát tessék!... Amikor kinyitottam szobám ajtaját, ablakom rám nézett, kis kályhám pattant egyet, a négy fehér fal közrefogott. Leültem a székbe összezsugorodtam, és halálosan fáradtnak éreztem magam mögött az utat, ahonnét visszatértem.

Éreztem, hogy ez a négy fal az enyém s ami benne van. Éreztem, hogy régi kis csizmáim újra fel kell húznom. Koltóy is mögém állt. Laci mellém. Mintha látni kezdeném magam, és tudnám, ki vagyok.

Ott ért még az este is. Lábadozó, gyenge voltam, de a sötétség nem tudott akkora lenni az őszi estében, hogy tisztán, világosan ne láttam volna utamat.

A szívemben pedig megmelegedett, és beszélni kezdett a csend.

... megjöttek a tengerészek! – újságolta másnap Tamás bácsi, de én nem szóltam semmit.

– Hallod? Megjöttek...

– Ideje volt... – mondtam, és bementem a szobámba. Lassan télbe ért az ősz. Újra jártunk már iskolába, de amint fogytak a napok, úgy nőtt a nyugtalanság és a homály. Hosszúak voltak az éjszakák, rövidek, ködösek a nappalok.

Sinkó tanácsos úr ma is a legnagyobb úr a városban, aki a városnál dolgozó hadifoglyokat lecsukatta, mikor zúgolódni kezdtek, mert kevés húst kaptak.

A forradalom napján ő volt, aki nyíltan megmondta, hogy most már vége a lopásoknak a városházán, mert a nép vette kezébe a dolgot, és ő a nép szolgálja. Eddig nem lehetett ezt megmondani, mert koncra éhes szolgák vették körül, de most megmondja.

Utána Csikár úr beszélt. Rámutatott Sinkóra: – ő a mi emberünk. A ti emberetek. Én mondom!...

Nagy volt az éljen, és Sinkó tanácsos úr finoman meghajtotta a fejét.

– Látszik rajta, hogy úriember – mondta egy kofa, és elhajtotta a darazsakat a szőlőről.

Nem mindenki érezte magát bűnösnek az urak közül, így mindenki láthatta, kik voltak a nép zsarnokai. A kereskedők vörös jelvénnel igazolták, hogy ők a nép hívei, és volt kirakat, ahol minden piros volt, mint Popper úrnál, aki különben a Tanács tagja, a Ruházkodási Bizottság elnöke, és szép szőlője, emeletes présháza van itt, nem messze tőlünk.

Az összetört kirakatokat már kijavították, és karabélyos tengerészek járták éjjel a várost.

– Most aztán pisszenni sem mernek! – mondta Tamás bácsi. – Kik?

– A zsarnokok. Akik fegyvert adtak a katonáknak, hogy kirabolják a várost. Azt hiszed, az csak úgy magától volt? Fenét! Kicsinált dolog volt. Csikár úr mondta. A népet akarják megijeszteni... Tisztek vezették a katonákat... Egy ott is hagyta a fogát...

Bementem a szobámba. Minek szóltam volna? Tamás bácsival most nem lehet beszélni. Lenéztem a városra, mely sötét volt, és utcáin tengerészek járnak. Egy helyen derengett csak világosság. A város közepe táján. Ott van a nagy kávéház. Azt mondják, minden este szól a zene, ismeretlen indulókat húz a cigány virradatig.

A tengerészek mulatnak.

– Hadd mulassanak! – mondta Tamás bácsi –, a pénznek forogni kell, és a nép megfizeti az ő embereit. Ötven koronát kapnak naponta. Eleget szenvedtek a háború alatt a hadihajókon. Éhbérért. Kitombolják magukat.

Egyik reggel apámék jöttek be.

– Hogy vagy, Péter, ebben a bolond világban?

– Várom a karácsonyt. Otthon mi újság?

– Semmi – legyintett –, elvitték a gabonát a tányérsapkások.

– Igen – mondta Tamás bácsi –, a tengerészek rekviráltak. Adjon valamit a falu a városnak. A háború alatt is csak a város éhezett. A falu meg torkig volt.

– A magáéval, mester uram. A magáéval...

– Az nem úgy van – pattogott Tamás bácsi –, a város adta a ruhát, cipőt, szerszámot, mindent.

– Megfizettünk érte, nem rekviráltunk... – De mi nem is dugtuk el a portékát...

– Csak míg az ára felment...

– Hiába, gazduram... – mosolyodott el Tamás bácsi fölényesen –, ebbe bele kell nyugodni. Most a városi nép az első.

– Ez igazság! – mondta apám. – A fronton a falu volt az első. Itthon meg a város... Tőlünk elvették a fegyvert, és most bennünket fenyegetnek vele pesti verklislegények.

– A tengerészeket gondolja, gazduram?

– Az is van köztük. De a többség késdobáló volt, meg börtöntöltelék...

– Rágalom!

– Nem én mondom. Puska Nándi, a falubeli asztalos, tengerész volt. Igazi. Négy évig. Egyet megismert köztük. Az mondta neki. Azért ne haragudjon, mester uram. Mi azok vagyunk, akik voltunk. A gyerekért karácsony előtt még legyűvők.

Sokáig néztem a szekér után. Fáztam. Jó lett volna most a puha kasba beleülni, és hazamenni.

– Arról ne beszélj senkinek, amit apád mondott. Majd utána nézek a dolognak – mondta Tamás bácsi.

Kinek mondtam volna? Nem volt már senkim.

Az iskolában is egyedül maradtam. Nem tudom, az a két év tette-e, amivel idősebb voltam, de alig értett meg valaki. Kriszta szájaskodott tízpercekben, apjától hallotta a híreket. Pesten már felállították a forradalmi ezredeket. Az első katonavonatok már el is mentek a románok ellen.

– Hová?

– A románok ellen. Erdélyt már megszállták. – Régen nem beszéltem Krisztával. Oda álltam eléje.

– Miket beszélsz?

Kriszta végigmért. – Verekedni akarsz? Én nem verekszem veled; de ha tudni akarod, nem csak Erdély van megszállva. A szerbek már Pécsen vannak, a csehek meg a Dunáig elfoglaltak mindent. Tán aludtál eddig?...

Sokan nevettek. – Az ivánfai dűlőkbe nem jár újság...

– Majd kimennek – mondtam.

– Ha akarnak. Mert ők az urak, mert náluk van a fegyver. Ekkor csengettek, és én helyemre ballagtam. Jól emlékszem erre az órára, mert abban az évben akkor esett le az első hó. Mindenki kinézett az ablakon, én is arra fordítottam a fejem. Puhán szállongtak nagy, fehér pelyhek.

– Most ők az urak, mert náluk van a fegyver – zsongott a fülemben.

– De hát mi mért tettük le? Ki parancsolta? Hiszen mi békét akarunk!

Az utcák hangja eltompult, fehér lett minden, és csendesen lehetett menni, mint tisztartóék hosszú, piros szőnyegén. Ebédnél egy ideig csend volt.

– Tamás bácsi, a szerbek nem tették le a fegyvert? Rám nézett: – Hát, úgy félig-meddig...

– A románok, csehek... a többiek?...

– Mit akarsz? Mért tették volna le?

– A békéért. – Tamás bácsi mondta. Ők is békét akartak. Kínálták. Csikár úrnak megmondták a központban...

– Csak elkéstünk. Mondtam én mindig. Most már késő. Előbb kellett volna.

– Hát az egész világon csak mi tettük le a fegyvert?

Tamás bácsi mérgesen nézett rám: – Mit kiabálsz? Talán én vagyok az oka? Egyelőre csak mi, de majd leteszik a többiek is...

Felkeltem az asztaltól. A szobám körülfogott. Ablakom előtt hullt a hó, és nem látszott a város, melyre pesti tengerészek vigyáznak.

Akkor este ablakom vak lett. És szóval. Nem látott semmit, és nem mondott semmit. Csak magamban őrlődtem, és kérdéseimre nem felelt senki.

Reggelre pedig kirabolták a Megyei Takarékpénztárt.

– Magam láttam – mondta Tamás bácsi –, Csikár úr szerint nem lehetetlen, hogy az ellenforradalom emberei... Gumikesztyűvel dolgoztak. Nyom nem maradt.

– Ki tehette? – sopánkodtak az emberek, és jelentősen néztek egymásra, mert ekkor már mindenki tudta, hogy a “tengerészek” értenek az ilyesmihez. De ki mert volna szólni?

A kávéházba már csak ők jártak, a kurtára nyírt hajú pesti lányok, akik leutaztak a tengerészek után, és itt is maradtak.

– Jó nők vannak köztük – mondta Kriszta –, de rájuk se lehet nézni, mert a tengerészeknél könnyen áll a kés. Remek pofák!... Reggel, amikor iskolába mentem, Klárit láttam. Egy fiúval ment előttem. Egymásnak voltak dölve, úgy mentek. Nem Laci volt. A sarkon megálltak. El kellett mennem mellettük. Köszöntem.

– Jó reggelt, Péter!

Mentem tovább. Szerettem volna haragudni Klárira, de nem fájt semmi, és nem is haragudtam. Klári rettenetesen messze volt tőlem, és mintha évek múltak volna el azóta. Amikor visszagondoltam rá, nem is ő jutott eszembe, hanem Laci.

Tízpercen belül kinéztem az emeleti ablakon. A fenyők csúcsa odáig ért, és nekem az a tábori lap jutott eszembe, melyet apám írt a Kárpátokból. A lapnak gyantaszaga volt.

El akartam fordulni, de a szemem Lacin akadt meg, aki egy tengerésszel beszélgetett a gimnázium kapujában. A tengerész magyarázott valamit, Laci zavartan kapkodott. Mozdulataikból azt vettem ki, hogy – nem.

A tengerész háttal volt felém, és az utca túlsó oldalán várakoztak rá még páran. Kiáltottak valamit, mire ez is közibük lépett. Amikor elfordultak a saroknál, Laci nekiiramodott, és rohant az épület felé.

Milyen jó lenne, ha most beszélnék vele. Megmondanám, kik ezek. Kerülje őket.

Ekkor kivágódott az ajtó. Laci úgy esett be. Arcán halálos félelem. Nem értettem. Bántani akarják? Fellobbant bennem valami a régiből. Elkaptam két karját: – Mi baj, Laci? Ne félj!

– Nem fé... lek, Péter – kapkodott levegő után. – De te vigyázz! Az az ember keresett..

A hideg megsimogatta a hátam. A fenyők csúcsán fagyos szél dudorászott, és a hó peregre hullt alá. Az az ember! A fiúk már bejöttek, körülálltak. Azt hitték, verekedtünk. De mi csak álltunk, és mögöttünk óriássá nőtt a rémület.

Köris Vili keresett! A “Késes”! Batla főfelügyelő hangját hallom: “Nem mondom, hogy nem tenné-e el láb alól.” Összehúztam magam a padban, mint a csiga.

Szólni kellene valakinek. De kinek? Ki nem fél ezektől? Ha Koltóy tanár úr itthon lenne... de ő még nem jött haza. Apám messze.

Visszanéztem Lacira. Melegen nézett rám, simogatón, féltve.

Ekkor egy pillanatra elállt mellőlem a rémület. Csak Lacit láttam, akit elvesztettem, és a magam hitványságát, amikor megbántottam. Most láttam csak, hogy akkor a hibás egyedül én voltam, s mindent, mindent magamnak köszönhetek.

Jó volt ez a beismerés. Könnyű lettem utána, mintha sírtam volna, de azután újra az az ember jutott az eszembe, akit rendőrkézre adtam, s aki most keresett.

Vége volt az előadásnak. Hova menjek? Talán itt vár a kapuban?...

Laci mellém ült. – Majd én előre megyek, – mondta, de nem mozdultunk.

– Honnét tudja a nevemet?...

– Nevedet nem mondta, csak azt, hogy nem ismerem-e egy gimnazistát, aki a háború alatt egy szökevényt fogott. Egy veszedelmes betörőt... Gondolhatod, majd összerogytam az ijedelemtől, mert eszembe jutott minden... Azt mondta, hogy az ilyesmit biztosan elmeséli egymásnak a gyerekek. Nem hallottam-e róla?

– Nem, nem hallottam...

– Az egyik detektív a bátyám, aki segített annak a srácnak – mondta –, itt van most szabadságon. Megszerette a fiút, elvinné moziba és cukrászdába...

– Nem, nem hallottam ilyen esetet...

A többiek a túlsó oldalon álltak. Kőris Vili barátai.

– Kőris Vili tanár lesz – nevetett az egyik –, már a polgárban is voltunk, meg a kereskedelmiben is.

– Vili, a jó atya, talán törvénytelen gyerekét keresi... Gyere már, Vili!

– Így tudtam meg, hogy biztosan ő volt. De téged talán meg sem ismerne.

– Megismerne!

– Legjobb lenne, ha hazamennél Bartalra.

A pedellus söpörni kezdett, ki kellett mennünk. Az utca. üres.

– Elkísérlek, Péter.

Arcába néztem, és megint elfeledtem a veszedelmet. De elpirult, mert megérezte, hogy mire gondoltam.

– Köszönöm, Laci. Te jó vagy. Nem haragszol?

– Olyan régen volt már, Péter...

Csak néztem az összetaposott havat lábunk körül. Akadozva jött fel bennem a szó: – Megbocsájtasz?

Laci arca félénk lett és tanácstalan, mint a nehéz feleléseknél.

– Hagyd már, Péter. Én még másra se tudok sokáig haragudni. Téged meg mindig szerettelek – megfogta a kezem –, de most már menjünk.

Mentünk. Laci belesett mindig a következő utcába, bennem pedig minden félelem fölött, szétömlött valami megtalált jó.

– Istenem, mikor tudok én ilyen lenni?

Már látszott a házunk. A veszedelem egyelőre elsimult. – Köszönöm, Laci, és soha nem felejttem el...

– Holnap eljövök. Majd sokat mesélek. Te, Péter, hogy ez a Kalamár mekkora marha...

... ülök a vadkörtefa alatt. Az előbb idejött Trombitás Miska a lovakért. Miska nálunk szolgál, de az asztalnál eszik. Apja elesett még tizennégyben. Csak akkor vettem észre, amikor már elzörgött a szekér. Néztem utána. Amikor a fordulónál eltűnt, hűvös lett egyszerre körülöttem. A búzatábla sarka emeletesre nőtt, ablakok lettek rajta, és Laci intett vissza, mielőtt elfordulna a havas utcán.

... Napokig nem mentem iskolába. Nem jól érzem magam mondtam, és megmutattam a lázmérőt, mely harminckilenc fokot mutatott. A hőmérőt gyufával ugrattam harminckilencre. Erre Laci tanított meg. Tamás bácsi megfogta a fejem: Tüzel... – mondta –, csak ne törd magad.

– A gimnázium is más lesz ezután. Nem engedjük nyúzni a fiatalságot, és ti is beleszólhattok a tanításba. Bizalmiak lesznek köztetek.

– És az igazgató úr mit szól hozzá?

– Annak, fiam, kevés szava lesz. Ósdi ember. Az a Gyenge! Az a jövő embere. Koponya! Csikár úr megölelte tegnap, amikor előadta terveit. Kriszta titkár úr tapsolt.

– Az ügyvéd?

– Az. Ismered?

– A fiát. Szájhős és alattomos.

– Azt nem tudom, de az apja hatalmas ember.

Sokat voltam egyedül, sokat gondolkoztam.

Titkos szálakat bogoztam, melyek Csikár urat, Gyenge tanár urat, Kriszta ügyvédet, Popper ruhakereskedőt és Kőris Vilit összekötötték.

Laci délutánonként eljött. Egyszer könyvet is hozott.

– Mutasd meg, Péter, ezt a példát. Kalamárt nem értem meg. Attól kezdve megint együtt tanultunk. Csak már iskolába mehettem volna.

Egyszer azt mondja Laci: – No, Péter, Kalamárral végeztem. Megírtam haza, hogy kibékültünk.

– Tudták otthon?

– Első mérgemben megírtam, hogy összevesztünk.

– Azt is, hogy mért?

– Fenét. Apám még össze is szidott. Szeretett téged... Azt mondta, hogy neki más dolga van, mint az ilyen csirkepörök. Most aztán a régi lesz minden. Jó lesz, Péter?

Csak intettem. Mit szoltam volna. A régi utat éreztem lábaim alatt, és amíg a példát magyaráztam, átöltem Laci vállát.

A hó világított odakünt, de szobámban pirosolni kezdett kályhám két szeme, és a sarkokban már este volt.

– Jársz még Kláriékhoz? Nem azért kérdelem, mert tudd meg, Laci, nekem te vagy az első a világon – de egy idegen fiúval láttam...

Sötét volt már. Agyamon ültünk egymásra dőlve, és Laci, fejét az arcomhoz hajtotta. Világosan talán nem tette volna, de a sötétben igazak és jók voltak a nagy szavak.

– Nekem is te vagy, Péter, egyetlen barátom. És hidd el, bolondság volt. Azóta már a tizedik van neki. Ha szoltál volna, oda se megyek, meg Erzsike se... Pedig Erzsike szeretem.

– Sose hazudok neked, Laci. Erzsike csak a szomszédunk, semmi más.

– Ha ezt tudom, búcsúkor küldtem volna neki valamit.

– Küldtél, Laci!

– Én?

– Nem. Én. De azt mondtam neki, te küldted.

Csend lett. Puha, meleg csend. Künt hideg volt, és Kőrös Vili leskelődött utánam, de én nem éreztem mást, mint Laci leheletét, mely megsimogatta arcom, mint a jóság meleg szárnya.

– Sorkatonaság jön, – mondta Tamás bácsi. – A tengerészek bevonulnak. Pesten van rájuk szükség. A kommunisták mozgolódnak, de arra még mi nem vagyunk érettek. Csikár úr mondta...

Törődöm én vele, hogy mit mondott Csikár úr. Elmegy Kőrös Vili!...

Este már tiszta volt a város. Különvonatot kaptak. Csupa másodosztályú kocsit.

Pár nap mentünk még iskolába. Gyenge tanár úr egyik nap megmagyarázta a forradalom lényegét.

– Mi, fiatalok, mind forradalmárok vagyunk – mondta –, akiknek szűk a vaskalap, unalmas a régi út. Új utakat keresünk! Az országhatárok ma szűkek, egy nép lesz egész Európa. A háborút eltöröljük és a népek az internacionalizmusban ölelkeznek össze. A felvilágosodottságban, a tudásban és a szabadságban. Aki ezt meg nem érti – elveszett.

A téllal megnőtt a hó is.

Egyik reggelen aztán házunk előtt csengetett tisztartóék szánja. Laci már a szánon ült. Tamás bácsi kijött velem, de már nem segített betakaródnál, mint tavaly. Csak a bundákat nézte meg.

– Jó anyag! Ilyen kellene a szegény embernek is.

Elfutott a méreg. – Majd szereznek nekik a tengerészek, Tamás bácsi... Mehetünk, Laci!

Tamás bácsi válaszával együtt a parton maradt.

Másnap este pedig megdobbant alattam az öblös kapualja. Végigmentem a csendes szőnyegen. Ughy tisztartó ott pipázott a hall lámpája mellett. Amikor rám nézett, nem tudtam levanni róla szememet. Összecsuksa az újságot.

– Megjöttél, Péter?
 – Megjöttem, Tisztartó Úr!
 Kívül sötét este volt. Hideg. Itt nem változott semmi. Mintha tegnap mentem volna el. Csend van.
 – Ne veszítsétek el egymást, fiam, abban a félbolond városban!...
 – Hogy vagy, Péter? Valamit ki kell eszelnem.
 Karácsony este nálunk is volt karácsonyfa. Egész délután azzal játszottam. Szépen feldíszítettem. Cukor ugyan kevés volt, de sok csillogó holmi annál több.
 Bözse néni látta, amikor a fát hozták. Egy óra múlva már áthajszolta a kíváncsiság.
 – Ügyes gyerek vagy, Péter.
 – Lassan megy, Bözse néni. Inkább asszonymunka ez. Átküldhetné Erzsit segíteni...
 – Ügyes is, meg huncut is, de azért átküldöm a lányom. Erzsi tétován akasztotta a díszeket. Rám nézett néha, de nem kérdett semmit.
 – Estére Laci lesz nálunk – mondtam.
 Keze megrezzent.
 – Mi meg csak úgy magunk leszünk. Kártyázunk dióra, édesanyámmal. Ketten...
 – Van annál szebb játék is – mondtam –, de ahhoz hárman kellene. Két fiú és egy lány... de te anyáddal kártyázol, talán át se engedne.
 – Te meg tudod csinálni, Péter, ha akarod...
 – Utána elmennénk éjféli misére. Lacival nyolcra jövünk ide. – Nyolcra – mondta halkan.
 Ekkor már odakünt árnyék hullott a fehér hóra. A téli délutánból alkonyat lett. Láncos óránk elütötte a négyet.
 Erzsi sietve akasztotta a díszeket. Lopva néha az órára nézett. – Elmennék, Péter. Már fél öt van. Fel is kellene öltözni. Mégis csak karácsony este van...

... Laci már hét órakor megbökött: – Nem mennénk?
 Odakünt hordta a szél a havat. A tisztartóház kéményén jajgatva forgott a szélkakas, és üres volt az utca, csendes, mert a kutyákat is beengedték a tűzhely mellé.
 A házak ablakszemei vörös hunyorgással nézték az estét, és könnyeztek a hótól, mely végigfolyt arcukon.
 – Oda nézz!
 Laci bemutatott egy ablakon. A függöny tenyérynyi nyílásán jól be lehetett nézni. Csak a kemence nagy, tüzes szeme világított a szobában, és úgy éreztem, szinte megéget. Fülemben pattogni kezdett valami, combjaim meghúzódtak és száraz lett a torkom.
 Valami ősi tüzet lobbantott fel bennem az a tompa fény, melynek tétova világosságában ketten ültek az ágy szélén. Az asszonynak ingéből kibuggyant fehér melle. A férfi ráhajolt...
 A kemencében aztán megroskadt a tűz, és mi kint egyedül maradtunk. Tomboló képzeletünket elkapta a szél, és csak álltunk, várva valaminek a végét.
 – Fene azt a tüzet! – mondta Laci rekedten. – Még éghetett volna egy kicsit...
 De még otthon is tüzes volt az arcunk.
 – Egészséges, jó színetek van. Lacika sohase szokott ilyen piros lenni...
 – Hideg van kint – Zsellér bácsi –, kicsípett.
 – Emlékszel még Erzsire? – kérdeztem később. – Ő segítette díszíteni a karácsonyfát. Hívtam, hogy jöjjön át, de nem tudom, elengedi-e az anyja.
 – Mihozzánk? – mondta apám. – Mihozzánk? Mért ne engedné?
 – Édesapám nem megy át?
 – Mért ne mennék, ha már az öregeknek kell még lányt is hozni a házhoz. Micsoda legény vagy te, Péter...
 – Nem hagyhatom Lacit... Apám nevetve kiment. Később csattant a konyhaajtó.

– No, itt van az öreg is, meg a fiatal is. Válasszatok!

Bözse néni is átjött, de aztán magunk maradtunk. Az öregek csendesen beszélgettek a konyhán, mi pedig ültünk a fényes hátú tölgyasztalnál.

Kártyáztunk, de nem figyeltünk a játékra, mert valami mézédés vágy borzongott közöttünk.

Erzsi fehér ingéből úgy nőtt ki a feje, mint egy szép virág. Nyakán a búcsúi gyöngysor, ujján a zöld köves gyűrű.

Laci mellette ült a padon, és válluk összeért. Én pedig akárhova néztem, nem láttam mást, mint azt a tüzet ott az ablakon túl, és hamvas derengésében azt az asszonyt.

Cukrot szedtem le a karácsonyfáról. Amint elléptem az asztaltól, Laciék már egyedül maradtak. Erzsi gyűrűs kezét Laci elé tette. Ránézett és a zöld kő csillogni kezdett.

– Köszönöm a búcsúfiát, Lacika.

Már háromszor körüljártam a fát. Babráltam az ágain. Leejtettem a gyufát, felvettem, újra leejtettem, de ezek csak ültek, néztek a lámpába, és talán maguk sem tudták, hogy arcuk csendesen összeért...

... Másnap már én ültem az oratóriumban Kalamár helyén. Laci télikabátja kicsit nyitva volt, és zsebében Erzsi gorombahímzésű kis kendője.

... nem akart végeszakadni a télnek. Szánon mentünk vissza is a városba, mely úgy jött felénk a ködből, mint valami baj, melyet nem lehet elkerülni.

Amint beértünk, összehúztam magam, mert nem lehet tudni, nem keres-e még Kőris Vili, aki tengerész lett.

Tamás bácsi nem jött ki elém az utcára. A szomszédok se álltak ki az ajtóba, mint máskor, és éreztem, hogy ebben az egész kis utcában egyedül vagyok.

Éreztem, hogy a szán után gonosz gondolatok gomolyognak. Talán nem is arra vágytak, hogy valaha ilyen szánon üljenek, hanem arra, hogy rongyosan, fagyosan, gyalog járjak én is.

Az új esztendő nem hozott semmi jót. A vonatokon egy ablakot be nem csináltak, a szemet és fát jegyre adták most is, a külvárosok szegény munkássága ököllel fenyegette meg a városházát, hol pedig Sinkó tanácsos úr, a nép szolgálja volt az úr.

Komoran, ijedten, fenyegetődzve vagy elbújva éltek az emberek. Csak Popper úr mosolygott rengő tokájával a boltajtóban, és Gyenge tanár úr járt olyan átszellemült arccal, mint akiben állandóan fogannak fáklyás, nagy gondolatok.

Az igazgató úr hosszú, fekete bajusza lekonyult, és azt mondták a fiúk, hogy a vakáció alatt Harka tanár úrral az erdőre jártak fát vágni.

A városban pedig mind több lett a katona. Ezek már zsoldosok voltak. Oldalukon revolvertáska. Falusi ember alig volt köztük. A kaszárnnyában civilek is parancsoltak. Ezek voltak a bizalmiak.

Tamás bácsi most már sűrűbben maradt odahaza esténként. – Az én nyakamra ne ültessenek senkit! – dohogta. – Mindenféle taknyos mérnök akar nálamnál többet tudni. Én igazi munkás vagyok: a nép embere.

Jön a tavasz, megindulnak az építkezések, most már nem kell az öreg Potvocsek... Gazember ez a Popper is végig-hosszat. Nemhiába volt becsukva a háború alatt két évig...

– Az a gazdag ember?

– Miből gazdag? A papírbakancsokból! Akkor kellett volna felhúzni az első fára!

A tavasz megjött, de az építkezések nem indultak meg. Kenyér szűken volt. Tanácsok és Szervezetek nőttek minden villanyoszlop alatt. Szidták a mágnásokat, akik külföldre hordták a pénzt, a papokat, akik félrevezették a népet, és szeretőt tartottak, a tiszteket, akik ellenforradalmat szerveznek és a parasztot, aki eldugja a búzát.

– Kötelet nekik! – ordították az emberek, és hazamentek még éhesebben, még

dühösebben.

A piac üres volt. A falusi ember nehezen indult el hazulról, mert portékájáért fehér pénzt kapott, melyet mostanában nyomtak, de ha venni akart valamit, a régi kék pénzt követelték tőle.

– Éheztetni akar bennünket a falu – rázták öklüket –, de majd kimegyünk érte! Eljön még a mi időnk!

Most már éjszakánként egészen halott volt a város. A közepéről kiinduló remegés már áterjedt a jobb munkáscsaládokra is.

Egymástól is féltek az emberek. Éjjel néha lövések koppantak messze valahol.

– A bolsevikiek gyakorlatoznak – mondta Tamás bácsi. – Ezek a marhák meg csak nézik. Fialat mérnök kellett nekik... Én már öreg vagyok. Hát majd lássák... Sír itt még az is, aki sose sírt életében. Csupa csirkefogónál van a fegyver. A becsületes munkásság rég letette, és ez volt a baj.

– Békét akartak, Tamás bácsi. Az öreg gyanakodva nézett rám.

– Azért még megtarthatták volna a fegyvert. Nem igaz? Ezt mondtam én mindig. Ha fegyver van az embernél, másként beszélnek még a békéről is. Most aztán van a puska, meg kézigránát? Nem is jó rágondolni.

Hallgattunk...

... Laci minden délután nálam volt. A március már ránk lehelt a szőlők felől, de ez a tavasz mégis mintha burokban lett volna. Amikor a leckével végeztünk, sietve kísértem Lacit haza, hogy még sötét előtt otthon legyenek.

Kinyírt tarkójú, barkós idegen emberek hangoskodtak kis csoportok között.

– Csak ez segít már, emberek! Csak a proletárdiktatúra! Akkor hallottam ezt a szót először.

– Teljes egyenlőség, vagyonfelosztás, proletárhadsereg, a dolgozók uralkodása! Aki here: az pusztuljon!

– Nem nagyon sietnek pusztulni – mondta valaki –, van még elég.

– Majd segítünk nekik.

Csendes fahangon mondta ezt egy oroszsapkás ember, mégis mindenki odanézett. Én is.

Hosszú fejű, sápadt arcú ember volt. Szemei, mint a jég, mégis valami ugrásra kész indulat lobogott bennük. Valami kegyetlen megszálltság. Nem nézett senkire, amikor beszélt.

– A proletariátus győzni fog az egész világon. De ehhez erősnek kell lenni. Gondoljatok éhező gyermekeitekre, megrokkant apáitokra, megbecstelenített asszonyaitokra...

– Az én feleségemről ugyan ne mondjon ilyet!... Ez nem Oroszország! – mondta egy kis fekete ember, de a tányérsapkás meg sem hallotta.

– ... ezért fizetni kell. Vérrel. Húztatok-e fel egyetlen embert is ebben a városban? Megforgattatok-e egyetlen népbolondító papban a kést? Hány aranycsillagos fenevadat állítottatok a fal mellé?... Egyet se! Márpedig ezzel kell kezdeni. Ezekkel a kutyaikkal kell megrágyázni a vetéseket, mert amíg ezek lélegzenek, nem lesz proletárboldogság ezen a földön. Ha féltek, magatok veszték el. Fegyvert kaptok. A diktatúra a tietek. Ha tanács kell, itt vagyok. Azért jöttem Oroszországból.

– De most még nincs proletárdiktatúra – mondták.

– Ma még nincs, de holnap már lehet. Fel kell készülni.

Úgy mentem haza, mint a megigézett. Annak a rettenetes embernek a hangjában lenyűgöző, látnoki erő volt. Borzalmas hit a vérben és halálban. Másról nem is beszélt. Eddig csak kenyérről és munkáról volt szó. Munkát! Kenyeret! – kiáltott mindenki. Ennek csak egy szava volt: halál!

Szokás szerint, Lacival utolsónak jöttünk ki az osztályból. Amint lefelé megyünk a

lépcsőn, Harkát látjuk az igazgató úrral. Harka felindulva mond valamit, egymásra néznek, és hosszan kezet fognak, mintha ígéretet tennének.

Önkénytelenül megálltunk.

Harka kiment aztán, az igazgató pedig fáradtan belépett szobájába.

Valami nagy csend maradt utánuk, melyben alig koppantak lépteink. Mi történhetett? A hirdetőtábla fekete keretében egy nagy plakát: “A kormány átalakult Tanácsköztársasággá.”

– Mi az a Tanácsköztársaság? – kérdezte Laci.

– Nem tudom. Majd megkérdelem Tamás bácsitól. De Tamás bácsi se tudta, senki se tudta...

A Csikár úr-féle nagy Tanácsot új emberekkel cserélték ki. Ezek Pestről jöttek és már a Tanácskormány emberei voltak. “A régi garnitúra rossz volt és öreg – írta a helyi újság –, az új emberek majd megmutatják, hogy kell ma dolgozni.”

Másnap egy páncélvonat futott be az állomásra. Ágyúit a városra szegezte. Egy-két géppuskát a város forgalmasabb pontjain állítottak fel.

– Mit akarnak ezekkel a géppuskákkal, öcsém? – kérdezte a városi altiszt. – Örülünk, ha nem látunk ilyent!

– Hogy az ilyen naplopónak szétlőjük azt a tökört a nyakán, amiről azt hiszi, hogy fej...

– Hallja, velem nem lehet így beszélni!...

Az altiszt még akart valamit mondani, de a katona úgy vágta állon, hogy sapkája elgurult, ő pedig csak eldőlt a fal mellett.

– Mi az itt? – jött oda egy rendőr. – Ki bántotta ezt az embert?

– Jó lesz, ha elhordja magát, apám! – és kivette revolverét.

Ha hozzám lép, lelövöm!

A rendőr sietve elment.

A páncélvonat úgy állt a város mellett, mint egy szürke rém, mint egy nagy hulló, amely felett rémes hírek szálltak, és vérszag párolgott...

Az éjszakák reszketően mélyek lettek. Valami borzalom úszott a gondolatok alatt, amiről azt hittük: talán nem igaz... De a suttogás megindult, és a helybéli újság is sűrűn adott hírt ellenforradalmakról, melyeket “vérbe folytattak”.

Közben csatáztunk a csehekkel, akik pedig – Tamás bácsi szerint – nagyon akarták a békét. Csatáztunk, és győztünk. Az ellenséget visszaszorítottuk. Az ütközet egész nap tombolt, és hadaink vesztesége egy halott volt. Egy ember. Egész napi hatalmas harc után. Nem értettem. Ennyi nálunk búcsúkor szokott lenni!

De azért a tavaszi vásárt megtartották. Nappalra, mintha elültek volna a rémek. Tele volt a vásártér. A zsidobongás csak olyan volt, mint máskor. Az ökrök nyugalmas szeme úgy nézett a sokadalomba, mint máskor, és az emberek már megtanulták, hogy a fehér pénz is: pénz.

Volt azért még olyan is, aki zúgolódott.

– Ezért a marháért még kékben is megadhatna ezer koronát. Nemhogy fehérben...

– Van ez is olyan jó pénz – mondta a kupec.

– Ha magának jó, hát tartsa meg!

A kupec lármázni kezdett.

– Mi van itt? – kérdezte egy katona.

– A pénzt szidja ez a paraszt. Meg a kormányt...

A katona megrántotta az ember kabátját. – Maga merte? Az öreg paraszt végigmérte a katonát.

– Vedd el a kezed, fiam, mert ez a lajbi ki van fizetve!...

A katona ordított:

– Vigyázz, zsíros paraszt, mert úgy lógsz, mint a véres hurka! Vége a régi világnak...

A katona mellbe lökte az öregembert.

Az ember megtántorodott, de nem esett el. – Megütöttél, kutya? – és botjával végigvágott

a katonán.

Ekkor már tömeg nőtt körülöttük, a kupec pedig öt revolveres katonával jött vissza.

– Itt van! – mondta. – Bottal vágta fejbe, szidta a kormányt és a pénzt, nyilvánosan.

Közrefogták az öreget: – Előre!

– Elmegyek én a törvénybe, ha köll. Bíró János a nevem, Antalosrul, de az ökröket most nem hagyom. Várjanak, amíg visszajön az asszony...

Olyat lódítottak rajta, hogy felbukott.

– Előre!

– Hát majd ezt is megmondom a törvényben. Emberek maguk? Sógor, vigyázzon az ökrökre – kiáltotta valakinek –, amíg az asszony visszajön!

A csizmás, gatyás öreg paraszt támolyogva ért a páncélvonat mellé. Arca lila volt már.

Az állomáson túl folyt a patak, melyben fürödni szoktunk. Partján füzek álltak, és most apró rügyeiket nézegették a víz zöld tükrében.

Itt ült össze a véstörvénytörvényész.

– Ütöttek, uram, rúgtak ezek a kutyák...

– Csend! Mit mondott maga a kormányról?

– Semmit. A pénz felől szóltam, de azt sem úgy...

– Szidta a kormányt, szidta a pénzt. Azt mondta, jobb volt a régi világ, és fejbe vágott. Itt van! – és a katona levette fejéről a sapkáját.

– Majd én elmondom a törvényben, hogy volt...

– A törvényész itt van.

– Itt?...

– Elismeri, amit ez a katona állít, vagy hozzunk tanúkat?

– Minek a tanú? Olyanformán volt. Ha megbüntetnek, hát megbüntetnek, de engem ne taszigáljon senki...

Felállt egy ember a tábori székről.

– Bevallotta! A tanácskormány élete: a hitele és a pénze. Aki ebbe belegázol: az életünkbe gázol. Ez az ember ezt tette. Mit érdemel?

– Kötelet!

– Még egyszer kérdem: Mit érdemel?

– Kötelet!

Az öreg paraszt csak állt és nézett. Játszanak ezek itt vele? Árokparton törvénykeznek? Micsoda komédia ez? Majd szól nekik, hogy büntessék meg, ha már haragjában rosszat szólt, de eresszék most már el. Az ökrökre eddig már jött vevő. Az asszony még elpotyázza azt a két szép állatot... Könyörgőre fogta a dolgot: – Tiszt uram – csak így szólok, mert nem látom a sarzsiját –, értem én a szót. Nem tagadok a törvényben sem semmit, de most már eresszenek!

– A kezét hátra kell kötni! Engedelmesen előre tartotta a kezét.

– Így is lehet, ha ez még hozzátartozik... Hátracsavarták kezét, és megkötötték.

A páncélvonat egyik ajtaja kinyílt. Álmos, vörös szemű ember csúszott le a földre. Kötél volt a kezében. Fogai kilátszottak, mint a nyúlak. Dülöngött egy kicsit, és a földet nézte.

– Vigyétek! Majd a többi kutya megtudja, hogy a proletárdiktatúra hogy bünteti, aki belénk rúg!

– Uram!

A patakparton már sűrűn álltak az emberek. – Csak nem akasztják fel?

– Fenét! – mondta valaki. – Ráijesztenek az öreg parasztra. Eztán majd befogja a száját.

De a gondolatok közt dermedés nőtt. A hurok már ott lógott az egyik fűzfa ágán, és egy lábát tettek alá. Körülötte katonák feltűzött szurornyál.

Az öreget bevezették a körbe.

– Álljon fel erre a ládára!

Tanácsstalanul körülnézett. Aztán a földre. Mit akarnak ezek? Magasságos Isten! Kik ezek? Olyan idegenek, olyan komorak. Szemükben a valóság kegyetlen varázsa. Nem igaz... hát, hogy lehetne igaz?...

Feldobták a ládára. Amikor felegyenesedett, már nyakában volt a kötél. Szemében csak ekkor csillant meg a halál közelsége. Le akart ugrani, de a hóhér erősen fogta. – Mindjárt kapálódzhatsz! – és fogainak fehér ínye látszott.

Az öreg szemei irtózatossá lettek. Még küzdött. Átkiáltott a patakon: – Emberek, emberek! Ne hagyjatok!...

A tömeg mozdulatlan volt. A halál ígérete összeszorította torkukat. Lábaikba ólom futott. A kiáltás átreppent a víz felett, és elenyészett.

– Isten!

A fűz vastag ága megrándult, és himbálódzni kezdett. A remegések végigfutottak a fán, de egyre fogytak. Aztán csend lett. A patak vize s az emberek aztán szétfutottak a hírrel.

A katonák visszamentek a páncélvonathoz. A hóhér odaballagott a magas emberhez, ki a tábori széken cigarettázott.

– Rendben van! Az fel se nézett.

– Lefekhetsz, Bika! Majd szólunk, ha lesz valami.

Az az ember aztán egyedül maradt. Később felkelt, eldobta cigarettáját, és oda se nézett a fára, melynek vastag ága görnyedten tartotta Bíró Jánost Antalosról.

Ennek az embernek hosszú, sápadt arca volt, és orosz tányérsapkát viselt.

Úgy ültem a szobámban, mintha temetőben lettem volna, és körülöttem csupa megásott sírgödör.

– Hogy tudta ezt, Tamás bácsi, végignézni?

– Magam sem tudom. Ott voltam a vásárban. Láttam a ribilliót, aztán csak mentem velük, mint a megrontott. Így volt ez, fiam, az Isten pusztítsa el a gazembereit... – sóhajtott, és kiment a szobámból.

Sokáig nem tudtam elaludni. Álmomban riadoztam, vergődtem. Széles utat láttam, melynek két partján úgy álltak a jegenyék, mint a ciprusok a temetőben. Egy asszony jött rajta, arcát kötényébe temetve és utána szelíd szemű, gazdátlan két magyar ökör.

Elmentek mellettem, és elvesztek a sötétben.

A jegenyék halkán zúgtak, az éjszaka beborított eget-földet, és úgy éreztem, sohase lesz virradat.

Szinte betegen ébredtem. Álomom bennem reszketett még. Ablakom alatt világosodott már a város, és világosodtak gondolataim...

A kenyér kisebb lett, a munka kevesebb, a ruha drágább, és még szólni sem lehetett. Egyesek megpróbálták, de hamar elhallgattak...

Elnémult minden, csak a suttogás szállt embertől emberhez. Szolnokon ezt tették, Kalocsán azt. A parlament pincéjére úgy gondoltak az emberek, mint egy vágóhídra, hol iszamlósak a lépcsők a vértől, és határtalan mélységekbe hullhat a képzelet.

Pest vonaglott. Éjszakájában teherautók dübörögtek, nem tudni, honnét és nem tudni, hova. Ha valaki eltűnt: nem beszéltek róla. Vigyázni kellett a szóra is.

Az elégedetlenség nagy volt, de a bizalmatlanság és rémület még nagyobb. A napok pedig egymásba nyúltak. Az Idő ment véres terhével.

Egyik reggel apám toppant be.

– Beszaladtam. Hogy vagy? Vigyázz magadra! Sehova ne menj! Majd csak elmúlik.

– Szeretnék már otthon lenni.

– Nem sok örömed lesz benne. Cserék ma ott az urak. Meg a Compók.

Tamás bácsinak igaza volt.

Otthon is három-négy ember uralkodott a falun; mely éppen olyan bódulatban és beteg tehetetlenségben feküdt a földön, mint maga az egész ország. Mintha a háború minden vért és minden akaratot kivett volna belőlük.

Lacival mindennap együtt voltunk. Az iskolában egymás mellett ültünk, mert ott most sok mindent lehetett.

– Válassza meg mindenki a helyét, mert a köztársaság a tanulónak is ad annyi szabadságot, hogy amellett üljön, aki mellett akar! – mondta Gyenge igazgató úr, mert a régi igazgatónk beteg lett, és a Közoktatásügyi Népbiztosság őt tette igazgatóvá.

Így került Laci mellém, az első padba.

Koltóy tanár úr csodálkozna, ha most belépne. De Koltóy tanár úrról semmi hír...

Ekkor már benne voltunk a nagy felelésekben, mert az idén vizsga nem lesz. Lezárják az osztályzatokat, és vége.

Prézli méltatlankodott: – Még az utolsó lehetőséget is elveszik. Tavaly is a vizsgán javítottam...

– Csak te ne beszélj, Prézli! Nektek most jól megy...

Prézli szó nélkül karon fogott bennünket. – Ide hallgassatok! De becsületszóra!

Ünnepélyesen kezét fogtunk.

– Tegnap volt nálunk Mayer bácsi, a mészáros, Hircsák bácsi, a szabómester és Herke bácsi, az építőmester. Azt mondták, ezt már nem bírják tovább...

– Ők nem, de a segédek annál jobban, meg a munkások... – Ne bolondozz, hiszen róluk van szó. Azt kívánják, hogy a mesterek mondják meg végre, hogy legyen vége ennek a marhaságnak. Ők dolgozni fognak, mert dolgozni akarnak. A felvonulásokból nem élnek meg. Egyszer a segédek és munkások zúgolódnak. Azt hiszitek, nekik jól megy? Fenét! Ők vannak legrosszabbul, és megéri őket csitítani, hogy hallgassanak, úgyis összedől magától az egész... Most legalább tudjátok – fejezte be Prézli az előadást.

Tehát a munkások is zúgolódnak már! Ők is mást akarnak...

VII.

Nyár volt ekkor már. A szőlőhegy elárnyékosodott, mint máskor, a piros tetejű pincék úgy nevettek a domboldalon, mint nagy muskátlivirágok, a rozstáblák ezüstzöld hullámokat ringattak, mégis különös, meddő ígéretű nyár volt ez.

Nem lehetett tudni, a tőkéken ki szüretel, a mezőn ki arat? Laci szomorúan újságolta: – Apám volt idebent. A gazdaságot kommunizálták. Nem ő rendelkezik már. Valami pestiek... Most, hogy bejött, kocsit is úgy kellett kérni. Nem kocsin megyéink haza, Péter. Vonaton. Apám egészen megöregedett.

Keserű lett a szám. Az a hintó volt az első lépcső, hogy tanult ember leszek. Most elvették.

– Velünk jössz, Laci! Nem hintó, de a mienk! Ezzel nem parancsol más...

– Nem ez bánt engem. Apámat féltem. Ő nem vezeti a gazdaságot, de a felelősség az övé. Ne sikerüljön valami, ő lesz az áldozat. Ellenforradalmár... Úgyis ki van már pécézve. Tudod, mindig megmondja, amit gondol...

Hallgattunk. Az alkonyat olyan szomorú, olyan kilátástalan volt, hogy kár lett volna a szóért.

– Majd csak lesz valahogy...

– A jó Isten tudja?

Úgy lett, ahogy mondtam. Apám jött értünk. Beszélt Ughy tisztartóval. Legyenek nyugodtan. Majd ő hazahozza a gyerekeket.

– Máskor, ha jössz, Gábor – mondta apámnak –, este gyere!

Jobb, ha téged nem látnak sűrűn nálam...

– Nem félek én, tisztartó uram!

– Hallgass csak rám, Gábor!

Laci már korán nálam volt. Apám le se szállt a kocsiról. Nem akart Tamás bácsival beszélni. Ellenséget látott benne. De Tamás bácsi kikísért bennünket.

– Hogy van, gazduram?

– Kutyajól! Egyik rekvirálásból ki, másikba be.

– Mondtam én...

– Mit mondott, mester uram? Azt mondta, hogy most a városi nép az első. Annál van a fegyver, az uralkodik... Jól uralkodik... El lehet mondani...

– Nem nálunk van már a fegyver...

– Elég baj az! Ha olyan nagyon kellett, hát tartották volna meg! Nem babaruha az, mester uram! Minket becsaptak, maguk meg tehetetlenek vele.

– Minket is becsaptak – mondta Tamás bácsi, és ide-oda tipródott a kocsi mellett. – Rám azért ne haragudjon.

Apám kezét nyújtotta: – Isten vele, mester uram! Tamás bácsi megrázta apám kezét.

– Mert rosszul esne, ha haragudnék. A feleségem üzeni – majd elfelejtem –, hogy ha erre járnak, hozzanak egy kis lisztet, meg zsírt. Szívesen megfizetjük, mert maholnap főzni se tudunk...

Már jól elhagytuk a várost. Laciba belekaroltam, mert szótalán volt.

A faluvégen letértünk a rendes útról. Dűlőutakon mentünk kertünk aljáig, s ott szálltunk le.

– Jobb, ha nem tudják a népek, ki fuvarozta haza Lacikát. A tisztartó úr akarta így.

Lassan érett a nyár. Az emberek már aratásra készültek. A falu kedvetlen, bizonytalan volt, és kósza hírek jártak.

Esténként felszöktem Lacihoz. A kerten át mentem, és méhesükben beszélgettünk. Egyszer odajött Ughy tisztartó úr is.

– Mi újság, Péter fiam?

– Semmit sem tudok.

Fáradtan elballagott. Arca sárga volt és végtelenül keserű.

Az aratással már várni nem lehetett. Nekilendültek a kaszák, és a falu elfeledte egy időre a külső világot. Közben egy szakasz katona érkezett a faluba.

– Mit akarnak? – zúdultak fel az emberek.

– Gabonát.

– Hát akkor nem aratunk! Az Istennek se. Még el se csépeztünk, már itt vannak?

Megálltak a kaszák.

A katonák tanakodtak. Telefonáltak a városba. Kijöttek civilruhás emberek. Bezárkóztak az iskolába. Pataky mester úr az iskola padlásán éppen galambjait etette.

Hallott minden szót, de láthatott is, mert a deszkák repedezettek voltak.

– Valaki fellázította az embereket. Valaki bujtogatja a falut. Van itt megbízható emberünk?

– Van. Valami Compó nevű.

– Jöjjön ide!

Compó sorba kezelt a tanáccsal.

– Kire van magának gyanúja? Talán a tanító?

– Nem gondolom. Az egy vén marha... Pataky mester úr nyelt egyet a padláson.

– Akkor a pap.

– Az se. Beteges. Hétszám se látni.

– Jegyző?

– Nincs itthon már két hete.

– Valakinek pedig kell lenni, – mondta az egyik civil, aki főembernek látszott. – Üres kézzel nem mehetek vissza. Nekem ezt tudnom kell.

Compó gondolkozott.

– Nem tudom, hogy nem-e?...

– Na?...

– A tiszttartó. Az itt most a legfőbb. Arra hallgatnak...

– Az lesz! Majd elcsendesítjük...

– Most nem lesz jó, mert akkor nem lesz gabona, – mondta Compó. – Két-három hét múlva jöjjenek. Addig elcsendesedik minden.

– Igaza van! – mondták többen. – Maga, Compó barátom, majd értesítsen bennünket. Kiadásait megtérítjük.

– Hol találom én meg magukat?

– Itt van ez az igazolvány. Az állomásra jöjjön. Ott van egy páncélvonat. Ott lakunk.

Délután a kisbíró végigdobolta az utcákat, hogy a katonák kiküldése tévedés volt. A falu elegendő gabonát szolgáltatott be, rekvirálás többé nem lesz.

Pataky mester úr pedig este reszketve mondta el a hírt Ughy tiszttartónak.

– Meneküljön, tiszttartó úr! Megölik! Ezek mindenre kaphatók.

– Nem megyek. Az én dolgom tiszta, mint a nap.

– Uram, ezeknél az nem fontos. Áldozat kell nekik.

– Hát akkor én leszek az áldozat.

– És a család? Gondoljon arra...

Laci a méhesben reszketve beszélt el mindezt nekem. – Ha elcsépeltek, visszajönnek. Anyám sír, apám öreg ember lett ezekben a hónapokban, és nem akar menekülni. De nem is tudom, hova menne?

Elmondtam apámnak. Sose hallottam így káromkodni.

A cséplőgépek aztán felbúgtak, mint máskor, de a levegőben reszketett valami. Minden este Lacinál voltam, és a kertek alatt mentem haza. Ilyenkor tele voltam aggodalommal, hogy mit hoz a holnap.

Utam Compóék kertje mellett vitt el. Egyik este látom, ég még a lámpa. Olyan különösen égett. Szinte szólt hozzám. Megálltam. Már el akartam indulni, de újra megálltam. Magam sem tudtam, mit akarok. Jó lett volna tudni, kik vannak a lámpa mellett. Talán megtudnék valamit. Reszketni kezdtem, mert a gondolat már elhatározás lett bennem.

Levettem cipőmet, és beosontam a hűvös gyalogúton. Az udvaron Compóék nagy fehér kutyája, a Basa. Ha ugat: világgyá rohanhatok.

Valamikor sokat játszottam vele. Talán szólnék hozzá!?

– Basa! – suttogtam – Basa!

Észrevett. Csóválta a farkát. Odajött. Simogattam. – Basa... Basa! – Megvakartam az állát, Basa pedig megnyalta a tenyerem.

– Gyere, Basa.

Úgy lapultam a fal mellett, mintha odaragasztottak volna. Basa mellettem ült a földön. Egyik kezem a fején, és Basa kedveskedve tolta orrát a combomhoz, mert azt hitte: vakarom a fejét. Pedig nem vakartam, csak a kezem reszketett.

Messze villódzott az ég alja. Rólam folyt a verejték.

– A különvonat – egyszóval – éjfélkor itt lesz az állomáson ötven kipróbált emberrel, géppuskával. Én bevezetem őket a faluba. Maga a tiszttartóház előtt vár. Először ott csinálunk rendet.

– A tiszttartóval vigyázni kell. Nem ijedős. A faluban szava van.

– Nem lesz szava! Érti? Megérkeznek egy órákor, annak az embernek fél kettőkor már semmiféle hangja nem lesz. Ez már el van intézve...

– Akkor már más dolog nincs is, mint a zsákot tartani.

– Harminc szekér lesz itt reggelre. Meg kell azzal a bitang paraszttal értetni, hogy vagy fizet, vagy úgy jár, mint a tisztartója. Ha pedig kifizette a kirótt mennyiséget, egy évig hírünk se hallja... Van még abból a kis borból?...

Valami élettelenység szorított a falhoz. Úgy vonszoltam magam a kerten át. Az est árnyakkal és lázzal lett tele. Cipőm szinte öntudatlanul húztam fel.

– Ma éjjel!... ma éjjel! – dübörgött bennem a gondolat. Elindultam visszafelé. Először csak sietve, aztán mind gyorsabban. Lábaimban megfeszült minden. Forró levegő surrogott el mellettem, ágak csaptak az arcomba. Átbuktam az árkon, de nekem nem fájt semmi.

– Ma éjjel! Ma éjjel!... Egy órákor!

A nagy ház már sötét volt. Milyen jó, hogy nem volt már szobalány és nem volt már szakácsné... Kocsis se volt és hintó se volt. Jó, hogy elvették tőlük. Egyedül vannak...

Megkopogtattam Laci ablakát.

– Ki az?

– Én vagyok itt: Péter. Nyisd ki gyorsan!

Laci arca szinte fehéredett az ablak fekete szájában. – Baj van, Péter? Baj van? – remegte.

– Öltözz, Lacikám, de gyorsan! Hol van a tisztartó úr?

– Még ébren vannak. A másik szobában. Gondolhatod, szegények...

– Hívd be, Lacikám. De gyorsan...

– Péter van itt? – hallottam a másik szobából. – Ilyenkor? Megyek.

Sötét volt, amikor kilépett. – Hol vagy, Péter, fiam? Odamentem. Behúztam utána az ajtót. Kezéhez nyúltam.

– Tisztartó úr, tessék azonnal menekülni, egy órákor itt lesznek.

Elmondtam mindent. A hangom, mintha nem is az enyém lett volna. A rémület aszálya suttogott benne, és megtöltötte a szobát. Fogtam a kezét, szorítottam és húztam magammal...

– Hova menjek, fiam?

– Velem! Majd én... majd én. Csak jönni gyorsan! Mind! A homály nagy lett, nagy a csend. Ughy tisztartó nehéz lélegzése hallatszott.

– Hát akkor menjünk, Péter! Bement a másik szobába.

Sírást hallottam. – Valami takarót is a gyerekeknek... Most csendben kell lenni, Jutka. Érted? Egy szót sem szabad szólni... – Igen.

Gondolataim úgy röpködtek, mint sólyom előtt a fecske. Most fél tíz lehet. Húsz perc alatt otthon vagyunk. Apám befog tíz perc alatt. A kocsink megrakva a kertek alatt, ledobjuk a zabot róla. A lovakat kivezetjük a kerten, aztán a dülőúton ki a szőlőbe...

Laci jött be. – Mondj valamit, Péter...

– Lacikám! Hátizsákba valami ennivalót is. Ezt a bundát majd én viszem.

– Bundát?

– Azt. A hátizsákra szerelj pokrócot. Kettőt is, ha elbírod.

– De, hát mondj már valamit!...

– Most ne kérdezz. Majd később...

Laci édesanyja jött be. Fehér keze kinyúlt felém. Megcsókoltam.

– Nem lesz baj, Péter?

– Nem lesz, tekintetes asszony.

Az udvarról visszanézett a házra, és összeroskadva jött mögöttem. Mellette a Jutka bukdácsolt.

Compóék kertjénél előresiettem. Égett még a lámpa...

Nem esett egy halk szó se. Kertünk végénél egyenként léptek be a kis nyíláson, és megálltunk az almafa alatt, hol valamikor Laci ölében aludt el Erzsi. Ó, de régen volt...

Ledobtam a bundát. – Erre tessék ülni! Mindjárt jövünk a lovakkal.

Apám egy pillanat alatt értett mindent.

– Jól van, fiam. Ember vagy! Szórd le a zabot a kocsiról, ha füttyentek: gyertek!

Végigszaladtam a kerten: – Gyere, Laci, segíts!

A zab pár perc alatt a földön volt. Annyit hagytam a kocsiban, hogy ülni lehessen rajta.

Aztán leültem én is a nagy fa alatt. Kertünk végében susogott a kukorica, az őszebogár már az őszt elé muzsikált, és az égen sűrűn futottak hulló csillagok.

Magunkba néztünk. Az éjszaka úgy remegett körülöttünk, mintha a mi tanácstalan árvaságunk reszketett volna benne.

A két ló árnyéka végigdobogott a kerten, aztán halk füttty ért hozzánk. Felszedtük holminkat.

– Nem lesz bajotok, Gábor? – kérdezte apámat Ughy tisztartó.

– Akkor fuvarozok, amikor kedvem van, tekintetes uram. És most kedvem van. Tessék csak felülni!

Zizegtek a zabkékék.

– Péter, fiam, várj meg, mert a zabot fel kell még rakni. Na, Jézus segíts, gyű hóka!

A kocsi mögött összeborult a sötétség.

Ráfeküdtem a zabkékékre, és a fáradtság ekkor sajdukt meg minden csontomban. Néztam az eget. Sziporkázva csillogtatta ezernyi csillagát. A csillagokon felül még csillagok vannak, azon felül határtalan világ és még azon felül ott ül mérhetetlen jóságának ragyogásában: az Isten, aki mindent tud, mindent lát. Engem is, aki itt fekszem, és könyörögve kinyújtom feléje fáradt karjaimat.

Néztam az eget. Meleg párával borult fölém, és csak akkor ébredtem fel, amikor a kocsi megállt mellettem.

– Vezesd Péter be a lovakat! Én majd felrakom a zabot.

Még hajnal se volt, amikor megzörgették az ablakot. – Nyissák ki!...

– Mi baj van? – szólt ki apám. Compó állt odakint három katonával.

– Csak azt akartuk tudni, itthon van-e Zsellér szomszéd? – Nem tudom, hol lennék?

– Gondoltuk: fuvarban, mert akkor hiba lenne...

– Fuvarban ilyenkor? Tele van a kocsim zabbal, bár azt tudjam behordani...

– Mehetünk! – intett Compó a katonáknak. – Ez tiszta beszéd. Láttam a kocsiját a kert alatt.

Apám betette az ablakot...

És másnap a harminc kocsi gabona nyikorogva elindult a város felé. Szó nélkül fizetett a falu, de Ughy tisztartóért hiába dúlták fel még a szalmakazlakat is.

Később valaki azt rebesgette, hogy látták volna őket az esti vonatra felszállni.

Ez a hír aztán megerősödött. Egy-két uradalmi embert még összeverték a pesti legények, de aztán elhitték, és bejelentették: – A tisztartó az esti vonattal megszökött. Valószínű, Pestre. Ott keressék.

A különvonat aztán harmadnap visszavitte őket a városba. Fellélegzett a falu. Úgy tűntek el, ahogy jöttek.

– Nono, – mondta Kalapos bácsi, aki bakter volt és jóvendőmondó. – Nono! Nagyon siettek...

Ekkor már elcsendesedett a nyár. Behordtuk a sarjút, a fecskék kiröpítették a második fészekalját.

Apám éjszakánként eltűnt egy-két órára: – Ha keres valaki, az erdőn vagyok...

De nem kereste senki.

Mintha a gondok simultak volna. Valami várakozás hallgatódzott a nyárvégi csendben, és az emberek hangosabban mondták egymásnak a híreket. De ezek csak olyan mendemondák voltak. Nem hitte senki. Nem akarta senki hinni, mert hátha: nem igaz... Az első hír a postáról jött.

A Tanácskormány átalakult.

– Ismerjük már, – mondták az emberek. – A rossz helyett: még rosszabb...

Másnap délután egy autó robogott keresztül a falun, eltiporva libát, kacsát, de nem lehetett látni, ül-e benne valaki. Az autó gazdátlanul ott maradt az állomáson. Akik benne voltak, az éjszakai vonattal elutaztak Pest felé.

Az újabb hír megint a postáról indult el: – Megbukott a proletárdiktatúra!

Nem győztem apámat várni. Kimentem a faluvégre. Oda már nincs messze a szőlő...

Néztem az utat, melyet annyiszor megjártunk. Erre jöttünk Lacival télen-nyáron. Erre vitték el a harangokat. Ezen az úton mentek el a katonák, jöttek meg a sebesültek...

Mi jön most rajta? Jó? Rossz?

Néztem az utat, mely hallgatagon vándorolt a tarlók és kukoricaföldek alján.

Elmentem egészen a hídig. Megdobbant alattam. Rádőltem a karfára, és lenéztem a vízbe. A víz tükrében idegen volt az arcom. Öreg. Az jutott eszembe, hogy tizenhét éves leszek nemsokára... A víz csattogva sietett a híd alatt, én meg csak néztem magam. A szemembe néztem:

– Mit gondolsz, Péter?

– Isten tudja! – gondoltam magamban, és elfordultam a víztől. Újra az utat néztem, mely most mintha szélesebb, szabadabb lett volna. Úgy éreztem, ez az út vezet a gimnáziumba, az egyetemre, az országba. Az én utam ez az út, és akár gyalogszerrel is elindulhatok rajta.

Apámmal így mentünk a szőlőbe, hol már délután kezdett lenni; a tőkéken kékült a szőlő, és a nagy harkály nyerítve ívelt az öreg diófák közt mintha rikkantva kiáltott volna a visszhangos domboldaloknak örömsös üzeneteket.

Amikor befordultunk pincénk felé a füves útra, elhallgatott a kocsi. A kis ház csendesen állt. Apró ablakai gondolkodva néztek ránk, gyanakodva, mintha féltettek volna valakit. Régen nem járt erre nappal senki.

Eldobtam a szivart, amely keserű volt, leugrottam a kocsiról, és remegő kézzel háromszor megkoccintottam az ablakot.

– Lacikám!...

Halkan csikordult a kulcs, és résnyire nyílt az ajtó. – Csendesen, Péter...

Betoltam az ajtót. Kitártam mind a két szárnyat. A falak fellobogtak a napfényben, s a sötétség üszke porrá válva hullt le a fal mellé.

Nagy ünnep volt akkor a búcsú. Nevető, békés nagy ünnep. Nagyobb, mint máskor. Én az oratóriumban ülök Ughy tisztartóékkal. Az orgona lágy bűgása reszketve száll az emberek közé. Apám szemével találkozom. Minden jól van!...

Imádkozni alig tudok, de minden gondolatom: köszönet és imádság.

Az emberek tekintete rajtam. Tudják már kétségbeesett rohanásom a tisztartóék életéért. Tudják már, hogy kiváltam közülök. Nem baj – gondolják –, mindenki odaér, ahová indult. Dolgozni kell érte, elesni, felkelni, de a végén odaér.

A tömjén selyme rászállt a gyerekek arcára, a pártákra, imakönyvekre, fehér, öreg fejekre, kopott zászlókra. Rászáll a csendre, melybe belehull a csengők áhítata, aztán gomolyog a napsugárban, mely ragyogva vág be az ablakon.

Flótázva beszél a néphez újra az orgona. Mintha mindenkit újra megszólítana:

– Mit érzel, Kalapos Menyhért, Bíró Lajos, Ugodi Sándor, Zsellér Péter?... Feleljetek!

A nagy boltívek alatt ekkor mintha eggyé válna a levegő, a kő, a föld, az ember. Mintha kinyújtaná kezét a falu áldva, köszönve, kérve. Nincs már Kalapos Menyhért és Zsellér Péter. Nincs külön út, külön kérés, külön vágy. Mind: mi vagyunk. Együtt, mint az énekünk, mely zúgva száll ki az ablakon a ragyogó mezők fölé, és ősi szóval sírva kérdi:

“Hol vagy István király?!”

A templom aztán üres lett, de az emberek szíve telve maradt. Napsugár vert az arcokon. Az öröm szétáradt a mezőkre és visszatért a föld örök üzenetével. Talán nem is a föld szólt, nem a patak, nem az erdő, az utak, a dombok, az útszéli kereszt s a temető.

– Azt kérded, népem, hol vagyok?

– A napsugárban, pásztortüzedben, a csillagaidban, nevetésedben és sírásodban, hallgatásodban és beszédedben, a levegőben, a földben, melyből lettél s amelyben elpihensz; a szívedben, árva Magyarom!

... ülök a vadkörtefa alatt. Jó most már itt ülni. Nem érzem a föld keménységét, a fa cserepes kérgét, lábam zsibbadását. Hiszen nem is ülök. Állok már... a templomajtóban, mint akkor, ahogy kijöttem. Hátam mögött áhítatszagú öreg köveivel, magas falaival, napbafüldő mohás tornyával a templom. Előttem zsong a búcsú. Szólnak a sípok, pattannak játékpisztolyok, csivitelnek a fecskék, és valahol dörög a bögő, mintha a sok elmúlt baj horkolna a szalmakazlak tövében.

A levegőben ételszag, szappanszag, szénaszag s a rozmaring kóválygó illata.

A kis kapukban vendégváró pofával ülnek a kutyák. Csóválják farkukat, boldog-boldogtalannak. Ha valaki jön, bekísérik, mert sose lehet tudni... de aztán újra kiülnek; nézik az embereket, akik jönnek, mennek, paroláznak, nevetnek.

Régen volt ez. Most csak nézek magam elé. Tudom, hogy ma hétköznapi van, és holnap is az lesz, de a szívemben búcsú van.

Karácsonyra telefújta az utakat a hó.

– Jöjjetek vasúton! – írta Ughy tisztartó –, mert belevesztek a hóba. Az állomáson ott lesz a szán.

– Megveszem a te jegyed is, Péter. Aztán majd elszámolunk. – Másodikat vettél?

– Erre a rövid útra? Ne légy zsugori, Péter. Pár fillér az egész... Ketten voltunk a fülkében. Később egy úr jött be. – Van itt még szabad hely, kis barátaim?

– Tessék!

A vonat meleg volt, a bársonyülések puhák, álmosítók. Úgy éreztem, most megint előre megyek az én nagy utamon. Új állomásról, de a régi úton. Csak a bársonyülés volt szokatlan, mert ekkor utaztam először második osztályon.

Amikor szánunk elindult, a vonat is elkattogott mellettünk. Hosszan néztem utána. A vonaton a sok régi, elnyűtt kocsi között már újak is szaladtak.

Hosszú volt ez a tél, de aztán egy délben elkezdett beszélgetni a csatornánk, és a szomszéd házról hangos csattanással lecsúszott a hó.

Tamás bácsi megnézegette szerszámain, mert úgy hírlett, építkezések lesznek.

A tavasz szeme aztán lassan nagyra nyílt. Melegedett az idő, és kis utcánkban mind több emberrel köszöntöttük egymást. Nemsokára a hársfavirág illata özönlött végig az utcákon, és Lacival bódultan jártunk valami titok után, mely ott volt körülöttünk, talán bennünk, de nem találtuk sehol.

Hiába álltunk meg az ablakok alatt. Hiába leskelődtünk, itt nem felejtették el az ablakokra ráhúzni a függönyt. Egyszer egy katona jött a szőlő felől egy lánnyal. A katona karja a lány derekán. Keze a mellén.

– Láttad?

És sokáig néztünk utánuk. A tarkómban kalapált valami, és hosszú, hosszú idő után Klári jutott az eszembe. Képzeletem vadul elszaladt vele. Valami homályos hely, valami vergődés

lett belőle.

Néha álmodtam ilyesmit, de most ébren voltam, és amikor felocsúdtam, meg is mondtam Lacinak.

– Klári járt az eszemben. De nem úgy, mint régen.

Laci megállt. – Nekem is. Csak nem akartam mondani. Most már több eszem lenne...

– Nem tudom. Koltóy húga, s az apja százados volt. Tele kitüntetéssel...

De akkor este, nyitott ablaknál sokáig néztem a várost. A főutcán most van a korzó. A lányok bokáján vékony selyemharisnya, karjuk vonala lágy és mellük kis halma játékosan hintáz a selyemblúz alatt. Amikor a villanyfénybe érnek, szoknyájukon átlátni, és lépegető lábuk ollója utat vág a gondolataimnak a határtalanságig...

Így múltak el az esték.

A nap mind korábban kelt, és jó későn még a szőlő felett ballagott, mintha a tőkéket melengette volna, hogy édes legyen a fürt ezekben a nehéz időkben.

Nyitott ablakoknál tanultunk ekkor már, és sokszor kinéztünk a nyár ragyogó arcára. A verebek fehér pehelytollat vittek csőrükben, egy kőműves pedig Bende mérnök úr házát javította, és úgy füttyült, mint a rigó.

Ekkor megkondult valahol egy harang. Zengő hullámai mintha megütötték volna a többit is, mert az összes harangok felkiáltottak, és a város felett összeverődött jajgatásuk. Felcsaptak és lehulltak, szétáradtak, majd halkabban befelé beszélgettek: aztán újra vijjogva keringtek, mint a vércsék a torony felett.

– Most írják alá a békeszerződést Trianonban – mondta Koltóy. – Erdély a románoké, Felvidék a cseheké, Bácska a szerbeké. Azt mondják: aranytollal írják alá és olyan tintával, melyet kitörülni többet nem lehet...

... Dubovánszky!

Dubovánszky lomhán kiballagott a katedra elé. Felelni kezdett. A napsugár szétverte már a harangszó árnyékát. A kőműves füttyörészett, és lekiáltott az állványról:

– Ugy mozgatsz, Pista, azzal a majterral, mint egy tüdőbajos lajhár! Mért nem lettél diák? Azoknak nem kell a lajterján mászkálni. Elfűjják a leckét, aztán puszipajtások a tanárokkal...

Dubovánszkyra néztünk. Akkora verejtékcseppek gyöngyöztek homlokán, mint egy mogyoró. A kőműves hangja vidáman szállt köztünk. Koltóy arca lassan elmosolyodott.

– Ez, fiam, csak egy elégséges – akármilyen puszipajtások is vagyunk...

Kirobbant a nevetés.

A veréb ijedten repült el ablakunk előtt egy szál szalmával csőrében, a kőműves tovább rakta a téglákat, mint a nyár a kalászkokba és a kukoricafejekre a szemeket.

Az élet épített körülöttünk...

... nyárra tél jött aztán s a télre nyár. A havat és a lángoló tarlókat összekötötte enyhe karjával az ős és a tavasz. A háború véres dombját benőtte a fű, a feledés és rokkant évről évre. A katonák ruhája nem csalánból volt már, a vonatok ragyogtak a tisztaságtól, és Tamás bácsi hat segéddel dolgozott.

– Hát, látod, Péter – erről beszéltem én mindig! Megállunk mi a magunk lábán is...

– Ó, Tamás bácsi, Tamás bácsi!!?

Zrínyi Miklós kirohanása helyett, keretes, szép metszetek vannak szobámban. Művészi másolatok. Egyik: Leda a hattyúval... Nyolcadikos vagyok.

Bajszomat angolosra vágattam, és újabban csokornyakkendőt hordok. Laci azt mondja: feltűnően jóvágású vagyok...

– Ne bolondozz, Laci!

Azóta a Klári-eset óta – még gondolatban sem bántottuk egymást. Őszintén szeretem Lacit, mert könnyelműségig nyílt és jószívű. Mindenütt együtt vagyunk, s ha keres valaki

bennünket, azt kérdik: hol vannak a “Zsellérek”?

Laci is megnyúlt, de bajusza még nincs. Igaz, két évvel fiatalabb, de olyan magas, mint én. Arca most is fehér, szemei kékék és gunyoros, nevetősek. Olyan más, mint én.

De azért egyek vagyunk.

Múltkor mégis sokat gondolkoztam valamin, hogy elmondjam-e neki.

Reggel, iskolába menet, ismerős járással ment előttem egy parasztleány s egy parasztlány. Ismerős volt a ruhájuk is. Siettem utánuk. Egy ékszerészbolt előtt megálltak.

– Erzsi!

Erzsi volt és Tóka Jóska.

– Mit kerestek, Jóska?

Erzsi zavartan forgatja zsebkendőjét, Jóska konokul nézi a kirakatot.

– Csak úgy bejöttünk... – és Erzsi mellé áll.

Amint így rájuk nézek, az jut eszembe, szép pár lenne belőlük. Hátuk mögött órák vannak, karperecek és gyűrűk...

– Meghívtok a lakodalomba?

Jóska egyszerre felvidul. Nem kellett neki semmit mondani. Túl van rajta. Nevet: – Kitanultál, te, Péter, itt a városban! Persze, hogy meghívunk. Most gyűrűt akarunk venni. Aranyat. De alig merünk bemenni...

– Gyertek!

Kiválasztottuk a gyűrűket. Alkudtam, mint egy kupec. – Köszönjük, Péter!

Megfogták egymás kezét, és ellépegettek az emberek közt. Gyűrű volt az ujjukon, járásukban komoly nyugalom, mintha innét egyenesen a templomba mentek volna.

– Erzsivel találkoztam – mondtam akkor este Lacinak. – Jóskával voltak. Gyűrűt vettek...

A szobámban homály volt ekkor, már és sokáig hallgattunk.

– Férjhez megy?

– Jóskához. Jól járnak mind a ketten. Mire várjon?

– Persze. Igazad van. De azért furcsa... Erzsi nekem mindig kedves volt... Szerettem. Ha jól magamba nézek, talán még most is... Emlékszel a cséplésre? A búcsúkra?...

Igen, emlékszem. Nem szóltunk aztán sokáig, csak néztünk ki a nyári estébe. Az udvar homályában ekkor, mintha megzendültek volna régi szavak. Búgott a cséplő, csillogott a patak, és az ablak figyelő szeme előtt ellépkedett tipegő, tiszta gyermekségünk.

Másnap már nem néztünk utána. Elmúlt! Elvitték a napok, melyek mögénk hulltak. Előre néztünk most. Érettségire készültünk. Tanultunk éjjel-nappal. Amikor már mindent átismételtünk, Laci legyintett: – Te, Péter, én most azt érzem, hogy semmit se tudok.

– Ez jó – vigasztaltam. – Koltóy szerint az intelligencia és tudás ott kezdődik, amikor az ember elismeri, hogy semmit se tud...

– Na, akkor én fene intelligens vagyok!

Nagy napok jöttek ezután, de mivel csak napok voltak, úgy elmúltak, mint a többiek. Összefolytak az izgalmakban, a várakozásban, és egyszer, amikor megálltunk a gimnázium kapujában, Laci csendesen azt mondta:

– Megértünk, Péter...

Visszafordultunk. Megnéztük a nagy vaskaput, a lépcsőket, melyeken annyit jártunk, az ablakokat, amelyek mögött nem volt már semmi új. A nagy épületben idegen lárna zsisibongott, nem a miénk. Úgy éreztük, mintha a boldogság és felszabadulás alatt valami szomorúság pislogna nyolc év ellobbant tűzének hamujában.

Zakariás Menyhért könyv-, papír- és zenemű-kereskedése kirakatában ott volt már

fényképünk. Fekete ruhában mindenki. Zsellér Péter”, olvastam. Igaz lehet ez? Az öreg Zakariás ott pipál a pult mellett. Nem változott semmit. Várom, hogy elinduljon felém, megسيمogassa arcom: – A kis Zsellérnek, segéd úr, mátol kezdve tíz procent engedmény...

A kávéház halljában gyülekeztünk. A kisteremben lesz a bankett. Halkan beszélgettünk, és előkelő mindenki. Dubovánszky Feri izzad. Gallérját igazgatja: – Nézd meg, Prézli, jól van ez a bűdös nyakkendő?

Benke Pista szmokingban van. Két hét múlva bevonul a huszárokhoz. Diplomáciai pályára készül. Arról beszél, hogy Konstantinápolyban milyen jó nők vannak...

Horváth Laci az ajtó mellett fújja a füstöt, és amikor Koltóy belép, ijedten ejti el a cigarettát. Nagy nevetés. Koltóy tréfásan megfogja Laci fülét:

– Mitől ijedsz meg, Horváth úr?...

Tódultunk a kisterem felé. Horváth úr hátramarad és felveszi a cigarettát: – Csak nem hagyom itt! Óriási darab van még rajta... Először csend volt. Az evőeszköz zörrent néha, s a pincérek halk járása surrant mögöttünk. Koltóy búcsúztatta az osztályt. Hangja és szavai, melyek nyolc éven át formáltak bennünket, most is körülvettek, felemeltek és magához vontak mindenkit. Amikor azt mondta, hogy “Tartsatok meg bennünket jó emlékezetetekben” – csend lett egy pillanatra, csak aztán tört ki az éljen. Felugráltunk és összeüttünk poharainkat.

A zsibongás egyre nőtt. Mindenki beszélt, mindenkire. A poharak ürültek. Dubovánszky Feri mindenáron szónokolni akart. Nyakkendője már a füle alatt volt. Leültették.

Valaki cigányt hozott.

Amikor megszólaltak a hegedűk, önkénytelenül poharamhoz nyúltam.

– Szervusz, Laci!

A láрма lassan kiosont az ajtón. A hegedűkben zendülve ébredtek a nóták. A terem egyszerre nagy lett, és a cigarettafüst úgy szállt, mint a rőzsetűzek füstje a domboldalon. Vérem minden cseppje lángolni kezdett, és a nóták sírását, örömét mind a szívembe hordták.

Néha Koltóyra néztem. Arca piros volt. Szeme révedező. Intett a cigánynak.

A primás csak meghajolt, aztán új nóta lobbant fel a húrokon. Koltóy rákönyökölt az asztalra, és egyedül lett. Amikor vége volt a nótának, a primás megkérdezte: – Még egyszer, főhadnagy úr?

– Hagyd el, Jóska! Elmúlik minden... A gyerekeknek muzsikálj!

A végén alig maradtunk páran. Elszökdöstek a fiúk. Tudtuk, hova. Mi is odakészültünk. Ma fellebbentjük a sok tavaszi este emésztő titkát. Nem parancsol senki. Ma! Ma megtudjuk, mi hát a szerelem. Felolvadunk benne és férfiak leszünk.

Csak hát Koltóy és a cigány! Nem, egyiket se tudtuk otthagyni. Már csak egy kis asztalnál ültünk öten. Kettő aztán ebből is elkészönt.

Hárman maradtunk. Laci néha megrúgta a lábam, hogy menjünk, de aztán ő is belekeveredett a borba és a nótába.

A cigány is ivott, és a nóták mind szebbek, az emberek mind jobbak, a vágyak és remények mind nagyobbak lettek.

Laci aztán mégis csak felállt.

– Talán mennénk mi is, Péter! Koltóy, mintha csak erre várt volna.

– Nem mentek sehova! Velem jöttök!

Az utcán akkor ébredt a reggel. Még csak a verebek hangoskodtak a villanydróton. Valami mosolygós nemtörődömség volt bennem. Zsibbadva mentem. A friss levegő megmosdatott bennünket, és Laci is nagyokat nevetett. Az éjszaka és a nóták zsongtak bennünk, és nem bántuk már, hogy Koltóy nem eresztett. Majd máskor! Leültünk a kávéház teraszán.

– Isztok egy kis sört?

– Jöhet! – mondta Laci, és Koltóy mosolygott.
De ekkor már az utcán emberek jártak. Ismerős is akadt köztük. Takács Pali jött nagy léptekkel, kicsit bizonytalanul. Megriadt, amikor Koltóy kiszólt: – Gyere be, Pali!
Pali leült. Arca nyüzött volt, és a cipőjét nézte.
– Igyál egy pohár sört, Pali!
Hangtalanul megitta.
– Lányoknál voltál, Pali? Megmondhatod, fiam. Más is jár oda.
– Elvittek a többiek...
– A fiúk is oda készülnek – intett felénk. – Mondj nekik valamit... Jó volt?
Pali arca megrándult. Felállt.
– Ne menjetek!... Ne menjetek! Ez nem az... amit én gondoltam, és most szeretném lehánygni magamat...
Elment. Összehúzta vállait, és kopogása riadtan ugrált a hűvös hajnalban.
Koltóy kiitta sörét. Megölelt bennünket, hosszan, melegen.
– Most aztán elengedlek benneteket Isten hírével.
Sokáig néztünk utána. A saroknál visszaintett és eltűnt. Laci belém karolt. – Gyere, Péter!
– Hova akarsz menni?
– Haza!

A vasútról egyenest Laciékhoz mentünk. Az akácok szürkén, porosan álltak az út mellett, s a házak mintha megroskadtak volna. A bolthajtásos, nagy kapualja morogva fogadta a hintót.

Uggy tisztartó bort töltött, cigarettával kínált:
– Ez a nap a tiétek, gyerekek, de az öröm a miénk. Amikor elbúcsúztam, egy kis csomagot adott a kezembe.
– Otthon bontsd fel, fiam! Egy kis emlék, hogy sokszor eszedbe jussunk. Úgy akartam elküldeni, mert nem tudtam, nem hazamégy-e előbb.
A csomagban egy csodálatos szép aranyóra volt.
De ezt akkor még nem tudtam. A hosszú folyosón már egyedül mentem. A kis csomagon írás. Uggy tisztartó kemény, nagy betűi:
– “Tekintetes Zsellér Péter úrnak!”
Megálltam. Késő délután volt már. A hosszú folyosó vége árnyékban veszett, mintha nem lenne vége.
“Tekintetes Zsellér Péter úr!”

Ez én vagyok! Lassan lépegetek a folyosó útján, melynek nem látom a végét. Most még piros szőnyeg van a lábam alatt, de az út vége csupasz már. Aztán öreg lépcsőfokok jönnek. Tapogatom a lábammal, és zökkenve lelépek a sötét kapualjba. A falak dohogva verik vissza lépteimet. Kinyújtom kezem, és úgy keresem a kilincset.

Amikor kitárult az ajtó, a sötétség leszakadt rólam.
Az utca medrét fehér falú házak szegték, s ebben a mederben egyszerű és érthető volt minden.
A levegőben vacsoraillat úszkált. A gyalogút világosan szaladt előttem, és én elindultam rajta hazafelé.

... ülök a vadkörtefa alatt. A nap már elment, s az árok felett végigszaladt a szürkület. Nyomában a víz homályos tükréről köd szakadt fel, és kiszállt a rétre.

Visszanéztem az útra. Sötét van már. Emlékeim elmentek. Az öreg körtefa levelei susogva köszöntik az estét. Felállok. A rét hűvös illatai megsimogatnak, és én érzem, hogy az élet

szép, tiszta és világos.

Tudom az utat, amelyen most elindulok. A falumat átléptem, és már látom, amint égrevert fényével felém nyújtja karját az öreg Duna nagy városa: Budapest.

II. RÉSZ

I.

A bartali állomás úgy áll az őszben, mint a nyájavesztett pásztor. Hátam mögött kútgém, előtte nagy rétség, melyen reggelenként pókhálóra száll a dér és lila, őszi gyászt hord millió virágával a kikerics.

A sürgönydrótok búgnak a sok hírtől, akár van szél, akár nincs. A jelzőharang mélán és fáradtan kondul, mint estefelé a gulya kolompja.

Csak akkor van itt élet, ha a vonat kormos melle megtúrja az álmos határt, és idegen tájak közsénszagát füstöli a rétre.

Jön a vonat!

Úgy jön, mintha itt meg se állna. Ennél a rongyos kis őrháznál? Nem. A vonat mindenféle előkelőségeket visz, akik Rómában, sőt talán tovább is utaznak – mit ácsorogjon itt a pusztaságban?

A bakter szalutál, a vonat csikorog, és mégis megáll. Mintha meggondolta volna magát.

– Ez hát jól kihozott bennünket, Péter!

– Csakhogy már leszállhattunk. Úgy érzem, mintha már se vesém, se májam nem lenne. Én azt hiszem, ennek az öregasszonynak a szívét is kiszedték...

– Miért?

– Agyonkínózta az egész kocsit az operációival. Nincs veséje, nincs vakbele, nincs mája – nincs semmije. És hogy részletezte... Szinte éterszaga volt. Gyere már, Laci! Csak nem akarsz integetni?

Első szabadságra jöttek haza Ughy László és Zsellér Péter egyetemi polgárok. A könnyű hintó mögött alig száll por. Az őszi esők készítik már a sarat. A kukoricaszár kupacokban van, a kökény bogyója elvált már a zöld levéltől, és hamvaskék, mint az apró szilva.

A tarlók belefordultak a szántások barna barázdájába. Az útszéli jegenyék remegnek valamitől, amit csak ők látnak, és hajlós ágakon varjú károg.

Messze a lapályokon már köd ereszkedett a völgy ölébe, és a kocsival versenyt szalad az alkonyat.

– Bejössz egy percre, Péter?

– Csak nem megyek el előttetek...

A hintó bedübörgött a kapu alá. A nagy folyosó ajtajában Ughy tisztartó állt.

– No, fővárosi urak, hogy vagytok?

Fiát megcsókolta, Péterrel hosszan kezét fogott, s amint befelé mentek, kezét vállán hagyta.

– Még nem kopott le rólatok a hazai szín. Csak vigyázatok! A kocsi megvár, Péter.

– Köszönöm szépen. Lacit akarom elkérni. Holnap szüret van nálunk...

– Azt hittem, minket is meghívsz.

– Erre nem is mertem gondolni. Szegényes kis szüret lesz az... – Péter! Én már jártam abban a szőlőben...

– Nagyon örülnénk. Tessék eljönni! Ha nem tréfa ez...

– Mind ott leszünk, Péter. Szeretnék jó emlékekkel is gondolni a szőlőtekre...

A kocsi újra kiszaladt a kapu alól. A szerszám verete csillagot vetett az ablakokra, és Péter pénzt adott a kocsisnak.

– Egy pohár borra.

– Köszönöm, fiatalúr.

Karjára dobta felöltőjét, és benyitott az udvarba.

Apja, anyja a pitvarban álltak. Nem indultak feléje. Arcukon a félig titkolt büszkeség mosolygott, és ettől a mosolytól Péter elpirult. Szerette volna, ha most megölelik, megcsókolják, mint Lacit az apja...

Megállt. Anyja megcsókolta, de apjához neki kellett odahajolni, mert az öreg Zsellér merev volt, és nehezen csókolódzó. De szeme meleg...

– Isten hozott, Péter!

Később az öreg házban, a láncos óra halk járásában hajlékonyabbak lettek a szavak és messzebb esett a nagyváros, melynek egy-egy palotájából fél Bartal felépülne...

– Meghívtam Tisztartóékat is. Mind... – Eljönnek?

– El. Tisztartó úr maga akart, de azt mondta, ne legyen rá gondunk, mert akkor nem jól érzi magát.

– Azt nem lehet – mondta Zsellérné –, még egypár csirkét leölök... – és kilépett a konyhába.

– Anyádnak beszélhetsz. Az asszonyféle ilyen. Hogy vagy egyébiránt?

– Jól, édesapám. Jó lakás, jó koszt. Jó emberek. Köszönöm, hogy áldoznak rám. Talán még visszafizethetem...

– Nem azért mondom. Nem te kérted. Erről ne is beszélj!

Ez jól esett Péternek. Amikor az előbb belépett a kapun, szégyellte magát és bosszús volt. Apja foltos nadrágban, anyja előtt magaszötte kötényt... Ő meg borraivalót adott a kocsisnak...

De most már elmúlt benne ez az érzés. Beszélt Budapestről, az egyetemről, tanárokról, lakásáról. Apja figyelt, anyja ásított...

– Mikor szoktál lefeküdni?

– Tizenegy órakor.

– Szent Isten! Mit csinálsz addig?

– Tanulok. Olvasok. Rádiózunk.

– És azért fel tudsz kelni?

– Hogyne. De nem mindig megyek előadásra. Vagy csak 10-11 órára. Ez a tanártól függ.

– Hát csak menj, Péter, mindennap, ha már fizetünk érted mondta anyja.

– Nem úgy van az, édesanyám. Van olyan előadás, amit nekem nem kell hallgatni.

– Csak hallgass meg mindent, Péter!...

– Nem érti édesanyám. Minek hallgassak olyan tanárt, aki nem az én tárgyaimat adja elő?...

– Nem árt az, fiam...

Péter apjára nézett. – Édesapám, tudja mit akarok mondani? – Persze, hogy tudom, de anyádnak beszélhetsz, ha valamit fejébe vett...

Anyja ekkor már ágyazott a szobában. A vánkosoakra nagyokat csapott tenyerével.

– Jól van, jól. Én csak azt mondom, hogy inkább az iskolában üljön, mint mindenféle céda lányoknál...

Csend lett. Péter a lámpát nézte, apja legyintett, és kiment az istállóba.

– Édesanyám – és átfogta vállát. – Ide hallgasson. Nem jól mondtam az előbb. Az úgy van, hogy hiába mennék be olyan professzorhoz, akinél nem vagyok beírva, mert az kiküldene.

– Téged?

– Engem. Ha minden tanárhoz beiratkoznék, annyi lenne a tandíj, hogy azt nem lehetne megfizetni.

Fogta anyja vállát és úgy ültek le a padra.

– Ebben igazad van, fiam. Most már értem... Így kevesebb jut egy esztendőre...

– Sokkal kevesebb...

Amikor apja bejött, anyja már nevetett, és a szüretéről beszélt.

– Olyan sült csirkét kaptok, Péterkém...

Az öreg Zsellér ránézett fiára. Szemük összevillant.

– Gyere, te – fiskális! Anyád az első szobában ágyazott neked...

Égett már ott is a lámpa.

Az ágynemű hideg volt és merev. Újságot vett elő, de nem tudott olvasni, mert a lámpa messze volt. Így aztán a gerendákat nézte, melyek olyan öregek voltak, mint maga a ház. De nem arra gondolt, hogy ezeket még öregapja faragta, hanem arra, hogy milyen kényelmes világos, száraz a pesti szobájuk. Ott az ágya könnyű és modern. Egy szál könnyű gyapjútakaró, villany kéznél, parkettje sima, ablaka tágas. Itt meg mintha minden földből lenne...

Nézte a gerendákat, de túl látott rajtuk. A szű percegése ütemes lett, mintha vonat kattogna az estében.

Körülöttük már sötétségben fürödtek a mezők, és valahol messze derengeni kezdett az ég alja.

– Közeledünk! – mondta Laci.

Ettől kezdve Péter le nem vette szemét az ablakról. A fény nőtt és szétterült. Már külön látszottak egyes füzérek, és kékes villanások pattantak a levegőben.

Sűrűsödtek a házak, és mély zúgás kezdődött valahol. Egymillió ember! – gondolta Péter. – Egymillió!

– Az ott a Gellérthegy! – intett Laci.

Péter most nem a magasba futó fényeket látta, a Citadella homályos, szürke oldalát, hanem elemi iskolás történelemkönyve jutott eszébe, hol egy képen Gellért püspököt taszítják a mélységbe pogány magyarok.

A vonat ekkor már világosságban szaladt. Egyszer csak csattogni kezdtek az ablakok, egy nagy híd vasbordáitól, és alattuk ringva, fényben és árnyban megjelent a Duna.

Partján uszályok álltak, titkos fényű lámpáikkal, és vége a ködös távolba futott. Lassan mozdult, és sejtelmes messzeségével, mélységével mintha történelmet hordott volna.

A vonat aztán otthagya a Dunát.

– Készüljünk, Péter!

Az üvegtető alatt zsongott a sok ember. Péter felnézett a tetejéig. Bizony, ide beleférne a bartali templom tornyostól, mindenestől...

A villamoson újságot olvastak unott arcú emberek, pedig a transzparenszek csodálatos fénnel kiáltottak az estében. Az utcák ragyogása szinte átszántott Péteren, és érezte maga körül lélegezni az egymillió embert.

A ház, ahova bementek, összefolyt a többivel. Lépcsőházában olyan szag volt, mintha a pincékben zöltség rothadna, pedig porcelánnal volt kirakva az oldala és ragyogó tiszta volt minden.

– Gizi néni előtt üsd össze a bokádat, és szeretett gyermeke leszel mindhalálig! – szuszogta Laci a második emeleten. – Bakaőrnagy volt az ura...

Péter most is érzi a pirulást, amint sarkait összekoppintotta, de a tanács bevált, mert Gizi néni megsimogatta arcát.

– Most aztán két szép fiam lett egyszerre. Szeretem a gazdatiszti gyerekeket, mert egészségesek, és meglátszik rajtuk a gyerekszoba.

Szobájukban Laci mentegetődzött: – Ne veszekedj, Péter! Szavamra mondom, hogy senki sem mondta neki, hogy a te apád gazdatiszt.

Péter érezte, hogy Laci igazat mond.

– Nem kell szavad adnod, Laci. Ezt tudod... de hát miből gondolja?

– Nem tudom. Az ilyen öregasszony összevissza gondol mindent. Mintha ez fontos lenne... Rossz jel kedvetlenséggel kezdeni Pestet...

– Igazad van! Más úgysem tudj a meg, hogy előléptem...

– No látod. Egyébként tudhatod, hogy édesapádat én többre becsülöm, mint egy tucat tanácsnokot, és nem kellett “előlépned”. Most pedig, ha még egyet szólsz, kimegyek és megmondom Gizi néninek, hogy tévedett, mert az apád főispán... valóságos belső titkos tanácsos...

Ezen aztán elnevezték magukat, és a nevetéstől egyszerre otthon lettek.

Csak abban tévedtek, hogy Gizi nénitől nem szívárogo ki, hogy két szép fia van. Az egyik rokon, annak tisztartó az apja, de a másiknak a papája valóságos inspektor, akinek saját birtoka is van...

– Meg is látszik rajta – mondta a viciné, aki nem akarta a házmesternétől megkérdezni, hogy mi is hát az az inspektor, de hiába is kérdezte volna. A házmesterné égre fordult szemei az inspektorság mögött vagyont és magas rangot sejtettek...

A hír aztán szétfolyt a házban, mintha vezetéken ment volna, mint a villany, vagy a gáz.

A házmester gyanúsán nagyokat köszönt, és egyszer, amint felfelé mentek, valaki azt mondta: – Az a szőke a tisztartó fia, a barna meg az inspektoré. Nekem a barna tetszik...

Péternek még a feje is piros lett, de nem haragudott már. Amint a fordulónál visszanéztek, két kedves arc nevetett rájuk. A szobában aztán kitört a nevetés. Péter ugyan szeretett volna bosszankodni, de nem tudott.

– Most legalább látod, hogy Gizi néniben van fantázia.

Az egyetemen egyik fiú járt Péterék házába, s így ott is elterjedt róluk a hír. Nem törődtek már vele.

Péter is nevetett rajta, és a lelke mélyén jólesett neki, mert szinte jóságot érzett benne. Fényt, meleget, ami a rangnak és a vagyonnak kijár.

– A barátod apja a főtiszt abban a nagy uradalomban? – kérdezte egy cvikkeres pesti fiú Lacit.

– Igen.

Péter ott állt nem messze, de úgy tett, mintha nem hallaná.

– Mit mondhattam volna? – magyarázta Laci. – Ez ellen már hiába rugdalódzol...

– Persze... – de Péter már nem is igen rugdalózkodott ellene.

Péter nézi a gerendákat. Mosolyog. A lámpa helyén villany ég, a szoba földje parkett, a merev nagyduyha lágy takaró. A gerendában konokul örül a szű, de ezt nem hallja. Valaki suttogva mondja:

– Nekem a barna tetszik...

Mire felébredt, apja már megfordult a szőlőből. A kiscsikó csengettyűje szaladgált az udvaron, és amikor kinyitotta az ablakot, nyers párájával szinte beesett az őszi reggel.

Ettől vidám lett, mint gyermekkorában, amikor a cinkéket leste a gyeplő ágai közt, és a köd mögött szabad, nagy messzeségek lehettek.

Apja arca is vidám. Szüret van.

Amíg a faluban megy a kocsis, nem szólnak semmit, de érzik egymást, és jó ez a közelség. A szőlő dombján meglassulnak a lovak. A gyeplő a löcsön. Péter karja az ülés kastámláján, mintha átkarolná apját. Az öreg Zsellér érzi ezt, bár fia hozzá se ér.

A meggyfák levelei már bíborban omlanak, a fűvön most szárad fel a harmat. A diófák alatt maguktól hullott diók ősi gazdátlanságban, és a kocsis mögött zabolátlan szabadságban kanyarog,” az út.

– Mit mondtál anyádnak az este, hogy úgy nekiderült?

– Hogy minél több tanárhoz járok, annál többet kell fizetni... Az öreg Zsellér nevető

szemmel fiára néz.

– Jó helyen fogtad meg, de nekem eszedbe ne jusson ilyet mondani, mert nyakon ütlek...

– A nap aztán őszi ragyogással úszott felfelé az égen, és mind fehérebbek lettek az öreg pincefalak.

Tisztartóék déltájban érkeztek. Ekkor már meg volt terítve az asztal.

– Péter, megmondtad, hogy ne csináljanak parádét? Persze, elfelejtetted... Ilyen ez a Péter! Haszontalan! – és megfenyegeti botjával.

Laci és Péter hamar elpárolognak. Menyecskék, lányok szedik a szőlőt...

Péter később visszanéz. Apja és Ughy tisztartó meg-megállva beszélgetnek az úton. Komolyak.

– ... Így gondolod, Gábor? Azt hiszem, igazad van... Ughy tisztartó tegezi az apját, de ez a tegezés szinte barátság. Ha arcukra néz, nincs különbség köztük. Nem vágnak egymás szavába, kimérten, komolyan mondanak valamit.

Péter nagyon figyelni őket, és a két ember hasonló mozgása meglepi. Ha nem ismerné őket, nem látna mást bennük, mint két magyart, akik úgy néznek a földre, mint a kenyérre.

Lacit már nem is látja. Valahol segít valamelyik menyecskének vagy visszament a pincébe.

Nem ment utána. Jó volt most egyedül lenni. A tőkék közt fellobbant itt-ott egy piros szoknya. A nevetések bujkálva osontak a völgy felé, és Péter csak ballagott, pedig már elhagyta szőlőjüket.

Már a harmadik szomszédban lépked, de most már vissza kell menni, mert vendégek vannak. Talán keresik.

Szeme ekkor megakadt egy kis pincén. Majdnem elment mellette, mert a lehullott meggy cserjévé nőtt, s a pince dombját eltemette. Ajtaja lenézett a völgybe, és nyitva volt. Péter kíváncsian benézett. Senki. Tavalyi almák dohos illata csapta meg, amikor belépett. És mérhetetlen csend, mintha a téli napok nagy hallgatásai most jönnének ki a falakból.

Ez a szőlő Mérő Laciéke volt, amíg élt. Tavaly halt meg szárazbetegségben. Most talán a felesége szüretel, mert a sajtóban van már egy puttonyra való. Hamar özvegy lett szegény Török Magda – sajnálkozik magában Péter, és elhúzódik az ajtó mellé, mert látja Magdát jönni a puttonnyal.

Beledönti a szőlőt a kádba, és megigazítja haját. Péter csodálkozik; hogy megerősödött ez a Magda és talán megérzi, hogy nézik, mert még mindig a haját igazítja.

– Jó lesz már, Magda!...

Az asszony csak leejti kezét, de aztán kipirul, és felemeli kezét:

– Te akasztó fa, Péter, te! Agyonijedtem...

Péter erősen megfogja a felemelt kezét.

Kipirulnak mind a ketten.

– Hogy vagy, Magda?

– Hát csak így egyedül. Özvegyesen – és mosolyog.

– Azért jöttem... Hátha segíthetnék...

– Jó ember vagy, Péter. Ha úr leszel is, gondoltál rám. Ülj le egy kicsit, Péter! Ne vidd el az álmom.

Leülnek. Péter kinyitja a tenyerét, és Magda önkénytelenül odaadja kezét. Forró, kicsi keze van.

És ülnek szótlanul. Az ajtó nyílása előtt messze domboldalak ködlenek, a napsugáron elkésett pókháló úszik, és úgy érzik mintha most mindenki messze lenne.

– Vendégek vannak nálatok, Péter!...

– Hadd legyenek! De elmegyek, ha akarod...

Magda megfogja Péter kezét: – Csak úgy mondtam. Minek beszéljenek mindenfélét...

– Senki se tudja, hogy ide jöttem.

Kezükön most már szinte átszaladt a vér. A csend kerengve surran körülöttük, és Péter lágyan simogatja Magda arcát.

– Magda...

Az úton lépések dobbannak. Az asszony egy mozdulattal behúzza az ajtót, és kileskel az apró ablakon.

– Nem ide jönnek...

Péter magához tér. Magda ruháján most tisztábban látja a színeket. Az út is közel van a házhoz... Feláll.

– Elmegy?

– Visszajöjtek?

– Ha akarsz... – és Péter kabátján a gombot forgatja.

– Visszajöjtek?

Az asszony a földet nézi.

– Gyere!

... Amikor kilépett, szinte érezte, hogy a messze kéklő pára mily lágy, az ég milyen magas, s az élet milyen titokzatosan szép.

Nem vetett számot magával, mit érez. Vére lángolva csurrant szívében, és láthatatlan, titkos szálát húzott maga után, melynek orsójából sohase fogy le a fonál.

Nem tudta, meddig volt odaát. Csodálkozott, hogy észre se vették.

Apja még mindig Ughy tisztartóval beszélget. Laci sehol. – Most volt itt a fiam, téged kerest.

Az asztalon hús, kenyér bőségesen. Üvegekben bor. Péter nem sokat tanakodott. Amikor anyja kiment, belső zsebébe csúsztatott egy kis üveg bort, egy ruhába húst, kenyeret. Kinézett, szabad-e az út, és elosont újra Magda pincéjébe.

Az asztalra kirakott mindent rendben, és hamar otthon volt megint. Magdáék nagyon szegények...

Végre összeakadt Lacival.

– Mindenütt kereslek...

– Engem? Péter!...

Péternek most Klári jut eszébe és ami akkor történt.

– Gyere, Laci, elmondok mindent!

Amikor elmondta, megkönnyebbült.

Laci izgult: – És most mit csinálsz?

– Még nem tudom. Délután, ha ellépek, te se mutasd magad, akkor azt hiszik, együtt vagyunk...

– Jól van, Péter...

... Múlt a nap. Csurrant a must, és búcsúzó, ünnepi fényben úszott a szőlő.

Néhol apró tüzek égtek, és a füst áldozatos tisztaságban lengett az ég felé. Minden kiáltásban öröm kurjantott, és az őszi délutánban szabad, nagy messzeségek tárultak ki. A hegyen érő fürtök édessége, a forrásnak indult fürtök mámora mintha lecsorgott volna a völgybe, mert a kései kis virágok nevetve tartották a napba arcukat, pedig tudták, hogy az éjszakában már ott hallgatódzik a dér.

... Sietek, Laci. Addig ülj ide a rend mellé! Meg kell beszélnem...

– Csak eredj!

Péter még arra gondolt útközben, hogy lám, Laci nem irigy. Hasonló esetben ő is megmutatja... de amint közeledett az öreg pincéhez, szemével együtt gondolatai is odaragadtak.

Az ajtó be van hajtva, de kétujjnyi nyílást hagyott rajta valaki...

Az asszony felállt. Péter felé lépett. Szemében hála, s azon túl valami lobogás. A hús és a bor érintetlenül az asztalon.

– Hozzá sem nyúltál, Magda?
 – Vártalak, Péter. Sokszor ettem egyedül. Nem jó az. Vártalak...
 A reteszt rátolja az ajtóra.
 – Úgyse jön ide senki, de így nyugodtan lehetünk. Ne gondold azért semmit...
 Szótlanul ülnek.
 Péter csipeget valamit, Magda sem igen eszik. Várakozás dörömből a levegőben.
 – Egyél, Magda, mert elmegyek!...
 A bor lassan elfogy. A húsból még marad is.
 Csend van. Ha most benyitna valaki, talán oda se néznének. A külső világ lassan elmerül.
 Pedig csak ülnek hallgatva. Amikor Péter átkarolja Magdát, az asszony dereka hajlékony, és arca Péteréhez kúszik.
 – Te most azt hiszed rólam...
 – Nem hiszek semmit, Magda. Szeretlek!
 Az asszony elhúzódik. – Tegnap még azt se tudtad, élek-e?
 – Igaz, Magda. Mért hazudjak! De most szeretlek. Nem tudom, hogy van! Öltöm volna, ha valaki nem ereszt most hozzád. Elhiheted...
 – Elhiszem. Most talán kellek, aztán elfelejtesz. Akad neked lány is. Úri.
 – Nem vagyok feledős, Magda. Nem kell lány! Te kellesz! Szeretnélek... de el is mehetek...
 Arcuk szembefordul. Pétert megcsapja az asszony forró lehelete. Szemük már homályos, és szájuk vágyakozva összeér. Magda bontakozik ki először a csókból: – Nem. Péter, látod, szeretlek, de azt ne kívánd...
 – Ha szeretsz: megteszed. Asszony vagy...
 – Nem, Péter. Nem... és átöleli Pétert – így is szerethetjük egymást. Baj lehet.
 Péterben elszakadt már az idő, a másnap, a felelősség. Érzékeny és zsarnok vágyaiért.
 – Nem szeretsz, Magda, és én elmegyek.
 – Elmégy?
 – Elmegyek. Játsszol velem.
 – De visszajössz?
 – Nem jövök. Minek jönnék?
 – Segítenél, ha haragszol is. Tudod, egyedül vagyok és este talán tíz óráig is eltart, amíg lefolyik ez a kis must... Félős is egyedül... Csak koppantanál az ajtón. Be kell zárnom, mégis egyedül vagyok...
 Magda szemei ekkor nyíltak őszinte nagyra. Péter összecsókolta arcát. – Vigyázok rád, Magda!

Laci ott ült, ahol hagyta. Nem kérdett semmit, csak nézett Péterre.
 – Köszönöm, Laci. Csak még arra kérlek, ha mentek haza, vigyetek magatokkal. De én majd útközben lelépek.
 – Kint maradsz?
 Péter megfogta Laci karját: – Akármi áron is!

– Péter velünk is jöhet, Zsellér bácsi...
 – Nem is bánom, Lacika. Nem kell kettőt fordulni. Tisztartóék fogata ellódult a pincétől, és utánuk nézett a távoli dombok mögé lebukó nap. Péter a visszaülésen ült, és a napot nézte. Nemsokára elmegy, s akkor sötét lesz. Először csak a völgyekben. Aztán mindenütt.
 Már majdnem kiérték a szőlőből, amikor zsebére ütött: – Nálam maradtak a pincekulcsok... Bocsánatot kérek, vissza kell mennem.

- Visszaviszünk.
- Nem. Nem. Nincs messze.

Lassan ment, és lassan őszi árnyak ültek a tőkék alá, ahol a tücskök bús muzsikája szólt az est elé.

Nem kellett kopogni se. Az ajtó kinyílt előtte és mögötte bezárult.

Sötét volt már a kis szobában.

- Várj, Péter!

Világosság lobbant az asztalon. Az ablakon vastag takaró. Az asztalon két tányér, evőeszköz és a közepén párolgó leves. A kis tűzhelyen még hunyorog a parázs.

– Most én vendégellek meg. Szegényes, igaz, de talán szereted. Péter önkénytelenül leült az asztalhoz, mint otthon. Valahol a gondolatai mélyén Tamás bácsiék asztalát látta, a pesti asztalt, tisztartóék asztalát. De ez az asztal más volt.

Mintha sokszor ült volna már így, Magdával. Mintha mögöttük közös otthon lenne. Olyan ismerős itt minden. Jó lenne most, ha meglennének kis csizmái, üveggombos durva inge és bicskája. Érzi Magdát maga körül, de nem gondol rá. Arra se, amiért jött.

A leves csípős, meleg. A kenyeret Péter vágja, és a bort az asszony tölti. Ha azt mondaná:
– Igyék kend... – észre se venné. Vacsora után cigarettára gyújt, Magda pedig komolyan elrakosgat mindent.

Aztán leül az asztalhoz. Szelíden megfogja Péter kezét, és Péter tudja, hogy ez nem tartozik a szerelemhez.

– Tudd meg, Péter: nem szerettem az uram. Isten nyugtassa de hűséges voltam hozzá. Hamar beteg lett, akkor meg irtóztam tőle. Más asszony bolondul az uráért, én meg sose tudtam, hogy jó lenne szeretni...

- Jó. Nagyon jó...

- Te tudod, Péter?

Péter elpirul. – Tudom... Magda... tanultam.

Az asszony szeme most már boldogan féltő.

- Te se tudod... én se. Mi lesz akkor velünk.

Péter feláll, és végigheveredik az ágyon. Az asszony a lámpát srófolgatja le-föl, le-föl... A lámpa egyszer csak ellobban.

- Meg se talállok...

Lehullott már a harmat is. Az őszi éjszaka hűvös magasságában költöző madarak kiáltanak. A tejút fehérségében idegen csillagok ébredtek az éjjel, és az ég irdatlan boltja, mintha magasabb lenne, mint máskor. A földi messzeségek a végtelenségbe futnak, és a völgy árnyékos teknőjében a köd ágyazott magának fehér ágyat.

Az utak, nem lehet tudni, hova vezetnek, de csendesek, szabadok és végtelenek.

A nagy diófák levelein harmat koppan néha, más nem hallatszik, mert a lépések nyomába fű borul.

A lépések lassúak, imbolygók, összefonódtak.

Péter arcán megfeszült a bőr. Vére lobogása mintha a kétség minden salakját elégette volna gondolatai közül, mert erősnek érzi magát, és világosan lát mindent. Érzi maga mellett az asszonyt, aki az övé. Felesége? Nem. Szeretője? Nem. Nincs erre szó. Az övé. Valami ősi szabadság jogán szerezte, és nem hagyná el semmi áron. Másik nem kellene, mert a testi parázsláson túl, felébredt valami gyengéd, tiszta féltés, ami csak azé az egyé. Simogatja. Megállnak néha.

- Látod, Magda – elmúlt – és én még jobban szeretlek.

Az asszony szembefordul vele, arcát magához húzza. Sírósan suttog:

- Ne hagyj el, Péter, sohase hagyj el, mert akkor én meghalok! Bűn ez, tudom, de Isten

bocsássa meg – nem érzem annak. Ha az uram lennél, se szeretnék jobban. A szívemmel is, a testemmel is. Péter, én csak most tudom, mi az: szeretni!

Hajnal felé aludt el Péter. Gondolatai elszaladtak mindenüvé, amit eddig a szerelemről olvasott, de nem ismert magára egyik írásban sem. Nem volt fáradt, és sem lelki, sem testi csömört nem érzett. Vágya nem apadt el, csak nőtt. Ha Magdára gondolt, gondolata szinte tiszta volt. Valami simogató, titkos közösség.

Koltóy jutott eszébe, és megértette Takács Pali gyötrődését azon az éjszakán, amikor ő is oda akart menni a városvégi házba, hol csak húst kapott volna, amit megrágott és kiköpött mindenki, akinek pénze volt.

Szinte megborzadt. Szegény Takács Pali!... Jókedvűen ébredt. Reggel mindjárt Lacihoz ment.

– Éjfél után kettőig veled voltam, ha valaki kérdené... – Jó, de most beszélj!...

– Mit beszéljek, Laci? Szeretem. Nem csak úgy. Szeretem! Laci szeme izzott. – Irigyellek... de mondj hát valamit!

– Nem tudok – Lacikám –, de több, mint amit vártam, és áldom Koltóyt, hogy akkor éjjel nem engedett el. Rád is vigyázok majd. Csak, ha szereted, Laci, vagy azt hiszed, fogod szeretni... másképpen úgy jársz, mint Takács Pali. Emlékszel?

– Emlékszem. De már türelmetlen vagyok... nagyon türelmetlen!

Másnap utaztak vissza.

Akkor este még Péter találkozott Magdával egy percre. – Ne felejs el, Péter!...

– Magda! Nincs olyan lány a világon...

Megcsókolták egymást, és Péter még Pesten is ezt érezte, amikor Gizi néni előtt katonásan összeütötte a bokáját.

Az egyetemi élet zshivaja mögött aztán elszürkült a falu, és mind otthonosabbak lettek a hosszú folyosók, nagy termek. A város lüktetése átvágott rajtuk, és nem volt már idegen az egymillió ember.

A bajtársi élet szelleme megfogta őket, bár Péter semmi közösséget nem érzett az egyesületi szellemmel, Laci pedig kissé fanyar hunyorgással fogadta a nagy szavakat, melyek egy-egy összejöveten elhangzottak.

Nem tartoztak egyik csoporthoz sem, melyek később kialakultak. Egymáshoz tartoztak.

– Estére a “Koponyában” találkozunk! – mondta Lovag Halbteil, Lacinak. – Magunkfajta emberek. Gyertek el! Lacinak jólesett a meghívás.

– Menjünk, Péter! Mi a fenét csinálunk itthon? Péter nem akart ünnepontó lenni.

A “Koponya” a Belvárosban volt. Kívülről közönséges söröző. A különszoba ilyenkor lefoglalva.

Amikor beléptek, már nyolc-tíz egyetemista ült az összetolt asztalok körül. Halkan diskuráltak. Nagyrészt ismeretlenek. A légkör puha, de nem otthonos. Bemutatkoztak.

– Betléry-Kovács... Jász-Vásárosi Demény... Kertai-Fonák... Stein-Sasváry...

Szertartásos meghajlások. Magas kézfogás a mell előtt. Laci önkénytelenül átvette ezt a formát, Péter pedig arra gondolt, hogy az összelett nevűek társasága ez, vagy mi a csuda. S ez az előkelőség!...

Amikor leültek, megakadt kissé a diskurálás, de aztán halk mederben folyt tovább.

– Te milyen Zsellér vagy? – kérdezte Kertay-Fonák Pétert. Péter nem értette, azért tréfára fordította a kérdést.

– Jó Zsellér.

– Azt tudom. A Lovag válogatós. Úgy értem, honnét... a prédikátum.

– Én bartali vagyok. Somogyból... és elpirult, mert most értette csak meg.

– Bartali Zsellér. S a másik úr?

– Laci! – szólt át Péter. – Az előneved kérdik.
Laci gunyoros szeme összevillant Péterével.
– Hányat parancsolsz? Ozoróczi és Égenföldi. De ez talán nem fontos.
– Tévedsz. A tagjaink kizárólag jó helyen született emberekből kerülnek ki. Ezt azonnal észrevehetted...

– Nem mondom...
– No látod. Elveink, szokásaink és társadalmi köreink azonosak. Politikai nézetünk...
Ekkor Lovag Halbteil megkopogtatta poharát. Csend lett.
– Uraim! Körünk két új taggal gyarapodott. Ha Önök is illendőnek tartanak – amit egy pillanatig sem kétlek –, javasolnám, örömünknek pár pohár nemes itallal kifejezést adni...
– Felhatalmazzuk a Lovagot... A csengetésre pincér jött be.
– Gyerme kem, egy üveg For England, yes!

Péter csak félfüllel hallgatott oda, amit Kertay-Fonák öséről beszélt. Egy-egy elkapott mondat akadt meg a fülében... Monte-Carlo előtt... reggel kilovagoltam... a turfon múltkor... Pali bátyám yachtja...

A pezsgő megérkezett. A vödörből csak ezüstös nyaka látszott ki az üvegnek. Kissé eldőlve feküdt a jég között, szinte hanyagul, mintha Betléri-Kovácsot utánozta volna, aki ugyanilyen ernyedte felsőbbbséggel dült el a székén.

Péter hazagondolt, Vak Számi kármentőjére, hol mereven állt meg az üveg, és a bor sárga fényét a kéntől kapta. Az asztalokon száraz bortócsák rajzoltak térképet és az egész kocsmának olyan szaga volt, mintha fejfájós másnapok és szegényes paraszti krajcárok penésze savanyodott volna benne.

Ó, ez a pezsgő más volt! Rátapadt ínyére, és illata felszaladt az orrába. A túlsó teremből halkan beosont a muzsikaszó, és Péter nem bánta már, hogy eljöttek. A környezet is melegebb volt már.

Most Demény beszélt, akinek éles hangjára Péter is felemelte a fejét.
– ... igen, akkor még volt élet. A búza harminc korona, a napszám meg 80 krajcár.
– De volt 60 krajcár is! – mondta valaki. – És robot. Amennyi kellett. Most a kaszások elkérnek 2-3 pengőt... Ez már telhetetlenség!

Péter arca lassan kipirult.
– Nálunk még kosztot is kapnak! – mondta.
– Hallatlan!
– Az ipari munkás ennél sokkal többet keres...
– Az más...

Péter most már elfeledte a környezetet. Aratásra gondolt, a fullasztó, verejtékes hőségre. A kiszikkadt izmok szíjas vonaglására.

– Mért volna más?
– Az szakmunka!
– Nem a szakmunkásról beszélek. Az egyszerű, gyári munkásról... Az is többet keres, mint a legnehezebb munkát végző mezőgazdasági munkás.
– Az iparvállalatok bizonyára tudják, mért fizetnek többet! mondta Demény.
– Persze, hogy tudják, mert ha nem fizetnek, akkor jön a sztrájk, a rombolás, a szabotázs...

– Szóval, te azt mondod, hogy az ipari munkásság jobb helyzetét kizárólag ezeknek a törvénytelen erőszakosságoknak köszönheti...

– Sajnos – igen.
– Mért sajnos? – kérdezte Sasváry.
– Azért, mert a munkásságnak nemzetközi alapokon kellett szervezkedni, hogy elérjen valamit. Ezért aztán a forradalmak alatt és után a munkásság alól csúszott ki először a talaj. Szembefordult az országgal, melytől nem várhatott semmit...

– Szembefordult a paraszt is, – mondta valaki, és Péter arca most már vörös volt.

– Az igazi paraszt – nem! Örült, hogy hazamehetett.

– De nekimentek az uradalomnak. Földet akart mindenki osztani...

– Ez persze hiba volt. De ezt nem kellett volna megvárni.

– Hanem?

– Hanem egy becsületes földreformmal kielégíteni azokat, akik ezért a földért legtöbbet véreztek akkor, amikor még álmodni sem mert senki földreformról Magyarországon.

– Persze: ingyen! A föld tulajdonosa pedig menjen koldulni...

– Fenét, ingyen! – vágott indulatosan a levegőbe Péter. – Szívesen megfizették volna, de azt talán te sem tartod helyesnek, hogy sok helyen kecskelegelőkkel akarták kiszúrni a szemét... azt is a hatodik határban...

– Tulajdonképpen ez se járt volna... Ezzel csak a forrongást akarták lecsillapítani. Aztán...

– ... aztán elfeledni az ígéretet, mi? Arra nem gondolsz, hogy mi lett volna, ha a paraszt is csak ígérte volna, hogy kimegy a frontra? Csak ígérte volna a félmillió hősi halottat... Mi lett volna belőlünk és belőletek? Ki tartotta meg a megmaradt országot? Talán a hirtelen külföldre emigráltak?

Demény is most már nekivörösödött: – Úgy beszélsz, mint egy forradalmár.

– Én tudom, mi a forradalom. Én jártam az akasztófák árnyékában...

– Az életünket mentette meg! – mondta Laci.

– Nem ez a fontos, Laci – rázta fejét Péter –, hanem az, hogy a paraszt földhöz jusson, erősödjék, szaporodjon...

– ... akár a tradíciók és az úri birtokos osztály rovására is? kérdezte Sasváry élesen.

– Ha az ország, a nemzet szempontjából jó: akárkinek a rovására! Ami pedig a tradíciókat illeti: első tradíció maga a föld, második pedig annak a tradíciója, aki azt tartja és azért vérzik. A többi tradíció sokkal fiatalabb... Azt is mondhatnám: az erőszak és a sötétség tradíciója.

– Erőszak? Viccelsz...

– Nem. De valami megmaradt bennem a történelemből. Nem sok, de emlékszem egy-két jó magyar fejre, melyek lehulltak, egykét prédikátorra, akik azt hitték, a hitükért haltak meg, pedig azért kellett meghalniuk, mert magyarok voltak...

– Lázadók voltak!

– Persze, hogy lázadók. Fellázadtak a tradíciókért, melyeket az új urak eltapostak, hogy felépíthessék a magukét, fellázadtak a törvényért és a jogért, a hitükért, és meg kellett halniuk. Így születtek aztán az új tradíciók és az új birtokok... Csakhogy ezeknek az egyetemes magyarsághoz kevés közük volt.

– Lásd: Széchenyi!

– Meg is tagadták, el is ítélték, és még ha sokáig bírja, nem Döbling jött volna, hanem Kufstein vagy más penészes lyuk.

– Sokan voltak még, akik többet tettek a parasztért, mint amennyit maga tehetett volna...

– Nem vitatom. Még azt is elhiszem, hogy ma is vannak ilyenek. De egy-két nagylelkű emberre nem lehet bízni milliók sorsát, mert a magyar parasztnak észre kell venni végre, hogy nem ehhez vagy ahhoz az uradalomhoz, urasághoz, nem a falujához, hanem az ország multhatatlan uradalmához tartozik.

– Ehhez intelligencia kellene.

– Kellene? Hát legyen! A tudás megszerzése bizonyos mértékig pénzkérdés... Adjatok neki földet, hogy tanulhasson, hogy padlós szobája legyen, hogy könyveket vehessen és újságot olvashasson, hogy meleg ruhája, és egy kicsit könnyebb és sokkal emberibb élete legyen. Egyszerűen adjatok meg neki azt a könnyen megadható jólétet, ami megnyitja előtte a távlatokat, hogy ne csak a maga barázdájáig, faluja széléig, hanem az ország határáig lásson.

– Nem megy ez máról holnapra...

– Ezt mondják már pár száz éve. De hát az Istenért, induljunk már el egyszer!...

– És miért egykézik...

– Undorító, nem magyarbölcsőjű, gaz szokás, igazad van. De tudod-e, mit mondott egy somogyi paraszt, amikor szemére hányták, hogy csak egy fia van? Uram, nekem tíz hold földem van. Ez ennek az egynek elég. Kettő nyomorogna rajta, vagy elmenne cselédnek. Már pedig – uram, ne haragudjon –, én a papoknak bérest, s a császárnak katonát nem csinálok.

– Szomorú!

– Igen, nagyon szomorú, hogy ez az ember a nemzetét már nem érezte, áldozatra nem volt hajlandó, s katonafiában a császár katonáját látta. A császáret, aki felségesen szép valaki ugyan, olyan magasan van, hogy már talán nincs is, de ha van, egész biztosan – német.

A közbevetések elfogytak. Egyik-másik húzogatta még a vállát, mintha azt mondta volna: kár az ilyen megszállttal vitatkozni, aki forradalmat akar, holott úgylát magától megjön minden, de a többség hatása alá került Péter rajongásának, ha nem is igazságának. Szavai mögött parázslott valami, ami talán nem tetszett, de annyi tiszta hit volt benne, hogy tiszteletet ébresztett.

A Lovag már unta a vitát. – Bartali-Zsellér más úton látja az igazságot, és bár nem kételkedünk céljainak nemességében, mi mégis kitartottunk a békés fejlődés mellett.

– Úgy van! – bólongattak.

Péter már túl volt azon, hogy valakivel veszekedett volna. A pezsgő csillogása szemeiben táncolt, és a kezdődő mámor mindent jónak láttatott vele. Utak nyíltak előtte. Válaszolhatott volna a Lovagnak, de lustán elengedte a gondolatokat. Maga alatt látta a társaságot, tiszteletre méltó ösökkkel, hagyományokkal, gyerekszobával – de egy csillogó vitrinben, melynek üvegfalai mögött múmiává aszott gondolatok és emberek éldegélnek. Halk csend, nappak, öreg szolgák, koronázási menték, csótáros lovak, görbe kardok, elkiáltott “Vitam et sanguinem”-ek. Ó, milyen szép, csak az a kár, hogy az egészség hóna alá vágta már az idő, és lassan megy velük a múzeum felé.

De most már ezt sem látta. Az ő dolguk...

A szoba levegője már melegebb lett. A mozdulatok természetesebbek, a felkiáltások őszintébbek. Még kitörik a vitrin oldalát – gondolta Péter –, de aztán gondolatai elszaladtak. Elmosolyodott, és messze nézett. Látta Magdáék zsúpos, fehér falú házát. Szobáját is. A hold besüt az ablakon. Magda alszik. Durva fehér ingén üveggombok, mint neki gyerekkorában. Homloka tiszta, és két. puha, fehér karját kitarja...

– Miről ábrándozol? – lökte meg Demény. – Semmi. Hazagondoltam.

– Birtokodra?

– Igen. A birtokomra – nevetett. – Hidd el, nincs annál szebb, jobb az egész világon!

– A mienk bizony kavicsos...

– Ó, az enyém nem... De, meg akármilyen is... Az enyém! Újra elhallgatott. Valami még hiányzott. Amikor a pincér újabb pezsgőkkel jött, valami zeneszó szűrődött be.

– Miért nem mondjátok, hogy van itt cigány! Pincér, mi a maga neve? Lajos? Hát Lajos, mért dugják el maguk a cigányt?

– Az urak nem szokták...

– Nem? Hát majd ezután másként lesz. Befelé a cigánnyal!

– Mulatni akarsz?

– Akarsz? Akarunk!...

A hold magasan úszott Pest felett. Sokkal magasabban, mint a faluk felett hol a kertekre már lehullott a dér, és a télbe futó utakon egyedül jár a csend.

Ha Bartalon szólna a muzsikaszó, felébrednének az emberek, de itt csak az ablakig

hallatszik. Odakünt villamosok csikorognak, autók tülkölnek s az utcákat fényfüzerek kötik össze. Péter nem látja ezt, csak érzi. Mindenfelé utcák, utak. Kanyarognak, egymásba futnak, sikátorokban elvesznek, tereken szétfolynak. Az jut eszébe, ha most el kellene indulni haza Barta-ra – nem találna haza. Lacira néz, és nyugtalansága elmúlik. Int a cigánynak.

– Még egyszer azt, hogy: “Ha elmegyek édes rózsám messzire...”

A hegedű siránkozva jajdult meg, és utána repült a kisbőgő szava, mintha a másikat simogatta volna.

Péter előtt nem volt már út, nem volt már távolság. Elérhető, könnyű és szabad lett minden...

Amikor szemét kinyitotta, újra elindult mellőle az idő. Az óra ketyegése apró koppanásokkal verte szemhéjait. Az ablakon ónos homály dőlt a szobába, és végtelenül fáradt, keserű értelmetlenség osont az ágy körül.

Laci tátott szájjal aludt. Meg kellene kérdezni, mi volt az éjjel? Arra még emlékszik, hogy a Koponyából valami lokálba mentek, de aztán semmire.

Éjjeliszekevényén mindenféle ismeretlen holmik. Egy dugóhúzó, egy harisnyakötő, egy sál...

Pénztárcája is ott van. Kinyitja. Forgatja. Nincs abban egy krajcár se. Csak egy cédula: “Mimi vár délután ötkor. Bors utca 3. II. 1.” Nézi az órát. Három óra.

Laci horkol, de nem mer neki szólni, mert attól fél, hogy valami rettenetes dolgot fog mondani, ami addig történt, amire ő már nem emlékszik.

Amikor kopognak az ajtón, magára rántja a takarót. Laci pedig felébred.

– Mi, mi az? Ja, tessék...

– Zsellér urat keresem.

Péterben a vér is megállt. Keresik...

– Pénzt hoztam...

– Péter! – rázta Laci – írd alá ezt az utalványt. Keze reszketett a ceruzával.

Amikor a postás kiment egymásra néztek. Laci elnevette magát, és Péter is úgy tett, mintha mosolyogna.

– Nem volt valami baj?

– Mi lett volna? Te is úgy tudod, mint én.

– Nem emlékszem semmire.

– Lehetetlen, Péter.

– Elhiheted. Össze vagyok törve, és egészen beteg vagyok...

– Nekem sincs valami lakodalmas kedvem, de ez ilyenkor így van.

– Csak emlékeznek...

– Majd emlékszel. Beléd bolondult mindenki. Rengeteget ittál, és meg se látszott rajtad...

Az “Arany Kilincs”-ben úgy csárdásoztál, hogy megtapsoltak...

– Ki az a Mimi?

– Na látod, hogy emlékszel.

– Egy cédulát találtam a tárcámban.

– Tudom. Te kérted, hogy írja fel a címét, mert elfelejtetted.

– Azt mondtam?

– Azt. De azért törni nem szabad, Péter. Sokba kerül...

– Mimit hol szedtük fel?

– Az “Arany Kilincs”-ben. Mimit, meg a Mayát...

– Hát az meg kicsoda?

– Barátnője. Majd meglátod, most megfürdünk, és odamegyünk...

– Én nem megyek sehova. Legszívesebben felkötném magam.

- Megígértük...
- Nem bánom. Nem megyek! Beteg vagyok!
- Kérlek, Péter...

Lacinak különös volt a hangja. Péter ránézett. A hosszú évek közös, sok gondolata és a szeretet különös érzékenységet támasztott bennük. Laci szeme vágyakozó volt, és legszebb nyakkendőjét vette elő.

– Maya? – kérdezte Péter.

– Igen.

– Péter nagy sóhajrással mászott ki az ágyból. Amikor felállt, megingott. A fürdő hideg zuhanya úgy érte, mintha késsel vágtak volna bele de azért állta.

A hideg tus után egyenesebbek lettek gondolatai. Bizakodóbbak. Nem olyan nagy eset... Vigasztalta magát. Más is mulatott már... brrr, és megrázkódott.

Mire felöltöztek, égtek már a lámpák az utcán. A hideg levegő bársonyosra csípte arcukat, és az utca forgatagában az élet rohanása áradt beléjük.

Megkérdeztek egy rendőrt, merre van a Bors utca. Készségesen magyarázott. Itt jobbra, ott balra. Itt le, ott föl. A hídon, a főutcán végig. Ott ismét balra... A fiúk bólintottak: – Köszönjük, biztos úr... köszönjük.

– Szívesen, uraim! – és komolyan lépegetett tovább.

– Te értetted?

– Annyit, hogy a hídon át. Egyszóval Budán. Megkérem ezt a Mayát, hogy költözzék Pestre, mert ha nem csal a szemem, te még a tandíjat is villamosra költöd...

– Azt hiszem, nem csal a szemed...

A villamoson már Péter volt vidámabb. Kitisztult körülötte minden, és a Duna fölött az éles szél tisztára seprte benne az elmúlt éjszakát.

Laci tűnődve nézett ki az ablakon, és Péter félteni kezdte.

– Vigyázni kell, Laci! Az ilyen lokálnők...

– Miféle lokálnők?

– Mint ezek a lányok...

– Ne bolondozz, Péter! Te mondtad, hogy kalapszalonjuk van valahol Pesten.

– Én? Kalapszalon?...

– Ketten ültek egy asztalnál, te táncolni hívtad Mimit, és így történt az ismerkedés...

– Szóval táncoltunk is. Csárdást?

– Fenét! Azt később egyedül jártad. Tangót táncoltatok...

– Tangót... Életemben tangót nem táncoltam, de ha mondd, el kell hinnem. Csak arra kérlek, azt ne mondd, hogy utána az országház kupoláját csaptam a fejemre...

– Kifogástalanul táncoltál...

De azért, amikor megálltak a Bors utca három előtt, elfogódottak lettek. A kapu alatt, hűvös fényben égett a villany. A lépcsők kopottak, de tiszták.

– Dr. Ijas Bernát, elmeorvos – olvasta Péter. – Lacikám, ha megint megőrülnék, ugorj le Ijas bácsihoz...

Amikor a csengő megrebbent, valaki csoszogva közeledett.

– Kezüket csókolom...

A két fiú még állt egy pillanatig. Pétert a “kezüket csókolom” térítette magához.

– Jó nekünk a “jó estét” is, néni. Itthon vannak a kisasszonyok?

– Itthon, csókolom a kezüket...

A nagy szoba parfümös melegében egy lámpa égett. Péter szótlanul csókolt kezét egy magas, karcsú lánynak. - Zsellér Péter...

A lányok nevettek: – Ismerünk, jó fiú! Szervusz, Lackó!

Péter szédült. Tegezük őket. Ő is leül velük. Kedvesek, szépek.

Maya szorosán ül Laci mellett.

– Mit isztok, fiúk?

Mimi a pohárszéken rakosgat, lábán könnyű papucs.

– Valami keserűt?

– Igen – mondja Péter, és arra gondol, hogy Laci mégis becsapta, mert ő ezeket a lányokat soha életében nem látta.

A keserűpálinka alighogy leért, Péter ismét érezte azt a könnyű ködöt, amivel a tegnap este kezdődött. A merevség lehullott róla, a tartózkodás hajlékony lett. Nem, a lányokat nem ismeri, de ez nem is fontos. Melegek és szépek. A holnap pedig végtelenül messze van.

– Megyünk valahova?

– Nem. Elég volt tegnap...

– Csak azért mondom, mert vacsorázni kellene...

– Mehetünk – mondta Mimi –, bár fel is hozathatjuk.

Laci és Maya maradni akartak. Mimi menni. Péter pedig arra gondolt, hogy valamikor ő szokta Laci ügyeit egyenesbe terelni.

– Akkor megegyeztünk! Mi megyünk, ti pedig maradtok. A keserűt rátok hagyjuk...

A salamoni megoldás mindenkinek kedvére volt. Maya a tisztesség kedvéért utánuk szólt – hogy sokáig ne maradjanak –, de ezt nem kellett komolyan venni.

Amikor kiléptek a kapu alól, arcukat megsimogatta valami hűs, valami tiszta, s a lámpák fényburka körül szitálva hullott a hó. A Duna partján halk szél hordta a havat. A nagy folyam sötétben loccsant a hidak lábánál és most nem mondott Péternek a történelemről semmit. Nem is nézte a vizet. Az utat nézte, melyre fehér takarót húzott a téli este. Mimit nézte, néha lopva, kinek apró lábai ringva jártak mellette, arca csattanó piros volt, és szemeiben égett a ma, az este, a hó, a fiatalság.

Kiáltani szeretett volna. Visszanézni valahova messzire, túl a Dunán, Bartalra, hol már alusznak az emberek, és nem is mernének arra gondolni, hogy Zsellér Gábor fia, a Péter egy hölgygel most megy át a nagy hídon. Nyilvánosan. Vacsorázni mennek. Utána ahova akarnak...

De nem kiáltott, hanem hirtelen mozdulattal belekarolt Mimibe. – Na, végre, csakhogyszédbe jutott!... – és puha karjával melegen visszaszorította.

Éjfél tájban pezsgőt akart hozatni.

– Ne igyunk, Péter! Menjünk haza!...

– Egy üveggel. Aztán mehetünk.

Elfogyott az is. Halkult köztük a beszéd. Péter még inni szeretett volna, de Mimi nem engedte.

– Semmi értelme: Menjünk!

Péterben valami értelmetlen harag lobbant fel. Őt ne dirigálja senki!

– Menjünk!

Sokáig csend volt köztük. Péter úgy érezte, a reggel felé megy, mely szürke lesz és tejszagú. Még mámort akart, és most gyűlölte Mimit. Beszélni szeretett volna nagy dolgokról, okos embereknek, akik meghajtották volna fejüket: – Szépen beszél ez a Zsellér...

A lány is hallgatag volt. Karja lógott, tanácstalanul, és a vizet nézte, amíg átmentek a Dunán.

Hadd nézze!

Amint leértek a hídról, egy hosszú férfi jött szembe velük. Péter előreengedte Mimit, hogy utat adjon, de a magányos ember ezt nem vette tudomásul. Bal karját kitárta: – Hova kislány ezzel a kölyökkel?... – Jöjjön velem!...

A magas férfi a következő pillanatban olyan pofont kapott, hogy kalapja lerepült. A lány ijedten állt a korlát mellett, és elfehéredve látta, hogy az idegen úgy megy Péternek, mint a

mozdony.

– Megállj, taknyos!

Többet nem mondott, mert felhemperedett a hóban, és nyögve forgolódott maga körül.

– Menjünk, Péter! – húzta magával Mimi Pétert.

Amikor már a Bors utcában jártak, akkor kezdett a dühből kivetközni. Mosolyogva nézett a lányra.

– Megijedtél?

– Nem az embertől. Félelmetes voltál...

És összebújva ballagtak fel a lépcsőn. A lány mintha fáradt volna. Feje Péter vállára csuklott, de ő csak arra gondolt, hogy megmutatta az erejét. Félelmetes volt!

A szobában úgy égett a lámpa, mint amikor elmentek, de a levegőben osont órák ürességet hagytak, csendet és apró gondolatokat.

Laci maga elé nézett, aztán Mayára mosolygott.

– Nem, nem vacsoráztunk. Elfelejtettük... Hát ti hogy mulattatok?

– Jól! – duzzogott Mimi. – Egy embert ugyan leütött értem, de nem jutott eszébe, hogy legalább egyszer megcsókolt volna.

– Jó, hogy nem engedtélt sehova – mondta másnap Péter –, így se sok pénzem maradt... Kurtábbra kell a gyeplőt fogni! Tulajdonképpen utálok magam...

– Nem olyan tragikus a dolog...

– Sose hittem, hogy ilyen szertelen vagyok. Most megbüntetem magam. Két hétig nem megyek sehova. Tanulni kell.

A két hetet be is tartotta. Közben egyre esett a hó, és ez újra eszébe juttatta a falut. Korán kelt, fürdő után könyvvvel a kezében ablakhoz ült, és a reggel józan, tiszta csendjében újra erősnek érezte magát. A pesti lány mind kevesebbet és Magda mind többet jutott eszébe. Ilyenkor áldotta magát, hogy hű maradt a parasztmenyecskéhez. Nem kell hazudni, ha hazamegy.

Gondolatai sokszor végigfutottak az elmúlt napokon. A Lovag asztaltársaságát már nem kicsinyelte le. Kereste az okot, amiért azok szinte gondolatok és cél nélkül összetartanak. A hűség vezeti őket – gondolta. – Talán egy kis nagyizálás is, hogy ők most is mások, mint a tömeg. A rang és vagyon szülőanyja szerintük – ha nem is erre gondoltak – a múlt volt. Ők már nem kaptak tőle semmit, de az ősök tanítása beléjük szivárgott, jobban, mint a történelem, melyet iszákos házitanítók úgy tanítottak, hogy a ház urának kedves legyen.

Ha megint elmegy a Koponyába, ezt is megmondja! Önmagával vívódott. Jó lett volna ezekről a dolgokról valakivel beszélni, aki többet tud, de Laci most más utakon járt. Reggelenként jött haza, gyűrötten, álmosan, de boldog mosolygással. – Mimi csókoltat.

– Köszönöm.

– Azt mondják a lányok, ne menjünk haza karácsonyra... Legyünk együtt.

– És te mit mondtál?

– Semmit. Otthon nem hinnék el, hogy dolgunk van itt...

– Mindenképpen hazamegyünk! Pénzünk sincs már. Ha itt maradunk, az sokba kerül. Ajándék és a többi...

– Igazad van, bár szép lett volna...

II.

Este érkeztek a bartali állomásra. Sivító szél vágott végig a rétség holt arcán, és a hó félrecsapott sapkát rakott a jelzőharang fekete tányérjára.

A szán halk súrlódása sietve vágatott a csengők csilingelése után, és alig esett szó egész

úton. Pestre gondoltak. Talán mégis ott kellett volna maradni?

Az út mentén merev fák kínlódtak a szélben, és suhogásukban az éjszaka egyedülvalósága jajongott. A bundákban meleg volt, de körülöttük hideg.

A Bors utca jutott eszükbe. A puha fényű, meleg szoba. Az utcák, ahol soha sincs éjszaka és magányosság.

Tisztartóéknál Péter is leugrott egy pillanatra. A hosszú folyosó sötét volt, a hall árnyékos. Ughy tisztartó valami naptárt böngészett. Az újság csak holnap érkezik meg, ha ugyan bemegy a postás az állomásra...

Petróleumszag volt.

Péter szerette volna magában a régi csodálatot felébreszteni, de nem tudta. Valami sajnálat sajgott benne. Valami szomorúság. Elment tőle ez a ház – gondolta. – Kicsi lett és szürke.

– Hogy vagytok, fiam? Tetszik-e Budapest?

– Pest nagyon szép, Tisztartó úr. Csodálatos épületek, kultúra...

Ughy tisztartó kutatóan nézett Péterre. Laci már beszaladt a belső szobákba. Furcsa volt neki Péter. Szeme nyugtalan, és szája szögletében két éles vonás...

Öreg ember már a tisztartó – gondolta a szánban. Régimódi. Kedves, jó ember, de kalendáriumot olvas... Nem szeretett erre gondolni, mert Ughy tisztartó bálvány volt mindig előtte és, ez a bálvány mintha zsugorodott volna, mint február végén a hóember. Péter eltolta magától ezeket a gondolatokat. Fáradt vagyok, és megrontott valami – gondolta. – Igaz, jó ember és talpig úr a tisztartó, amilyen én talán sose leszek...

Pest hiányát – csodálatos – odahaza már nem érezte annyira. A földes szoba olyan messze volt a pesti parkettől, hogy újdonságként hatott rá, és nem engedett összehasonlításokat, mint tisztartóék kopott, piros szőnyege.

Keveset evett és türelmesen, de röviden válaszolt a kérdésekre. Értelmesen, mintha gyerekeknek mondott volna újságokat. Szüleit messze érezte, és a szereteten kívül hálát és adósságot is felrótt magának.

– Nem tudsz a gabonaárakról semmit, fiam?

– Ez a tőzsde dolga, édesapám. Ott irányítják...

– Tudom, fiam. Irányítják... Itt megveszi a Kaufmann, az eladja a városba a Braunnak, a Braun eladja a pesti Strasszernek, az eladja a malomnak. Sokan irányítják. Csak mi nem, akik a földet túrjuk...

– Szervezetlenség, édesapám...

– Ezt is tudom, fiam, azért beszélek veled. Mit gondolsz, hány parasztyerek végez főiskolát egy évben?

– Sokan, édesapám...

– És mit gondolsz, hánynak jutott eszébe, hogy ezen az állapoton segíteni kellene?...

– Bizonyára soknak, de ezeket elvesztette a falu. Ezek városi emberek lesznek. Bírák, orvosok, mérnökök, tisztviselők...

– És kereskedő, tőzsdés, szövetkezeti vezető nem lesz belőlük egy se?

– Nemigen, édesapám.

– Ez a baj, fiam. Ki értse meg a mi bajainkat, ha nem ti? Ki szervezzen, ki vezessen, ki tanácsoljon? Ha beteg vagyok, azt én is tudom, hogy orvoshoz kell menjek, ha pereskedni akarok, ügyvédhez, de azt nem tudom, kihez menjek, ha a búzámat akarom eladni, hogy várjak-e még vele, vagy lemegy az ára. A marhám se tudom, hizlaljam-e, a disznómat se. Jön valaki, neki adom. Vigye. Egy hét múlva aztán megtudom, hogy keresett rajta szépen. Én dolgozom érte: másé a haszon.

– Ez a kereskedelem, édesapám...

– És kereskedő nem lesz belőlük, ezt nem tanítják?

– Dehogynem, de oda nemigen megy senki...

– Hát, fiam, nem tudom, mit szólsz hozzá, de akkor meg is eszi a fene egyhamar az

országot...

– Gondolkodom rajta, édesapám. Sok igazságot mondott... de nagyon fáradt vagyok...

– Fáradt, ettől a kis úttól? No, csak beteg ne légy, mert nem olyan fáradós fából vagy te, fiam, faragva...

Amikor szüret után elment, említette, hogy milyen szokatlan volt a vastag dunyha, és most kissé meghatva nézett ágyán a könnyű gyapjútakaróra...

– Köszönöm, édesanyám.

– Ha már megszoktad. Mégis csak itt vagy: itthon. Apja még visszalépett a szobába.

– Pénzben hogy állsz?

Péter elpirult. – Bizony, Pesten fogy a pénz, de hát összehúzómagam.

– Nem mondom, hogy pazarolj, de ne maradj el a többiektől. Ha kell, csak írd! A postás nekem adja a leveleidet. Tudod, anyád milyen...

A lámpa halkán pattant néha, és Péter a gerendákat nézte. Amiket apja mondott neki, nyugtalanították. Azt hitte, visszagondol majd Pestre, a Bors utcára, a Koponyára, de gondolatai a búza körül forogtak, meg a disznó, meg a marha körül. Meg kellene nézni valami statisztikában, hány milliót adnak el egy évben. Minden darabon hárman, négyen keresnek... Rengeteg pénz!

Igen, apjának igaza volt! Tenni kellene valamit. Megnézni egyszer a tőzsdét. Megfigyelni, hol keverik a magyar búzát, és meglátszik-e rajta, amikor ára úgy ugrál, mint fázós időben a cinege.

Inkább oda ment volna, mint a Koponyába, hol elverte pénzét, pezsgőzött, és most azt hazudta, hogy összehúzta magát... Hitványság! De ezután majd másként lesz. Igenis, takarékoskodik! Tanul! Nem mulat többet és amint keresete lesz, visszaad mindent... Bőségesen. Megépítteti ezt az öreg házat, bérest fogad, hogy ne dolgozzanak szülei, és már szinte hallotta, amint az emberek mondták a faluban: – Zsellér Péter építtette a szüleinek. Zsellér Péter, az ügyvéd...

Magdának pedig pénzt ad, hogy zsúpos házukat rakassa át cserepesre...

Gondolatai Magdára fordultak. Elfújta a lámpát, és elaludt.

A téli reggelből nehezen lett nappal. Akkor is köd maradt a faluban, és a zúzmarás fák ágait mintha a hófelhőkbe dugták volna.

Péter végigment utcájuk során, és Magdáék előtt hangosan köhögött.

Amikor visszafelé jött, Magda már kint állt az ajtóban: – Ebéd után a szőlőben...

Arca piros volt, szemei megcsókolták Pétert.

Péter lassan ballagott. Arra gondolt, hogy amikor a Lánchídon Mimi lábai raktak apró nyomokat a hóba, és ő belekarolt – alig érzett valamit. Most pedig kigombolja kabátját. Jó ez a hideg. Arca ég, és a vágy úgy ömlik át rajta, mint a láva.

– Felmegyek tisztartóékhoz – mondta –, estére itthon leszek. Eldobogott az ablak alatt, aztán megfordult, és a ház mögött, lábujjhegyen kiosont a kertbe. Onnét keresztül a szántásokon. Mögötte összezárult a köd. Később esni kezdett a hó. A halott határban csak a varjak károgtak valahol, és a kórókról tengerikék rebbentek el a szálló szürkességben.

A szőlő ismeretlen ország lett a tél ölelésében, és talán eltévedt volna, de valahonnét meleg füst csapta meg, és Péter tudta már az utat.

Nem szóltak semmit, amikor újra körülvette őket az öreg négy fal. Nem kérdezték meg egymástól, hogy hűségesek voltak-e. A csók nem volt eszeveszett, nem volt durva. Szelíden összehajoltak, szájuk összeért, és Magda megsimogatta Péter arcát.

– Nem fáztál meg?

Csak később, amikor már megterített, akkor kérdezte meg:... és gondoltál néha rám?...

A téli este hamar benézett az ablakon. Homályos, magányos arcát az üvegre nyomta.

Békét és csendet nézett a szobába, hol a tűzhely hamvában szeme nyílt már a parázsnak, és a suttogás csak annyi volt, mintha valaki mezítláb osonna éjjeli találkára.

Az öreg pince pedig a földig nyomta tetejének két zsúpszárnyát, és magához ölelte a hunyorgó kis parazsat, a homályt, a meleget, az időt és a két embert, akik egyedül voltak a téli magány mámorérlelő szőlőhegyén.

A vakáció lassan elmúlt. A vonat kattogva vágatott havas mezők között, és amikor messze valahol csillogni kezdett a nagyváros, mindketten az ablakhoz hajoltak.

A Duna jegén sirályok tollázkodtak, a nagy üvegtető alatt hideg láрма hullámozott, és amikor kiléptek az utca özlésébe, úgy érezték, itt nincs tél és nincs éjszaka. Nincs por és nincs hó. Itt fény van, kultúra van, tudás van. Ez Budapest.

– Mamának kellene egy láda narancsot küldeni. Az orvos rendelte. Szólj, ha valahol gyümölcskereskedést látsz!

– A házban is van egy csemegekereskedés. Vedd meg ott!

– Narancs? Mégpedig a legfinomabb Jaffa! – mondta a kereskedő. – Természetesen elküldjük... Szabad a címet?

– Ughy Ferenc tisztartó, Bartal.

– Á, nagyon örülök. Szomszédok vagyunk. Wolff Henrik vagyok. Mi is a második emeleten lakunk. A nagyságos asszony mindent itt vesz...

A fiúk is bemutatkoztak.

– Hilda, fiam – pardon – Ughy úr... Zsellér úr... de hiszen már úgylis ismered az urakat...

Hilda mélyen elpirult a kasszában: – Honnét ismerném?... – Hát nem róluk beszéltetek a múltkor? Azt hittem...

Hilda – ha lehet – még pirosabb lett.

– Ők a mi legfrissebb vevőink. Egy láda narancsot írj fel, fiam, de a legolesőbb áron!

– Szegény kislányt hogy zavarba hozta az öreg kufár – mondta Laci, felfelé menet a lépcsőn.

Laci már este eltűnt, Péter pedig tünődve sétált az utcákon. Amikor hazament, elővette könyveit, de csak a betűket látta, az értelmet nem. Hazagondolt, elővette zsebkendőjét, melyet Magdától kapott. A zsebkendő nem volt illatos, mégis arcához szorította, mert földszaga volt.

– Nem jössz velem? – kérdezte napok múlva Laci. Mimitől nem maradok békén.

– Nem megyek. Te se csálnád meg Mayát...

– Persze, hogy nem. Most azt hiszem, nem, de örökké semmi se tart...

Eljött a bálók ideje is.

– Ha ügyvéd leszel, vagy bármi más, társaságba kell járnod. Ruha kell, és jó lenne, ha rendszeren megtanulnál táncolni. Addig rágtam Péter fülét, míg az beadta derekát. Különórákon tanulták a modern táncokat, és ruhát is csináltattak. A szabó olyan árat mondott, hogy Péter megszedült, de azért odaállt mértékvételre. – Ilyen alakokra érdemes dolgozni! – mondta a szabó, és Péter megírta levelét apjának, hogy ha úgy gondolja, hát küldjön pénzt, mert ruhát kell csináltatnia.

Az első bálon megkapta az a lázas zsibongás, mely a különféle parfümök, lebegő ruhák felett szállt, de hamarosan úszni kezdett benne, és jólesett a mamák szemének simogatása. Nevük ismert lett. A bálók rendezésében a Lovag volt a mester, ki ráförmedt Kertay-Fonákra, aki kihagyta őket a főrendezők névsorából.

– Megörültél? A Zsellérek nem lehet kihagyni... Már itt is Zselléreknek hívták őket.

Farsang felé Péter újra pénzért írt. Vizsgákra kell... Tulajdonképpen maguk sem tudták, mire fogyott el pénzüik. Óvatosan ittak, a cukorkát Wolff úr szállította, étkezésük megvolt. De elfogyott...

Egy-két helyen vizitelték, de hosszabban el nem akadtak sehol. Reggel felé jártak haza, és Péter most már szemrebbenés nélkül, mindenütt úgy mutatkozott be: – Bartali Zsellér...

A jogászbálon jóval éjfél után keresett valakit az étteremben. Amint nézelődve megy az asztalok között, az egyik sarokból rászól valaki: – Kit keresel, öregem?

Egy hadnagy volt. Kék zubbonyán kitüntetések és úgy nézett Péterre, mint régi ismerősre. Nagy barna szemeiben valami cinikusjóság.

– Bocsáss meg, nem ismerlek...

– Ezért van fiam, feltalálva a bemutatkozás intézménye. Te is megmondod a neved, én is, s a leghülyébb részen már túl vagyunk:

Péter megzavarodott: – Bartali Zsellér Péter...

– Baksay... Ül le, öregem! Hé, pincér! Egy fröccsöt a vendégemnek!

– De, engem várnak...

– Engem is., Ne törődj velem! Csak nem gondolod, hogy itt hagylak!

Péter nem értette a furcsa embert, de nem tudott felelni. Baksay hadnagy egyénisége körülfogta. Valamelyik főiskolásszázadból való. Tele kitüntetéssel...

– Szépen vagy dekorálva...

– Dulce et decorum est, pro Patrie mori...

– Nono Te mintha élnél.

– Ez csak a külszín – legyintett Baksay –, belül meglehetősen döglött vagyok... Te is orvos vagy?

– Nem. Jogász.

– Ezzel a becsületes képpel? Sose lesz belőled, fiam, fiskális, mint ahogy belőlem se orvos... pedig csak pár vizsgám van vissza.

– Hát mi leszel?

– Hősi halott, fiam. Most még van pár hold földem, ezzel eljátszogatok, aztán bebújok a földbe. Tulajdonképpen már régen ott lenne a helyem, de egyedül vagyok a családból, nem kell senkire hagyni... Nem igaz?

Péterben valami mély sajnálkozás indult meg. A hadnagy mosolygott ugyan, de a szavai mögött valóság és szomorúság lapult. Az étterem ajtajában pedig Laci jelent meg, két mosolygó tüllgombolyaggal a karjain.

– Péter!

– Látod, keresnek...

– Eredj csak, öregem, aztán ha meguntad, gyere vissza! Addig megbuktatom az edényedet.

– Ki az a hadnagy?

– Régi ismerősöm – mondta Péter –, véletlenül összeakadtunk. A keringő hajladozva vitte a párokat végtelen láncban. A fejek felett mámoros gondolatok úsztak. A lányok szemében a pillanat szépsége cikázott, a mamák úgy ültek a páholyukban, mint kövér bankárok, akiknek sok apró krajcárjából most lesz bankó... De Péter mindezt nem látta. A tüllruhás kislány arca elmosódott előtte, és Baksay hadnagyot látta tele kitüntetéssel, homályos, nagy szemeivel.

Amikor elkérték a kislányt, sietett vissza. Vonzotta az ismeretlen ember, aki valakihez hasonlított. A beszéde is ismerős volt. Mozdulatai is. Az étterem ajtajában majdnem megállt. Apjára gondolt, aztán Ughy tisztartóra. Igen, Baksay hadnagy rájuk hasonlított. Más volt, fiatalabb, de körülötte az a nyugalom, szemeiben semmi várakozás, mintha mindig tudná, hogy ami jön: annak el kell jönni.

– Az a szőke fiú a barátod?

– Igen. Talán több is annál...

– Gondoltam. Érzékeny lelkű, nagyszívű gyerekek látszik. Kicsit degenerált...

Péter szája összecsucódott. Nem tudott hirtelen mit mondani. – Ne vágd hozzám kérlek a poharad, mert ez az egy zubbonyom van! És provokálnom kellene. Ilyen zubbonyt már nem is csinálnak, a párbajt pedig marhaságnak tartom. A barátod nagyon szimpatikus, alig várom,

hogy megismerhessem. Azt, hogy degenerált, mint orvos mondtam. Egy kis degeneráltság – hidd el nem árt. Te nem vagy az...

– És te?

– Súlyosan, fiam. Súlyosan... Egyébként látom, milyen becsületesen kiállsz barátodért, hát, ha rosszul esett volna, ne haragudj. Buta szokás, hogy megmondom, amit gondolok, pedig úri körökben ez ma nem divat.

Péter már nem haragudott.

– Egyáltalán, akármit mondok, kérlek, ne haragudj meg, mert sohasem vagyok rosszindulatú.

– Tudom.

– Afenét!...

– Tudom. Látom a szemedből. Olyan szemed van...

– Olyan szemem van – ne haragudj –, mint a magyar ökörnek. Csak a földet látom vele és az eget. Csak a fűvet és a vizet. De nem éhségből eszem és nem szomszárúságból iszom. Nem érték előttem egyik se. Élek, de ez nem öröm, elmúlok és ez nem bánat. Túl sokat éltem, túl sokat láttam. Kicsit fáradt vagyok. Egyedül vagyok. Azaz – ne haragudj –, itt vagy te, és hallgatod ezt a sok marhaságot. Mért nem szólsz rám? Na igyunk!

– Szüleid már nem élnek?

– Nem azok. Jobb is nekik...

– Eladtátok a birtokotokat?

– Fenét! Hiszen, ha eladták volna vagy elitták volna vagy elkártyázták volna, de egyiket se csinálták. Csak úgy elfogyott, pedig volt vagy négyezer hold. De ez most már mindegy. Neked különösen. Nekem is. Legfeljebb most pezsgőt hozatnék, ha még lenne. Így azonban:

– Pincér barátom, buktassa meg ezeket a köcsögöket azzal a szomorú lőrével!

– Hozhatok pezsgőt is...

Baksay szeme elborult. Indulatosan kopogott.

– Jössz?

– Kellene szólni Lacinak.

– Szólj! Kint megvárlak.

Hóna alá csapta kardját, és kilökte a forgóajtót. Odabent csárdás járt. Péter odafurakodott Lacihoz.

– Nem megyünk?

Laci szeme felszökött a homlokára.

– Mi van veled? Persze, hogy nem.

– Én elmennék az öreg Baksayval. Elbeszélgetünk.

– Az a hadnagy?

– Az.

– Maradnék még, Péter...

– Jól van, Laci. Reggel találkozunk.

Baksay bent ült egy taxiban: – A “Koponyába!” – rendelkezett.

– Te is oda jársz?

– Még csak én járok oda! A “Koponyát” én fedeztem fel, s az öreg Kirschbaum hálás is ezért. Mindent saját árban számít. Igaz, a földet borralalóban adom, de ez nem fontos.

A különszobában Kertay-Fonák egyedül üldögélt. Baksay még egy szobával odébb ment.

– Ismered Fonák Karcsit?

– Ismerem – mondta Péter. – Nem szeretem. Gögös fráter. – No, nézd csak! Aztán mire?

– Nem tudom. Talán a nevére, vagy a születésére...

– Nem hinném, mert akkor olyan ostoba lenne, de ha az öreg Fonák Jóskára büszke, a papájára, aki egy rongyos vaskereskedésből kétezer holdat kapart össze: akkor igaza van. Jó estét, Kirschbaum atya! Hogy van a köszvénye? Hát a Milikének megvan-e már a kisbabája?

Az öreg Kirschbaum reszkető kezét Baksay felé nyújtotta.

– Köszönöm, hadnagy úr! Olyan örömben vagyunk! Fiú! hadnagy úr – fiú! Hát mit szól hozzá?

– Adja át Milikének legjobb jókívánataim, és kérem kiszólni Ferinek, hogy trapp azzal a pezsgővel, mert ma a Kirschbaum nemzetség felvirágzásáért iszunk!

– Magam hozom, hadnagy úr! Magam hozom...

Péter körül meleg öröm járt, és amikor az öreg Kirschbaum behozta a pezsgőt; felváltva ittak, Milike és a legifjabb Kirschbaum egészségére.

Később korhelylevest ettek, elhúzták Milike nótáját, és amikor fizetni akartak, az öreg vendéglős könnyezve háritotta el a pénzt.

– Ha nagyon meg akarnak bántani: fizessenek, de ha örömet akarnak szerezni: fogadják el az öreg Kirschbaum vendéglátását...

Odakünt már szürkülni kezdett a reggel. Péter fütyörészve ment fel a lépcsőn, és csaknem összeütközött a szőke Hildával, aki már ment le az üzletbe.

– Ilyen korán?

– Ilyen későn? – és kezét nyújtotta.

Péter kezét csókolta, és Hilda piros lett, mint akkor a boltban.

– Legközelebb együtt megyünk, Hildácska, s akkor meglátja, hogy ilyenkor nincs is olyan késő...

Laci még nem volt otthon. Már az ágyban volt, mikor kopogtattak ajtaján.

– Tessék!

A szeplős inas volt Wolffék üzletéből. Egy üveg “angolkeserűt” tett mély meghajlással az asztalra.

– A főnök úr küldi, kérem alázattal, hogy méltóztassék egyiket kupicával élvezni. Valódi angol áru – kérem tisztelettel –, az urak egészségére!

Újabb meghajlás, és kiment.

Péter úgy nézett a szeplős inas után, mintha az ajtó nyitva maradt volna utána. Az ajtó aztán egyre tárult. Öblös szájából széles út szaladt messzire, melyen vidáman lépegetett a szeplős kis sváb inas. Az országút kövén pedig Baksay hadnagy üldögélt. Kardja a térdén keresztül fektetve, kitüntetései megörrentek, amikor megmozdult.

– Fáradt vagyok, Péter. Késő van...

Amikor felébredt, valami szótalán, vádló keserűség vette körül. Mire jó ez az éjszakázás? Elfogy a pénze, szüleit sanyargatja, hazudozik, nem tanul, az idő pedig elmegy, és egyszer majd csak ő is azt veszi észre, amit Baksay hadnagy, hogy fáradt, és mindenünnen lemaradt.

Utálta önmagát. Gondolatai sántán baktattak a hazai földes szoba, a gimnázium, Klári, Magda, Baksay között, de nem álltak meg sehol, mert mindent értelmetlennek, fárasztónak és szennyesnek talált. Szeretett volna kiugrani az ágyból, megrázni magát, nagyot kiáltani, hogy: – Nem! – de csak feküdt és nézte gyűrött ruháját, átizzadt ingét, melyeket az elmúlt éjszakákkal együtt jó lett volna elégetni.

Ha valaki most ráhajolt volna, simogató szóval vigasztalni kezdte volna: elsírja magát vagy káromkodik, és összetép mindent maga körül. Minden változás jó lett volna, csak ez a beteg fekvés nem, amelyben mellére ültek gondolat nélküli gondolatok.

Először a keze mozdult meg, azután lassan akarni kezdett, és felkelt. Laci horkolva aludt. Csak egy fél pillantást vetett rá, de aztán elkapta fejét, mert attól félt: megutálja.

A lépcsőházban hideg csend volt, az utcán kevesebb ember, mint szokott és, ekkor eszébe jutott, hogy vasárnap van. Odahaza ilyenkor bővebben füstölögték a kémények, apja most mosakodik a konyhán, teknőből. Anyja tartja már a fehér inget, mely foltos egy helyen.

– Vasárnapra kellene már egy-két új ing. Ez is foltos... – Csak rongyos ne legyen, Erzsi.

Jó ez még...

Péter látja a nagy öltésekkel megfoltozott inget, és elfordul önmagától. Legszívesebben belevágná öklét a saját arcába. Ballag az utcákon összevissza. Köd úszkál a nagy város fölött. Körülötte egymillió ember. Most nem érzi őket, most csak önmagát érzi, és hordja, mint egy csúnya, nagy sebet.

Egyedül van, és tudja, akárhova menne: egyedül maradna. A halál lehet ilyen.

Valaki kalapot emelt mellette. Visszaköszönt. Csodálkozva nézett az idegen után, de aztán elszégyellte magát, mert észrevette, templom előtt van. Ő is megemelte újra kalapját, és ekkor már hallotta, hogy odabent szól az orgona.

Bement. Vasárnap van...

Lábujjhegyen lépegetett, mint odahaza, amikor üres volt a templom, és nem szerette, ha a csendbe belelépnek a visszhangos koppanások.

Megállt az egyik pad mellett, hol lehajtott fejjel imádkozott egy fiatalasszony. Arcát Péter felé fordította, és beljebb húzódott:

– Tessék.

Péter leült. Tenyerébe temette arcát. Az orgona csak éppen megszólalt, mintha önmagával beszélgetett volna, néha lépések koppantak, és a pap suttogása hallatszott. Érezte maga mellett az asszonyt, jobbról a mellékoltárt és magasan felette a templom ködös, magas kupoláját.

Szerette volna gondolatait összeszedni, szerette volna magát átkozni, korholni, de nem tudta. Úgy érezte, széthullt a templomban, és mindenütt ott van. Fent az orgonánál, hol a sípok torkában fuvolák sóhajtottak, lent a nagy oltár előtt, hol meg-meglobbantak titkos fényű gyertyák, és az örökmécses égő vércsepp gyanánt imbolygott a levegőben.

Összetette kezét: – Uram! – de nem jutott tovább, mert nem tudott mit mondani. Elengedte magát és életére gondolt, mely most iránytalan és úttalan volt. De most már nem volt ez fájó és nem volt jóvátehetetlen. A csend sok ürességet elsimított gondolatai között, és a holnapra szeretett volna gondolni, amikor majd előszedi könyveit, odaül az ablakhoz, mint valamikor Tamás bácsiéknál, hol Zrínyi Miklós lovagolt a falon, és a város villanylámpái között Kláriét kereste...

Igen, tanul. Elmegy a tőzsdére, megkérdezi a búza árát, és megírja apjának, aki pénzt küld neki, hogy ember legyen.

Apjára gondolt, aki vasárnap is foltos ingben jár, anyjára, aki tíz tojást és két pár csirkét, ha kell gyalog is bevisz a piacra. Megrázkódott. Ennyi borralalót adott ő tegnap a főpincérnek...

Magáért nem tudott imádkozni, de szüleire gondolt, és ebből imádság lett, melyet szavanként rakott az oltár szeplőtlen fehér abroszára.

A város odakint közben megváltozott. Péter mögül elszakadtak a terhek, és építgette magának a holnapot. Már ott ült gondolatban az ablakban, és kipillantott a szomszéd ház tetejére, hol egy kéményseprő vizsgálgatta a kéményeket...

– Utat kérek! – kiáltotta valaki, és Péter mellett eltoltak egy talicska almát. A vásárcsarnok kapujában állt. Befelé mentek az emberek, és Péter is velük ment.

Szemlélődött. Mennyi érték! Mennyi tiszta, mámortalan munka. Micsoda zsibongó élet!

A fehér kötények felett koránkelt, piros arcok, és a nyakbavetett bőrbugyellárisokban csörrent a pénz.

– Tessék parancsolni. Ilyen gyümölcs nincs több a csarnokban...

Az asszony, aki árulta fiatal volt és az élettől duzzadó. – Köszönöm, csak úgy nézelődöm. Szép itt minden...

– Tessék megkóstolni. Egy falat Jonathán... saját termés. Egy kis tálcán odanyújtott egy

darabkát.

Péter szájában szétszaladt a különös aroma.

– Saját termés? Igazán nem ettem még ilyen jót. Tessék adni két kilót. De válogatottat. Hány fával van ilyen?

– Bizony azt nem tudom. Hús hold a gyümölcsös, a többi szántó. Valami kétszáz hold az egész...

Péter hazagondolt. Nekik talán negyven hold földjük van.

– Köszönöm – vette át a csomagot –, mindig ide jövök. És kezet nyújtott. Az asszony mehökkent egy pillanatra, de aztán kezet fogtak. – Viszontlátásra.

A fordulótól még visszanézett Péter. “Kiliti Gáspár”, olvasta az asszony feje felett, aki már más vevőt szolgált ki.

Miért nyújtott kezet az asszonynak? – gondolkodott hazafelé. Talán mert kétszáz holdjuk van? Nem. Ez igazán nem fontos. Talán mert kedves volt és ránevetett? Nem. Leereszkedés volt ez tőle? Nevetséges, – rázta meg a fejét. – Gazdag emberek... Ha nekem lenne hús hold gyümölcsösöm, én is odaállnék.

– Odaállnál, Péter? – kérdezte önmagától, és megállt a forgalmas utcán. – Megtudná a Lovag, megtudná a lányok, akik csak frakkban láttak, megtudná a “Koponyában”, hogy Bartali Zsellér Péter almát árul a csarnokban. Fehér kötényben, s a nyakában bőrrerszény.

– Igazán odaállnál, Péter?

– Nem kellene személyesen – puhította a kérdést –, megbíznék valakit...

És ekkor egy pillanatra úgy rémlett előtte, tudja már miért nyújtotta kezét az asszonynak. Az ő meddő életében az asszony volt a munka, a kiállítás s a társadalom fölé való emelkedés. Kéznyújtása nem volt tudatos, de igaz volt, mert a való élet után nyúlt, melyet Baksay hadnagy elmulasztott megfogni.

Ha nyáron hazamegy, ő is gyümölcsöst csinál. Van egy hasznavehetetlen domboldaluk. Jó föld, de nehéz munkálatú. Tavasszal virágzanak a fák, ősszel pirosnak. Megcsinálja!

Mire hazaért, már mosolygott. A kapu alatt Wolff úrék jöttek lefelé.

– Ilyen rendes úriember! – mondta Wolff úr – mulat, de meg se látszik rajta! Milyen a korzó, kedves Zsellér úr?

– Templomban voltam.

Wolff úr komoly lett. A kereskedőember megszokott mosolygása és udvariaskodása lehullt róla.

– Azután pedig a vásárcsarnokban néztem szét. Szeretem azt az életet, zsibongását. Főleg pedig Hildának hoztam pár szem almát, amilyen nincs az üzletben. Viszonzásul az angolkeserűért. Majd beadom a lakásba.

– Köszönöm. Ugye, jó ital? Nekem jutott az eszembe...

– Ne haragudjon, Hildácska, még nem kóstoltam meg...

Wolff úr csak nézett, aztán komolyan megrázta Péter kezét, mintha most találkozott volna vele először.

Péter pedig elfoglalta helyét az ablaknál. Néha felvetette fejét, ha a kéményseprő mászkált a szomszéd ház deszkáján, vagy galambok búgtak hajlongva a csatornán.

Ilyenkor hazagondolt Pataky mester úr galambjaira, a rétre, hol olvad már a jég a tocsogókon és Magdára, kinek olyan szürke volt a szeme, mint most az ég.

Laci lassan alkalmazkodott hozzá. – Olyan lettél, mint egy kapucinus barát, de azt hiszem, igazad van...

Ha szabadidejük volt, bementek a boltba. Laci kötelezettség nélkül, de lelkesen kurizált Hildának, Péter pedig Wolff bácsival diskurált az árakról és az üzletről. Wolff úr közben már Wolff bácsi lett. – Kár, hogy nem búzával foglalkozik, Wolff bácsi. Lenne egy kis búzánk

eladó, de nem tudjuk, nem kellene-e még tartani?

Wolff bácsi szó nélkül a telefonhoz lépett: – Halló, Palkovics úr? Szervusz kamerád. Egy kis felvilágosítást kérek tőled. Igen. Van egy kis búzám... Nem. Nem sok. Pár vagon. Egy adósom hagyta rám, vidéken. Tartsam, vagy eladjam? Jó, köszönöm. Szervusz.

– Azonnal eladni. Pár nap alatt nagy zuhanás.

Péter táviratozott haza, hogy ha a búza még megvan, adják el.

A táviratot persze mindenki megtudta a faluban és másnap a bartali kocsik elindultak a városba az összes felesleges gabonával. Negyednap pedig egyharmadával esett a búza ára.

– “...köszönik az emberek, hogy táviratoztál, – írta apja. – Ha jól összeszámítom, húsz hold ára pénz megmaradt a faluban. Mit tudsz a kukoricáról?”

Péter ismét Wolff bácsit vette elő.

– A kukoricát is el lehet adni. Ára feljebb nem megy, mert a kormány román kukoricát hoz be, – mondta Palkovics úr és Péter levelét harmadnap már mindenki tudta a faluban.

Egy hét múlva pedig megírták az újságok, hogy a kormány beengedte a román kukoricát.

Zsellér Gábor csendes meglepéssel tette munkáját. Csak akkor nézett fel, ha valaki megállt a kapu előtt.

– Nem írt a gyerek, semmit, Gábor?

– Nem is kérdeztem tőle semmit.

– Hát, ha írnál neki, Gábor, szívesen megfizetnék...

– Nem kell a fizetség, csak bélyeget hozz, meg papírost, András. Miről lenne szó?

– Van egy kis fölös pénzem. Ha a tavaszon jó ára lenne a marhának, érdemes lenne pár tinócskát venni. Bagóért adják most. Takarmányom meg van elég.

Wolff bácsinak a marhakereskedők között is volt ismerőse. Általában Wolff bácsi sok embert ismert, akik valamikor együtt indultak el vele abból a dunántúli kis faluból inaskodni, ahol sok volt az ember és kevés a föld...

– A többiek is németek voltak?

Wolff bácsi kezében megállt a kanál, mert éppen lipthói túrót mért ki egy gyereknek.

– Német a maga öregapja, kedves Péter! De német nevű egyedül én voltam, ámbár az őseim azok lehettek. Akit most felhívok, például Csomának hívják, ami azt hiszem, elég jó magyar név. Itt a kagyló, hallgassa mit mond az én Csoma barátom.

– Nagy üzlet Wolff testvér. Nagy üzlet! Bár én tudnék ezret beállítani. Ausztria és Németország nagyon szilárd lesz a tavasszal...

A következő nagyvásáron a bartali emberek, mind tinókat vettek. Volt olyan, aki pénzt is vett fel rá...

Zsellér Gábor intette a túlságos bizakodókat: – A gyerek se Isten, ha tud is egyet-mást. Aztán ne okoljátok.

– Ne féltsd te a fiadat, Gábor. Amit az megír, arra mérget vehetsz...

Péter is tudta, apja mennyit szurkolt ebben az időben, a marha áráért. De nem történt semmi baj. A tavaszi vásárokon dupla pénzt kerestek a bartaliak a tinókon.

Híre ment már a környéken is, hogy a bartaliaknak van valakijük a minisztériumban. Mindent tudnak. Lám a búzával is, meg a marhával is...

Az öreg Kósa Lajos csak mosolygott, amikor a szomszéd falusiak faggatták: – Itt a mi tanácsadónk, – és a fejére mutatott. Nem csak azért van az ember feje, hogy a kalaposoknak dóga legyen...

Hazafelé együtt ment Péter apjával.

– Nem árultam el a gyereket, ne félj, Gábor. A fenébe. Elég a baja velünk is...

Péter pedig ült az ablakban, és tanult. A sűrűbb levélváltás közelebb hozta a faluját, de valójában nem tudta még, hogy milyen nagy dolog, amit tett. Nem gondolt arra se, hogy mi lett volna, ha a jóslatok nem válnak be, ő csak apjának akart kedvére tenni. Wolff bácsi megmondta Palkovics úr és Csoma testvér véleményét, ő pedig megírta. Semmi köze

egyébként nem volt a dologhoz.

Laci elszaladt még néha Mayáékhoz, de Péter odacövekelte magát az ablakhoz, és magához húzta Lacit is a tanulásba.

A vizsgákon könnyen mentek át, és készülődtek már hazafelé, amikor Baksayval találkoztak össze az utcán.

– Mutassátok az indexeteket! Komolyan megnézte a könyvecskéket.

– Jól van, gyerekek! Én már csak állok, de ti mentek... Tulajdonképpen annyi, mintha én is haladnék... Isztok egy pohárral? – Kirschbaum atya! Két pohár árpanektárt az én két szerelmes fiamnak.

– És a hadnagy úrnak?

– Kriglivel, könyörgöm. A legnagyobbval. És három harmatos zónát...

A "Koponyában" kevesen voltak. Baksay nemigen szólt. Vidám hallgatással itta sörét.

– Jól van, gyerekek! Most már akár nyugalomba is mehetnék. Ti már elvégzitek az én részem is. Jó napom van gyerekek... – és meleg, nagy szemeivel megsimogatta őket.

Péter már az utazás előtt egy héttel összerakta holmiját. Valami lázas mehetnék nyargalt benne. Kemény volt az aszfalt, és a vásárcsarnokban a friss zöldségszag kertjüket juttatta eszébe, hol a méhek döngtek ilyenkor, és a fekete föld puha, meleg, mint a friss kenyér.

Mert azóta sokszor járt a csarnokban. Megismerte a gömbölyű Kilitiné urát is, aki eleinte darabos volt, és nem értette meg Péter érdeklődését, de amikor megtudta Péter tervét a gyümölcsösssel, egyszerre letette a fehér kötenyt. Karon fogta Pétert, és behúzta a sarki vendéglőbe.

– Mekkora az a föld?

– Négy hold. Jó föld. Agyag, csak kicsit meredek...

– Agyag. Ugye azt mondta: agyag. Hát ide hallgasson Zsellér úr...

És Péter két óra múlva, szédülten ballagott hazafelé.

A sarokról Kiliti Gáspár utána szólt még: – Alma! Érti? Csak alma! A barackhoz hozzá ne nyúljon. Semmi barack. Egy szem se...

Másnap Laci mérgelődött: – Fene egye meg az ilyen hajnali utazást...

– Ebédre már otthon leszünk. Nem szeretek este érkezni.

– Bánom is én, de ez már igazán romlott gusztus...

Amikor azonban a vonat kiszaladt a városból, nagyot lélegzettek. Úgy érezték, mintha a kormos mozdony is vidámabban füttyögetne, mert sípolása szinte ujjongva szállt szét a mezők felett. A bartali állomás előtt is kivirágzott a muskátli, a nagyréten pedig mély dübörgéssel iramlott meg a ménés.

Eddig csak tavasz volt, de most már keményen, érlelően tűzött a nap, és a levegőben meleg szárnyával lassan úszott a Nyár.

Tisztartóék háza fürdött a ragyogásban; a kis park bokrai virágzottak, a piros szőnyeg megújnodva szaladt a folyosón, és Péter arra gondolt, hogy a kopottságot csak a nagy fényben és a sötétségben nem veszi észre az ember...

De ez a gondolat, csak egy pillanat volt. A régi, meleg jó érzések megmaradtak egész nyáron.

Péter most bátrabban ölelte meg szüleit. Apja borostás arcát jobbról balról megcsókolta, és elmaradt mögötte a régi önvád. Igen, költi szülei pénzét, de vissza is fizeti. Még aznap elmondta apjának a gyümölcsös tervét.

– Ne bajlódj te a földdel, fiam. Nem lesz neked arra szükséged. Amíg mi élünk, meglesz, aztán eladod.

Péter majdnem felugrott. Erre sose gondolt. Hogy a rét, meg a patak, meg a domboldal, a szőlő, az öreg vadvadkörtefa másé legyen?...

– Erről ne is beszéljen édesapám. A földet én soha el nem adnám. A gyümölcsöst pedig megcsináljuk.

Zsellér Gábor szemeiben fellobbant valami, és összeakaszkodott a fiáéval. Álla megfeszült és kissé előrehajolt.

– Megcsináljuk?

Péter tudta, hogy keményebben szolt, mint kellett volna, mert felkavarta a föld elvesztésének gondolata. Nyelt egyet.

– ... ha édesapám is úgy akarja.

Zsellér Gábor megsimogatta homlokát, és amikor kezét újra térdére tette, már mosolygott is.

– Miért akarnék én mást, mint te?...

Péter úszott a nyárban. Tervei szétfolytak és csillogtak, mint a tavaszi vizek. Sokat volt tisztartóéknál. Talán többet az irodában, mint Lacival, mert az öreg Ughyval úgy elbeszélgettek, hogy rájuk kondult a déli harangszó. Ilyenkor megbeszélték a világ folyását. Politizáltak, szétszedték Trianont, a nemzetiségi kérdést, a föld kérdését, és rendesen azzal váltak el, hogy bizony sok hiba van, de azért az ország emelkedik, ezt nem lehet letagadni.

Péter csodálkozott, hogy az emberek úton, útfélen megfogják.

Köszönik az értesítést. És hogy ezután se feledkezzék meg róluk...

– Ha azt mondanád, hogy holnap háború lesz, reggel már a fél falu vinné a kis kuffert az állomásra.

– De hát mit tettem én? – fordult apjához.

– Pénzt adtál fiam. Kinek ennyit, kinek annyit, hogy az egész adóját kifizette. Ritka ember vagy te. Más vinni szokta a pénzt, ha több esze volt, mint nekünk...

Péter csak most értette meg, hogy miért nem tudott senkinek előre köszönni a faluban. Eddig azt hitte, tisztartóék hatalma úszik mögötte, de most tudta, hogy ez már neki szól.

Nemcsak tudta, de érezte is. Az arcok mosolygósan fordultak utána, és az öreg bíró felkelt a padról, amikor vasárnap délután tisztartóékhoz arra ment. Zsebre tette a pipát – ennek híre ment az egész faluban –, és nagy tenyerét Péter elé tartotta: –... a község nevében is, meg a magam neviben is... öcsém... uram!

Olyan keze volt az öregnek, mint a nehéz vas.

– Ne urazzon engem, Lajos bácsi.

– Ami jár, az jár, de mondanék valamit...

– Tessék, Lajos bácsi.

– Félfüllel hallom, hogy már a palánkiak is gyünnének egy kis okosságért. Nagy híre van ám az ilyeneknek...

– Nem tudok én semmit, Lajos bácsi.

– Hát azért is mondom. Öcsém uram nem tud semmit – Palánknak. Aki egyszer bartali, az bartali. Aki egyszer a községé, az a községé... Nem igaz?

– Nem szólok én másnak, Lajos bácsi...

Az öreg bíró visszament a padhoz, hol egy-két esküdt, meg a kisbíró hallgatódzott. Elővette pipáját, és miután komótosan rágyújtott, azt mondta: – Nem lesz eső, egy hétig se. A palánkiak meg elmehetnek, ahol a part szakad... Ez már el van rendezve.

– Azt mondta?

– Úr ez a gyerek, végig hosszát. Finom ember. Ilyen is csak Bartalról kerül ki. Most aztán kellene a palánkiaknak. Ezt e! – és bütykös ujjaiával fűgét mutatott a levegőbe.

Péter ekkor már Ughy tisztartóval sétált a kertben.

– Most megint ez a fölfordulás. Hallottad, Péter? Képviselőválasztás lesz. A legnagyobb dologidőben...

Pétert nem zavarta a képviselőválasztás. Méricskélte a dombot, és kicövekelte az almafák helyét. Mellette Kékes-Szabó Lőrinc rászánta magát, és odalépett Péterhez: – Pizskál ez az asszony, hogy kérdejem meg, lesz-e holnap eső? Mert akkor inkább bevinném ma, ha nem is olyan igazi...

Együgyű emberek voltak Szabó Lőrincék, amilyen több nem is akadt a faluban.

Péter nevetett, de bosszankodott is. Először azt akarta mondani, hogy nem időjós ő, de aztán mást gondolt. Felnézett az égre, szimatolt egy kicsit a levegőben.

– Lőrinc bácsi, úgy mozogjon azzal a szénával, hogy estefelé itt már viszi a víz a szénát és ménkű ménkűt ér...

Laci, aki segített Péternek a mérésekben, elfordult, aztán pedig lehasalt a fűben, úgy nevetett.

– Péter ezt mégsem lenne szabad...

– Nem bánom. Megugratom az öreg Lőrincet, legalább nem jönnek hozzám ilyen ostobaságokkal.

Amikor odanéztek, az öreg Lőrinc úgy hányta a szénát, mintha dróton rángatták volna.

Délután ötkor pedig, megdörrent az ég alja, feltüremkedett egy szennyes, nagy felhő, a villámok hörgő gurgulázással szántottak a felhő hátán. Egy aztán levágott a nyárfasorba, amitől megrendült a föld, s a felhőkből zuhogva szakadt ki az eső.

Kékes-Szabó Lőrinc vidáman nézett ki az esőbe. Laci elhatározta, hogy Péterrel sorsjegyet vétet, csak Péter felejtette el az egészet, pedig nézte ő is a villámok játékát.

– Nem félsz, Magda?

– Mitől félnék, Péter, ha te itt vagy?

A képviselőválasztás szele azonban mindjobban mozgatta a falusi akácokat. Esti munkából hazafelé erről beszélgettek az emberek. – Jobbkor is csinálhatták volna. Ki a fene ér rá ilyenkor parádézni?

Úgy beszéltek róla, mint valami népiünnepélyről, amit mégis csak olyankor kellene tartani, amikor ráér az ember.

Péter nem törődött sokat a politikával. Bartal keveset nyom a latban. Mégis meglepődött, amikor egy autó állt meg a ház előtt. Péter egyedül volt otthon.

– Igen. Zsellér Péter joghallgató.

– Szervusz. Szilvássy, a kerület képviselőjelöltje. Ha megengednék, bejönnék – és már be is lépett a konyhába. – Milyen kedves itt. Igazán megfogja az embert... – A szobában is otthonosan nézett körül.

– Tessék leülni.

– Csak egy pillanatra. Szükségét láttam, hogy nálatok is tisztelegjek. Nem arról van szó, hogy támogattok-e, ezt úgyis tudom. A föld népe velem van. Csupán meg akartalak ismerni, mint befolyásos embert, aki hivatva van majd örökünkbe lépni. A kormány lejárt a magát. Ezt tudod. Most a mi időnk jön. De ha mégis kellemetlenkednének, kérlek az embereket helyes útra terelni. Neked egy szavadba kerül.

– Nem politizálok.

– Természetes! Ez nem politika, ez az életünk. Szóval számíthatok rád?

– Mondom, hogy nem politizálok.

– De az emberek hozzád jönnek tanácsért...

– Még nem jött senki. Nem foglalkoztam a dologgal, és amíg nem végeztem, nem is akarok...

– Csodálkozom... Csak nem azt akarod mondani, hogy ellenem vagy, aki értetek harcolok?

– Nem. Más dolgom van. Nem korteskedem.

– Ez is álláspont – húzta el a száját Szilvássy. – Kellemetlen, de ez is elég nekem. Ígéretedet bírom, hogy ellenem nem dolgozol. Köszönöm. Annyi, mintha szavad adtad volna. Szervusz. Add át üdvözetem kedves szüleidnek.

Az autó után rengeteg por felhőzött a levegőben, és Péternek olyan érzése volt, mint amikor Tamás bácsi boldogította a népet. A nép nem ismerte Tamás bácsit, és Tamás bácsi nem ismerte a népet...

Pár nap múlva, amikor hazament, újra egy autó állt a ház előtt. Apja, anyja, hosszú arccal ültek egy idegen úrral, a szobában.

– ... így van ez Zsellér barátom... á, a fiatal Zsellér. Jó, hogy jön. Talán el lehet még simítani a dolgot. Jó napot!

– Miféle dolgot?

– Fiatal vagy te még, Péterkém. Minek avatkozol az urak dolgába?

– Miről van szó?

– Talán még be is csuknak, fiam, ha a kormánnyal szembeszállsz.

Péterben lassan meghúzódtak az idegek. Anyja együgyű siránkozása ez előtt az ember előtt, felfigyelt.

– Az anyai szót meg kell fogadni, fiatal barátom. Úgy bizony...

– Édesapám, megmondaná, mit akarnak?

– Ez az úr azt mondja, hogy te, annak a Szilvássynak megígértél ötszáz szavazatot...

– Ez nem igaz.

– Hohó. Ezt könnyű mondani itt hatszemközt. Tessék velem jönni, az emberek az iskolában vannak, és ott megismételni.

– Nem megyek!

– No, lássák!

– Nem megyek! Mert én nem korteskedem senkinek.

– Hát, ez a maga dolga, fiam. Ha azután nem lesz meg az út, meg az iskola, meg az államsegély, és éig érnek az adók, akkor magára vessen fiatal barátom, mert mindenki tudni fogja, hogy maga piszkálta fel a népet.

Péter szemei veszedelmesen mélyek lettek. Már nem látta sem anyját, sem apját, csak ezt a piszkos csapdát, amibe neki most bele kellett volna ugrani. Utálta ezt az embert, mert szüleit valószínű agyonrémítette. Nyelve lassan fordult meg, mintha kásában járna.

– Nem piszkáltam fel senkit...

– Jó, jó...

– Hagyjon beszélni!

– ... de ha ezt még valakinek elmondja, akkor a kormány egy szavazatot se kap Bartalon, mint ahogy az Isten az égben van...

– Tudomásul vettem...

– Várjon! Vegye azt is tudomásul: utána megírom az összes illetékesnek, hogy ennek oka egyedül az, hogy olyan tapintatlan, ügyetlen embert küldtek ide, akinek a legegyszerűbb kortesfogásokról sincs fogalma. A kormány ellen ingerelte a népet.

– Kérem!

– Várjon: és levelem a község minden szavazójával aláíratom! Megfordult, és úgy vágta be az ajtót, hogy a kilincs a kezében maradt.

Aznap csak vacsorára ment haza. Csöndben ettek. Apja derűsen bökdöste a tésztát.

– Jó ügyvéd leszel, Péter. Ez a nyavalyás még a kezit is összetette, amíg megígértem, hogy nem írod meg azt a levelet. Ott egye a fene most már, ne mérgeledj. Máskor meg, ha bevágod az ajtót, ereszd el a kilincset a ponciusát! Most vehetek új zárat...

A választás aratás után volt. Előtte pár nappal Ughy tisztartóéknál nagy uzsonnára készülődtek, Péter vette a kalapját.

– Maradj, Péter – mondta Ughy tisztartó –, jogász a képviselőjelöltünk is. Azt mondják,

derék ember...

A nagy járás-kelés aztán megszűnt. A zászlókat elrakták a községházán, az emberek elszéledtek a mezőkön, hol keresztekben hallgatódzott már a jövő évi kenyér. A cséplő aztán rágni kezdte a szalmát, és száraz port fújt a kertekre, hol szürke volt már a föld, mintha a tavaszi fekete nedvességet mind elszívta volna a húsos kukorica, a szőrös levelű tök és a sok gaz, mely fittyet hányt minden kapának.

– Cséplünk, Laci!

Kicsit egymásra néztek, és a közös emlékek fellobbantak előttük. Olyan volt nekik a cséplés, mint egy kis domb az idők járásában, ahonnét vissza lehetett nézni az elmúlt évekbe.

Felzsibogott a búcsú is. Laci búcsúfiát küldött Mayának. Megvette a legnagyobb bábszívet, és Péteréknél csomagolták be.

– És Erzsi? – kérdezte később elgondolkozva. – Nem láttam.

– Fia született.

Laci szórakozottan lóbálta a csomagot. – Fene tudja. Kedves ez a Maya, szeret is, de sose tudok rá úgy gondolni, mint Erzsire, ha százszor fia született is.

Mire visszamentek a városba, már későre járt az ősz. Wolff bácsi nagy örömmel fogadta őket, Gizi néni ünnepi vacsorát adott, Laci pedig taxival rohant Budára, alighogy a száját megtörölte.

Péter nehezen aludt el. Most megint gyökértelennek érezte magát. Nem kötötte a városhoz semmi.

Pedig szeretettel fogadták mindenütt. Többet ennél nem várhatott, mégis úgy érezte, túl sok körülötte a kő, az aszfalt s az ember. Magdára gondolt, akitől nehezen szakadt el. A szőlői kis zug babonás hívogatással vette körül, még gondolatban is, és az járt az eszébe, mi lenne, ha Magdát elvenné feleségül.

Nem először gondolt erre. Most is elvetette magától, mint lehetetlenséget, de megmaradt benne, mint valami melegség, ami sok nagy lángolás hamuja alatt virrasztott.

– Fene csendes vagy, Péter. Asszonyt hagyál talán odahaza? kérdezte egyszer Baksay a Koponyában.

– Eltaláltad.

Baksay nem lepődött meg, mint ahogy nem lepődött meg már semmin a világon. Mostanában civilben járt, és Péter sajnálkozva látta, hogy rohamosan öregszik.

– Na, már most – és gyufákat rakosgatott ki az asztalra. – Ez a jegyzőné, ez a tanítóné, ez a patikusné, ez a postamesterné... Elsőre kihúszom, melyik dobta eléd összkomfortos bájait...

– Ne fáraszd magad, Öreg. Parasztasszony. De ezt Lacin kívül, csak te tudod...

Baksay visszarakta a gyufákat.

– Az más. Ezek után sűrűn imádkozom ifjú életedért, nehogy legközelebb dupla bicskával térj vissza a szívedben.

– Özvegy.

– Tiszta életbiztosítás. Kora?

– Húszéves.

– Havi apanázst kap, vagy kartonban rovod le közmorálba ütköző tevékenységed?

– Szeretem.

Baksay elkomolyodott. – Bocsáss meg. Én ezen a szón tizenöt éve már csak nevetek, de most, mintha nem lenne valami nevetős kedvem...

– Miért?

– Nem tudom. Elkopott már bennem minden. Elöttem úgyszólván nincs semmi szent. Mindennek csak a karikatúráját látom vagy a paródiáját.

– Vagy csak ezt mutatod...

– Bár úgy lenne! Egyedül vagyok. Nem tartozom sehova, nem érzem a más baját, más örömét. Nem lángolok semmiért, és így nem értem más lángolását se, de most úgy érzem: elvesztettem valamit. Milyen jó lenne: szeretni!

– Azt mondtad, engem szeretsz...

– Ápolom is ezt az érzést, mert ez talán az utolsó. Néha nagyon utálok az embereket, de újabban rajtad keresztül nézem őket, és így kibírhatók...

– Én is olyan vagyok, mint a többi.

– Nem tudom, mit érzek rajtad. Valami becsületes faluszagod van. A földre gondolok, ha rád nézek, és ilyenkor úgy érzem mégiscsak tartozom valahova. Sokszor – inkább éjfél után – arra gondoltam már, hogy hazamegyek és kisparaszt leszek azon a megmaradt pár hold földön. Ilyenkor boldog vagyok, de ez reggelre elmúlik. Reggel józanság van, és ekkor látom, hogy elkéstem már...

– Dehogyan késtel...

– Jól van, Péter. Csak biztass. Jólesik, ha nem is veszem hasznát.

Aztán szótlán lett. Halkan füttyölt valami katonadalt, de szeme messze járt és homályos volt, mint a köd, amely mögött ki tudja, mi van.

Péter ebben az időben keveset tanult. Az előadásokat szorgalmasan hallgatta, de nem követte tanulással. Ráért. Sokan egyáltalán nem jártak előadásokra, vagy csak ritkán, és nem is laktak Pesten, de azért vizsgáztattak. Úgy-ahogy...

Az ősznek pedig nem akart vége szakadni. A liget fái pirosaranyban fürödtek, a Duna felett meleg pára lapult, és az uszályok őszi szabadsággal úsztak a nagy vízen.

Az ő falujuk mellett csak egy kis patak volt, mégis szerette a Dunát, mert különös, vándorló gondolatokat ébresztett benne.

Nomád tisztelettel nézte, kíváncsi tűnődéssel, mintha távoli országokból hozna rejtelmes üzeneteket.

Innét a csarnokba ment, hol Kiliti Gáspár azonnal letette kötényét. – Gyerünk! – Az arany parment adhatod olcsóbban is szólt vissza feleségének, aztán leültek a kávéház sarokasztalához.

– Itt a tervrajz.

Amikor elváltak, Kiliti Gáspár keményen parolázott. – Értelmes munka. Hiba nincs. A termést vállalom.

Péter újra kiment a Dunapartra. Talán füttyörészett volna, ha megfelelő nóta jut eszébe, de így csak belső mosolygással nézte a verőfényt, és lusta, álmodó, meleg fürdött körülötte.

Az egyik uszály mellett beszédet hallott.

– ...és most hova mennek?

– Pozsonyba. Onnan Bécsbe. Aztán haza...

– Mi újság maguknál?

– Semmi, hadnagy úr. Vagyunk.

– De a gyerekek tudnak magyarul?

– Agyon is ütném őket. Persze az állam nyelvét is beszélik, de az nem árt...

– Az nem. Csak magyarul el ne felejtse. Hány gyerek van?

– Hat. Négy fiú, két lány.

– Négy fiú! Az négy család lesz. Na, igyék egy pohár bort a család egészségére...

Péter most ért ki a bódé mögül, és megtorpant. A meztelen mellű hajós mellett Baksay hadnagy állt.

– Cigaretta vettem tőle – mondta később. – Szeretem a szerb cigarettát.

Hallgatva mentek a Duna mellett. Baksay ma tábori egyenruhájában volt. Sapkája tele háborús jelvényekkel. Mentek a Duna mellett, mintha a nagy folyó ereje lefelé húzta volna őket. Péter szótlán volt, néha a hadnagyra nézett, aki most ismeretlen volt és titokzatos. Szeretett volna belekarolni, megállítani, és az arcába nézni. Úgy érezte, a hadnagy hozzá

tartozik, de elszakadni készül tőle, mint egy szomorú gondolat.

– Elbeszélget az ember az ilyen szegény hajóssal. Jólesik neki...

– Persze...

– Az ilyenek a család a mindene. Mért ne kérdezzem meg? Nem kerül semmibe...

– Nem.

– Van itt egy halászcserda. Betérhetnénk egy zónára. A sörtől talán áttérsz a tőmondatokra...

Péter aznap még nem reggelizett, s a sör üdítő mámorba rántotta.

– Most adhatok azokból a finom szerb cigarettákból...

A cigaretta olyan volt, mint amelyet Baksay máskor is szívott...

Jól egymásra néztek. Nyitott, nagy szemmel. Kérdezték, bátorították és korhólták egymást.

– Miért bujkálsz, Árpád, előttem?

– Te is bujkálsz, Péter. Bartali Zsellér Péter... Mért pirulsz el?

– Mert hitványnak érzem magam. De nem én kezdtem. Beleestem, és jó volt benne lenni.

De, ha akarod, holnap mindenki tudja...

– Elég, ha én tudom.

– Hát, most tudod. Talán azért megmaradsz velem egy asztalnál?

Baksay hadnagy csak legyintett, mint amikor nem érdemes válaszolni.

– És ügyvéd leszel. Úr. A fiad már a téglából nő ki. A feleséged pedig azt mondja apádnak: Jó napot, Zsellér bácsi...

– Kezet fog neki csókolni...

Baksay erre se válaszolt.

– Kinősz a faluból, és otthagysz. Olyan eszed van, mint a borotva. Odaadod a városnak. Ügyvéd leszel. Ezer között egy. Vagy bíró. Tízezer között egy. A falu pedig marad. Vezeti tovább a zsidó kocsmáros, a cigány kupec és a százesztendő jövendőmondó...

– Nem adom el a földem...

– De elszakadsz tőle menthetetlenül. Aktákban fogsz gondolkodni, és ha nem is züllesz el, mint én, az életed nem a föld lesz és nem az ország, hanem az irodád...

– Nem szakadok el...

– Jó lenne hinni. Jó lenne tudni, hogy valamikor ez az ország nem hivatalokból és parasztokból lesz, hanem emberekből. Egyfelé néző magyarokból...

– Azt hiszed ezt a háborút mi vesztettük el 1918-ban? Fenét. Azt hiszed, Trianont Trianonban csinálták? Ne hidd. A kiegyezéstől csinálták a forradalomig. Kivándorlóirodákat állítottak fel állami segédlettel, nemzetrontó újságokat pénzelték verejtékes adókból, megölték a kisipart és a céheket, pedig ezekből kellett volna a kivénhedt, földjevesztett középosztály helyett egy új, gerinces középosztályt kinöveszteni...

– Ez igaz...

– És most mi történik? Zsellér Péter és Pál otthagyják a falut. Urak lesznek, és önmagukat adminisztrálják, ahelyett, hogy lekaparnák a kérget a magyar parasztról, akik nélkül ez az ország már régen az ördögé lenne! Egyáltalán, ez a szó, hogy “úr”, maga is csalás. Valamikor úr volt az, aki vezetett és meghalt az országért. Úr volt az, aki hazát szerzett és megtartotta. Nem törte a kapa a tenyerét, mert a kard soha ki nem szakadt a markából.

– Nem dolgozott, mert nem ért rá dolgozni. Az országvédő kardot aztán letették, a harcok elmúltak, és az uraságból nem maradt meg más, mint a dologtalanság... Először csak a fizikai, aztán a szellemi tétlenség... Nézz rám! Tizennyolc éves koromban eltörtem a szálvasat, és úgy beszéltem latinul, mint Tacitus, ma pedig, annyi erőm sincs, hogy tisztességgel megvárjam, amíg megássák a gödröt, ahová bedugnak...

– Árpád! – és szelíden megfogta a kezét.

– Most legalább látsz – ki vagyok. Éltem, semmit nem tettem, a harctéren virtusból érmekeztettem, de erre a földre soha nem gondoltam... Nem éreztem, hogy van és hogy

el is veszthetem. Most már érzem. A harctéren kezdtem érezni az embereken keresztül. Te, Péter, hát tudja azt itt valaki, micsoda kincs van a magyar parasztban?...

– Sokan tudják.

– Ne akassz meg. Csak hiszik, hogy tudják, de csak az látja tisztán és világosan, aki olyan nagyon közel van a pusztuláshoz, mint én. Aki annyit vesztett, mint én, aki delíriumos éjszakákon kerestem a nagy hibákat, és csak akkor tudtam meg, hogy sok mindent jóvá tehetek, amikor Téged megismertelek.

– Engem?

– Téged! Közelebb érezlek magamhoz, mint a testvéremet, és átadom neked ezt a sok szomorú tudást, amiben elégttem. Neked csak dolgozni kell és felhasználni. Nyitogatni az emberek szemét. Felrúgni az előítéleteket. Kést vágni akárkibe, aki hozzányúl a nyelvedhez, szokásaidhoz, viseletedhez, nótádhoz, a faludhoz, a hitedhez, múlhatatlan magyarságodhoz...

Amint Baksay beszélt, Péter önkénytelenül mind szorosabban fogta kezét.

– Majd együtt, Árpád...

– Nem lehet, Péter. Fáradt vagyok. Csak hamu van bennem; magányos lobogásom már Te viszed, Péter. Látom a szemedet. Hát csak vidd, és gyűjtogass vele... én mögöttem állok mindig...

– Mellettem...

– Nem melletted, Péter. Mögöttem. Ezt én jobban tudom... A Dunán ekkor vészesen felhujjantott egy hajó, és Baksay mintha megrázkódott volna.

– Fizess, Péter! Nekem nincs egy krajcárom se. Tegnap értesített az ügyvéd, hogy két hold földem van még, az meg nagyjából rámegy a költségekre.

Amikor újra visszafelé mentek, már déltájban járt az idő. A Duna opálos fényben rengett, a királyi vár zöldes kupolája szinte az égbe ért. Mögöttük szótlanság bandukolt.

Péter sokszor akart szólni, de nyelve nem mozdult, meg akart állni; de úgy érezte, hiába állna meg... Mintha egy hajón lenne, mely úgylátva tova viszi az idő sodrában.

Csak mentek. Valami árny úszott utánuk, és Péter elhatározta, hogy nem hagyja egyedül ma Baksay hadnagyot.

– Te most hová mégy, Péter? – Ahova te. Ráérek.

– És ha szavamat adom, hogy ma még találkozunk?

– Akkor ebédelni. Túlságosan ismerlek, Árpád. Látom a szemedet, hogy valami ostobaságot tennél. De ha szavad adod...

– Értesítlek, hol találsz meg. Szavamat adom.

Amikor kezet fogtak, Baksay keze megrándult. Mosolygott, de a szemén valami hályogos borulás volt.

Péter nem állta meg, hogy vissza ne nézzon. Baksay akkor fordult be a sarkon. Arca most végtelenül szomorú volt, és eltűnt az emberek között.

Az ablakba vette akkor délután is magát, mint mindig, ha töprengett valamin. Miért hagyta egyedül öreg barátját? Szidta magát. Egész nap vele lehetett volna, és közben csak elmúlt volna róla ez a lelki összetörtség...

Máskor meg úgy érezte, nem lehet baj, mert szavát adta, hogy értesítést küld.

– Wolff úr kéreti Zsellér urat.

Péter kelletlenül ment le a boltba.

– Tessék, Wolff bácsi.

– Telefon...

– Zsellér joghallgató.

– Baka alorvos. Kérem, Zsellér úr, a Rókusba jönni. A portás tud már mindent.

Péter torkában megfeszült a hang.

– Baj van?

Nem kapott választ. A kagylóban zümmögött valami, és Wolff bácsi boltja érthetetlen hideg lett. Nem köszönt, csak kiment, és tétován elindult valamerre. Aztán felocsúdott. Sütött a nap, hangos volt az utca, és körülötte önmagát hajszolta a nagyvárosi élet.

– Ostobaság. Mit rémüldözöm. Talán éppen Baka alorvossal együtt megyünk valahová hármasan. Erre előbb is gondolhattam volna...

De aztán mégis intett egy taxinak.

A portás megemelte sapkáját: – Zsellér úr? Az orvos úr már várja.

Péterben múltott a hidegség. A portás mosolygott. – Ide tessék. Megkopogtatott egy fehér ajtót, aztán félreállt.

Baka orvos a kezét mosta. – Bocsánat. Azonnal.

Nem. Nem lehet baj.

Amikor kezet fogtak, Baka keze még hideg volt a friss víztől. – Egy cigarettát?

– Köszönöm.

Aztán csend lett. Az orvos a mappára nézett.

– Baksay kollégánk akarataiból hívtam ide Zsellér urat, mint egyetlen hozzátartozóját...

Péter kezében füstölgött a cigaretta. Künt morajlott a város.

– A vége úgyis az lett volna...

– Meghalt?

– Meg.

Péter a kezére nézett. Ezzel a kézzel fogta ma délelőtt, és eleresztette. Sapkájára gondolt, melyen harctéri jelvények fityegtek. Mozdulatára, ahogy elment. Az első találkozásra...

A cigaretta hamuja leesett a padlóra.

– Itt halt meg a kórházban. Még nem vitték el, ha látni akarja? Péter felállt. Amint a folyosón mentek, az orvos még azt mondta: – Öreg kollégánkat különszobába tettük...

Az ajtó kinyílt. Valahol a Gellért mögött most búcsúzott a nap, mert vörös lángolása ott égett az ablakon. Lassan lépett az ágy felé. A kis szekrényen egy gyertya égett, s az ágy lábánál apáca állt. A gyertya sápadt derengésében Baksay hadnagy arca.

– ... ma még találkozunk...

Az orvos kiment, az apáca mozdulatlan volt, Péter el is feledte, hogy ott van.

– ... fáradt vagyok, Péter. Ugye látod rajtam?...

Keze lágyan feküdt a takarón. Odanyúlt és kezébe tette. A halott kéz belesimult Péterébe.

A nap elosont már a házak mögé, és a kis gyertya nagyra nyitotta szemét.

Péter meggörnyedt, és valahol nagyon mélyen elindult benne az imádkozó sírás.

Az ágyon pedig megbékélt arccal aludt Baksay hadnagy. Amikor az apáca megérintette, szelíden elengedte a halott kezét. Megsimogatta.

– Isten veled, Árpád. Jó éjszakát!

Másnap hideg szél kerekedett. A leveleket leseperte a fákról, harmadnap pedig sziszegő, havas eső csapott végig a városon. A temetőben jöttek-mentek a gyászokcsik, s mögötte, mint fázó varjak, síró emberek.

A pap imáját elkapta a szél, és elrohant vele a szabad, nagy mezők felé. A föld halkan dübörögni kezdett, mintha valahol doboltak volna láthatatlan ezredeknél, hogy fogadják az új érkezőt, mert íme: Baksay hadnagy bevonult.

A sír rekedt, nagy szája aztán megtelt. Elfulladt. Domb nőtt rajta, apró örhalom, melynek vigyázó keresztjére Baksay hadnagy neve volt írva.

Péter az út végéről visszanézett.

– ... Én mindig mögöttem állok, Péter...

III.

Péter ezután sokáig nem ment sehova. Tanult, és örökségét rendezte, amit barátjától kapott. Óriási, ragyogó, de nagyon súlyos volt ez az örökség, melyhez kicsinek érezte magát, de azért a körülötte levő dolgokat már más szemmel nézte. Az újságokat más szemmel olvasta. Jegyezgetett. Majd, ha hazamegy... Utait azonban nem látta világosan. Ha ügyvéd lesz, vagy más tisztviselő, városba kell mennie. De ez még messze volt. Egyelőre csak az árakról tudósítgatta faluját.

– “Sok diónk termett idén, nem tudnák eladni?” – írta apja “lenne talán egy vagonnal is. Az emberek mind eladnák.” Wolff bácsi erre is szerzett vevőt. A dióval egy kis baj volt, mert nem volt egyforma. Sok apró volt közte.

A kereskedő vállát vonogatta. Egészséges áru, de ilyen diót nem szabad termelni. Kár a helyért. – Nézze, Zsellér úr: ez az áru! – Egy zsákot mutatott, melyben tompán csörgött a sok, nagy, papírhéjú dió.

Kiliti Gáspár mérgesen húzogatta kötényét: – Nem tudom, mért köti magát a dióhoz? Szerzek én fát szívesen. Akkora diók lesznek rajta, mint egy tyúktojás, de mikor terem az igazán? Majd az unokáknak.

– Nem nekem lesz. A község köti magát... – és arra gondolt, hogy nagyon jó, ha az unokáknak is jut belőle. Kiliti Gáspár holnapig látott, de Péter szeme messze túljárt az éveken.

Ez az év bálók nélkül múlt el. Péter nem ment sehova, Laci pedig nem hagyta barátját. Ritkábban járt Budára is. Mayával sokat veszekedtek. Ha beszélgetni akartak, lementek Wolff bácsihoz.

– Jövő héten lesz a jogászbál. – mondta Hilda, és elgondolkozva nézte az újságot.

Péternek Hilda tűnődése csak szobájukban jutott eszébe. – Tulajdonképpen tuskók vagyunk. Önzők! Mindenféle szívességet kérünk tőlük, de az nem jutott eszünkbe, hogy Hildát meghívtuk volna valahová...

– Elvihetnénk most a bálunkra. Úgysem voltunk az idén sehol. – Jól van, Laci. Szerezz meghívót.

Laci a meghívót ünnepélyesen nyújtotta át Hildának pár szál virág kíséretében.

Hilda meghatva nézte a díszes táncrendet, és az egész boltban széfáradt valami meghatott csend.

– Igen, a kislánynak ez lesz az első bálja, – mondta Wolff bácsi. – Eljár az idő...

Hilda ezután sokat hiányzott a kasszából.

– Jobb is, hogy nincs itt. Elszámolná magát. Muszlin, zsorzett, meg tüll. Mást se hallok, ha felmegyek. Felfordult az egész ház. De nem baj. Első bálja. Legyen szép... Ilyenkor arra gondolok, hogy harminc éve egy tarisznyás legényke ballagott a fehérvári úton. Zsebében tíz korona volt, csizmája térdig poros, és bicskáját madzagon tartotta a zsebében. Ezt a legénykét Wolff Henriknek hívták. Eljár az idő...

Hildát hosszú ruhájában alig ismerték meg, amint kipirulva, fojtott izgalommal végigment a bálterem folyosóján.

Járásában volt valami imbolygó. Nyúlánk lett, szép és idegen. A fiúk közrefogták: – Hilda, ha nem lenne itt Wolff bácsi és néni, azt hinnénk, valami szép ismeretlen...

A kislány is érezte ezt. A halk morajlásban már megpendült egy-egy hegedű, és amikor a zene kirobbant, álmos ragyogással dőlt bele a tánc hullámszába.

A fiúk otthon megbeszélték, hogy ez este Hildáé. Péter a legjobb táncosokat vette elő.

– Látod ott azt a kis szőke lányt? Szeretném, ha jól mulatna...

– Kérlek, öregem. Nem is lesz nehéz...

Hilda kézről kézre járt. Szeme néha azért megkereste a fiúkat, és hálásan nézett rájuk. Vacsora alatt pezsgőt ittak. Wolff bácsi jól megnézte a márkát.

– Rablás! – súgta Péter fülébe. – Én ezt a pezsgőt negyedárért adom...

Péter ezután már inkább az étteremben üldögélt. Néha odanézett, ahol tavaly megismerte Baksay hadnagyot. Az asztal üres.

– ... pincér, a vendégemnek egy fröccsöt... És mintha látná cinikus, nagy, meleg szemeit. A táncteremben Lacival akadt össze. – Nem táncolsz?

– Lehet itt táncolni? – mérgelődött. – Valamelyik marha kiadta a jelszót, hogy Hildának minden valamirevaló frakkal végig kell táncolni egy fordulót... Végeredményben mégiscsak mi vagyunk az elsők...

A reggeli ködök szálltak a városra, amikor Wolff bácsi autót hozatott. De ekkor a cigány már takarodót fújt, és a homályosodó villanyfények alatt emlékké kezdett lenni az éjszaka.

Wolff bácsi a sofőr mellé ült: – Csak lassan, barátom. Ráérünk. – Hildát a fiúk úgy bepakolták, hogy csak az orra látszott ki. Az orra és két boldog szeme.

Amikor el akartak búcsúzni, nem engedték őket.

– És a korhelyleves? – méltatlankodott Wolff bácsi. – Micsoda lumpok maguk?

A bálterem verejtékes, parfümtől nyúlós párája után Hildáék lakása puha, józan levegőjű volt, és a kályha pattogásában a béke és az otthon vette őket körül.

Amikor elbúcsúztak, már világos reggel volt! Az udvar fölött ónos felhők úsztak, és a magasságban vadlibák kiáltottak.

Péter arra gondolt, hogy talán elrepülnek a temető felett... És vajon mit álmodott Baksay hadnagy ezen az éjszakán?...

Amikor a dió megérkezett a faluból, Wolff bácsi intézte el az átadást, s a kereskedő neki fizetett.

– Tessék, Péter: ez a dió ára, ez a magáé, ez pedig az enyém...

– Nem értem...

– Jutalék – magyarázta Wolff bácsi. – Mi közvetítettük az eladást. Ez megillet bennünket. Az eladásnál kikötöttem.

– Nem. Nekem nem kell...

Amikor kicsúszott a száján, már megbánta. Nem akart bántani, de hogy mégis bántott, azt Wolff bácsi arca megmutatta. Hideg lett és kemény. Ilyen lehetett már régen is, ha az első tíz koronájához valaki hozzányúlt volna.

– Maga ehhez nem ért, fiam. Ez a régi, buta, magyar gondolkodás...

Most már Péterben is megfeszült valami. Az előbb még bánta, amit mondott, most már nem...

– Lehet. Lehet, hogy buta, s ebből kifolyólag lehet, hogy magyar...

– Nem úgy értettem...

– ... de nekem az a pénz mégsem kell. Nem pénzért tettem. Hallgattak. Péter zavartan dobolt az asztalon, Wolff Henrik az ablakot nézte, és a feszültség lassan megenyhült köztük.

– Nézze, Péter... – és lassan, világosan elmondta, hogy mi a jutalék, mi a tisztességes közvetítői haszon. – Ha nem közvetítem az eladást, a bartaliak sokkal kevesebbet kapnak. Talán el sem adják.

– Ez igaz. De csupa ismerőstől.

– Akkor is. Mi jártunk utána. Ez munka. A munkáért pedig pénz jár. A pénzt pedig el kell fogadni. Ez az én elvem, s ebből nem engedek! Nem ezért a pár pengőért, de az elvért. Higgye el, fiam, nekem van igazam.

Péter érezte ezt, mégis valami idegenség torlódott középük, valami hűvös, merev gondolat, ami enyhült később, és nagyon nehezen múlt el.

Pedig Wolff bácsin nem múlt a dolog. Kedves, jóindulatú, barátságos volt, de Péterben benne maradt a tüske: "... buta magyar gondolkodás..."

A múlt napok, a tanulás azután elmosták a dióügyet, és Péter belátta, hogy nem neki volt igaza, de hogy Wolff Henriknek se volt igaza, azt érezte.

Egyik vizsgát a másik után rakták le. Péter nagyon szorgalmas volt, és amikor új eredményt írtak be indexébe, arra gondolt, jó lenne megmutatni az öreg Baksaynak.

– Kár a fáradságért – mondta valaki. – Csak csússzak keresztül. A fiókban őrizgetni így is jó lesz...

– Nem egészen, – mondta Péter. – Az élet is valami.

– Az élet engem igazol. Az életnek nem index kell...

– Hanem tudás...

– Hanem protekció...

Hazafelé ezen gondolkodott Péter. Őt ki protezsálja? Ki? Ughy tisztartóra gondolt. Talán az uradalmi ügyésznél. Egyébként? Nem. Péter hiába keresett protektort ismerősei között... Másnak az apja is elég volt, neki nem számított. Ott nem lehet azt mondani, hogy bartali Zsellér Péter...

Ez a gondolat újabban sokszor kínozza. Mért ment bele ebbe az ostoba, lealacsonyító játékba? Kezdődött az inspektorsággal és folytatódott a Koponyában. Bartali Zsellér...

Néha lerázta magáról. Az életet nem kezdi majd ezzel a hazugsággal.

– Hova való, Zsellér doktor úr?

– Bartali. Az apám odavaló parasztember...

Olyan rosszul hangzott ez. Nem. Nem úgy mondja, hogy parasztember. Gazdálkodó. Így mondja. De már hallotta, amikor becsukódik mögötte az ajtó: – Parasztyerek.

Ezek a gondolatok inkább télen ütöttek fel benne. A tavasz kihúzta a szobából. Az ég március elején benézett az ablakon. Péter felkelt, kiment a Dunaparra, és úgy érezte, a széles Duna hátán távoli erdők, rétek, szántások lehelete úszik keresztül a városon.

Amint hazafelé ment, az egyik utca bejáratánál rendőr állt. Valaki a földön feküdt. Egyszerre tömeg nőtt körülötte. A mentők már szirénáztak is, és elvitték az embert.

– Meghalt?

– Dehogy. Elájult. Tessék oszolni! Kérem továbbmenni! Péter elindult. A tömeg nem mozdult.

– Mi az? Hogy volt? Kirabolták?

– Ne állják el az utat! Nem raboltak ki senkit.

Akik a kör szélén álltak, nem mozdultak. Felágaskodva benéztek a tömeg középpontjába, hol egyedül állt a rendőr.

– Mi az? Valaki meg van bilincselve?

A rendőr hangja keményebb lett.

Az utat hagyják szabadon! Induljanak el, akik szélről állnak! Nem értenek magyarul?

– Jó, jó, csak ne kiabáljon. Micsoda hang ez? Nem vagyunk Mucsán...

Egy újságos röhögött: – Ideges a zsaru...

Újabb kíváncsiak érkeztek.

– Mi van itt?

– Részeg ez a zsaru – mondta az újságos –, gorombáskodik a publikummal.

– Hallatlan! Kellene szólni valakinek...

A tömeg nőtt.

A rendőr megfogta egy asszony karját, aki a legközelebb állt hozzá.

– Tessék elindulni! Értsenek meg! Nincs itt semmi látnivaló...

– Engem ne fogdosson! Érti? Nem azért van itt, hogy inzultáljon! Fel fogom jelenteni!

– Jelentsen fel, de most már menjen a dolgára.

– Nem megyek! Micsoda parasztság ez? Feljelentem!

– Igaza van! Tűrhetetlen! Paraszt! Csak a pofájára kell nézni...
A rendőrnek segítsége érkezett. Három kerékpáros bajtárs.
– Utat kérünk!
A tömeg megritkult. Az újságos már a másik sarkon állt. Ott mondta egy embernek: –
Részeg a rendőr.
– Részeg? Botrány! Ezek közállapotok?...
A rendőr jelentkezett feljebbvalójánál.
– Egy ájult ember volt. Elvitték. Szokás szerint összeröföntek. De úgy látom, oszlanak már.
– Na, menjen maga is... csak azért fogtam meg a karját, hogy utat mutassak.
– Mi az, hogy maga is? Beszélni se tud? Kérem a számát! Feljelentem!
A rangidős kerékpáros rendőr megmondta az asszonynak a rendőr számát és nevét és azt is, hogy hol lehet feljelenteni.
– Most pedig kérem, asszonyom, menjen a dolgára.
– Úgy? Menjek a dolgomra. Hát ezt nem hagyom annyiban... – és elrohant...
Azután odament a rendőrhöz. Megemelte a kalapját – Zsellér joghallgató vagyok. Ha a biztos úrnak tanúra lesz szüksége, kérem, hivatkozzék rám.
– Köszönöm, de aligha lesz rá szükség. Nem kell komolyan venni... Beteg az ilyen asszony...
– Na, én felrúgtam volna!
– Nem szabad bántani az effélét. Mi lenne, ha mi is elvesztenénk a fejünket? Többnyire azért rendes emberek... Mosolyogva szalutált, és elindult rendes útjára.
Péterben lassan ült el a harag.
A tavasz aztán mégiscsak rászállt a városra. A Duna völgyén böjti szelek nyargaltak végig. Megfodrozták a nagy vizet, szétszaggatták a gyárkémények füstpántlikáját, és a város nehéz lélegzését kihajszolták a határba.
Mielőtt húsvétra hazamentek volna, Péter meglátogatta öreg barátját a temetőben. A tavasz már megcsókolta a sírokat is. A hantok zöldülni kezdtek, s az őszi, száraz levelek hónaljából apró fűszálak nyúltak a nap felé.
Péter megállt a sírnál. Dombján talán a tél ült eddig, mert megrokkant, de a levegőben földszag volt, mint odahaza, amikor a tavasziakat vetették.
Megállt és ránézett a süppedt dombra, mintha a fenékéig látna. – Tavasz van, Árpád... húsvétra hazamegyünk... de előbb kijöttem hozzád.
Amikor a keresztre nézett, Baksay hadnagy neve visszanézett rá.
A környező sírokat munkások rendezték.
– Nincs egy felesleges kapájuk?
– Nincs, de pár fillérért megigazítjuk.
Péter odaadta a pénzt. – Adja ide azt a kapát.
És megrakta a kis dombot rendesen, mint odahaza Ballókai, a sírásó. A tetejét a kezével simította el, mintha megigazítaná Baksay hadnagy takaróját.

A húsvét is elmúlt csendben A kis fákat már elültették a domboldalon. A fecskék megjöttek az istállóba, és a feltámadási harangszóra a réten millió százszorszép nyitotta ki nevető szemét.

Magda csak egyszer tudott kimenni a szőlőbe.

– Vigyáznak, Péter.

– Ne törődj vele. Legfeljebb megtudják.

– Nem akarom...

Péter kicsit eltűnődött. Magda eddig nem törődött vele, hogy kitudódik-e a dolog. De

formálódó gondolatai elhamvadtak a csókok tüzeiben.

Mielőtt hazamentek volna, sokáig leskelt előbb ki az ablakon, pedig a meleg tavaszi este leborult már akkor a dombokra. A kertek alatt még megcsókolták egymást.

Majd a nyáron, Péter... Addig gondolj rám sokat! Mielőtt eltűnt volna, visszanézett, és szeme fellobbanását Péter eltette magának a nyárig.

Hallgatagon ültek Lacival a kocsiban. Az út mentén virágzott a kökény, a kiserdő mellett szabadon szállt a cigányputrik füstje. A földek téli hallgatása felett susogni kezdtek a vetések, és Péterék olyan nehezen másztak fel a füstös vonatba, mintha a szabad térségek láthatatlan keze kapaszkodott volna beléjük.

– Taxi! – rendelkezett Péter. – Nem tudok én most kövön járni.

Laci az úton megszólalt: – A boltba benézünk? Wolff bácsi széles örömmel fogadta őket.

– Hilda?

– Beteg volt az ünnepekben. Ma kelt fel először. Meglátogathatnák.

Egy darabig ténferegtek szobájukban. Péter kihúzkodta az összes fiókokat, mintha valamit keresne. Laci az ablaknál állt, és konokul nézte a szomszédos háztetőket. A konyhából behallatszott a cseléd csörömpölése, és halott, vasárnap délutáni hangulat ásitott az ereszkedő homályban.

Amikor megkoppant ajtajuk, egyszerre mentek ajtót nyitni... – Ha nincs más szándékuk, átjöhetnének vacsorára” – írta Hilda.

Péter felkattantotta a villanyt. A szoba élni kezdett egyszerre. – Az Isten áldja meg ezt a Hildát! Most ugrottam volna ki az ablakon...

– Te is?... – és öltözködni kezdtek. Péter visszhangosan füttyült a fürdőszobájában. Szépen füttyült, ezt maga is érezte, és most tudta csak meg, mért olyan nótás emberek általában a szobafestők. Igaz, Caruso mészároslegény volt, de ott valami üres, nagy vágóhíd lehetett...

A konyhában erősen sistergett valami.

– Nem ég oda, Hilda?

– Ha ki akar küldeni, megnézhetem, de a mama már kétszer kidobott.

Wolff bácsi csak később jött fel a boltból. Hóna alatt börtáskában hozta a pénzt.

– Tele van? Jó nehéz...

– Sajnos – mosolygott Wolff bácsi – nehéz. Jobban szeretem, ha könnyű, és krajcárok helyett papír van benne.

Vacsora után újra a boltra terelődött a szó. – Szabad, független, de nehéz pálya – mondta Wolff bácsi. – Én szeretem.

– És mit jövedelmez egy ilyen üzlet havonta?

Wolff bácsi először feleségére nézett, aki merev lett egy pillanatra. Péter nem vette észre, hogy kényes ez a kérdés. Szeme nyílt volt, és látszott rajta, hogy örül neki, ha Wolffék sokat mondanak.

– Komolyan kérdi, Péter?

– Inkább kíváncsiság. Most látom, hogy tapintatlanság... – és várta, hogy Wolff Henrik arca megint idegen legyen, mint a dióügynél.

– Nézze, Péter. Sose jutott eszembe, hogy ezt valakinek elmondjam...

Az asszony felállt, mintha rosszálná a nyilvánosságot, és Laciékhoz ment. Hilda a zongorán pötyögtetett valami nótát.

– ... Magának szavát kell adni.

– Wolff bácsi, igazán nem fontos.

– De megmondom, mert tudom; hogy maguk becsületes, szavatartó emberek... Hát lássák, mennyiért dolgozik az ilyen magamfajta szegény boltos. Átlagban bejön, tisztán havi... és mondott egy számot, amitől Péter jól kinyitotta a szemét.

– Nem hittem volna...

– Csak azt kell még belekalkulálni, hogy itt igazán nincs nyugdíj, nincs kegydíj,

szabadjegy, kedvezményes orvos, kedvezményes fürdő, ruhasegély és sok minden egyéb. Én mindent teljes számban fizetek meg.

Wolff bácsi ezt nem minden büszkeség nélkül mondta.

– Egész ember kell a mi pályánkra, Péter, de az aztán nem cserél a főispánnal se!

Amikor lefeküdtek, Péter összehasonlította magát Wolff bácsival. Őérte fizetnek a szülei, ruházzák, segítik, és talán majd tíz év múlva lesz valaki. Wolff bácsi gyalog jött be Pestre a fehérvári úton. Egyik zsebében tíz korona, a másikban madzagra kötött bicska. Csizmája térdig poros... Bizony, Wolff bácsi külön ember!

A tavaszi szelek ekkor már meglassúdtak. Édes virágport hordtak a levegőben. A felhők magasan szálltak, a Duna locsogása beszédesebb lett, és a víz szürkése kékre vált, mint az ég.

– Azt mondják nagyon jó színdarabot adnak – mondta Hilda. Falusi dolog. Ne menjünk el?

Péter megszerezte a jegyeket, és elmentek a színházba: A zajongás nehezen ült el. Már elkezdődött az előadás, még jöttek az emberek. A lassú zúgásból csak nehezen emelkedett ki a színész hangja.

– Ez még semmi – súgta az egyik ember Péter előtt, amikor kitört az első nevetés. – Majd, ha Csicsalit meglátod. Olyan parasztot még nem láttál...

Végre megjelent Csicsali. Azzal kezdte, hogy beugrott a színpadra, és karikásával nagyot durrantott. Aztán táncolt, hegyesen köpött – (óriási taps!) –, aztán tévedésből megcsókolta a bárónét... a báró viszont nem tévedésből csókolta meg Julist, Csicsali törvényes hitvesét...

Csicsalit ez nem izgatta: – “Hozzá töhet a kegyelmes báró úr, csak el ne vögyön belüle...” (tomboló taps!)

Csicsali aztán kenyérre kente a tortát és a röhögő inasok kérésére eljárta a kanásztáncot...

Péter marka már odaragadt a zsöllye támlájához. A taps, a nevetés hánykolódó hullámai felkavarták gyomrát. Falujára gondolt, és jégdarabnak érezte magát a sok izzadt fej között.

De Julis újra megjelent a színen a báró úrral. (Az inasok jelentős pillantásokkal elvonulnak.)

A báró a zongorához ült, Julis meg népdalt énekelt a nyárról, mely a szívében ég...

– Asszonyom, magának énekelni kell... – mondta a báró.

– Pardony – ordította Csicsali – Julis az én asszonyom...

– Julist taníttatni fogom, Csicsali barátom...

– Ki van az már tanulva...

– De Julis pénzt fog keresni!

– Az már más Juliskám. Ha pénzt keresel, még te is megtaníthatod a báró urat egyre-másra...

Péter arra gondolt, hogy Csabai Jóska a búcsún bolond jókedvében nagyon magához szorította Bognár Szabó Vendel feleségét tánc közben. Az asszony ellökte magától a legényt, és Csabai Jóska lepedőben vitték haza...

Itt meg...

Hiszen tiltott csók és bűnös ölelés ott is akadt, de az szemérmes és bujkáló volt, mint a sötétség.

Hát Pesten ilyennek látják a parasztot? Ostobának, trágárnak, erkölcstelennek, aki pénzért odaadja a feleségét?

Nem nézett már a színpadra, és alig hallotta a tapsot, a nevetést. Innen ismerik hát a parasztot?

A rendőr jutott az eszébe: – Paraszt! Csak a pofájára kell nézni... – mondta valaki a tömegben.

Hazagondolt újra. Az aratásra, amikor reggel háromtól este kilencig emésztő verejtékben lendül a kasza. A cséplésre, ahol a portól egymást se látja az ember, és sötéttel már

megmordul a gép. A favágásra, amikor fagyosra csípett arccal, ölmos, érzéketlen kezekkel jönnek haza este az emberek. A búcsúra, amikor az egész évi robot feledésében minden ajtó nyitva van, akárhány koldus fordul be rajta. A lakodalomra, hol egész életük reménységét búcsúztatják, sírva, mulatva az öregek. A temetésekre, hol a halotti ének jajgatása valami mérhetetlen ősi bánattal vergődik a tornácos pitvarok csendjében...

Ezekből a parasztokból Csicsali nem mutatott semmit. Talán nem is tudta sem ő, sem az író, hogy ilyen parasztok is vannak az országban. Csicsali pesti paraszt volt.

Amikor kitódult a közönség, Péter még hallott egy megjegyzést. – Csicsali remek volt. Minden mozdulata, azé az igazi, buta paraszté...

Lassan elnéptelenedtek az utcák. Langyos, nyár eleji éjszaka volt. Péter az égre nézett. A Göncöl rúdja már lefelé kezdett fordulni, de nem láthatta egészen a házaktól, melyeket megutált a benne levőkkel együtt.

Lacit egyik nap nagy járkálásban találta szobájukban. – Végeztünk! És most végre megszabadultam.

– Maya? – Úgy van!

– Van már másik?

– Nem is lesz. Elég volt. Vágyom már egy kis tisztességes életre. Otthonülésre. Békességre...

Laci az otthonülést egyelőre Wolff bácsiéknál kezdte el. Hol az üzletben, hol fent a lakásban.

Péter ebben az időben sokat volt egyedül. A várost nem értette meg és nem szerette. Az első év fellobbanásának vége volt. A kultúrát elfogadta, de hiányzott neki a tér és a levegő. Az embereket ellenséges szemmel nézte. Földet keresett, veteményeskertet, gyalogutat, bár tudta, hogy ezek nincsenek Pesten. Arra gondolt, hogy mi lesz, ha hivatása egész életére a városhoz köti, és ilyenkor tanácstalanul nézett ki az ablakon.

Addigra talán másként lesz. Nagyon vágyott Magdához, és az asszony a távolság tisztaságában sokkal több lett neki, mint valaha.

Amikor a nyár érett melege meddő tobzódással ült a városra, és már haza készülődtek, Laci hosszas járkálás után Péterhez fordult: – Mi a véleményed Wolff bácsiékról?

– Szeretem őket, Laci. És boldogan adják neked Hildát, ha erről akartál volna beszélni.

– Erről.

Laci most olyan lett, mint valamikor a gimnáziumban, amikor felelés közben riadtan félrefordította a fejét.

– És most mi a teendő?

– A kislányt megcsókolni és megkérdezni, szeret-e? Ha sejtelnem nem csal, ezen már túl vagy...

– Mondjuk, hogy túl vagyok...

– Jó. Ezután jönnek a szülők, akik nem vakok, és előbb tudták, hogy lányuk Ughy Lászlóné lesz, mint te... Ha nem akarnák, már régen kihajigáltak volna bennünket.

– Én azt hiszem, Péter, hogy a dolog nem ilyen egyszerű... – Bár minden dolog ilyen egyszerű lenne a világon. Várj, Laci. Mindjárt jövök.

Leszaladt a boltba. – Wolff bácsi, valami nagy öröm ért ma. Kérek egy üveg pezsgőt!

– Megtudhatnám, mi az az öröm?

– Nem, Wolff bácsi. De azt hiszem, rövidesen megmondhatom...

Péter megtöltötte a poharakat: – Egészségetekre és minden nemzetséged egészségére!

Amikor megitták a pezsgőt, Laci azt mondta, hogy Péternek igaza lehet, most már ő se látja reménytelennek a helyzetet... Aztán nekiült és azon melegében megírta apjának, hogy Hildát szereti, kéri, hogy jöjjön fel, mert szeretné, ha megismerné a családot, és beleegyezését

adná az eljegyzéshez.

Ughy tisztartó nem válaszolt, de egy vasárnap reggel benyitott a fiúk szobájába.

– Egy vőlegényjelöltnek illene korábban felkelni... Öltözködjetek azonnal!

Amikor Lacit megcsókolta, egymásra néztek, és újra megcsókolták egymást. Ez volt a beleegyezés és a köszönet.

– Egy-két szót mondanék a családról – kezdte Laci.

– Csak öltözz, és ne mondj semmit. Még azt is tudom, hogy az én könnyelmű Henrik barátom mikor és hol született...

– Miért könnyelmű?

– Azért, mert hozzád adja a lányát.

Pétert is magukkal vitték, és Péter megint érezte, hogy Ughy tisztartó körül egyszerű és világos minden. Amikor elment, szinte ürességet érzett utána, és még jobban egyedül maradt.

– Nyilvános eljegyzésbe csak akkor egyezem bele, ha fiam doktorátusa meglesz. Ezt adom a fiammal.

– Én pedig...

– Te pedig adod a lányod, Henrik. A többi az rátok és a fiatalokra tartozik.

Lacit aztán ritkán lehetett látni. Péter így megint egyedül ment ki a temetőbe, elbúcsúzni öreg barátjától. A sírdomb zöld volt, s a kereszten egy kismadár énekelgetett. Péter várt egy kicsit, mert nem akarta elzavarni holt barátja kis énekesét. Amikor a madár elrepült, különös, nagy csend maradt a temetőben.

– Árpád, mi holnap hazamegyünk. Nyár van, Árpád. A sírod idefent már kizöldült. Aludj békében. Néha nyugtalan vagyok, de amúgy nincs semmi bajom.

Amikor visszanézett a sírra, a kismadár már újra ott ült a kereszten, és halkán énekelt a halott hadnagynak és a nevető nyárnak.

A vonat kiszaladt az üvegtető alól. Péternek lassan, Lacinak pedig talán nagyon is gyorsan.

– Vigyázz, Laci! Valami szemafor jön, és leüti a kezéd... Laci nem hallotta a figyelmeztetést. Integetett. Integetett akkor is, amikor már semmi sem látszott Hilda kis zsebkendőjéből.

Péter másféle természet volt, és úgy érezte, ő nem hajolt volna ki ennyire, és nem engedte volna, hogy az utasok titokban összenevessenek.

Ellenségesen nézte az embereket, akik barátján mosolyogtak, és elhúzta volna már az ablaktól, ha nem félt volna, hogy megharagszik.

De most apró házak között rohant a vonat. Később a Duna mellé kanyarodott. Aztán ki a zöld mezők hullámzó világába. A sínek mentén faluk repültek el, békésen lapulva egy-egy torony tövében. A réteken gólyák lépkedtek, és a távirópóznák serényen mérték mellettük az utat.

Péterben lassan oldódott az utóbbi napok nyomása, mely csak addig múlt el róla, amíg Ughy tisztartó velük volt. Úgy érezte Péter, Pest értelmetlen rosszindulattal veszi körül, mely csak most szakadozott, amint az ablakon bevágott a virágzó rétek szabad levegője. Úgy érezte, birkózott a várossal. A város most aztán leszakadt róla.

A hintóban már nevetett, a nyár melege a szívére ült és karját áttette Laci vállán: – Könnyű neked, a te nagy kérdésed már meg van oldva.

– Tied is meg lesz, Péter.

– Nem tudom. Olyan vagyok, mint a böregér. Lassan már azt se tudom, a repülőkhöz, vagy a négylábúakhoz tartozom-e? Azt hiszem, inkább az utóbbiakhoz...

– Hozzánk tartozol, Péter.

Ez jólesett. Arra gondolt, hogy mit akar tulajdonképpen? Nemsokára diploma lesz a

kezésben. Tisztartóék úgy szeretik, mint gyermeküket. A falun megsüvegelik, mint akiben máris okos, tanult embert látnak. Mit akar még?

De Péter előrenézett. Az utat csak a falujáig látta, tovább nem. Nem látta az utat, mely pályájához, a városba vezetett, s ez idegesítette.

– Szép nyarunk lesz, Péter. Hilda lejön pár hétre. Egyszer-kétszer Wolff bácsiék is...

Péter körül összeomlani készült valami. Erre eddig nem is gondolt.

– Látod, Laci – látod... Akár elbujdoshatom. Most dül rám a hazugságvár... Éreztem én már akkor. Bartali Zsellér Péter... – Azt mondtam, Péter, hozzánk tartozol. Hildának mindent elmondtam, természetesen Wolff bácsiéknak is. Megmondtam mennyit küzdöttél ellene, de abba kellett hagyni, ha nem akartuk nevetségessé tenni magunkat. Elmondtam azt is, hogy ki vagy te nekünk. Azt az éjszakát, amikor megmentettél bennünket. Mondhatom, Péter, Wolff bácsit úgy kellett megfogni, hogy hozzád ne rohanjon megölelgetni.

Péter először megdöbbszent. Aztán felháborodott, hogy Laci elárulta. A végén leszakadt valami szégyenteljes kolonc a nyakáról, és a nyár égiséig érő, meleg ragyogása magához ölelte.

– Szép nyarunk lesz, Laci!...

Hátradőlt a kocsiban. Úgy érezte, lágyan úsznak a nyár szabad, nagy völgyében, és ami hazugság volt a városban, az ott is maradt.

Most már mintha látott volna valami kis kibontakozó rést. A vakációban előrelép majd az idő, és csak hoz valami világosságot. A következő kettős ünnepen Hildáék megérkeztek. Péter elpirult, amikor találkoztak, de aztán felemelte a fejét: – Legalább Wolff bácsi eljöhete hozzánk...

– El is megyek, Péter, ha a házigazdáék meg nem haragszanak. – Befogatok, Henrik.

– Nem. Péterrel végigsétálunk a falun. Iszunk egy pohár bort, megnézzük a majorságot, és gratulálok Zselléréknek a fiukhoz. Menjünk, Péter.

– Ez itt a kocsmá. Ez a községháza. Ez az iskola...

– Nem látok kereskedést. Pedig itt jól mehetne egy ügyes kis bolt...

– Egy van. A másik tönkrement. Az emberek inkább a városban vesznek meg mindent. Hetivásárkor.

Wolff bácsi otthonosan ült le az öreg padra Péteréknél.

– Ha Péter nem hívott volna, akkor is eljöttem volna. Nem is gondolja, Zsellér uram, milyen régen nem voltam ilyen öreg szobában.

– Talán sohase. – mondta Zsellérné. – Ez csak olyan szegényes parasztszoba.

Wolff bácsi révedezve nézett körül. – Dehogynem, dehogynem... csak a miénk kisebb volt. Nem volt hozzá negyven hold föld, csak öt és kilenc gyerek.

Erre már Zsellérné is leült.

Később megnézték az istállót, az állatokat. Wolff bácsit minden érdekelte. Hogy ez, hogy az. Mennyiért lehet venni, mennyiért eladni. Ceruzát vett elő, számolt. A takarmány így, az eladás úgy.

Péter csudálkozva látta, hogy mindent a végénél fog meg, és az árakon keresztül milyen világosan látja a dolgokat.

– Wolff bácsi már többet tud, mint mi.

– Én semmit se tudok, Péter. Csak a ceruza, meg a papír. Ezek mindent megmondanak...

Még egyszer bementek a házba. Búcsúzáskor körülnézett. Igen, ilyen volt a mi szobánk is. Csak kisebb. Abban a sarokban aludtam én. Persze, a földön. Tizenegy ágy hova fért volna el?...

Wolff bácsi után derű és nyugalom maradt. Zsellér Gábor és felesége hosszan néztek utánuk, amint elballagtak a tisztartóék felé.

A nyári estben aztán elgondokozott Péter. Vacsora után kint ültek tisztartóéknál a kertben. A csillagos ég kupolája csendet borított rájuk. Ughy tisztartó szivarja parázslott a sötétben. Valahol énekeltek, és ebből tudni lehetett, hogy ünnep van. Hilda ruhája világított, mellette

Laci ült szótlanul, és Péter érezte, hogy egymás kezét fogják. Ők már elindultak, és tudják merre fognak menni. Mindenki tudta az utat, amelyen megy, s a nyári est békéje szelíden osont köztük. Csak Péter nézett kutatva a sötétbe. Elhagyta a falut, és nem tudott megérkezni a városba. Benne volt, de túlment rajta. Megy még most is...

– De hová?

A napok azután egymásra léptek, felágaskodtak, és sűrűn átnéztek a holnapba.

A gyümölcsös kezdett lombosodni, és megnőtt a kis fák árnyéka. Péter sokat nézegette, tisztítgatta a fákat, és a hernyókat személyes ellenségének tekintette.

Többnyire estefelé ment megnézni a fáit. – Utána Laciékhoz megyek.

Ilyenkor Magdával találkozott a szőlőben. Ezek az esték mélyen vésődtek Péter gondolatai közé, és sokszor már arra gondolt, talán ezek a nagy lángolások mutatnak valami utat.

De az éjszaka süket maradt, és nem mozdult semerre. Kiültek a pince előtti padra, nézték a csillagokat. Arcuk összehajolt, és Péter ilyenkor elfeledett mindent. Pest valahol nagyon messze volt, a jövő majd csak lesz valahogy, de ezek az esték mindig visszatérnek, mint maga a hűség.

– Látod, Magda, én most még jobban szeretlek.

– Én is, Péter, de mi lesz azután?

– Nincs azután. Ez már mindig így lesz.

– Én meg közben megvénülök...

– Én is, Magda.

– Hát majd meglátjuk, Péter.

Az asszony feje lekonyult, és a földet nézte, amely éppen olyan fekete volt, mint minden köröskörül az éjszakában. Búcsúzáskor még azt mondta Magda: – Holnap hozzátok megyek, egy kis segítséget kérni Gábor bácsitól. Megépítjük az istállót. Nekünk nincs fogatunk. Mások is segítenek.

– Török Magda volt itt – mondta másnap vacsoránál apja. Hétfőre odaígrtem a lovakat.

– Ilyen dologidőben! – sopánkodott anyja. – Az a Magda is már férjhez mehetne, ahelyett, hogy itt kunyorál...

Péter a tányérját nézte. Magda nem megy férjhez. Nem is tudna. Magda az övé.

Lacit elvesztette ezen a nyáron. Annak minden gondolata Hilda körül fordul meg. Sokszor nem is találta őket.

– Elmentek, fiam. Úgyse vennéd hasznukat... Gyere velem ki a határba.

Ezek kedves órák voltak a nyárban. Halk, világos beszéd. A nyárfás utak alkonyi csendje. A nagy határ élete, a kocsi ringató pattogása megmaradt Péteren, mint valami jó, ami a földből születik.

A falu mellett egy kis enyhe dombon átvágott az út. Azt mondják, valamikor török templom volt rajta. Az uradalomé. Parlagon van, nem nagy az egész, néha birka legel rajta. Innét mindig visszanéztek, mert innét látszott az egész határ.

Az alkony barnulása már ráfeküdt a kukoricákra, az utak vége már az estébe ért, amikor Péter azt mondta:

– Ha sok pénzem lenne, ide építenék házat.

Uggy tisztartó megállította a kocsit. – Gyalog megyünk haza...

A kocsi elrobogott.

– Gyere, Péter!

Hangja különös volt. Máskor sohasem szálltak le a kocsiról. Megfogta Péter karját, és megállt vele a domb kis síkján.

– Ide én építek házat, Péter...

– Laci sose mondta.

– Nem tudja ezt senki, fiam. Te is csak azért, mert olyan egyformán gondolkodunk erről a helyről. És mást is megtudsz még, mert most jólesik erről beszélnem. Te, Péter, hallgatsz róla...

– Tisztartó úr! – és Péter szemeiben olyan hűség lobogott, fel, hogy Ughy tisztartó meghatódott.

– Nyugdíjaztak, fiam.

Csendesen mondta, de Péter majdnem felkiáltott. Úgy érezte, a messze nyárfás út elmegy tőle. Elmegy a hintó, mely őt valamikor moziba vitte, elmennek a lovak, száraz, szép fejükkel idegen tisztartó elé az állomásra.

Elmegy a ház, az öblös, dobogó kapualja, a nagy kert, ahonnét epret vitt Erzsinek.

Elmegy a papírszagú iroda, hol száz koronát kapott, elmegy a szoba, hol karácsony volt egyszer, elmegy a hosszú folyosó piros szőnyegével, melyen először érezte, hogy élete talán ilyen puha, nesztelen és úri les.

Nem tudott szólni, csak a földet nézte.

– Talán tudom, fiam, mit érzel, hiszen ezért mondom el neked. – Nagy szomorúságot érzek, Tisztartó úr, és sírnék, ha nem szégyellném...

Csendesen álltak.

– ... mert nekem otthonom volt, barátom volt, jótevőm volt...

– ...és adósod volt Ughy tisztartó háza...

– Nem éreztem ezt sohase.

– Ismerjük egymást, Péter. Dolgozhatnék még, de nem lehet. Azt mondják, a proletárdiktatúra alatt elhagytam a birtokot... Te tudod, hogyan hagytam el. Egyszóval elenged a gazdám. Sok a tanácsadó. Körülötte vannak. Talán, ha beszélhettem volna vele...

– És ez csak ilyen egyszerűen megy? Én tanúskodom... Van még törvény is a világon...

– Én, fiam, a kenyéradómmal nem pereskedem. Ha elküldenek: elmegyek. Ne mondja senki, hogy búcsúzóul belerúgtam a földbe, mely ötven évig kenyeret adott... Te, persze azt gondold, hogy a kenyeret a gazdám adta, de én ezt soha nem éreztem. A gazdám a hivatalt adta, de az életet, családom boldogulását, gyermekeim növekedését a föld, melyről sose jutott eszembe, hogy nem az enyém.

– Én műveltem, én vetettem, én arattam. Én rettegtem a zsendülő vetésért, és én imádkoztam esőért, ha az aszály kinyitotta cserepes kemencezsákját. Hidd el Péter, az enyém volt ez a föld, és ne csodálkozz, ha gyönyörű munkájában elfeledtem, hogy zsellére voltam csak, és az is maradtam. Egy évem van még. Ezt a kis földet megkaptam...

– És nyugdíj?

– Itt majd csak megélünk valahogy. Lacinak már Hildáéknál kell lakni. Jutka itthon tanul. Na, gyere, Péter. Egészen ránk esteledett...

Leballagtak a dombról. Mögöttük már sötétbe hullt a határ. Amikor feltűnt a tisztartóház széles homloka, Péter valami idegenséget érzett. Hűtlenül elmegy ez is, és a bolthajtásos kapualja szolgál módon dörmögi majd idegen emberek szavát.

– Nem megyek be, Tisztartó úr. Észrevennék rajtam... Megkeresték egymás kezét a sötétben, és amikor Péter elindult hazafelé, úgy érezte, mintha Ughy tisztartó is elment volna, és idegen ember után dördült volna be a megvasalt, öreg kapu.

Péter ezután pár napig nem ment tisztartóékhoz. Amikor pedig újra meglátogatta őket, már látszott, hogy mindenki tudja a hírt. Szótlanság járt a lakásban, és a bútorok hallgatódzók lettek, mintha tűnődve búcsúznának a régi zugoktól.

Lacit sose találta Hilda nélkül, és úgy érezte, mintha Laci is elmenne tőle. Ha visszamennek Pestre, már nem laknak együtt. Nehezen szokott ehhez a gondolathoz, és Hildát okolta, mintha barátját elvette volna tőle.

Ughy tisztartó pedig elkezdte építeni házát a dombon.

Péter mindennap elment megnézni az építkezést, mintha valami köze lenne a homokhoz, a

téglához, a gerendákhoz, melyek összefogódzkodnak és otthonná lesznek.

Volt úgy, hogy egyenesen az épülő házhoz ment. Ughy tisztartó később jött.

– Kinek a háza lesz ez, a tiéd, vagy az enyém?....

– Úgy ülök itt, mintha az enyém lenne...

– Annyi helyed ebben is lesz, mint a másokban.

És amint kinőttek a falak a földből, úgy érezték, nem lesz nehéz már a búcsú a másiktól. Gondolatban már eljöttek onnét, és ide megérkeztek.

Az ácsok szekercéje csattogva vágta le a forgácsot, a kőművesek füttyülve kenték a habarcsot, faragták a téglát, és mire a nyár kiöntötte dús kötényéből az érett búzát, tető alatt volt már a ház.

– Ez lesz az én szobám, Péter.

Péter kinézett az ablakon. A messze határból ide látszottak a tarlók, a gabonakeresztek, a nyárfás út, a cséplőgép füstje, a nádas és a ballagó fehér ökrök mögött szélesedő szántás. Péter megértette Ughy tisztartót, hogy miért néz ki olyan derűsen az ablakon.

Nem, tőle nem vettek el semmit. Kinéz az ablakon, és gazdálkodik. Elveti a búzát, le is aratja, és ha megázik a széna, szidhatja az időt kedve szerint.

Péter most már magára gondolt. Neki városi embernek kell lenni. Ablaka valami szürke tűzfalra néz talán, télen szénnel fűt, nyáron fülledt szobában körmöl, és állandóan iratokkal jár, a peres ügyek bábatáskájában.

Éjszakánként sokszor felébredt, és gondolatai tanácstalanul rajzottak a sötétben. Mindenki elindult mellőle valamerre, csak Magda maradt még meg azokból, akiket ő szerzett magának.

Nemsokára Wolff bácsi írt, hogy talált már Péternek lakást, abban az utcában, nem is messze régi otthonuktól. Mindegy, gondolta Péter. Laci útja már elkanyarodott tőle, az a lakás a város másik végén is lehet. Laci elveszi majd Hildát, és ügyvédi irodát nyit Pesten. Wolff bácsinak lesz ehhez elég pénze. De mit csináljon ő? Talán adja el szülei életében már a földet? Azt nem! Vagy Bartalon legyen ügyvéd? Vagy nősüljön pénzért? Nem! Egyiket se. Amíg Magda az övé, nem nősül.

Mindegy. Valahogy majd csak lesz – lökte el magától a gondolatokat, és megborzadt, amikor arra a dupla doktorra gondolt, aki két diplomával statisztikai íveket tölt ki nyolc esztendeje valamelyik hivatalban. Úgy érezte, pályájában van valami szomorú meddőség, útjában céltalanság és előre látható eredménytelenség.

Ő ahhoz volt szokva, amit otthon látott. A magot elvetették, és kikelt, kenyér lett belőle. A tojástartó elültették, és pelyhes csirkék jöttek a világra. A palánták húsos levele a nappal együtt nőtt, és a csemeték gyümölcsöt hoztak. A meddőt, férgeset, fiatlant nem tűrte a föld, és tűzre került. Ő pedig megy vakon, néha reménykedve, néha kedvetlenül, és nem tudja hova ér, és akkor előrébb lesz-e, mint ma.

Nem értette meg osztálytársait se.

– Az a fontos, hogy bekerülj valahova. Hogy hova, az nem fontos.

– És aztán?

– Aztán, hogy kinevezzenek. Lehetőleg az államnál vagy a megyénél.

– És aztán?

– Mi a fenét akarsz még? Mész előre, elveszed a principálisod lányát, és várod a nyugdíjat.

– Értem – mondta Péter. – De most már arra lennék kíváncsi, hogy mi lenne a dolgom, mert lehet olyasmi, amihez vagy nem értek vagy nincs kedvem...

– Ja, azt nem tudtam, fiam, hogy ilyen válogatós vagy. Ki a protektorod?

– Senki.

– Megörültél? Kedve az embernek a víkendhez van, a szabadsághoz és az előléptetéshez. A kenyér kell és pont. Egy jogász pedig mindenhez ért, ezt jegyezd meg magadnak. Egy-két szakember a részletekhez, de az általános vezetés a mienk. Sváda, fiam, intelligencia és semmi válogatás. Ha azután bejutottál valahova, megveted a lábad, és neki a könyökkel.

Péter erre a beszélgetésre gondolt, és azt hitte ez még se lehet így egészen, mert akkor össze kellene dőlni mindennek.

Augusztus vége felé padlózták már tisztartóék új házát. A nagy kopácsolásban kilármázták magukat a szobák, mintha tudták volna, hogy azután már halk, öreg bútorok állnak a fal mellé, és a szőnyegek megfojtják a lépéseket is.

– A nagy tálalót ide tesszük. A képet oda...

Most a festők dolgoztak még, aztán lassan átjönnek a bútorok. Mire leesnek az őszi esők, Ughy tisztartó már csak az irodába jár át, de a határt új szobájából nézi.

A nyár ekkor már csak nappal tűnődött a határban. A kukorica megérlelése még az ő dolga volt. A madarakat is fel kellett melegíteni, akik költözőben voltak, és a hűvös estékben a torony ereszen dideregtek, de éjszaka már az őszt festette a galagonyát pirosra, a kökényt kékre s a vadkörtét sárgára.

Péter kis fái is megsárgultak a levelek. A szőlőben a kereplők és a seregélyek zajongtak. Amikor a must megsordult, és végignyalta az öreg sajtók szüette fáját, Péter megint húst és bort vitt Magdának, s ez az éjszaka megint az övék volt.

Másnap pedig megállt a hintó Zsellérék előtt, és dübörgésében a város szólt, ahova indultak.

Lassan ment Péter végig a pitvaron. Először csak a lovak fejét látta, aztán az egész kocsit. Olyan volt, mint máskor. Mint amikor a mozi előtt várt, mint amikor vakációra hozta őket. De most ősz volt, és Péter körül elindult minden. Ez a kocsi is. Az állomáson kifut alóla, mint az idő és Ughy tisztartóék kocsija soha többet nem jön már érte.

Még egyszer köszönt szüleinek, aztán észre se vette, hogy elindultak. A kerekek morogni kezdtek, és a falu elfutott mellőle.

Új lakása kedvére való volt. Igaz, a negyedik emeleten, de ezt csak szerette, mert kilátott a hegyekre, és többet látott az égből is.

Holmijai már a lakásban voltak, amikor megérkeztek. Háziasszonya öreg nénike, aki mindent megenged, csak nőket ne hozzon Péter a lakásba.

Péter megígérte, hogy nem hoz nőket...

Ő tudja, hogy a fiatal embereknek vannak ilyen ügyei, de azt házon kívül is el lehet intézni.

Péter megígérte, hogy mindent házon kívül fog elintézni, aztán sietve elbúcsúzott, mert egyedül akart lenni.

Egy öreg karosszék is volt a szobában. Támláján csipketerítő. A terítőt levette, a széket az ablakhoz tolta, és úgy érezte, hamar megbarátkozik a vidékkel.

Laci nagyon hiányzott neki, de hiszen akkor mehet hozzájuk, amikor akar. Wolff bácsi azt mondta, hogy ha szó nélkül el mer menni a bolt előtt, a redőnyhúzókat akasztja Péter lábába.

Péter érezte, hogy szeretik, de érezte azt is, hogy útjaik azért mégiscsak szétváltak. De nem csak ez volt benne, hanem valami tétova erőtlenség is. Sokszor azt hitte, azért kedveskednek neki, mert látják, hogy ő szomorú, önkéntes elhagyatottságba kezd merülni. Nem bosszankodott ezen, mint régen, csak sajnálta magát, és gondolatai még jobban bezárkóztak.

Mindenszentekkor kiment a temetőbe. Sötét volt már, amikor kiért. Zsebében egy csomó gyertya. Virágot is vitt. Pár szál rózsát és szegfűt...

A temető már messziről derengett, és fénye lassan lobogásba lángolt, amint közelebb ért. Amikor belépett a kapun, szinte összefolyt az apró lángok áradata. Ősz volt, november, és Péter úgy érezte, a lángocskák hidegek. Hiába csókolják az égen át a sötétségbe szűrt keresztet, azok fel nem melegednek. Megvilágosodnak, a márványok fekete tükröt tartanak a fénynek, de titkosak és hidegek maradnak, mert beléjük ette magát a sok elhagyott éjszaka rémlátó didergése.

Baksay hadnagy sírján csend volt, homály volt, és amikor Péter odalépett, lába alatt megzördült pár száraz levél.

Meggyújtotta a gyertyákat. Letette fejéhez a virágot, és amikor felállt, felállt vele a kereszt is.

És egymásra néztek.

– Árpád, hoztam pár szál virágot. És egy kis világosságot is gyújtottam. Egyedül vagyok, Árpád. Nyugtalan. Nem tudod, mi lesz velem?

Várta, amíg a gyertyák elégnének. A temetőben egyre több lett a fekete folt. A feltámadó éjszaka eltaposta a vergődő fényeket, és amikor Péter gyertyái is ellobbantak, szelíden megérintette a kereszt vállát.

– Hazamegyek most már, Árpád. Milyen jó lenne, ha velem jöhetnél... vagy csak üzenhetnél. De tudom, nem lehet. Aludj jól, Árpád!

A villamosban leült, és egyedül lett. Ha élne még öreg barátja, most elmennének a Koponyába és megkérdeznék, mit csináljon, hogy értelme legyen életének? Mert így már tanulni sincs kedve. Miért? Úgy érzi, meddő vesszőt ültet hamuba. A falujából kinőtt, s a várost meg nem érti soha. Talán nem is a város a hibás. Talán az új élet, mely diplomás embereket ültet statisztikát csinálni, akiknek azzal telik élete, hogy a nyugdíjat várják... Ki ennek az oka?

Felkelt, és lelépett a kocsiról. Mindegy, hogy hol. Ment az utcákon. Majd csak hazaér. Nem baj, ha késő lesz. A sarkon szemébe ötlött egy tábla. Nem volt nagyobb, világosabb sem, mint a többi, mégis ezt az egyet nézte meg. Elolvasta a nevet. “Dr. Ámon Boldizsár terménykereskedő.” Ment tovább.

Most már sietett. Szeretett volna otthon lenni. A lépcsőkön megállás nélkül ment fel a negyedik emeletre. Csak a kalapját tette le, eloltotta a villanyt, és odaült az ablakhoz.

A hegyekben már sötét volt.

– “Dr. Ámon Boldizsár terménykereskedő.”

Ez az ember nem a nyugdíjat várja!

– ... én mindig mögöttem állok, Péter.

Majdnem reggelig ült akkor az ablaknál. Pedig álmos volt. Talán szundított is közben, de erre nem emlékszik, mert az ébrenlét és az álom összefolytak. Fázott később, de nem bújt a meleg ágyba, mert gondolatai elindultak, megfogtak valamit, ami burkolt volt, mint a zöld dió. Kicsit éretlen, de már le lehetett hasadozó héját szedni... A mag ugyan még be van ágyazva az idő feszes ágyába, de ott van, a kezében van, csak ki kell nyitni.

Másnap még egyszer elment abba az utcába, hol Ámon dr. cégtáblája volt. Olyasféle érzései voltak, hogy talán meg se találja. Mintha a tegnapi temetőhangulat víziói szülték volna azt a nevet, és most majd hiába keresi.

De nem. A tábla már messziről jól látszott, és egyszerre valósággá lett az elmúlt est, és a napfény világosságában még tisztábban látta, hogy a terménykereskedő doktor irodája az utcára nyílik, és a postás egész csomó levelet visz be.

Sétálgatott előtte, be-benézett. Később már úgy érezte, a cégtáblán nem Ámon neve van, hanem az övé. “Dr. Zsellér Péter terménykereskedő.” Most már utat érzett a talpa alatt. A tespedés agyonjárt, kicövekelt országútjáról lelépett. Nem kell a nyugdíj és nem fog könyökölni. Protekció se kell! Principális se, akinek a lányát kell elvenni. Amit tanult és amit tud, nem hivatalok szűk csatornájába fogja önteni, hol színtelen keverék lesz belőle, és ami érték van benne, az lesüllyed a fenekére. Gondolatait maga akarja elvetni, a maga földjébe. Látni akarja, mikor azok életre kelnek, és maga akar azokról szüretelni!

Ősz volt ekkor, de nevetett a nap, nevetett az ég, és mosolygott Péter is, amikor benyitott dr. Ámon irodájába.

– Dr. Ámon urat keresem. – Zsellér joghallgató.

– Tessék, kolléga úr. Az üzlet? Nyavalygás. Megy-megyeget, de rengeteg munka árán. Mért érdeklis ez? Hogy maga is? Nagy gyakorlat, izgalmas napok, tőke, kereskedelmi ismeretek. Nem egyszerű dolog ez, kolléga úr. Egy jó kényelmes iroda. Biztos állás, nyugdíj... az igen!

Ámon doktor meggyőződés nélkül beszélt, és figyelte Pétert. Amikor az irodát említette és a nyugdíjat, Péter indulatosan legyintett, mintha vissza akarták volna terelni valami posványba, ahol eddig fulladozott.

– Akkor inkább hazamegyek szántani, vetni... – Kolléga úr földbirtokos?

– Nem. Az édesapám parasztember.

Ámon doktor meghökkent. A gépirókisasszony megállt a géppel, és felnézett, mintha az asztalra ütöttek volna.

– Nem beszélem le, kolléga úr, de nem is biztatom. Hol akarja elkezdni?

– Itt.

– Mint fizetés nélküli gyakornokjelölt-helyettes?

– Ha megengedi?...

– Kisasszony, bemutatom magának az Ámon-iroda egyetlen, önzetlen tagját...

Péter akkor ment be az irodába, amikor akart. Ő pedig sokszor akart. Mindent akart látni és tudni. Új világ nyílt ki előtte: a kereskedő életének vibráló forrongása, változatossága és megállás nélküli szellemi munkája.

Tetszett ez neki. Átfogni még nem sokat tudott, de amit látott, azt tisztán látta.

Új fogalmak zsibongtak benne, melyek most még csak elképzelt dolgokhoz tapadtak, de minden alkalmat megfogott, hogy az életben is lássa az árut, a csomagolást, a minőséget s a munkát, mely az árut piacképessé tette.

Nem vette észre, hogy künt már a tél kopogott, és nem vette észre, hogy már véleményt mond, néha ellenkezőt, mint önként vállalt főnöke.

– Kisasszony, mit szól a gyakornok úr önálló véleményéhez? A kisasszony gép volt. Szorgalmas írógép. Mit szólt volna?

– Azt hiszem, a főnök úrnak van igaza...

– Rosszul hiszi, kedves. A gyakornok úr óvatos ember. Úgy látom, a gyakornok úrnak hírei vannak erről a cégről...

– Igen. Véletlenül hallottam. Valami biztosíték kellene. Én nem engedném el az árut. Az a cég már csak a látszathoz él... Ámon doktor lázasan telefonált. Úgy látszik, nem kapott biztató híreket, mert a rendelést nem szállította le.

Három nap múlva pedig, Pétert bevitte egy sörözőbe. – Szervusz, öregem! – mondta. – Én vagyok az idősebb. Ezt pedig délután felveheted a kasszától. Kétezer pengőmet mentetted meg.

Péter visszatolta az utalványt. – Nem ezért tettem. Ámon doktor nem nyúlt az utalványhoz.

– Jegyezd meg magadnak, hogy pénzt elutasítani csak a milliomosoknak és a hülyéknek van joguk. Reális kereskedőember minden megfogható pénzt megfog, és lehetőleg meg is tartja.

Péter ezután elvette a pénzt, este pedig virágot vitt Hildának. Most már nem haragudott rá, és úgy érezte, jó örömet szerezni. J adni! Talán jobb, mint kapni.

– Te, Péter! – hunyorgott Laci. – Ha terveid vannak Hildával, csak szólj, és én félreállok...

– Ilyennel nem jó tréfálni – csóválta fejét Wolff mama.

– Ma is veszekedtek velem. Mártír vagyok... hej! mért adtam fejem tilalmas dolgokra...

– Lacinak tudniillik sose nő be a feje lágya – magyarázta Hilda. – Arról beszéltünk, mi legyen az üzlettel, ha apáék öregebbek lesznek, és pihenni akarnak...

– Eladjuk...

Péter ijedten nézett Lacira. Az csak mosolygott. Péter meghajtotta magát Wolff néni előtt.

- Wolff néni, ezzel megkérem Hilda kezét. Az üzlet marad...
- Én pedig hozzámegyek...
- Ne bolondozzatok!
- Én pedig visszaadom Hildának az összes titkos és nem titkos csókokat, és megyek. De most beszéljünk komolyan. Péter igazat adsz Hildának?
- Természetesen.
- De akkor mért tanulok? Beállok a pult mögé, és mérem a magyarborsot.
- Azt is! Közben pedig egy diplomás ember intelligenciájával méred a lehetőségeket, kalkulálsz, okoskodsz, díszítel, bővítesz és vezeted az üzletet.
- A cégtáblán pedig az lesz, hogy “dr. Ughy László csemegekereskedése?” Csóválják majd fejüket az emberek...
- Nem csóválják, Laci, hanem – ha van eszük – megemelik a kalapjukat!
- Laci most már nagyon komoly volt. – Így gondolod, Péter? – Így gondolom, Laci.
- Maguk elé néztek, mert érezték, hogy valami elhatározás érik most, és Laci gúnyos pislogása mögött nehéz gondolatok járnak. – Hát, akkor így is lesz! És most már ne beszéljünk róla. Amikor Péter elment, kikísérték. Alig csukódott be mögötte az üvegajtó, látta, hogy Hilda Laci nyakába ugrik.
- Ez a kép kísérte hazáig. Őt nem várja senki. Magdára gondolt, és vágyott utána. De majd másként lesz, ha doktorált már és hazamegy. Nagy gabonatermő környék. Ő is terményüzletet nyit! Kicsiben először, óvatosan. Azután fogatai lesznek... Nappal a munka, a szállítások, sürgés-forgás. Este egy kis pihenés és Magda. Nem, Magdát soha el nem hagyja. Segíti, öltözteti, és Magda hálás, meleg szerelemmel veszi körül...

IV.

Elmúlt a tél, s tavaszra már felszimatolt. Vetnek odahaza. Omlós szántások gőzölögnek a napsugárban, és a barázdákban okos szemű csókák járnak. A tél hidege most száll ki a hantokból, pára lesz belőle, lágy tavaszi kékség, mely messze látszik a dombok hátán.

A szőlőkben kinyitják a pinceajtót, és a cinkék tavaszi cserregése visszhangzik a fák közt, nekiverődik az ablaknak, és ott marad a levegőben, mint a napsugár.

Vizsgára készült, és nézte a hegyeket. Azokon túl van valahol Bartal. Süt a nap, és Magda letörli az öreg asztalt a pincében. Felrázza az ágyat, megsimogatja a párnákat... maga elé néz. Szürke szemei titkosan mosolyognak.

- De messze is vagy, Péter!
- Ölébe csúszott a könyv. Kinézett a budai hegyekbe, és Magdát látta.
- Másnap levelet kapott hazulról. Apja megint gabonaárakról érdeklődött.
- “Nézz utána, fiam. Tavaly olyan jól sikerült minden, hogy az emberek csak neked hisznek. Nálunk különben semmi újság nincs: A vetések nagyon szépek. Az öreg Bicó Gábor meghalt – Isten nyugtassa – és Török Magda férjhez ment az alsó Király Péterhez, akinek ugyan nagy gyerekei vannak, de módos ember, és nagy szerencse az ilyen szegényasszonynak.”

Milyen hűvös van – gondolta, és a levél lassan összegyűrődött markában. Leült az ablakhoz, és úgy érezte, elszakadt valami gondolatai között. Az épülő utak összeomlottak és sáros, iszapos, értelmetlen lett körülötte minden. A hír értelme még csak a földön kúszott, de tudta, hogy felmászik majd, a szívébe marja magát, s akkor ő elesett, vergődő, talán halott ember lesz.

Király Péter nagy, testes gazdaember volt az alsó faluvégén. Pipás, nagyhangú, ellentmondást nem tűrő.

Az esküvő már megvolt...

– Magda!

Most maga előtt látta keskeny kis száját, szürke, selymes nézését, karja fehérségét.

– Magda!

... Majd pénzt keres, titokban neki adja, hogy építse át szegényes házukat cserepesre...

Az elmúlt gondolatok tehetetlenül sírtak a fülében. Markában a levél szakadozott foszlány volt csak, mintha valakit fojtogatott volna. Most újra érezte a búcsúzások drága ölelését, és ruháján a földes szobák tiszta vázonszagát.

De aztán lassan eltompult benne minden. Az emlékek ködösek lettek, és elmenőben voltak.

Dobogott benne valami, mintha temetne és a göröngyök szabályos dobbanásokkal hullanának a koporsóra. A koporsóra, mely; benne volt a holttal együtt.

Gondolatai most már vadul kanyarogtak a levél körül, meg nem pihentek sehol, és úgy érezte, minden, amit tett: hiábavaló. Nincs hűség, nincs cél, nincs ok, nincs semmi.

Amikor este elbúcsúztak, mindig nézte, amíg alakja elring a sötétben és sokszor gondolt arra, hogy ha valaki megtámadná, azt kegyetlenül megölné.

És most megy, elmegy tőle, és odaadja magát másnak.

A hír igazi értelme már a szívéhez ért.

Tétován megsimította homlokát, és lement az utcára. A kis gyümölcsös első almáját is Magdának szánta. Valahonnét étteremszag ütötte meg. Befordult. Jó lesz feledni mert megbolondul.

– Hozzon valami innivalót.

– Sört, bort?

– Amit akar.

Megitta a pohár sört.

– Bor is lehet...

– Mennyit?

– Amennyit akar...

A pincér felhúzta a vállát, és fél liter bort tett az asztalra. Ilyen üveg volt az is, amiben ő Magdának vitt bort. Megfogta az üveget, megsimogatta.

– ... Megvártalak, Péter. Sokszor ettem egyedül. – Hozhat egy litert is...

Talán nem is igaz. Talán apja megtudott valamit, s csak azért írta?...

Nem. Érezte, hogy Magda elment. Még lát belőle valamit, de mindig kevesebbet.

– Pezsgőjük nincs?

– Kérem!

Megitta azt is, aztán hazatámolygott. Végigvágta magát az ágyon. Gondolatai sűrű ködben úsztak, nyúlós semmiben. Néha felriadt, fel is ült, de aztán visszadobta magát, és nem akart gondolni semmire.

Az idő aztán elhordta mellőle a bódulatot, és gondolatai újra elindultak. Hiába szorította arcát a párnához. Halk suttogás járt körülötte. Valami zúgott, mint a szél azon a téli éjszakán, amikor szántásokon, hóesésben jöttek haza a szőlőből.

Azóta elolvadt a hó. Lábuk nyomát elhordta a szél, és elment az az asszony is, akit ő először testével, lelkével szeretett.

Az utcai villanyfény az ablakot rajzolta a mennyezetre. Elnyomott, torz volt ez a kép. A függöny mintái elmosódott sárkányok lettek, melyek tátott szájjal, mozdulatlanul kergették egymást a levegőben.

Ez már a harmadik ablak. Első volt Tamás bácsiéknál, második itt a városban, harmadik most a levegőben...

Talán már este van vagy éjszaka. Bartalon éjszaka. Lefeküdtek már az emberek. Királyék is...

Felugrott. Nem lehet itthon maradni!

Az utcán még jártak az emberek. Jó lenne tudni, mennyi idő van. De ez nem is fontos.

Először egy kávéházba ment be. Sokan voltak. Megállt az ajtóban, és visszafordult.

Sokáig járt-kelt azután az utcákon. Fáradt volt már. Megállt egy helyen.

– Tessék parancsolni! Taxiállomás volt.

A sofőr kinyitotta az ajtót, Péter pedig beszállt. Mindjárt behúzta magát a sarokba..

– Hova megyünk?

– Nem bánom. Valami kocsmába...

– Igenis.

Valahol megálltak. Péter belépett. Köd volt bent. Mintha zenét hallott volna. Mindjárt az ajtónál leült.

– Bort!

A pincér bizalmasan odahajolt: – Tessék talán beljebb. Itt az egyszerűbb embereket szolgáljuk ki... Erre. Valami jobb bort? Igenis. Víz nem. Igenis.

A bor sárgán gyöngyözött előtte. Milyen ragyogó tiszta. A kelyhes pohárnak mégis volt valami árnyéka az asztalon.

– A sofőr... – súgta a pincér – várjon?

– Várhat.

Csak ekkor nézett körül a szobában. Mindenütt párok. Halk beszéd. A cigány egy homályos sarokban volt. Később muzsikálni kezdett.

– Nem lehet ezt a lámpát eloltani?

Homály borult asztalára. Csak a bor világított. Kemény, topázos villogása a kezére esett, amikor a pohárhoz nyúlt.

A zene ringó hajladozása megsimogatta arcát. Hűsítette a lüktető fájást, de nem gyógyította. A bánatot felemelte a levegőbe, szárnyakat adott neki. Elröpült vele és visszahozta.

A primás már az asztalok között járt. Amikor Péter ránézett, a cigány feje alig észrevehetően meghajolt, mint aki tudja, hogy Péternek bánata van. A primás ismerte az embereket.

– Ha elmegyek, édes rózsám, messzire...

A hegedűk tudták, mi a búcsúzás. Ködös, mély bánattal sírdogáltak, és elmúlt időket idéztek. Péter körül elsüllyedt minden, és akárhova nézett, csak magát látta. Őszi borulásban, téli ködben, nyári éjszakában, tavaszi estében. Otthon a szőlőben, a kertek alján, a pinceszobában, de mindig csak egyedül. Egyedül.

– Még egyszer...

Új volt ez a nóta mindig. Friss, mint a tegnapi sírdomb. Csitítgató, takargató, de alatta nem gyógyult semmi.

– - A cigányok kaphatnak valami italt? – Adjon nekik!

A szoba már ürebb lett. Péter élénkebb lett. Valami sebet érzett még magában, de ez mélyen volt. Nagyon mélyen.

– Záróra!

Amikor kilépett az utcára, a sofőr már tárta az ajtót.

– Hova méltóztatik?

– Mindegy.

A reggeli kávéházban szó nélkül bablevest tettek eléje. Utána pálinkát kért.

Ekkor már nem látta önmagát, és nem érzett a bánatból semmit.

– Leülhetek?

A lány erősen festett volt, és mindjárt le is ült. Keze hideg volt, tapadó, és körmei pirosak.

A sofőr az ablakon át figyelte utasát, és ismerte az embereket. Bejött, és illedelmesen meghajolt.

– Nagyságos uram, indulni kell...

Jól megnézte, a pincér mennyit ad vissza. Karját nyújtotta, és kiballagtak a reggelbe.

– Holnapra nem kell a kocsi? Olcsóbban számítanám.

– Dehogynem kell. Láthatja, hogy kell...

Az emelet magától jött lefelé. Nem volt fáradt. Egyforma szürke volt minden. Nem dülöngött. A fejében feszített valami, mintha vergődne benne fuldokló gondolatok.

Agya friss, fehér volt és hideg. Ledobált magáról mindent, és belezuhant valami kerengő mélységbe.

Amikor felébredt, még nappal volt. Tiszta seb volt belül, égett mindene, de amikor a levélre gondolt, szinte jólesett neki, hogy más fájdalom is van a világon. Jó ez a fájdalom, mert nem érzik mellette a másik, az igazi...

Szekrényéből konyakot vett elő. Még fel sem volt bontva: A szagától megrázkódott, és az első korty megfordult benne, de aztán az égés megszűnt. Keze se reszketett annyira. A lebukó nap különös, sárga lángolását verte a falakra, s olyan színe volt, mint a tegnapi bornak.

Pénze fogyóban. Ettől megijedt. Pénz kell! Megírta a levelet. Nagyobb összeget kért. Küldjön az apja. Ha híreket tud küldeni, küldjön pénzt is.

A pénz egy része harmadnap megérkezett. “Nem mondtad, fiam, hogy ennyi pénz kell. Holnap kiveszek a takarékból, és azt is küldöm. A gabonaárakról nem írtál...”

Nem. De nem is ír. Mi köze hozzájuk? Mi köze ahhoz a tetves faluhoz? Süllyedjen el ott, ahol van! Aki pedig urat akar nevelni a gyerekeiből, az fizessen!

Egyik nap, mikor felébredt, Laci pár sorát találta az asztalon. “... mi bajod; Péter? Nem tudtam beléd lelket verni. Nagyon meg vagyok ijedve. Hét órákor visszajövk...”

Gyorsan öltözködött. Minek jön ide? Hagyja őt békén.

Ezen a napon nem volt nyugta. Alig ült le valamelyik budai korcsmában, már fel is kelt. Az éjszakázások reszketővé tették. Ha bevágtak egy ajtót, felrezzent.

– Menjünk!

A taxi sorra vette a Dunapartot is. Nem rendelt már üveg bort, mert úgyis otthagya. Csak egy-egy pohárral. De erős legyen! Már valahol a Ferencvárosban jártak...

– Ez már nem nekünk való hely – mondta a sofőr. – Mindegy. Ez is jó.

A korcsmáros beljebb tessékelte az előkelő vendéget. Női zenekar...

A citerák pengése felviharzott, amikor benyitottak. Régi ház lehetett, mert a terem bolthajtásos volt, mint a bartali tisztartóék kapualja.

A vendégek sapkában ültek, és némelyik sált hordott. A bornak már nem érezte az ízét.

– Talán abszint? – mondta a korcsmáros.

– Legyen abszint.

Ettől aztán különös mámort kapott. Ismerős és megtörtént lett minden.

– Nem unalmas, így egyedül?

Péter mosolygott.

– Kérem. Gondoskodhatom szórakoztatásáról. Pár perc múlva elegáns hölgy állt meg asztalánál. – Jó estét... szabad?

Péter ezt sem bánta. Inni? Amit akar. Pezsgőt? Igyon pezsgőt. A nő is ismerte az embereket. Elmélázó lett és csendes.

– Nekem is volt nagy bánatom. Akkor a Dunából fogtak ki... bár hagytak volna. Apám különben ezredes volt...

Péter megsajnálta, mert a lány megtörölte könnyes szemét. Igen, ezredes, s ő ide jutott... De ne higgye, hogy ő akárkinek leül az asztalához. Nem. Péter nagyon tévedne, ha ezt hinné.

A lány különben csinos volt, és szemei szürkék.

A zene már messziről hallatszott, s a lány szemei közel jöttek.

– Magda!

– Parancsolj, szívem!

– Menjünk haza...

– Menjünk szívem...

Amikor kiszálltak az autóból, a sofőr utána szólt a lánynak. – Kisasszony, aztán hiba ne legyen.

– Miféle hiba?

– A nagyságos úr bácsikája rendőrfelügyelő... és tudom, mennyi pénze maradt...

– Az ilyesmi nálam ki van zárva. Kinek néz engem?

– Jó, jó. Én itt várok.

A gondolatok nehezen törtek fel, és nehezen lett a tárgyaknak alakja. Az óra ketyegése először mintha az ajtó előtt vert volna, de aztán közelebb jött, és kerek számlap lett belőle. A tükörben feküdt valaki, arcra borulva, és háta meztelen volt.

Péter becsukta szemét. Majd elmúlik...

De az óra mind hangosabban szórta szét a másodperceket és úgy érezte, a lába tűzben ég.

– Majd felébredek – gondolta. – Furcsa álom...

Újra kinyitotta szemét. A szemben lévő tükörben újra az a meztelen hát. Ruhája a fogason. A takaró keresztben. De miért égnek úgy a lábai? Odanézett.

Lábfejein sűrű, vörös lencsék. Hirtelen odakapott, és az elkent vérnek szúrós, piszkos szaga volt. A lencsék aztán szétszaladtak. Péter reszketve ugrott ki az ágyból.

– Elmégy, szívem?

– Ki ez a nő? Úgy dobálta magára a ruháit.

Mi ez a rettenetes hely, és hogy került ide?

– Nem mosakodsz meg, szívem?

Péter nem tudott a mosdótálra nézni.

– Meg se csókolsz?...

Az ajtót se tette be maga után. Bukdácsolva ment le a sötét folyosón. Valahonnét előcsoszogott valaki, és a markát tartotta.

Csak gyorsan, gyorsan!

Az autóba úgy bújott be, mint egy drága, tiszta otthonba.

– Semmi közöm hozzá, de mennyi pénze maradt a nagyságos úrnak?

Összeszedte a maradék pénzt. Ennyi.

– Ha nem szólok ennek a rüfkének, fele se lenne. Most hova? Ekkor már reggel kezdett lenni. A hűvös szél fáradt álmovágakat vágott Péter arcához.

– Haza.

A cseléd az előszobát takarította. Lopva nézett Péterre, aki elfogta tekintetét. Mit néz rajta? Igen, a ruhája gyűrött, és olyan nehéz, piszkos éjszaka szaga van...

Fázott. Fogai vacogtak, amikor ágyba bújott. Összehúzta magát, mint gyerekkorában, és arcát tenyerébe temette, mert úgy érezte, rettenetes hideg egyenességgel jön már feléje a józanság.

Elaludt. Talán álmodott is. Tamás bácsi fekete félszermélyét látta, aztán mintha kinézett volna az ablakon. Az ablak előtt tele virággal az almafa. Messze alatta a város. Koltóy. Nem, ez nem álom. Vagy ha álom, ott álmodja még Tamás bácsiéknál, hol a kis csizmák állnak a sarokban fényesen, mert holnap Ughy tisztartóékkal megy moziba. Igen, ez csak így lehet. Tamás bácsi aprófát csinál a konyhában. Az kopog így...

Amikor kinyitotta szemét, a cseléd állt előtte.

- Mit akar?
- Távirat. Tessék aláírni.
- Odaadta a ceruzát. Péter írt valamit, valahova.
- Tegye az asztalra.

Tamás bácsi nem vágta tovább a fát. Az ablak eltűnt. Hiába húzta össze magát, nem tudott aludni. Miért nem tud aludni? Magda?... Nem, ez már régen volt. Valaki járt itt bent. Persze a cseléd. Minek zavarja ilyenkor? Most nem tud aludni. Valamit aláírt. Igen, valamit aláírt. A pénze jött meg. Ilyenkor? Nem, valami más.

Távirat! Igen, így mondta. Otthon sürgönynek mondják. Jó lenne aludni...

A szoba kivilágosodott. Amint az asztalra nézett, piros kis pecsétjével ott feküdt a távirat. Felkeljen? Olyan nehezen melegedett fel... De nem vette le szemét róla. A kis papírdarab mindjobban kiemelkedett a terítéből. Vastagabb lett. A pecsétje, mintha mozdult volna.

Nézték egymást. Lassan nappal lett. Inni kellene valamit. Akkor elalszik, mint régen. Mint egyszer, amikor a vásárról mentek haza. Sütött a nap, s ő elaludt apja ölében. Milyen jó meleg volt akkor.

Felkelt, hogy a szekrényhez lépjen, de az asztal mellett megállt. Tántorgott egy kicsit. Felvette a táviratot. Sietett, mert hűvös volt. Keze is reszketett, eltépte a papírt...

*“Édesapád meghalt, azonnal jöjj haza.
Anyád.”*

A papírlap zizegve táncolt kezében. Valami suttogás támadt körülötte. Hideg csordogálás. A betűket már nem tudta összefogni. Szétszaladtak. Már nem fázott. Nem érzett kívülről semmit, csak belül. Valaki tompa, fullasztó ütésekkel mért a szívére. Arca hirtelen öreg lett. Gondolatai világosak. Látta apját a réten, amint jön feléje, és lába után összeborul a fű. Látta katonaruhában, amint leemeli őt a falról, és magához szorítja.

– ... hát mégis csak kijöttél, te gyerek?...

Látta, amikor a kórházban feküdt soványan, összetörten. A szemei felnyíltak előtte, és szomorúan ránéztek.

Ekkor már reszketett.

Az ágyánál, mintha mozdult volna valami. Eszelősen hátrafordult.

Apja meleg szemei álltak mögötte is. Lassan kibontakozott egész alakja. Így szokott vasárnap felöltözködni. Csizmásan, feketébe. Inge fehér, durva vászon. De foltos. Foltos, mert a fiának kell a pénz...

Péter vágyón kinyújtotta kezét.

– Édesapám!

Térdre esett, és hangtalan sírással borult le ágyára.

Öltözködése, a jegyváltás, a váróterem zsibongása elment mellette. A vonat zakatolása messze volt. A tájak kemény józansággal néztek be hozzá, és elfordították arcukat.

Gondolatai felvillantak néha, de a sűrű távirópóznák elütötték azokat. A fájdalom állandó lett benne, szétterült, mint egy fekete tó, mely felett vijjogva szántottak az önvád kísértetmadarai.

– Édesapám!

Soha, soha jóvá nem teheti, amit tett.

Szívesen meghalt volna, ha apja csak még egyszer szól hozzá.

– Péter...

Kitámolygott a kocsi nyitott végére, és kigombolta kabátját. Nem érezte az éles levegőt. Pedig de jó lenne megfázni. Gyötrődő nagy betegnek lenni. Megszervenvedni, bűnhődni és –

meghalni. De jó lenne!

– ... számolni tudsz, ha anyád vásárra megy, ott légy... Nem lehet meghalni. Vergődve, kínlódva, örökös önvádban, de élni kell!

A rét harmatban úszott, amikor leszállt a bartali állomáson.

– Tessék, ifiúr!

– Vár valakit?

– Az ifiurat várom. Tisztartó úr küldött.

Egy pillanatra az első mozi jutott eszébe. – Adjátok ide kezeteiket... Ughy tisztartó most is kinyújtotta kezét. Most is sötét van. Holnap talan, évjáró est, de most nem érdemelte meg, hogy valakinek a kezét elfogadhassa...

A kocsí vágatva vitte az út fekete völgyében, melynek partján suttogva álltak őrt álló, nagy jegenyék. Ez a kálvária völgye – érezte Péter –, és vége a temetőbe ér.

Szeretett volna most egyedül maradni. Megreszketett, amikor anyjára gondolt, aki jajgatós sírással fogadja, és körülállják majd őket darabos, kíváncsi részvétellel sóhajtozó rokonok.

A kocsí már a faluban dorombolt. A gyalogjárdán megfordultak utána a fekete alakok, és az ablakok vörös szeme figyelőn hunyorgott.

Olyan a ház, mint máskor. Csak a hátsó szoba ablakából hull ki ismeretlen, reszkető világosság a pitvarba. Ettől a világosságtól hideg lett az arca, és a szívében halk cseppekkel indult el a sírás.

Ó, nem gondolt már arra, hogy anyja jajongva kiált hiábavaló, fájdalmas szavakat. Kiáltson! Nem bánta volna a sírató asszonyok együgyű ringató síratását, melyben az öreg apák is megfürödtek mielőtt egyé lettek volna a földdel.

De csend volt. A fiú jött meg Pestről, aki úr lett, és nem szereti az ilyen panaszos dolgokat...

Anyja egyedül volt a konyhában. Összeroskadt fekete halom a kihűlt tűzhely mellett...

Megérintette vállát, és ha lett volna elég ereje, leborult volna előtte.

Nem kiáltott, nem jajgatott. Csak átölelte Pétert remegő, szótlans sírással, fejét a vállára tette, és úgy suttogta: Megjöttél, fiam? Istenem! látod mivé lettünk... édes fiam...

Az ajtó kicsit nyitva volt, és az ajtón túl sercegve égtek a halottvirrasztó gyertyák.

– Gyere, fiam. Megvettem édesapád hideg ágát. Gyertyákat is meggyújtottam. Aztán úgyis sötét lesz. Gyere, fiam... imádkozzunk.

Kinyílt az ajtó és Péter leborult az ágy mellé, mint tegnap.

– Édesapám!

Szemeire könny borult. Megfogta a halott kezét. Nem érezte a tegnapot s a holnapot. Elmosódott benne minden. A könnyek befelé folytak, és lágyan csitították a bánatot.

Hogy meddig voltak így, nem tudta Péter. Arra ébredt, hogy anyja szólítja: – Gyere fiam. Hagyjuk most édesapádat...

Úgy mondta ezt, mint valamikor régen, ha apja nagy munkák után elaludt az asztal mellett.

– Jöttek volna virrasztók, de elküldtem őket... – Kár volt, édesanyám.

– Gondoltam, te nem szereted. Városban nem szokás... Igen, városban nem szokás. Városban mulatnak az emberek... kérik a pénzt... és züllött lányoknak adják a búza verejtékes árát... Megrándult, de az emlékezés nem tudott már arcáig felcsapni.

– Hadd sirassák el, édesanyám.

Kiment az udvarra. A szerű felől, hogy visszanézett, úgy érezte, kimagaslott házuk a többi közül. A gyertyák lobogása sárga templomi fényt lehelt ki az ablakon, és fölöttük meggörnyedve, kuporgott a ház, mintha még egy éjszakán magához ölelné a halott gazdát.

A nyár eleji éj nagy lett Péter körül. Az istállóban a lovak dobbantottak néha, és mintha a föld alól jönne, halk panasszal kihallatszott a síratóének.

A szavakat nem értette, de úgy érezte, lehúzták róla a városi ruhát, és durva, fehér inget adtak rá, hogy fehérben gyászoljon, mint az öregek. Az énekbe szakadó síratás eltolt mellőle

mindent, ami a városra emlékeztette. A föld szólt benne, a fák, a rét, az utak, melyeket megjárt Zsellér Gábor. Ősi bánat és régen elhamvadt tüzek lobbantak fel benne. Régen elmúlt jajdulások visszhangja, örömök siratása, melyeket a halott még megérthetett volna.

Benézett az ablakon. Az öregasszonyok meghajolva ültek, és bóbiskolgatva énekelgettek, csak anyja állt az ágy mellett, és nézte urát, akit holnap eltemetnek. Arcára már odaült az elválás, és mély barázdákat vont a múlhatatlan özvegység.

Apja arca békésen nőtt ki a párnából. Olyan volt, mint mindig életében. Csak a kezeit fonta össze kicsit szigorúan, de nem haragosan.

– Mért nem jössz be, Péter? Ne hagyd, fiam, anyádat! Péter összerezszent, bement, és anyja mellé állt.

A kakasok később hajnalra kiáltottak, azután reggel lett. A tyúkok békésen kapargáltak az udvaron, a napsugár összeszorította a gyertyák fényét, és csak akkor hunyta le szemét az öreg ház, amikor a koporsót meghozták.

Délután gyülekezni kezdtek az emberek.

– Így van ez – hajtották le fejüket – Isten kezében vagyunk. Nem vigasztalták. Minek az? Ami bánat, az csak bánat. Az idő meghozza, el is viszi. Ha szólnak róla csak tartóztatják... Megjött az asztalos is.

– Itt lenne az idő...

Péter tudta, hogy ez mit jelent.

– Jöjjön, édesanyám.

Zsellér Gábor már a koporsóban feküdt. Nem ijedt meg tőle, mert most is olyan volt az arca, mint máskor.

– Édes, jó uram!

Mindenki kitakarodott a szobából.

Amikor anyja elfordult a koporsótól, szelíden kiterelte a szobából, de ő még visszafordult.

– Édesapám...

– Nem haragszom, Péter. Jobban látlak én, mint te magadat. Anyádat és a földet ne hagyd...

– Úgy lesz...

– Dolgozz, fiam, és kivilágosodik minden.

– Dolgozom...

– Akkor, hát búcsúzzunk el, fiam. Ne várjanak az emberek... Az önvád ellobbant, de nyakában, a bánat mögé odakapaszkodott az ismeretlen jövő, mintha az öreg ház gerendái az ő vállaira tették volna magukat.

Amikor kiment, anyja mellett Ughy tisztartó állt. Péter megkapaszkodott kezében, és Ughy visszaszorította.

– Az Isten meglátogatott benneteket, Péter. Nekem jutott az örömtökből, jut most a bánatotokból is. Ha valami kell, Péter, itt vagyok.

A búcsúztatóének megverte a falakat, aztán felreppent a napsugaras levegőbe. Kerengett a ház felett, kiszállt a szérúbe, onnét a kertbe, és elveszett a ringó mezők felett.

Csend lett utána. Az örök enyészet gondolatai ott süppedtek a szemekben. Valaki elmegy a faluból – örökre.

Péter csak akkor vetette fel a fejét, amikor a Szent Mihály lova megmozdult. Lágyan a vállakra ült, és maga után húzta az embereket.

Amikor kifordultak a kapuból, Péter visszanézett a házra. Apja szokása volt ez, s most ránk maradt. Rá maradt a ház, a föld és anyja. Visszanézett a koporsóra, és átvette az

örökséget.

Aztán újra csak a földet nézte, a port, amelyben játszott, amelyet felvert a hintó, mikor vakációról visszamentek. A porban nyomok maradtak előtte. Nagy csizmák nyoma, melyek apját vitték. Néha egy-egy kilépett a sorból, és másik állt a helyére:

– Engedjen, sógor...

Add át, Ferkó...

– Együtt voltunk a csatában...

– Vidd, fiam, te is...

Váltogatták az emberek egymást. Ó, nem volt nehéz, de együtt voltak Zsellér Gáborral, jó vagy rossz napokban, most is odaálltak melléje. A test enyészetét vállukon hordták, de nem félték tőle.

Péter nézte a csizmák széles csapását, melyek között magányosan járt az ő vékony talpú félcipőjének nyoma. Úgy érezte, most már mindig így lesz ezután. Ő meg középen, és kétoldalt mellette a széles vállú, barna nyakú emberek.

Anyja kissé elmaradt, és Ughy tisztartó mellett ment. Péter nem vette észre. Egyedül maradt gondolataival.

Néha álla keserűen összerándult. Ilyenkor elhomályosultak szemei, mert arra gondolt, sokszor elmulasztotta apját megölelni, megcsókolni. Szégyellt gyengéd lenni, s most már nem lehet. Levelet is írhatott volna többet, mert most már soha nem írhat levelet, amelyet így kezdhetne: Édes Apám!

Elvitte az idő, mely Pestet hozta, s viszik most ezek a darabos, barna emberek.

Pest, a város csak átfutott gondolatai fölött, mint a folyón a szálló madár árnyéka. Messze volt nagyon. Nem látta, nem hallotta, nem szólt hozzá.

Ekkor Baksay hadnagy jutott eszébe.

– Árpád, viseld gondját az én szegény apámnak...

Lába alatt járatlan fűút kezdett menni, és a kakukkfű szagáról tudta, hogy megérkeztek.

Most megint maga mellé vette anyját.

Nem nézett a sírra. Messze nézett a ringó búzaföldek fölé, hol pacsirták jártak, könnyű röptű énekesmadarak. Érezte, hogy gondolatai nem ragadnak a sárga, nehéz földhöz, nem ott keresik már, aki elment, hanem fönt, valahol a levegőben. A nyárfák rezdülésében, a búza hajladozásában, súlytalan könnyűségben, sártalan tisztaságban.

A kötelek korrogva vágták a koporsó szélét.

Péter belemarkolt az omlós földbe, és áldóan, lágyan pergett ki ujja közül az apjára vetett hant.

Este lett akkor is, mint máskor. A lámpa sárga fénye odahullt az öreg tölgyasztalra, és anyja behozta a vacsorát, mint máskor.

– Egyél fiam. Olyan sápadt vagy.

– Ez a zülléstől van, Édesanyám... – és jó lett volna, ha anyja megszidja érte...

– Megteszi azt más legény is... csak egyél, fiam.

– De eztán másként lesz!

– Csak ne gyötörd magad, fiam. Szegény apád mindig mondta: – “Hadd ficáncolja magát ki a gyerek. Még fiatal”... Minden a tied, fiam. Mi kell nekem? Írnod kell csak...

– Itthon maradok.

– Szent Isten! És a doktorság?

– Az is meglesz, édesanyám!

Erre csak most gondolt. Dolgozik, ezt már tudta, de csak most világosodott meg előtte, hogy tanulni is kell. Ezzel tartozik apja emlékének, anyjának és önmagának. De itthon marad. Aki tudta költeni a pénzt, az tudjon takarékoskodni is, aki tudott inni és cigányozni, tudja

meg mi az állott víz és a napon száradt kenyér, aki tudott csárdásozni, az tudjon nagy rendet vágni a réten. Bartali Zsellér Péter most lerovod az adósságod!

Aztán már keveset szóltak. A láncos óra halk verésében, a szű percegésében; a bútorok roppanásában, a lépések dobbanásában emlékek jártak.

Ha a szél lökött az ajtón, felkapták fejüket, és egymásra néztek.

– Feküdjön le, édesanyám.

– Úgyse tudnék aludni. Édes apád... ma először odakünn... bár engem is elvitt volna...

Nem feküdt le. Ruhástól bóbiskolt az ágy végében, Péter pedig leveleket ír, Lacinak, hogy ne haragudjon, mert értesítés nélkül jött haza, háziasszonyának, hogy a lakást felmondja.

Lezárta a leveleket, és megint egyedül maradt.

Az öreg tölgyfa asztal fekete volt már az időtől. Ezen írt először palatáblára, ezen írták a tábori lapot a harctérre, és most ezen szakította el az utat, mely a városba vezetett.

Ez az asztal volt a régi Zsellérek kenyértartója, a búcsúi ebédek tanúja, az örömök résztvevője s a bánatok osztályosa. Lapját feketére fogta az idő. Itt szokott ülni öregapja, ott az apja. A gond könyöklése és kicseppent bor érlelték ezt az asztalt. Innét indultak el, és ide jöttek vissza. Nagy dolgokban itt határoztak.

Most két levél feküdt rajta. Ő is határozott.

Felállt. Az óra ekkor ütötte az éjfélt.

Maga elé nézett. Szívén az új sírdomb súlyosodott, de elmúlt a nap.

– Dolgozz, fiam, és kivilágosodik minden...

Anyját szelíden lefektette, és maga is csak úgy ruhásan ledőlt az ágyra.

A lámpa hunyorogni kezdett, aztán ellobbant.

– Édesapám...

Az árvaság kiáltott a szívében, és gondolatai között imádság nőtt. Könnyei végigfolytak arcán, és elaludt.

Másnap a határt járta. A fű már érni kezdett, és a gabonák is szőkültek. A nyár meleg reszketésében apját mind közelebb érezte magához. Gondolatait, mintha ő gondolta volna, és amit tesz, apja is úgy tette volna.

Hazament, megnézte a szerszámokat, megnézte az állatokat. Számba vett mindent.

Harmadnap felhúzta apja nagy csizmáit, durva, foltos ingét, vállára dobta a kaszát, és kiballagott a rétre. Az ing dörzsölte, ahol hozzáért, a kasza a vállát törte.

– Nem tetszik, Bartali Zsellér Péter? Dereka nem hajolt, és verejték szaladt róla.

– “Az Arany kilincs”-ben bizony könnyebb volt...

Ebéd után elaludt az öreg körtefa alatt. Kezét összecsípték a hangyák.

– Oda se neki, Péter! Emlékszel a poloskákra?...

Hajnalban kelt álmosan, törődötten. Este úgy dőlt az ágynak, mint a zsák.

– Mire való ez, Péter? – féltette anyja.

– Mért tanultál, Péter, ha földmíves akarsz lenni? – kérdezte Ughy tisztartó.

Ő csak mosolygott. – Szívesen teszem, s tanulok is. Majd csak kivilágosodik. Nagyon puha voltam már. Túlságosan úr. Betegen úr. Egészségesen szeretnék úr lenni.

A falu is csóválta a fejét: – Bolond ez a Péter? Úr lehetne, és most se úr, se paraszt.

De nem térítette el semmi. A kis fák már megnyúltak az idén, és pár szem termés is lesz rajtuk.

Aratáskor már fel sem vette a munkát. Együtt kaszált a többiekkel, és a gabonát maga hordta be. A cséplő náluk bűgött fel először. Ekkor felkapta fejét, mintha a múlt kiáltott volna.

Bement a házba, és Lacinak csak ennyit írt: – Cséplünk, Laci! Egy óra múlva Laci és Hilda kiabáltak fel az asztagra, hogy jöjjön már le. Ki látott ilyen házigazdát?...

Megmosakodott, átöltözött, és csak akkor köszöntötte vendégeit.

Kézfogása erős volt, mint a vas, szemében nyugodt derű.

– Irigylem magát, Péter – lelkesült Hilda. – De hát mi a terved? – kérdezte Laci.

– Nem tudom még. Nem látok tisztán, de már dereng valami. A vizsgákat írd meg Lacikám...

Közben Ámonnal, Wolff bácsival és Kiliti Gáspárral levelezett. Nem volt ezekben a levelekben semmi titok. Csak az árak érdekelték, és összeköttetéseit nem akarta elszakítani.

A falu nem tett már nélküle semmit. Néha a piacokat, máskor a vásárokat járta. Az árak már a fejében voltak, az állatokról tudta mit érnek, és az emberekről, hogy mit akarnak.

Látott már valamit, és a tervek kusza szálai lassan mintha igazodtak volna.

Vizsgálta egymás után rendre letette.

Ilyenkor csak átszaladt a városon, melyre nem haragudott, már nem is dicsőítette. Város. Olyan, amilyen.

Megdicsérte Kiliti Gáspár gyümölcseit, vitatkozott Ámon barátjával, eladta neki legmagasabb árért egész termését, aztán elment Wolff bácsiékhöz.

A kasszában már Laci ült. Rendeléseket vett fel, a déligyümölcs-exportról beszélt, és az üzletember simaságával mosolygott a vevőkre, akik azt mondták, hogy “doktor úr kérem”...

– Nem is tudtam, hogy doktor lettél...

– Fene tudja. Itt mindenki nagyobb egy-két grádicsal... A tanácsos: főtanácsos, az ellenőr: főellenőr, a számvevő: főszámvevő. Nem kerül semmibe. A házmesternének azt mondom: nagyságos asszony, és kiszedné a szemét annak a lakónak, aki nem itt vásárolna. Fő az, hogy fizetnek, s az üzlet megy...

Megölelték egymást Lacival, aztán kiment a temetőbe. Ezt soha nem mulasztotta el. A munkások már tudták, hogy csak a kapa kell neki. Borraalót ad, de maga rendezi a hadnagy sírját.

Amíg a földet egyengeti, gondolatai leszállnak holt barátjához. – Nagyot estem, Árpád, de már felkeltem. Tudom, te is segítettél. Köszönöm, Árpád. Édesapámnak mondd meg, otthon minden rendben van. Dolgozom, Árpád, és úgy lesz, ahogy te mondtad. Nem hagyom el a falut. Csak még a helyem nem tudom...

Visszaadta a kapát.

– Kije volt a hadnagy úr a tekintetes úrnak, hogy így megbecsüli? – kérdezte az ember.

– A testvérem!

A vonat rohanva szívta magába a távolságot, és Péter tűnődve nézte a mezőket. Ismerős volt neki mind. Láttá útjukat a szántástól a cséplésig. A magtól a pénzig.

– Hazafelé, Zsellér úr?...

– Jó napot Strenger bácsi. Hát maga, merre jár?

– Ilyen öreg fejjel, ugye azt gondolja?

– Maga már ilyen öreg volt, amikor én születtem, Strenger bácsi. Strenger az egyetlen boltos volt Bartalon. Pipás, öreg zsidó, aki fiát kitanította, lányát férjhez adta, és boltját már csak szokásból nyitogatta ki reggelenként. Ostorszíjon és kocsikenőcsön kívül alig akadt benne valami. A falusiak inkább hírekért jártak oda, amíg rádió nem lett ezen a világon. Most már azért se...

– Fiamat néztem meg. Lányomat. Hál Istennek megvannak.

– Mondják, hogy a doktor úr jól keres. Jó orvos.

– Marasztalt is nagyon. Hogy adjam el ezt a kis kreizlerájt, aztán menjek fel Pestre úrnak. De hát, kinek adjam el? Nem olyanok ezek a mai zsidók, mint a régiek. A legtaknyosabb is az orrát húzogatta: – Ázsia lehet az, Strenger bácsi...

– Nekünk jó volt. Ezeknek Ázsia... Pedig olcsóra szabtam az árát. Úgy, amint van hétezer forint. Azaz, pengő. Igaz nem nagy forgalom, de én már öregember vagyok. Ha valaki kézbe venné, a nép megint odaszokna. Szép belsőség. A ház is rendes. Öreg kúria volt valamikor.

Hátul bolthajtásos nagy magtár. Száraz, mint a puskaapor.

– Hétezer pengő is szép pénz, egy summában, Bartalon...
– Nézze, Zsellér úr. Maga nem vevő. A vevő alkuszik. Hát legyen miből engedni. Ha pénzt látnék, fél ezrest még engednék is. Annyira hívott a fiam...

Péter kinézett az ablakon. A vonat kanyarodóban volt, és vassal kövezett útját világosan látta. Csak nézte. A vonat csattogása elhalkult, és úgy érezte, ez az út az ő útja. Bartal mellett megáll, és tovaszalad az országban. Amerre akar.

A dübörgés zakatolni kezdett, a búzatáblák megsodródtak szelétől, és Péter újra hallotta a munkás hangját.

– Kije volt a hadnagy úr a tekintetes úrnak? – A testvérem.
– ... Én mindig mögötted állok, Péter!
– Úgy elgondolkodott, Zsellér úr. Talán tud valami vevőt? – Hatezerötszázért?
– De abból nem jár ki semmi percent. Kerek hatezerötszáz pengő.
– Strenger bácsi! Az üzletet, az egész belsőséggel megveszem!

A formaságokat pár nap alatt összezsápták. Addig hallgattak a dologról. Akkor este elment Ughy tisztartóékhoz.

Az új ház körül már kis fák voltak, és az öregurat a szobájában találta.

– Ül le, fiam. Hogy sikerült a vizsga?
– Valami hírt mondanék. Megvettem az öreg Strenger boltját, házát mindenestől.
Hallgattak. A pipa füstölgött.

Ughy tisztartó hosszan nézett Péterre. Látszott, hogy messze gondol. Talán arra, amikor Péter kis csizmáiban indulatosan mondta Koltóynak: – Nem tanítom!

– Mennyiért?
– Hatezerötszázért.
– Ingyen kaptad. Szép belsőség... Prima földek... Péter felkapta fejét. Ughy tisztartó nem érti őt?

Az csak mosolygott. – Szép nagy magtár. Elfér benne húsz vagon gabona... ha erre gondoltál?

– Erre! Gabonatermő vidék. A piac messze. Vasút közel. Elkezdem!
– Kezdd el, fiam.

Azonnal utazott Pestre. Este toppant be Wolff bácsiékhoz. Ijedten néztek rá: – Valami baj van?

– Dehogy, csak feljöttem... Végigették a vacsorát.
Laci vizsgálódva nézett Péterre. Ő ismerte barátját. Amikor rágyújtottak, csend lett.
– Most aztán megmondhatod!
– Emlékszel az öreg Strenger boltjára?
– Ahol homokot szórtunk a kocsikenőcsbe? Emlékszem.
– Megvettem az egészet, mindenestől.
Wolff bácsi feldöntötte a feketét.

– Mama, azonnal csomagoljatok. Utazom... Ez az, Péter! Hálóinget is! – és csak azután veregette meg Péter vállát.

– Majd én körülnézek ott. Hányszor gondoltam én erre, de ti belelovaltatok magatokat az ügyvédségbe, meg a szolgabírószágba. Majd én berendezem. Nem ám krumplicukor, meg köménymag. Az is! De zsák, meg vas, meg minden. Ha megjöttem, lemegy Miska, a segéd. Szakember kell oda, amíg megtanulod...

Péter nem tudta megállítani, csak a fejét ingatta: ahhoz én nem értek...

– Mondom, hogy lemegy Miska... Ha kell, küldök én árut. Akár részesedéses alapon. Egy cég leszünk...

– Nem, Wolff bácsi! Én gabonával akarok kereskedni, és talán később állattal. Ehhez valamelyest értek.

– Sok pénz kell ahhoz...

– Lesz. Nem egyedül vagyok.

– Becsap a társad! Neked nincs még gyakorlatod. Megnyúznak ezek a hiénák. Vigyázz, Péter! Kivel akarsz összeállni?

– Az egész faluval...

Wolff Henrik egy kis keserőséggel ereszkedett vissza az asztal mellé. Arcán megint felvillant valami kemény idegenség, de aztán elmúlt. Később már figyelemmel hallgatta Péter terveit.

– Igaz, igaz, de egy jó kis bolt, aranybánya lett volna... Amikor egyedül maradtak Lacival, egy darabig megült köztük a csend.

– És te, Laci, nem mondasz semmit?

– Mindig több voltál, mint én, Péter. Én csak beleestem. Te magad, csinálod...

– Laci! Jobban esett volna, ha azt mondd, hogy én most hozzátok tartozom...

– Sose lesz belőled jó kereskedő, ha ilyen érzelmi dolgokat sokra értéksz... de mért is mondanám ezt? Hát hová tartoznánk, mi, ha nem egymáshoz?...

És egymásra néztek a sűrű füstben. Gondolataik közt emlékek jártak.

Ámon doktor cégtáblája csillogóbb volt, mint valaha. Péter jól megnézte, és szívében szétömlött a kezdet, a megindulás zsibongása. Az élet iramlott az utcákon, s úgy érezte, az ő terveit bújgák a táviródrótok, az ő szekereit húzzák a villamosok, s a rohanó emberek sietnek valahova, hogy pénzt adjanak neki és a falujának.

Ámon végighallgatta, és csak bólongatott.

– Ez volna a tervem nagy vonalakban – mondta Péter –, nem akarlak a részletekkel untatni.

– Csak untass! Ha nem érdekelné, már megmondtam volna... Péter aztán szétteregette terveit. Ámon ceruzájával játszott, helyenként jegyezgetett, és helyenként indulókat dobolt az asztalon. – Vége?

– Vége!

Az utca moraja messze duruzsolt valahol. Péter jó ideje nem beszélt. Végre Ámon felállt.

– És arra nem gondoltál, hogy itt is kellene valaki, aki a tőzsde hőmérőjét nézi, aki kellő pillanatban adja el gabonátokat?

– Rád gondoltam! – és Péter is felállt.

Ámon levette szemüvegét, rálehel, gondosan megtörülgette, és újra feltette. Akkor összenéztek és elmosolyodtak.

– Elfogadom – mondta Ámon. – Nem a gabonáért, de sok minden egyébért, ami mellette adódik. Egy év próba, aztán meglátjuk...

Péter még aznap este hazautazott. Sietett. Valami ismeretlen tennivágyás hajszolta, valami siettető öröm, mintha eddig rázós dűlőutakon hajtotta volna, de most kiért az egyenes országútra. Itt már közibük lehet vágni a csikóknak. Hajrá!

A vonat úgy rohant a nyár végi estében, mintha tudta volna, hogy Zsellér Péter tervei nem várhatnak. A mozdony szikraesője átzáporozott az ablakok előtt; a faluk messze ablakai itt-ott még világítottak, és ha apró állomásokon megállt a csattogó vágatás, a vonat körül békák ümmögésében hallgatódzni kezdett a csend.

Ilyenkor a feltört tarlok langyos földszaga járt a sötétben, és Péter úgy érezte, a baráták már kitarják karjukat, hogy álomba ringassák a jövő évi kenyeret.

Sietni kell! A kis fák almái piroslanak már a domboldalon, a völgyek hűvös ágyában reggelenként köd van már, és a köd alatt titkon szállást csinált magának az ős.

Sietni kell, mert a gabona maholnap elindul a közeli város felé. Másnap összehívta a falu módos gazdáit. Lassan gyülekeztek. Tempósan. Péter már el akarta kezdeni, de még valaki mindig hiányzott.

– A Borsos sógort még megvárjuk... ellik a tehene.

Végre megérkezett Borsos sógor is. Már az arcán látszott, hogy a tehénnel nincs semmi baj, de azért illet megkérdezni: – No, sógor?

– Hál’ Istennek, bika. De milyen bika...

Péter most már aztán nem várt. Megköszörülte a torkát, de ebben a pillanatban újra kopogtattak. Az ajtó fekete torkában Ughy tisztartó fehér feje lépett előre.

– Hallom, megbeszélitek a dolgot, Péter. Gondoltam, eljövök...

– Csak az eredményt akartam – mentette magát Péter.

– Üljenek le kendek – parolázott a tisztartó –, mintha itt se lennék – és behúzta székét a homályba. – Hát csak mondd, fiam...

Péter aztán belekezdett. Lassan indult, mert mindent el akart mondani, de aztán szavai világosságot vetettek a szobában.

Az emberek csak bólongattak.

– Bizony, jó lenne...

– Nem hallgattam el semmit. Maguk ismernek. Ezt meg kell csinálni!

– Biza, meg kellene.

– Aki mennyivel hozzájárul, annyival részesedik.

– Az az igazság...

– Itt van ez az ív. Ez még nem jelent semmit, de tudni kell már most, ki mit szán rá, mennyit fizet a közös pénztárba, mert anélkül nem indulhatunk.

– Most mingyá?

– Természetesen. Ezért vagyunk együtt.

Az emberek a csizmájukat nézték. Péter úgy érezte, a szobában súlyos lett a levegő. Konok csend feküdt a mellére. Idegei megfeszültek és verekedni szeretett volna, de nem volt kivel. Meg kellett volna lökni valamit, hogy elinduljon, de nem volt semmi, aminek neki kellett volna feszülni.

– Nagy sor ez! – mondta valaki.

– Az. A pénz meg kevés...

Péter kezében gyűrödni kezdett a szépen megvonalazott ív. Mit akar ezekkel az emberekkel? – tántorgott benne a gondolat. – Hiszen ezek nem értik! Vagy nem akarják érteni. Talán gyanakodnak...?

Még egyszer végignézett rajtuk. Ki a padlót nézte, ki a lámpát, mintha megbánták volna, hogy ide jöttek.

– Úgy látom, nincs kedvük hozzá! – és keményen végigsimított az asztalon, mintha elsepert volna maga előtt valamit.

– Dehogyan nincs!

Az emberek felnéztek. Ughy tisztartó régi hangja ért Péterhez, és Péter indulatai kicsinyek, értelmetlenek és igazságtalanok lettek megint, mint valamikor régen, amikor Koltóynak odavágta: – Nem tanítom!

– A dolog világos. Jól megértette itt mindenki...

– Meg, meg... – bólongattak.

– ... de egy kis tanácskozás nem árt. Az asszony is beleszól...

– De bele ám!

– ... és alszik rá mindenki egyet – folytatta a tisztartó. – Én azonban meghánytam, vettem magamban, amit mondtál, és hozzájárulok 3000 pengővel. Amikor kell a pénz: küldj érte.

Csendesen, vidáman parolázott, s amikor elment, az emberek se vártak már sokáig.

Borsos sógor akkorát ásított, majd az álla ugrott ki, és bár illedelmesen szájára veregetett, nem lehetett tagadni, hogy mindenki álmos.

– Még a tehenet is meg kell nézni...

Aztán szó esett időről, termésről, iskolaépítésről, de a gabonaüzletről nem beszélt senki.

– Hát tegyük el magunkat holnapra – nyújtotta nagy markát a bíró és nehézkesen eldobogtak az ablak alatt mind. Utánuk köd maradt a szobában. A kétségek megkuporodtak a sarokban, és ha rájuk gondolt Péter – előugrottak.

Nekikönyökölt a vén asztalnak. Gondolatai egymás körül forogtak, és akkor villantak világosságot, ha Ughy tisztartóra gondolt. Megint kinyújtotta kezét, mint már annyiszor, mint valamikor régen a moziban...

De a többiek! A többiek nem értették meg. Óvatosak, gyanakvók. Pedig értük van az egész! Talán nem is érdemes!? Elad egy darab földet, és megcsinálják ketten Ughy tisztartóval. Akkor aztán lássák a többiek, hogy miből maradtak ki.

A lámpa halkán lobbott vetett néha, és keserűség úszkált gondolatai alján. Előbb az ujjával irkált elmúló párapetűket az asztalra, most pedig egy gombbal kezd dobolni, mint a vonat kattogása hazajövet: Ta-tata-tatata-ta-tata...

Erre felébred szétszórt gondolatai közül. Megnézi a gombot, amivel az asztalt kopogtatta. Egy katonaköpeny gombja. Baksayé volt valamikor. Taxival mentek egyszer Budára, s a leszakadt gombot zsebre vágta, de aztán elfelejtette odaadni.

Most rákopogtatott a gomb, és szomorúan gondol öreg barátjára, aki elhagyta. Jó lenne, ha itt lehetne – és nem arra gondol, hogy tanácsot kérne. Csak élne! Csak élne! Cinikus, meleg, nagy szemei ránevetnének: Péter!

Valaki ekkor megint végigdobogott a pitvaron. Az álom elrepült, s Péter az ajtó felé fordult, hol az öreg bíró bukkant fel. Péter kényszeredetten fogott kezét.

– Mi jót hozott, Lajos bácsi? Az öreg bíró leült, hunyorgott.

– Csak úgy eljöttem. Mondok: benézek... láttam, még világosság van...

Péter hallgatott, s a gombbal megint dobolni kezdett az asztalon. Félőrája, hogy elment az öreg bíró. Akkor sem mondott semmit... okosat nem. És most "benéz"... Hát csak üljön!...

– Mert minek halogatni az effélét?... Nem igaz? Péter hallgatott.

– ... de az ember nem pöki a szót. Mer ki úgy gondúja, ki így. Én csak magamér szólok.

– Persze...

– Ért engem, uramöcsém, ugy-e? Akinek esze van, az belép úgyis, akinek meg nincs, ne én utánam mászkáljon. Meg, ne okoljon, ha nem sikerülne... Nem igaz?

– Dehogynem!

Csend lett és világosság. Péter nézte a füstöt, ami a bíró pipájából kanyargott. Nézte nagy bütykös ujjait, amint a pipát fogták. Mintha egy marok földet fogott volna markában. Nem szorongatta, de a keze rajta volt: őrizte. A füst meg szállt, és Péter mind messzebb látott ebben a füstben. Hallgattak.

– Hát akkor meg is beszéltük volna! – állt fel az öreg bíró.

– Meg!

Péter az ajtóig kísérte. A sötétben még megfordult:

– A nevem mellé ezer forintot írjon, öcsém, azaz, hogy pengőt. – Nem muszáj felírni, Lajos bácsi...

– De, csak írja fel. Én állom a szavam. Meg a tisztartó úr után én következem a faluban is...

Az öreg léptei kiszálltak már a pitvar kemény földjéről az utcára, s a nagy csizmák eldobogtak a sötétben, Péter még mindig ott állt az ajtóban, s az eget nézte.

Az éjszaka lélegzete egészséges, mély lett, mint a tiszta álom. Az ég széttárta irdatlan sátrát, és végtelen kupolája alatt vidám, jó útja lett az elindult gondolatoknak.

A hűvösség betódult mellette a szobába, a lámpa lángja ijedten vergődött, és Péter már be

akarta tenni az ajtót, amikor Borsos sógor nyitotta ki sebtén a kis kapuajtót.

– Csak nem jól van ez a tehén – kapkodta a szót –, látom a világosságot, mondom: hátha kapok valami jó tanácsot...

– Nem értek én ahhoz, Jóska bácsi... hívja az állatorvost.

– Messzi van – legyintett – de, ha már itt vagyok, írjon föl engem is. Mondjuk nyolcszázzal... hallom, a bíró sógor már itt volt...

– Felirom.

– Hát akkor Istennek ajánlom.

Péter kisimította az összegyűrt ívet, és felírta a három nevet: Ughy László, Fülöp Lajos, Borsos József. Aztán nézte a betűket, és rájuk mosolygott. Később észre se vette, már megint a gombbal dobolt az asztalon. Tenyerére vette a horpadt gombot, és ekkor megint Baksayra gondolt, aki most messze alszik, és álmódó két szeme ide néz: "... én még mindig mögöttem állok, Péter..."

Aztán lefeküdt, és álmában írta tovább az íveket. Magtárja bolthajtásai nőttek, nőttek, s már egy templom elfért volna alattuk, de nem volt hely, mert minden zugot befolyt az aranyló búza. Kezét néha belemerítette a hűvös gabonába, és csurgatta ujjai között.

Valahol mintha írógép kattogott volna. Mintha levelek fehér szárnyai bújtak volna ki a kopogás alól, és később kiszólt volna valaki a belső szobából: – Telefon... Budapest van itt...

És Péter intézkedett, telefonált, adott-vett – reggelig... Amikor anyja megrázta, nehezen fogództak gondolatai a tegnapi estéhez.

– Az emberek vannak itt, fiam... a gabonaügyben.

Az ív megtelt akkor reggel, a nevek s az emberek egymás mellé álltak.

A vérmesebbek már hozni akarták a gabonát. – Pár nap még, aztán jöhet...

A napok ezután már órákká zsugorodtak össze. Mennyi engedély, okmány, futkosás, magyarázkodás, lekicsinylés, ostoba jóslás értelmetlen lépcsőjét kellett megjárni! De a rossz éppúgy elmúlik, mint a jó, és a múltó nyárban ballagó idő beállította az első szekeret Péter új portájára.

A szekér nehéz zökkenéssel állt meg a magtár előtt, és Tavi Ferenc az alszegeből csak annyit mondott: – Hát, meggyüttem!

Ez volt az első nagy pillanat. Az első kézzel fogható valóság. Most már bele lehetett markolni a garmadába, mert a zsákokból dőlt a gabona a magtár tisztára seprert padlójára.

A második nagy pillanat az volt, amikor az első vagon elindult. A kocsik már hajnalban az állomáson voltak, s az emberek valami csendes virtussal kapták vállra a zsákokat, és csak kipirosodott nyakuk mutatta, hogy van is a zsákban valami.

Valahogy mindenki magáénak érezte a búzát, és amikor megtelt a vagon, elsimogatták a tetejét, mert úgy tudja meg Pest, hogy azt a vagont Bartalon rakták Zsellér Péter és társai...

Utánanéztek még a vonatoknak, mintha ismerőst vittek volna, aztán hazafelé kezdtek zörögni a szekerek. A fiatalabbak kurjantottak néha, a lovak megrázták fejüket, és eltűntek már régen a domb mögött, csak a por szállt utánuk a napsütésben, mint a lakodalmas pántlika.

A szekerek aztán befutottak az őszbe. Később szánok csúsztak a vasút felé, és amikor újra port vertek fel a kerekek, a tavalyi fecskék már fészket raktak az istállóban.

Aztán újra nyár lett.

Zsellérék magtárjában meghűsült a csend. Péter belemarkol az egyik zsákba, s ujjai között csorgatja vissza a búzát. A lakásból kihallatszik egy írógép kattogása, és később átkiáltanak: – Telefon!... Budapest van itt...

És senki nem csodálkozik, hogy ez így van.

A kapu felett cégtábla: dr. Zsellér Péter és Társai. A tábla peremén egy fecske tollászkodik, mögötte öreg diófa tart árnyékot. Körülöttük a falu, s azon túl a földek...

Így éri őket a búcsú...

István király örökké visszatérő napja felragyogott a dombok mögül, és örömet szórt a templom köré, hol fehérlenek a sátrak, folyik a márc, és a búcsú ezerféle hangja zsong a falu felett.

– Emlékszel, Laci?

Ott állnak a templomdombon, és most úgy érzik, az emlékek húrjai megzendültek, és szívükben halkán megszólal a múlt. Az előbb Erzsí ment erre kisfiával, és Magda szürke szeme megállt egy pillanatra Péteren. De aztán eltűntek a színes ruhák hullámlásában, és emlékező szeretetük szétszállt az emberek között. Most már csak a falut érezték, a föld ünnepét, a nagy ünnepben elmerülő önmagukat.

A templomban egymás mellé ültek – mint valamikor az iskolában –, és túl rajtuk Ughy tisztartó, az öreg bíró, Borsos, Telkes... és a többiek.

A kívülről hozott gondolatok Istenhez simulnak, s az ősi ének az ősi föld felé hajtja a fejeket:

“Hol vagy, István király?”

A múltból jön, és a jövőnek kiált az ének. Kiszáll a templom elé, és elindul szerte az országban napsugaras tájakon. Péter gondolatai vele szállnak. Apja sírjától Baksay hadnagy sírjáig, a palatáblától az egyetemig, az emlékektől e mai napig. Száll az ének a vizek hátán, erdők taraján, berkek mélyén, puszták határán. Száll a szertefolyó utakon, melyeket emberek raktak, és száll a gondolatok útján, melyeknek határa nincs.

Péter most látja már útját. Szép lesz ez az út! De látja a többi utakat is. Jó út az mind, mert nem a paraszt és nem az úr járják, hanem országépítő magyarok.

– “Hol vagy, István király?”

Mert Téged keresünk – gondolja Péter – úttalan utakon, sóvárgásunkban, elesettségünkben, örömünkben, bánatunkban. A Te országod keressük a kenyérben, mélynek bölcsője a föld, imádságunkban, melynek szülője a tiszta gondolat.

Elhalkul az ének. A lelkek ablakát megkopogtatta a csengők nyelve, és a suttozó csendben megpattant a titkok burka.

Péter homlokát a tenyerébe hajtotta, és tudta már, hogy a magyar föld, a virágos rét, a csobogó patak, az apja süppedő sírja, eljövendő bölcsők virágos fája, a templom öreg kövei, házuk melegsége, boruk édessége, kenyérük légysága a szívében van, de ezeken túl a hit, az akarat, a fajtája öröklő élete lelkében borong érintetlen tisztaságában, mint a felmutatott áldozat.

És igaz, mély hangjával bólintva rákondult a harang.